

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL

V. évfolyam 2. szám

2006. június

FELDERÍTŐ
SZEMLE

BUDAPEST

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal kiadványa

Felelős kiadó

Morber Ferenc főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Tóth András mk. ezredes

Tagok: Gulyás József mk. ezredes

Marton Csaba mk. ezredes

Sztyéhlik László mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Vass Jenő nyá. ezredes

Lektorálták: Gál Csaba mk. ezredes

Lakatos Zsolt alezredes

Dr. Sallai Imre nyá. ezredes

Svigruha Gyula mk. alezredes

Szabó Mihály nyá. ezredes

Tóth András mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

A kötetet összeállította: Tóth András mk. ezredes

Olvasószerkesztő: Vass Jenő nyá. ezredes

Tördelőszerkesztő: Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester

Készült 200 példányban, az MK KFH nyomdájában

Felelős vezető: Juhász József mk. őrnagy

ISSN 1588-242X

Felelős szerkesztő: Vass Jenő nyá. ezredes

TARTALOM

TÓTH ANDRÁS MK. EZREDES TUDOMÁNYOS SZAKMAI KONFERENCIA A HADÁSZATI FELDERÍTÉS VEZETÉSÉRŐL	5
---	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

DR. SZILVÁGYI TIBOR MK. ŐRNAGY HOGYAN TOVÁBB MONTENEGRÓ FÜGGETLENNÉ VÁLÁSA UTÁN?	10
--	----

DR. RÁCZ LAJOS EZREDES A KÍNAI „ÖSSZNEMZETI ERŐ” NÖVEKEDÉSÉNEK HATÁSA A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA ÉS A NAGYHATALMAK GEOSTRATÉGIAI TÖREKVÉSEIRE.....	20
---	----

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES A PALESZTIN INTIFÁDA BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉS KATONAI ÖSSZEFÜGGÉSEI	41
--	----

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HÍRSZERZŐ/FELDERÍTŐ STRATÉGIÁJA	73
---	----

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

MAKKAI ZSOLT MK. TÖRZSŐRMESTER MŰHOLDAS INTEGRÁLT DIGITÁLIS MŰSORSZÓRÁS.....	83
---	----

ORSZÁGISMERTETŐ

VIDA CSABA MK. ŐRNAGY

**A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS HATÁSA
EGY KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGRA –
A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ÉS
A TERRORIZMUSELLENES KÜZDELEM 109**

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES

**A SZERZŐDÉSES KATONAI SZOLGÁLAT
HELYZETE AZ OROSZORSZÁGI FŐDERÁCIÓ
FEGYVERES ERŐIBEN 125**

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

LEKTORI REPLIKA 131

KIKÉPZÉS – FELKÉSZÍTÉS

VARGA ATTILA HADNAGY

**TERRORSZERVEZETEK ÁLTAL ALKALMAZOTT
HÁZI KÉSZÍTÉSŰ ROBBANÓSZERVEZETEK 133**

FÓRUM

TORMA BÉLA NYÁ. EZREDES

**A 907. ÉVI POZSONYI CSATA –
A MAGYARSÁG ELSŐ ISMERT HONVÉDŐ
HÁBORÚJÁNAK DÖNTŐ ÜTKÖZETE 151**

VASS JENŐ NYÁ. EZREDES – SZABÓ MIHÁLY NYÁ. EZREDES

E SZÁMUNK TARTALMA 178

TÓTH ANDRÁS MK. EZREDES

**TUDOMÁNYOS SZAKMAI KONFERENCIA
A HADÁSZATI FELDERÍTÉS VEZETÉSÉRŐL**

Tisztelt Olvasó!

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) – tudományos kutatóhelyként is – hosszú évek óta nagy figyelmet szentel a tudományos munka művelésének és végzésének, illetve a felmutatott eredmények gyakorlati munkában történő hasznosításának. E folyamat fontos eseményeként került sor 2006. június 14-én „*Vezetési rendszerek a korszerű hadászati felderítésben*” címmel egy zártkörű konferencia megrendezésére, amelynek generálója ez alkalommal is a Tudományos Tanács volt.

Az előkészítés során az MK KFH-ban működő, különböző szintű és eltérő rendeltetésű vezetési rendszerek tudományos értékű elemzését és a belső szakállomány tájékoztatását tűztük ki célul, ami szükségessé tette az elhangzottak minősített adatként történő kezelését. Tekintettel azonban a téma időszerűségére és a felderítés kérdéseivel elméleti szinten foglalkozó kutatók jogos igényeire, az alábbiakban közreadjuk a konferencián elhangzott előadások főbb gondolatait.

A konferencián a hadászati hírszerzés négy meghatározó területe, a HUMINT, a SIGINT, az elemzés–értékelés és a műveleti biztonság vezetési kérdéseiről hangzottak el előadások, összesen hat témakörben.

A konferencia levezető elnöke, Tóth András mk. ezredes bevezetőjében kiemelte, hogy az elmúlt másfél évtizedben a hadászati hírszerzés/felderítés terén bekövetkezett változások, a folyamatos megújulási kényszer és az abból fakadó reformintézkedések hatására egyre inkább felmerül az újszerű gyakorlati munka tudományos megalapozásának igénye. A vezetés–irányítás kérdésköre természetesen csak egyik eleme a hírszerzés komplex rendszerének, de talán az az eleme, amely szükségszerűen a legérzékenyebben reagál a szakmai környezet változásaira. Ez indította a konferencia szervezőit arra, hogy mindenekelőtt **a vezetés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálatát** tűzzék a tudományos rendezvény napirendjére.

A vezetés–irányítás kérdésköre legsokrétűbben az adatszerzés terén, azon belül is az emberi erővel folytatott információszerzésben jelentkezik. Ezen a területen nem kizárólag egy-egy szervezet vezetéséről lehet szó, hanem önálló, jellegében teljesen eltérő feladatként jelenik meg az adatszerző hálózat vezetése, vagy egy-egy külső munkatárs speciális tevékenységének irányítása is. Éppen ezért ez a szakterület három önálló előadással képviseltette magát a konferencián.

Keresztes Tamás ezredes **a külkapcsolati hírszerzés és a katonadiplomáciai tevékenység** vezetésének problémakörét dolgozta fel, részben vezetéselméleti megközelítésből, részben pedig a vezető–irányító szervezeti egység felépítésének, létszámviszonyainak és napi adminisztratív tevékenységének tükrében. Az általa irányított szervezetet bürokratikus rendszerként vizsgálva megállapította, hogy az magán viseli a bürokrácia valamennyi pozitív elemét. *(Olyan szervezet, amely szakismereteken alapuló munkamegosztás szerint szerveződik, amelyben egyértelmű uralmi hierarchia van(...), pontos szabályok szerint történik az előrelépés, az ügyeket előírt szabályok szerint intézik, az ügyintézésről írásos dokumentumok készülnek, és a „bürokraták” teljes munkaidős állásban, kereset fejében dolgoznak.)* Ez a szervezet ugyanakkor hordozza a bürokrácia valamennyi ismert negatív tulajdonságát is, amelyek mára szinte pejoratív jelzővé „alacsonyították” magát a fogalmat.

Részleteiben, gyakorlati példákkal illusztrálva elemezte a vezető–irányító szervezet közeli, középső és távoli környezeti szféráját. Megállapította, hogy a közeli és középső környezeti szférával – amely a közvetlen felettest és mellérendelt szervezeteket foglalja magában –, a közös érdekek mentén kiváló együttműködés zajlik, annak ellenére, hogy a szakmai és szolgálati irányítás kényszerű szétválasztása, a nem kielégítő létszámviszonyok és a parancsnoki láncon érkező, azonnali cselekvést kiváltó, a tervszerű munkavégzést akadályozó impulzusok közel sem mindig teremtenek ideális feltételeket a munkavégzéshez. Az együttműködés az MK KFH egyéb szervezeti egységeit és a különböző államigazgatási, kormányzati szerveket magába foglaló távoli környezeti szférával is kielégítő, azonban olyan szerteágazó, hogy a folyamatos interakció fenntartása kezd a szervezet működési céljává válni. Az e szférához kötődő, szakmai, katonadiplomáciai, pénzügyi, anyagi technikai és egyéb szolgálati adminisztráció oly mértékben terheli meg a végrehajtó szerveket, hogy az alaprendeltetésnek megfelelő munkavégzésre nagyon kevés idő marad. A vezetés feladata a túlburjánzó bürokrácia megfékezése, az adminisztráció ésszerű szintre csökkentése, ami az adott, nehezen módosítható jogszabályi környezetben a vezetőktől nagyfokú kreativitást és innovatív gondolkodást igényel.

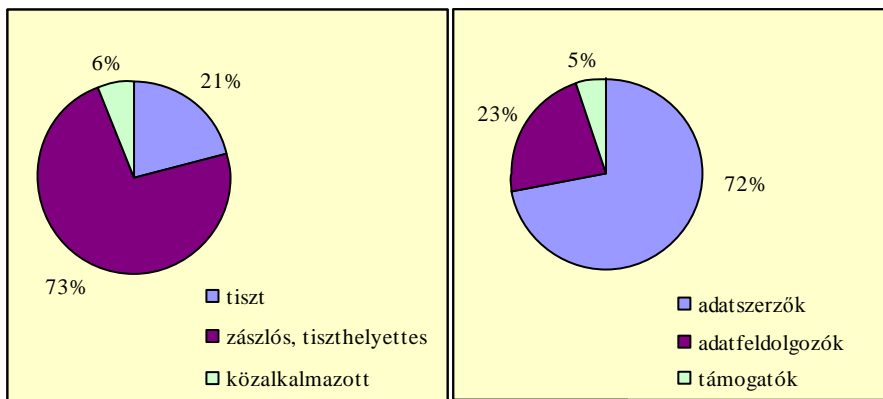
Juhász Dezső mk. alezredes **a külkapcsolati hírszerzés vezetési rendszerének informatikai elemeiről** tartott – több hozzászólást is kiváltó – előadást. Bemutatta az összeköttetést, adatkezelést és adatfeldolgozást biztosító elektronikus rendszereket, továbbá behatóan foglalkozott a külkapcsolati terület és az MK KFH más szervezeti egységei által alkalmazott rendszerek kompatibilitásának kérdésével. Az összeköttetés terén az időszerűség és megbízhatóság kérdéseinek, míg az adatkezelés, adatfeldolgozás esetében az informatikai biztonságnak szentelt különös figyelmet. A Hivatal és a külföldön települt állomások közötti összeköttetés továbbfejlesztésének potenciális irányait vizsgálva elemezte az internetes alkalmazások hasznosításának lehetőségét.

A HUMINT szakterület részéről a résztvevők további érdekfeszítő előadást hallgathattak meg az emberi erővel folytatott speciális adatszerző tevékenység vezetésének sajátosságairól, és a változó környezet ezen szakterületre gyakorolt hatásáról.

A konferencia második felében Marton Csaba mk. ezredes tartott előadást **a rádiófelderítés vezetésének és irányításának történetéről, jelenéről és jövőjéről**. Röviden ismertette az egykori, jogelőd szakmai szervezetek – az MNVK 2. Csoportfőnökség rádióelektronikai felderítő szolgálat múltját és fejlődésének folyamatát, továbbá a rádiófelderítő ezred (1953–1983), a rádiófelderítő dandár (1983–1990) és az MH TÁVKEI (1990–1996) – szervezetét és vezetésének rendszerét. Azt követően rátért a korszerű rádiófelderítés rendszerének vizsgálatára.

A jelenlegi helyzet ismertetése során kiemelte a Rádióelektronikai Felderítő (REF) Igazgatóság helyét és szerepét az MK KFH adatszerző rendszerében, hangsúlyozta a rádiófelderítő tevékenység vezetésének, irányításának rendjét meghatározó alábbi sajátosságokat:

- a REF tevékenysége hagyományos katonai szervezethez hasonló vezetést igényel;
- az Igazgatóság szervezete erősen tagolt, decentralizált működtetésű szervezeti elemekkel;
- a munkarend eltér a hivatalitól, a tevékenységekhez igazodik;
- váltásos rendszerben dolgozó állomány teljesít szolgálatot;
- 24 órás szolgálati rendszer működik;
- a rugalmas átcsoportosítás lehetőségének fenntartása szükségszerű;
- készenléti rendszert kellett kialakítani és azt fenntartani;
- a gyakorlati működés szabályozott, de sok tekintetben önálló;
- a rendkívül gyors technológiai fejlődés állandósult alkalmazkodási kényszert generál.

A REF Igazgatóság rendfokozati és belső létszámarányai

A REF Igazgatóság vezetésének további sajátosságát képezi az állomány összetétele. Az MK KFH más szervezeti egységeitől eltérően rendkívül magas a zászlósok és tiszthelyettesek aránya, ami speciális vezetői megközelítést, hozzáállást igényel. Tekintettel az egyre gyorsuló technológiai fejlődésre, állandó feladattá vált az adatszövő és adatfeldolgozó állomány folyamatos továbbképzése. Már napjainkban is több, felsőfokú végzettséggel rendelkező, tehát tiszti beosztás betöltésére is alkalmas tiszthelyettes dolgozik a szervezetnél, számuk a jövőben még tovább emelkedik. Hasonlóan átalakulóban van az állomány feladat szerinti megoszlása is. A jelenlegi összetétel optimálisnak mondható a különböző feladatok és az alkalmazott technika tükrében, de az egyre korszerűbb, nagyobb kapacitású adatszövő eszközök belépésével csökkenteni kell az adatszövő állomány arányát az adatfeldolgozók javára.

A REF Igazgatóság vezetése, irányítása szigorúan okmányolt rendszerben működik. A működést meghatározó alapokmányok és egyéb átfogó szakintézkedések mellett konkrét, a feladatszabást, ellenőrzést és visszacsatolást szolgáló vezetési okmányok, (feladattervek, kiegészítő feladatszabások, értékelések, összefoglaló és beszámoló jelentések stb.) biztosítják az irányítás tervszerűségét és szakszerűségét.

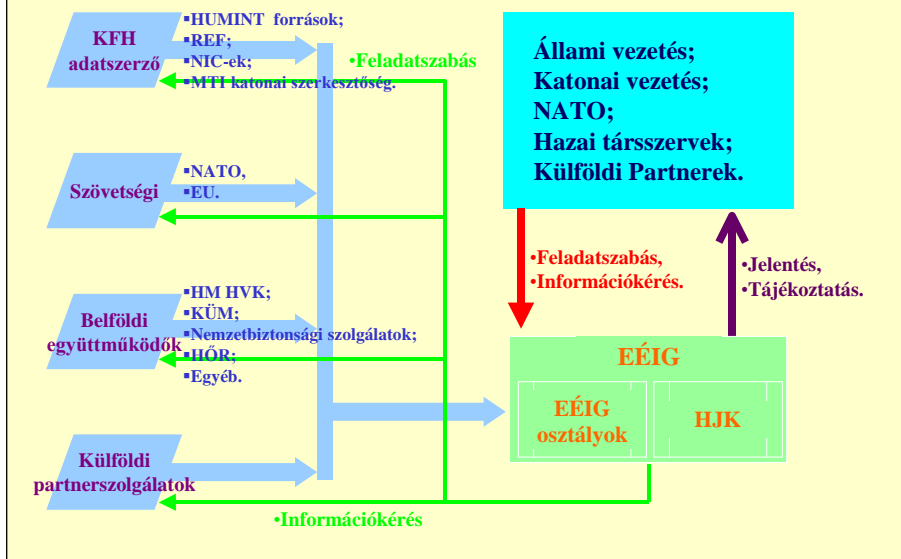
Marton ezredes előadásának végén a jövő kihívásaival foglalkozott. Ilyen kihívásnak tekinthető **a digitális kommunikáció, a fejlett számítógépes tömörítő eljárások és a műholdas adattovábbítás elterjedése, a rejtjelezési eljárások dinamikus fejlődése, és ezen rendszerek nagyfokú integrációja**. Mindezek tükrében a Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság konkrét elgondolással rendelkezik a rádiófelderítés korszerűsítésére és törekszik a szaktechnikai eszközök folyamatos fejlesztésére.

Az Elemző és Értékelő Igazgatóság (EÉIG) részéről Gulyás József ezredes, igazgató mutatta be az igazgatóság vezetési rendszerét és azokat a fejlesztési elgondolásokat, amelyek biztosítják a szervezet folyamatos működését és hozzáigazítását a gyorsan változó szakmai követelményekhez. Előadását **Az adat- és információ-feldolgozás vezetési rendszere. Az Elemző és Értékelő Igazgatóság vezetési rendszere fejlesztésének lehetőségei** címmel tartotta meg.

Az előadás bevezető részében ismertette a felderítési adat- és információ-feldolgozás célját, a felderítési ciklust és az igazgatóság jelenlegi szervezetét, mint olyan elemeket, amelyek egyértelműen meghatározzák a vezető-irányító tevékenység rendszerét.

Azt követően szemléletes ábrákkal bemutatta az Igazgatóság vezetési rendjét és az információfeldolgozás menetét. A résztvevők végigkövethették az információk és információigények áramlásának és feldolgozásának folyamatát, annak függvényében, hogy a beérkező adatok, illetve kérések milyen forrásból, milyen csatornán érkeznek a feldolgozó rendszerbe. Az előadásban plasztikusan mutatta be az adatfeldolgozás, az információáramlás és a jelentések rendjét békeidőszakban és válságok esetén is.

Az információáramlás és jelentés rendje

Az EÉIG helye és szerepe a folyamatban

Az előadó a tapasztalatokat összegezve megállapította, hogy bár a rendszer működik, erősen érezhető azon képességvesztések hatása, amelyeket a szakterület az MK KFH korábbi években történt átszervezései, kényszerű létszámcsökkentései során elszenvedett.

A fejlesztés lehetőségeit vizsgálva megállapította, hogy **előrelépést** kismértékű szervezeti korrekcióval, az egyes szervezeti egységek felelősségi körzeteinek módosításával, a tudományos eredmények hasznosításával, a képzési lehetőségek célirányosabb kihasználásával, illetve jelentős gondolkodásmódbeli változtatásokkal lehet elérni. Ez utóbbi téren talán a legfontosabb, hogy a vezetők és a végrehajtó állomány egyaránt elmozduljon a szervezeterorientált gondolkodásról a feladatorientált gondolkodás irányába, de ide sorolható a belső együttműködés javítása és a szabad kapacitások feltárása, illetve hasznosítása is.

A konferencián érdekesítő előadást tartott Szedlacsek Róbert mk. ezredes **a műveleti munka biztonsági vetületeiről**, amelynek nem minősített elemeit a Felderítő Szemle következő számában önálló cikk formájában jelentetjük meg. Ugyanott tesszük közzé Dr. Rác Lajos ezredes hozzászólását is, aki **az oktatás-képzés-felkészítés folyamatáról és a szakmai utánpótlás szükségességéről** fejtette ki gondolatait.

HOGYAN TOVÁBB MONTENEGRÓ FÜGGETLENNÉ VÁLÁSA UTÁN?

Sikeres függetlenségi népszavazás

2006. május 21-én a szavazásra jogosult montenegrói állampolgárok többsége a tagköztársaság függetlensége mellett tette le a voksát. Az 55,5%-os IGEN szavazatarány meghaladta az Európai Unió (EU) által „kikényszerített” 55%-os küszöböt, amit arra hivatkozva írtak elő, hogy egy ilyen arányú esetleges győzelmet senki sem kérdőjelezne meg. A demokratikus elveknek megfelelt volna az 50%+1 szavazattal kinyilvánított függetlenség is, de az előre jelzett szoros eredmény támadható lett volna. A referendumon részt vett polgárok 44,5%-a Szerbia és Montenegró államközösség fenntartására szavazott, ami jelzi, hogy a kis köztársaság lakossága nagyon megosztott a kérdésben. A magas részvételi arányt (86,49%) tekintve kimondható, hogy az eredmények szinte hűen tükrözik a teljes montenegrói közvélemény álláspontját.¹ A montenegrói parlament 2006. június 3-án szentesítette a köztársaság függetlenségét, majd június 6-án Filip Vujanovics köztársasági elnök a Kofi Annan főtitkárnak írt levelében kérte Montenegró felvételét az ENSZ-be.²

A nemzetközi közösség – különösen pedig az EU –, a montenegróiakra bízta a döntést, miközben meglehetősen szigorú feltételeket szabott. Az EU-nak már évek óta nem volt világos politikája Szerbia és Montenegró kapcsán. Nem tudta eldönteni, hogy az államközösség fenntartása vagy felbontása lenne a jó megoldás. Montenegró függetlenségétől minden bizonnyal tartott, hiszen kezdetben a két jugoszláv tagköztársaság egyben tartását szorgalmazta. Az EU közvetítésével 2002. március 14-én aláírt Belgrádi Megállapodás rendezte Montenegró és Szerbia egymáshoz fűződő viszonyát, és előkészítette az új állam, Szerbia és Montenegró létrejöttét (2003. február 4.). Az EU kül- és biztonságpolitikai főmegbízott – Javier Solana – bábáskodása mellett megalakult új államot a rossznyelvek csak „Solania”-nak csúfolták, és már akkor látható volt, hogy a mesterségesen egyben tartott államközösség ebben a formában életképtelen.

A montenegrói politikai vezetés – élén Milo Djukanovics akkori köztársasági elnökkel –, már az 1990-es évek végétől egyértelműen a függetlenség mellett tört pácát, de a kiszámíthatatlan regionális – főként a koszovói rendezésre gyakorolt – hatása miatt a nemzetközi közösség azt nem támogatta. Amíg a néhai Szlobodan Milosevics jugoszláv elnök volt hatalmon, addig a Nyugat sem ellenezte Montenegró függetlenedését, mert azt a Miloseviccsel szembeni nyomásgyakorlás egyik eszközének tekintette, azonban a 2000. októberi szerbiai demokratikus fordulatot követően már nem volt olyan fontos Montenegró kiválásának elősegítése.

¹ *Hivatalos a montenegrói népszavazás végeredménye.* – www.origo.hu/nagyvilag/20060531megvan.html (2006. június)

² *Zahtev Crne Gore za prijem u UN.* – http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=87 (2006. június)

A montenegrói problémát akkor a szőnyeg alá söpörték, azonban a montenegrói vezetők eltökéltsége, valamint az akkori jugoszláv és montenegrói elnökök, Vojislav Kostunica és Milo Djukanovics közötti ellentétek miatt a nemzetközi közösség 2002-ben ismét napirendre tűzte a kérdést. **Szerbia politikai vezetése mára megérett arra, hogy békésen tudomásul vegye Montenegró elszakadását** és az újabb, szerbek lakta területek elvesztését. A 670 ezres (más adatok szerint 620 ezres) montenegrói lakosság körülbelül 30%-a ugyanis szerb nemzetiségű.³

A szerbek „Trianonja” a május 21-ei montenegrói népszavazás nyomán tovább folytatódik, mert **az igazi kihívás Koszovó jövőbeni státusa lesz.** A nemzetközi közösségtől érkező üzenetek alapján Koszovó minden bizonnyal elnyeri függetlenségét, a kérdés már csak az, hogy ennek az önállóságnak milyen korlátai lesznek (például nemzetközi jelenlét). A jelenlegi belgrádi politikai vezetés elvileg felkészült az elkerülhetetlen területi változásokra, mégis nagy traumát jelentene számára Koszovó elvesztése. Ugyan kevesebb szerb él Koszovóban, mint Montenegróban, a tartomány történelmileg és kulturálisan mégis fontosabb Szerbia számára. Úgy gondoltam, fontos áttekinteni, hogy milyen hatással lehet Montenegró önállósága a térség jövőjére. Többek között erről lesz szó a továbbiakban.

³ Montenegró lakosságának jelenlegi nemzetiségi összetételét kutatva több számadattal is találkozhatunk. A 2003. évi népszámlálási adatok szerint Montenegróban 672 656 fő él, közülük 273 366 montenegrói (40,64%) és 201 892 szerb (30,01%). Később több tízezer személyt – köztük főként bosnyákokat és albánokat –, töröltek a népszámlálási adatokból, így a kis köztársaságnak hivatalosan már csak 620 145 lakosa maradt, köztük 267 669 montenegrói (43,16%) és 198 414 szerb (31,99%). www.njegos.org/census/index.htm (2006. június)

Az államközösség felbomlása

Az államközösség amilyen gyorsan megalakult, olyan gyorsan el is tűnik. Még sokan meg sem szokták az új ország nevét (továbbra is Jugoszláviaként emlegették), máris megszűnik. Valójában nem jár nagy fájdalommal a néhány közös intézmény felszámolása, amit végre kell hajtani. Szerbia és Montenegró államközössége már konföderatív formában működött, így csak bizonyos tárcák voltak közősek. Az államközösségi Minisztertanács öt minisztériumát (külügy-, védelmi, külgazdasági, belkereskedelmi és kisebbségügyi) felszámolják, és az államok létrehozzák az új tárcáikat. Montenegró – készülve a szétválásra –, már korábban is működtetett külügyi és védelmi irodát, így azok minisztériummá fejlesztése nem okoz különösebb megterhelést. A kisebbségi és a gazdasági kérdéseket a tagállamok többségükben külön-külön kezelték, illetve intézték, a közös gazdasági tárcák pedig csak az egység látszatát voltak hivatottak fenntartani. Mindez meglehetősen mesterkéltan működött, hiszen az országon belül területileg elkülönülve két fizetőeszköz volt használatban (Montenegróban az euró, Szerbiában pedig a dinár).

Szerbia és Montenegró politikai jogutódja Szerbia, tehát a szerbiai vezetésnek lesz könnyebb a dolga. Montenegrónak nem kevés szervezésbe és pénzbe kerül majd felállítani diplomáciai és kereskedelmi képviselőit a különböző nemzetközi szervezetekben és a fontosabb államokban. Nem kizárt, hogy ellentétes nemzetiségű vezetők ellentétes állampolgárságot vesznek fel csak azért, hogy maradhassanak beosztásaikban. A szerbek és a montenegróiak sorsa az elmúlt közel egy évszázad alatt mélyen összefonódott.⁴ Véleményem szerint a montenegrói és a szerbiai politikusok azzal is tisztában vannak, hogy előbb-utóbb az EU-n belül ismét szorosabb viszonyt alakíthatnak ki, tehát a kapcsolatok megromlása egyik félnek sem érdeke.

Szerbia és Montenegró között az együttműködés – feltehetően – a szétválás ellenére is kiváló marad. Az eddig kötelező együttélés helyett Montenegró a politikai önállóságot választotta, ami azonban a gazdasági kapcsolatokban várhatóan nem okoz jelentős törést a jövőben. A montenegrói politikai vezetés a milosevicsi rendszertől távolodva először a német márkát használta a jugoszláv dinár helyett, majd az euró nyugat-európai „fizikai”

bevezetésekor, 2002 januárjától áttért az eurós elszámolásra. Az 1990-es évek végén Montenegró egyre határozottabban szorgalmazta a gazdasági önállóságot, hogy ne sújtsák embargók és szankciók a tagköztársaságot a Milosevics-rendszer túlkapásai miatt. Montenegró azonban nem tudta elkerülni a sorsát, még a NATO-bombázásoknak is szenvedő alanya lett.

⁴ 1918. november 26-án a cetinjei nemzetgyűlés határozatot hozott a Szerbiával történő egyesülésről, majd 1918. december 1-jén kikiáltották a Szerb–Horvát–Szlovén Királyi Államot, amelynek részévé vált Montenegró is. Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. (ISBN 963 9215 51 1, Budapest, 1999, Aula Kiadó) 29. o.

A két új állam a hosszú idejű „házasság” miatt **gazdaságilag** olyannyira egymásra van utalva, hogy a kereskedelmi kapcsolatokat (élelmiszeripar Szerbiában, tengerpart Montenegróban) továbbra is szükséges lesz fenntartani. Számos törvényt és jogszabályt kell megalkotniuk annak érdekében, hogy a két ország közötti gazdasági együttműködést, a tulajdonviszonyokat, az adózás rendjét és a vámkérdéseket tisztázzák.

Montenegró, a nyugat-balkáni miniállam

Montenegró számára megszűnt az együttélés kényszere, a korábbi ideológiai gát, amely a „csak azért sem” hozzáállásából táplálkozott. Ez jelentősen akadályozta a fejlődést. Most újabb lendületet kaphat az átalakulás és kibontakozás, Szerbia és Montenegró felbomlásával a többismeretlenes egyenlet egyszerűsödött. **Montenegró politikai vezetése elkötelezett az euroatlanti integráció mellett**, amelynek végrehajtását Szerbia nélkül egyszerűbbnek véli. Milo Djukanovics miniszterelnök május végi brüsszeli látogatásán kifejtette, hogy legfőbb célja az EU-tagság mielőbbi elérése. Ennek érdekében szorgalmazza a Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) idejének aláírását, majd az elkövetkezendő években arra koncentrál, hogy teljesítse a csatlakozási feltételeket. Mindezekhez Djukanovics bátorítást is kapott Olli Rehn-től, az EU bővítési biztosától.⁵

A békepartnerségi (PfP-) tagsággal kapcsolatosan már korábban is többször elhangzott, hogy Montenegrót nem terhelik azok a kötelezettségek, amelyek Szerbiát, tehát a kis köztársaság a nagy testvére nélkül könnyebben elérheti a NATO előszobáját. A montenegrói politikusok azonban hiába érvelnek azzal, hogy ők semmit sem tudnak a háborús bűnösről, és ehhez a kérdéshez semmi közük. Meg nem erősített hírek szerint Ratko Mladics és Radovan Karadzics is bujkáltak Montenegróban, ami azt jelenti, hogy a montenegrói hatóságok sem tettek meg mindent letartóztatásuk érdekében. Ami persze nem is csoda, hiszen nem akarták az áruló szerepét felvállalni. Montenegró sorsa összekapcsolódott Szerbiáéval, 1992-ben önként alakították meg közösen a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot (JSzK), a délszláv háborúban pedig a montenegrói területvédelmi csapatok is részt vettek (például Dubrovnik ostromában)⁶ annak reményében, hogy esetleg területeket szerezhetnek Horvátországtól.⁷

Montenegróban elsősorban a jelenlegi politikai vezetésnek volt létkérdés a függetlenség elérése. A lakosság még egy darabig nem érzékeli majd a változásokat, viszont a politikai vezetők szinte azonnal. Milo Djukanovics miniszterelnök és Filip Vujanovics köztársasági elnök már nem csupán egy tagköztársaságnak, hanem egy önálló államnak lehetnek a vezetői. Ez szélesebb jogköröket és hatalmat jelent mindegyikük, pártjaik és követőik számára. Akár újabb ciklusokra is bebiztosíthatják magukat a jelenlegi győzelemmel. A Djukanovics elleni, cigarettacsempészet vádjával indított olaszországi vizsgálatot pedig akár ad acta is tehetik, a miniszterelnök immunitása (mentelmi joga) egyhamar nem szűnik meg.

⁵ *EU gives Montenegro hope of deal.* – <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/5027202.stm> (2006. június)

⁶ *Montenegró válik?* 168 Óra (ISSN 0864-8581) 48-49. o.

⁷ Laura Silber – Allan Little: *Jugoszlávia halála.* (ISBN 963 327 272 6, Budapest, 1996, Zrínyi Kiadó) 245-250. o.

Djukanovics közreműködésével alakult meg 2000-ben a Montenegrói Ortodox Egyház, ami a montenegróiak identitásának erősítését szolgálta.⁸

Montenegróban a Szocialisták Demokratikus Pártja (DPS) és a Szociáldemokrata Párt (SDP) alkotta jelenlegi kormánykoalíció a Liberális Szövetség (LSV) külső támogatásával elérte a függetlenségi népszavazás sikerét. Ez azt sugallja, hogy a függetlenség párti politikai erők az őszi parlamenti választásokon is jól szerepelnek majd. A jelentősebb ellenzéki pártok (Szocialista Néppárt, Szerb Néppárt és Néppárt), amelyek főként az államközösség fenntartásában voltak érdekeltek, most arra kényszerülnek, hogy a Montenegróban élő szerbek érdekeit még erélyesebben védjék. **A mintegy kétszáz ezer szerb nemzetiségű polgár számára az ellenzék máris autonómiát, önrendelkezést követel.**⁹ A 90 ezer bosnyák és az 50 ezer körüli albán szintén a saját kisebbségi jogaik tiszteletben tartásáért száll síkra. Utóbbiak azért támogatták szavazataikkal Montenegró függetlenségét, hogy a miniállamban hatékonyabban képviselhessék érdekeiket. A fentiekből is látszik, hogy Montenegró nemzetiségi összetétele meglehetősen vegyes képet mutat, és a montenegrói nemzetiségűek aránya mindössze 40% körüli. Az etnikailag sokszínű kis államban az egyik legnehezebb feladat a kisebbségek jogainak biztosítása lesz.

Nem lesz könnyű dolga a jelenlegi montenegrói politikai vezetésnek a gazdaság rendbetétele terén sem. **Montenegró gazdaságilag elmaradott, miközben a mindennapi élet a korrupciótól és a szervezett bűnözéstől áthatott.** Gyönyörű tengerpartja infrastrukturálisan fejletlen, ipara elavult, a turizmus pedig csak most bontogatja a szárnyait. Az átlagjövedelem 250 euró körüli, a munkanélküliségi ráta pedig 18%-os.¹⁰ A vezetés arra számít, hogy a szerb béklyótól megszabadulva tömegesen jönnek a külföldi befektetők, és kihúzzák az országot a másfél évtizede tartó zűrzavar okozta lemaradásból. Ehhez azonban meg kell teremteni a szükséges jogszabályi hátteret, és ami még fontosabb, meg kell szüntetni a feketegazdaságot. A szervezett bűnözés hírhedt a kis tengerparti köztársaságban, gondoljunk csak a cigarettacsempészetre – amiben egyes vádak szerint Djukanovics miniszterelnök is érintett volt –, illetve a kábítószer-csempészetre és az emberkereskedelemre (részben prostitúcióra). Valójában ez utóbbiak rettentették el eddig is a tisztességes befektetőket, amely jelenségek remélhetően eltűnnek, vagy mérséklődnek a következő években. Erre azért is szükség lesz, mert az európai uniós tagsággal kacérkodó államnak a szervezett bűnözés és a korrupció ellen nagyon sokat kell tennie, hogy teljesítse a csatlakozási kritériumokat.

⁸ Q&A: *Montenegro referendum*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4994212.stm> (2006. június)

⁹ *Autonómiát követelnek a montenegrói szerbek*. www.origo.hu/nagyvilag/20060524autonomiat.html (2006. június)

¹⁰ *Enter Montenegro*. *The Economist* (No. 21, May 27th 2006) 26-27. o.

Szerbia, a szárnyaszegett „ragadozó” madár

Szerbia számára talán több pozitívummal jár Montenegró elvesztése, mint amennyi negatívummal. A közvélemény felkészült erre az eseményre, és vannak olyan montenegróiak, akik már olyannyira berendezkedtek Szerbiában, hogy nem is akarnak visszatérni szülőföldjükre. Szerbiában körülbelül 260 ezer montenegrói állampolgársággal rendelkező személy él, de közülük csak 69 ezer vallja magát montenegróinak, létszámuk a mintegy 7,5 milliós szerbiai lakossághoz képest elenyésző.

Szerbia lakosságának nemzetiségi összetétele 2002-ben.¹¹

Nemzetiség	Fő	Százalék
szerb	6 212 838	82,86
montenegrói	69 049	0,92
jugoszláv	80 721	1,08
albán	61 647	0,82
bosnyák	136 087	1,82
magyar	293 299	3,91
macedón	25 847	0,35
roma	108 193	1,44
egyéb	510 320	6,8
Összesen	7 498 001	100,00

Szerbia regionális súlya továbbra is meghatározó marad, hiszen az ország méretei és lakosságának száma erre predesztinálják. Így lesz ez annak ellenére is, hogy nem lesz tengerpartja. Feltehetően megállapodás születik valamelyik montenegrói kikötő kedvezményes használatáról, hogy a korábbi „tengerentúli” kereskedelmi kapcsolatokat zökkenőmentesen biztosítsák.

A sok egyéb ok mellett a szerbiai reformfolyamat végrehajtását jelentősen akadályozta az is, hogy bizonytalan volt az államközösség sorsa. A vonalak most már egyre letisztultabbak, és Szerbiának a közeljövőben feltehetően Koszovó különválásával is számolnia kell. Ellentmondásos módon Szerbia a veszteségekkel hosszabb távon számos olyan tehertől szabadulhat meg, amelyek nemzetközi kapcsolatait és a belpolitikai viszonyokat eddig negatívan befolyásolták. Montenegró kiválása az államközösségből nem okoz különösebb lelki traumát, hiszen Szerbiától független tagköztársaság volt. Koszovó azonban Szerbia része, a szerbség történelmi, kulturális, illetve vallási bölcsője, ami miatt a tartomány esetleges elvesztése érzékenyen érintheti a szerbeket.¹²

Szerbiának először is egy jól megfogalmazott alkotmányra lenne szüksége. Ennek előkészítése évek óta folyik, de a bizonytalan helyzet és a politikai pártok konszenzushiánya miatt eddig egy jó tervezetet sem sikerült letenni az asztalra.

¹¹ A Szerbiai Statisztikai Hivatal 2002-es népszámlálási adatai szerint, Koszovó nélkül.

¹² *Függetlenségi népszavazás Montenegróban – Az utolsó előtti csapás.* HVG (2006. május 27.) 19-20. o.

Most itt a történelmi pillanat, hogy befejezzék az alaptörvényt, és ebben körvonalazzák többek között Vajdaság státusát is. Az azonban hiba lenne, ha Montenegróval vagy Koszovóval keresnének párhuzamosságokat, és az esetleges szeparációtól tartva tovább korlátoznák a tartomány jelenlegi önállóságát. Vajdaság helyzete ugyanis speciális, a korábbi tapasztalatok alapján a vajdasági problémákat a helyi sajátosságok figyelembevételével, a szubszidiaritás elve alapján kell megoldani. A Vajdaságban kisebbségben lévő (alig 15%-nyi) magyarság támogatja a helyi szerbek autonómiatörekvéseit, amelynek motivációja elsősorban gazdasági, és semmiképpen sem szeparatista jellegű.

Szerbiában a kisebbségi kormány megalakulása, 2004 eleje óta napirenden van az előrehozott választások kérdése. Bár folyamatosan nő a szerbség számára negatív eseményeket jól kihasználó radikálisok népszerűsége (a választópolgárok körében megközelíti a 40%-ot), azok egyelőre nem érdekeltek a kormány megbuktatásában. Montenegró kiválását ugyan a radikálisok propagandisztikus és demagóg retorikájukkal kihasználják saját támogatottságuk növelésére, de az előrehozott választásokat – még ha fenyegetnek is ezzel –, egyelőre ők sem gondolják komolyan.

Szerbia olyan veszteségeket kénytelen jelenleg (Montenegró) és várhatóan a jövőben (Koszovó) is elszenvedni, amelyekből politikai tőkét aligha tud kovácsolni az éppen kormányzó koalíció, ezért a radikálisoknak addig nem érdeke a hatalomátvétel, amíg a kényes kérdésekben nem születik döntés. Idő előtti választásokra akkor kerülne sor, ha nemzetközi nyomásra Koszovó jövőbeni státusa (valamilyen szintű függetlensége) is eldőlné, és az éppen hatalmon lévő „bűnbak” kormány ezzel megéri a leváltásra. Minderre feltehetően már csak a jövő évben lesz lehetőség, hiszen a koszovói státustárgyalások ez év végéig elhúzódnak. 2007-ben viszont ismét rendes parlamenti választások következnek, tehát a Kostunica-kabinet akár ki is töltheti mandátumát, habár ennek a kezdet kezdetén nagyon kicsi esélyt adtak a politikai elemzők.

Annak érdekében, hogy jövőre a radikálisok ne kerüljenek hatalomra, a demokratikus politikai erőknek fokozniuk kellene kommunikációs tevékenységüket, a saját népszerűségük növelése érdekében. Valójában nonszensz lenne, ha Koszovó elvesztése révén a radikálisok és a szocialisták kerülnének hatalomra, miközben elsősorban ők a felelősek a Milosevics éra idején Koszovóban elkövetett törvénytelen ségkéért, amelyek végül elvezettek a tartomány elszakadási törekvéseinek erősödéséhez.

Szerbia az elmúlt évben bizonyította, hogy jelentős előrelépéseket tett a demokratikus fejlődés útján. Az egykori Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálására hivatott hágai Nemzetközi Törvényszékkel (ICTY) történő együttműködés látványosan javult, viszont a két főbűnöst – Ratko Mladics tábornokot, a boszniai szerb erők egykori parancsnokát és Radovan Karadzicsot, a boszniai Szerb Köztársaság volt elnökét – egyelőre nem sikerült kiszolgáltatni. A két megvádolt túsul ejtette Szerbiát és Bosznia–Hercegovinát. Kiadatásukon múlik PpP-tagságuk, illetve Szerbia esetében az SAA-tárgyalások folytatása és a nemzetközi segélyek folyósítása is. Valójában ez az egyetlen és utolsó érélyes érv Szerbia euroatlanti integrációjának késleltetésére. Most itt a lehetőség, hogy a valós problémák

– az ország demokratikus fejlődése és gazdasági prosperitása, a nacionalizmussal való szakítás, megszabadulás a milosevicsi örökségtől és a háborús bűnösök kiszolgáltatása –, megoldására koncentráljon a szerbiai politikai vezetés.¹³

A szerbiai politikai vezetés egyre többször adja tanúbizonyságát annak, hogy **a vitás kérdéseket békésen, konstruktív módon kívánja rendezni**, de egyben balanszírozik is a Nyugat elvárása és a szerb nacionalisták követelése között. 2004 márciusában – a koszovói albán pogromok idején –, például nem avatkozott bele önkényesen a koszovói eseményekbe, és azonnal tárgyalásokat kezdett a KFOR-erők vezetésével a koszovói szerbek védelme érdekében. A montenegrói referendum eredményének Borisz Tadic szerbiai elnök általi hivatalos elismerése a kompromisszumkészség bizonyítéka, de az nem tükrözi a teljes szerbiai politikai élet véleményét. Vojislav Kostunica szerbiai miniszterelnök csak tudomásul vette Montenegró kiválását, mire Milo Djukanovics montenegrói miniszterelnök cinikusan gratulált Kostunicának az önálló Szerbia megalakulása alkalmából.¹⁴ A szerbiai parlament 2006. június 5-én csak minimális többségi (126 képviselő a 250-ből) támogatással tudta elfogadni az államközösség felbomlását.

A nemzetközi közösség tanácsstalansága

A nemzetközi közösség nem képvisel koherens álláspontot a Nyugat-Balkánon. Nem tudja, hogy a nemzetállamok újjászületését, vagy az évtizedek óta egy államba kényszerített nemzetek együttélését támogassa-e? Az elmúlt években nem engedte, hogy Montenegró kiváljon Jugoszláviából, Bosznia–Hercegovina entitásaira bomoljon, illetve Koszovó minden további nélkül elnyerje teljes függetlenségét. Sokan azt hitték mostanáig, hogy az egykori Jugoszlávia Szerbia és Montenegróban élt tovább. Ez az évek előrehaladtával egyre inkább nem volt igaz, ugyanis a hajdani jugoszláv állam inkább Bosznia–Hercegovinában konzerválódott nemzetközi erőfeszítéssel, mint Szerbia és Montenegróban. A mesterségesen összetartott Bosznia–Hercegovina (korábban jugoszláv tagköztársaság) egy évtizedes fejlődése elmaradt a kívánalmaktól. Nagyon nehéz ugyanis egy működőképes államot létrehozni úgy, hogy az államalkotó nemzetek (bosnyák, horvát, szerb) kizárólag saját érdekeiket tartják szem előtt.

A nemzetközi közösség viselkedése ellentmondásos a Nyugat-Balkánon. Bosznia–Hercegovinában elsősorban a bosnyákokat támogatja, miközben tart a muzulmán szélsőségesek térnyerésétől, és bizalmatlan az irányukban. A szerbek továbbra is hátrányt szenvednek a nyugat-balkáni rendezésben. A boszniai Szerb Köztársaság nem csatlakozhat Szerbiához, mert az megbontaná Bosznia–Hercegovina egységét, illetve a kialakult erőegyensúlyt. Jelentős szerb kisebbség került Montenegró fennhatósága alá, és valószínűleg Koszovó elvesztésével további szerbek lakta területek kerülnének „idegen kézbe”. A szerb kisebbségek jogainak biztosítását viszont erélyesen követeli a nemzetközi közösség is, nehogy ismét megtörténjen az, ami a koszovói albánokkal, 1998-ban és 1999-ben. Már ENSZ-tanulmány is készült

¹³ Dejan Anastasijevic: *Yugoslavia, R.I.P. – Montenegro has split from Serbia*. Now both can focus on common aims (TIME, No. 23, June 5, 2006) 6. o.

¹⁴ *Kostunica nem gratulál Montenegró függetlenségéhez.*
www.origo.hu/nagyvilag/20060601kostunica.html (2006. június)

arról, hogy Koszovó függetlenné válása esetén mekkora szerb menekültáradattal kellene számolni, mert a helyi albán szélsőségesek csendes etnikai tisztogatásba kezdenének. Ez pedig negatívan hatna a presevo-völgyi biztonsági helyzetre, de akár a macedóniai viszonylagos nyugalomra is. Macedóniában az ország politikai vezetése nem tart attól, hogy Montenegró függetlenné válása erősíthetné a jelenleg gyenge nyugat-macedóniai albán elszakadási törekvéseket. Koszovó jövőbeni sorsa azonban minden bizonnyal hatással lehet a macedóniai albán kérdés rendezésére.

Koszovó jövője kulcskérdés, és ma már nem vitás, hogy a koszovói albánok önrendelkezési jogát biztosítani kell. Miután számukra más nem fogadható el, csakis a teljes függetlenség, ezért mindent megtesznek az eléréséért. A nemzetközi közösség fél a precedenstől, és csak korlátozott szuverenitást garantálna, ami valójában a nemzetközi felügyelet fenntartását jelentené Koszovóban. A szerbek azonban továbbra is meg akarnak őrizni bizonyos mértékű fennhatóságot, hiszen történelmileg és kulturálisan (vallásilag) számos szállal kötődnek a tartományhoz. A koszovói albánok ugyan az alapkövetelményeket (standardokat) nem teljesítették, de készek megígérni, hogy azokat megvalósítják, amint elérik a teljes függetlenséget. Elhíhetjük nekik, hogy ők is érdekeltek a többnemzetiségű és színes kultúrájú Koszovó fenntartásában, vagy a részükről ez csak taktika, és amint elérik a szuverenitást, máris másodlagos szemponttá válik mindez. **A nemzetközi közösség csapdahelyzetben van**, és ma már jobban fél azoktól, akiket a kezdet kezdetén feltételek nélkül támogatott.

Miközben a régió államai arra törekednek, hogy az unió tagjaivá váljanak, az egymáshoz történő közeledés helyett még mindig a szétválást és a távolodást választják. Ez azonban csak átmeneti jellegű lehet, később a kapcsolatok normalizálására és elmélyítésére lesz szükség. A nemzetközi közösség (részben az EU is) ragaszkodik bizonyos korábban megfogalmazott elvekhez és egykori megállapodásokhoz, amelyek akadályt jelentenek a demokratikus fejlődésben, a gazdasági prosperitás útján és a társadalmi kibontakozásban. Ide tartozik a Dayton-i Megállapodás, vagy az 1244. számú ENSZ BT határozat Koszovóról, amelyek felülvizsgálata és módosítása kimondottan aktuális lenne. A nemzetközi közösségnek **nem kellene feltétlenül tekintélyvesztést elkönyvelnie**, hiszen a mai biztonságpolitikai környezet merőben más, mint tíz évvel ezelőtt volt.

Montenegró függetlenségének hatása a regionális biztonsági helyzetre

Montenegró önálló államisága feltehetően nem okoz közvetlen biztonsági kockázatokat a nyugat-balkáni térségben. A referendum eredménye ugyanis nem érthette váratlanul az érintett nemzeteket és nemzeti kisebbségeket, azok már évek óta készülhettek erre az eseményre. A 21. századi ismételt montenegrói államalapítás azonban több szempontból is precedens értékű lesz. Egyrészt bizonyítéka annak, hogy a nyugat-balkáni térségben ismét megtörténhet a határok békés, megegyezésszerű alapon történő megváltoztatása (az egykori Jugoszláviából Macedónia is békésen vált ki 1991-ben), másrészt viszont hivatkozási alap lehet más népek, népcsoportok önállósodási törekvései esetében is (népek önrendelkezési joga). Ez megtörténhet a régióban, vagy a FÁK-térségben, de akár azon túl is.

A koszovói albánok minden bizonnyal a montenegrói elválást hozzák fel példaként, amikor saját függetlenségük mellett érvelnek majd. Ebben a tekintetben számukra irreleváns, hogy Koszovó csak Szerbia tartománya, míg Montenegro az egykori Jugoszlávia egyik tagköztársasága volt, amelynek megvolt a joga az önállóság eléréséhez. A szerbek az újabb „megrázkódtatástól” félve, a „nemzeti tragédiát” csökkentve minden erejükkel megpróbálják lassítani Koszovó függetlenné válását.

Montenegro elszakadásának regionális biztonságpolitikai hatásai elmaradnak a nemzeti hatásoktól. Elsősorban Szerbia, Montenegro és Koszovó belpolitikai helyzetében várhatók jelentős változások. **Szerbia és Montenegro mesterséges fenntartása már-már akadályozta a fejlődést, hiszen a bizonytalan jövő rányomta a bélyegét a vontatottan végrehajtott reformokra.** Miután letisztulnak a formák, és mindegyik entitás a saját kezébe veszi a sorsát, várhatóan gyorsabb ütemű fejlődésnek lehetünk tanúi. Emellett azonban újabb kihívásokkal is meg kell birkóznunk a nyugat-balkáni új (kis)államoknak. Az alapvető problémák ugyanis nem oldódtak meg, így a demokratikus átalakulás nehézségei, a gazdasági konszolidáció elmaradása, a társadalmi reform hiányosságai, a szervezett bűnözés béklyói és a megoldatlan nemzetiségi, illetve etnikai kérdések tovább terhelik az átalakulás zökkenőmentes voltát.

A montenegrói referendum egyik legfőbb érintettje a Szandzsák, amely a török időkben vált közigazgatási egységgé, de nevét a mai napig megőrizte. Jelentősége mégsem közigazgatásilag fontos, hanem azért, mert területén több mint kétszáz ezer bosnyák nemzetiségű (muzulmán vallású) személy él. A montenegrói bosnyákok többsége annak reményében, hogy a létrejövő új miniállamban könnyebben védhetik érdekeiket, a tagköztársaság önállóságára szavaztak. Ezzel azonban elősegítették, hogy a Szerbia, illetve Montenegro határán egy tömbben élő bosnyákok többsége Szerbiához, kisebbsége pedig Montenegrohoz kerüljön. A kelet-közép-európai történelmi példák bizonyítják, hogy az újonnan létrejött határok családokat szakíthatnak el egymástól, ami a feszültségek fokozódásához vezethet. Remélhetőleg az állampolgárság kérdését, a munkavállalás lehetőségét, a határokon keresztül történő mozgást és az áruk szabad mozgását a jelenlegi európai normák szerint rendezik az érintett felek, és így számos vitás kérdést elkerülhetnek. Ez különösen fontos lesz a szandzsáki bosnyákok számára, de jó példát is mutathat az EU-ba igyekvő nyugat-balkáni államoknak is.

A montenegrói referendum hatására a boszniai Szerb Köztársaság vezetői részéről felmerült annak lehetősége, hogy amennyiben a megszokott tárgyalásos úton nem sikerül elérni igényeik teljesítését, akkor ők is a népszavazás eszközához nyúlnak. A nemzetközi közösség egyáltalán nem támogat egy ilyen kezdeményezést, mivel az esetleges sikeres boszniai szerb referendumra valószínűleg a boszniai horvátok is hasonlóval reagálnának. Ez viszont a jelenlegi Bosznia–Hercegovina végét, valamint az ellentétek kiéleződését, illetve a biztonsági helyzet romlását eredményezné.

DR. RÁCZ LAJOS EZREDES

**A KÍNAI „ÖSSZNEMZETI ERŐ” NÖVEKEDÉSÉNEK
HATÁSA A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA ÉS
A NAGYHATALMAK GEOSTRATÉGIAI TÖREKVÉSEIRE**

Kína felemelkedése, regionális tényezőtől globális nagyhatalommá válása visszafordíthatatlan folyamat, amely gyökeresen átalakítja a nemzetközi kapcsolatok rendszerét. Résztét képezi a hidegháború utáni „egypólusú” világrendből a többpólusú világrendbe történő átmenetnek. A múlt századi világháborúk tapasztalatai arról tanúskodnak, hogy az erőviszonyok drámai eltolódása nagyhatalmi konfliktusokhoz, globális átrendeződésekhez vezet. Kína fejlődése – párhuzamosan más országok relatív gyengülésével, az államközi gazdasági, politikai, katonai és kulturális erőviszonyok eltolódásával, sőt átbillenésével –, kockázatokat is hordozó, geostratégiai léptékű változás, amelyet a világnak és magának Pekingnek is kezelnie kell, mégpedig egy bonyolult, konfliktusokkal, veszélyekkel és kihívásokkal terhes nemzetközi környezetben.

A bizonytalansági tényezők néhány kulcskérdés köré csoportosíthatók. Tudomásul veszi-e a világ, mindenekelőtt az Egyesült Államok és Japán, hogy Kína is szuperhatalom lesz? Megelégszik-e majd Kína a „másodhegedűs” szereppel az Egyesült Államok mögött a világ ügyeinek intézésében? Milyen hatással lesz a transzatlanti kapcsolatokra, ha az Egyesült Államok és Kína között Tajvan ügyében (vagy ürügyén) kiéleződik a konfliktus (amelynek ezer más oka is lehet), és Washington elvárja, hogy amikor erőpróbara kerül sor, akkor európai szövetségesei mellette álljanak? Ezek a kérdések nem légből kapottak, sőt elég súlyosak ahhoz, hogy leszögezzük: **Kína szerepének változása nagyobb kihívás a globális status quo-ra nézve, mint a nemzetközi terrorizmus** (és annak fő ereje, az iszlám fundamentalizmus).¹

A helyzetmegítélésben két végletet figyelhetünk meg. Az egyik véglet esetében a kiváltó ok a „Marco Polo effektus”², aminek a gyanútlan utazó ki van téve, nevezetesen, hogy Kínába érkezve „leesik az álla” attól a szédületes tempójú haladástól, mozgalmas átalakulástól, gyarapodó gazdagságtól, azelőtt hihetetlennek, sőt elképzelhetetlennek tartott fejlődéstől, amit saját szemével tapasztal. Ebben a lelkiállapotban könnyű elfogadni Kína „békés felemelkedésének” jelszavát, amit Zheng Bijian, korábbi kínai propaganda-miniszter vezetett be a közgondolkodásba: eszerint Kínától nem kell félni, ellenkezőleg, örülni kell mindazoknak a lehetőségeknek, amelyeket az átalakulás felkínál a gazdasági és más kapcsolatok kölcsönösen előnyös fejlesztésére.³ A másik végletet a „kínai fenyegetés” teóriája képviseli, amelynek történelmi őse a „sárga veszedelem” rémképe. A két véglet között helyezkedik el a „kínai tényező” objektív értékelése⁴, amire nekünk is törekednünk kell.

¹ Kenichi Omae: *Response to the Chinese Challenge*. The Korea Herald, 2002. szeptember 7.

² Gosset, David: *A new world with Chinese characteristics*. Asia Times Online, 2006. április 6.

³ Liu, Melinda: *The Most Important Phrase You'll Never Hear*. In: Newsweek, 2006. április 14.

⁴ Gosset, David: *ibid*.

1. AZ ÖSSZNEMZETI ERŐ

a) A fogalmi meghatározás

Kína fejlődése komplex, soktényezős folyamat, amelyet a hagyományos (nyugati) módszertani megközelítések elsősorban gazdasági, technológiai és katonai összetevőkre vezetnek vissza, és mennyiségi, statisztikai elemzésekkel támasztanak alá. Ebből következtenek a feltételezett kínai szándékokra, és tesznek ajánlásokat a „kínai terjeszkedés” kezelésére, korlátozására vagy kihasználására. Kevesebb figyelmet kapott, és csak az utóbbi időben kezd előtérbe kerülni a kulturális, nyelvi, lélektani és egyéb minőségi tényezők kutatása, holott a globalizációs feltételrendszernek ezek is szerves részét képezik. **A mai kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma az össznemzeti erő.** Az „össznemzeti erő” (CNP) egy korszerű, integrált, többfaktoros és többértékű mutató (indikáns), nemzetközi összehasonlításra alkalmas többdimenziós érték, viszonyszám (koefficiens), és annak mérésére, illetve kiszámítására szolgáló eljárás (kalkulus).

A CNP-számítás mint elméleti tudományos módszer, továbbá a CNP-re alapozott összehasonlítás és előrejelzés mint **a stratégiai tervezés segédeszköze**, a kínai nyelvű közleményekből csak lassan szivárog át a nemzetközi tudományos „köztudatba”. A CNP-ről Magyarországon először a Hadtudomány című folyóirat 2005/4. számában jelent meg egy rövid ismertetés, a 2005. november 3-án, „*A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején*” címmel megrendezett szakmai-tudományos konferencián elhangzott hozzászólásom alapján. Jelen tanulmánnyal, amely a témában készülő doktori értekezés „hírnöke”, a hazai hadtudomány szélesebb kitekintést nyújtó fejlődéséhez való hozzájárulás szándékával ismertetem kutatásaim előzetes eredményeit ezen, a nyelvi nehézségek miatt elsődleges forrásokból Magyarországon nehezen hozzáférhető területen.

b) A történelmi előzmények

A mai kínai stratégiai gondolkodást – lévén, hogy a világ legrégebben létező civilizációjáról van szó –, csakis a hagyományos, történelmi kategóriákból kiindulva és a nemzeti sajátosságok figyelembe vételével érthetjük meg. A kínai hadművészet az ókorban a legkorábban, a (hozzá képest) „nyugati” – például indiai, babiloni, egyiptomi, görög – hadtudománytól függetlenül jött létre, és a 19. századig jórészt önálló utat járt be. Mint eszmerendszer, az adott korszak történelmi, gazdasági, technológiai, politikai, társadalmi és kulturális viszonyaiból vezethető le. **Nemzeti sajátosságait a szovjet, és – újabban – a nyugati elvek és eljárások átvételével és alkalmazásával sem veszítette el.** Egyedi jellemzője, hogy nem rendeződik egy logikailag koherens, hierarchikus fogalmi rendszerbe, azaz „katonai doktrínába”, hanem inkább egymással hálószerűen összefüggő elvi útmutatásokba, egyfajta „katonai filozófiába”.

A hasonló jellegű művekben szinte kötelezően idézendő klasszikus szerző – Szun Ce (Sunzi) – „*A háború művészete*” című munkájának⁵ első fejezetében öt alapvetőnek tartott, a háborúk kimenetelét meghatározó faktort nevez meg.

⁵ Sunzi: *The Art of War*. Hunan People's Publishing House, 1999.

Ezek a következők:

- **Dao** – azaz „út”, ami alatt az erkölcsi tényezőket, mindenekelőtt a hűséget és az önfeláldozásig terjedő bátorságot érti.
- **Tian** – azaz „ég”, ami az időjárást és hasonlókat magában foglaló külső természeti erőket jelenti, amelyekhez a hadvezérnek – a tervezés során – alkalmazkodnia kell.
- **Di** – azaz „föld”, vagyis a terepviszonyok.
- **Jiang** – vagyis „hadvezetés”, vagy „hadművészet”, ami alatt a hadvezér egyéni képességein alapuló stratégiai előrelátást, bölcsességet, határozottságot érti.
- **Fa** – azaz „törvény”, illetve „szabályok”, amit a hadtudomány elveinek a vezetésben való alkalmazásaként értelmez.

A hagyományos kínai katonai filozófia központi kategóriái között szerepel még többek között az erény, a középút, az egyensúly, az ellentét, az egység, a változásokhoz történő alkalmazkodás stb., amelyek az össznemzeti erő korszerű fogalmába is „átnőttek”, mint „soft” tényezők.

Az össznemzeti erő mai kínai felfogása az elmúlt évtizedekben öltött végleges formát. A módszer a hadtudományban ismert erőviszony-számításoktól és katonai potenciál felmérésektől függetlenül, más ágon, a második világháború utáni nyugati közgazdasági, politikai és műszaki rendszerelméletekből, illetve kutatási módszerekből alakult ki, azok adaptálásával és továbbfejlesztésével. A kínai szakirodalomban előforduló hivatkozások szerint a kutatók figyelmét először Wilhelm Fucks (1965) munkássága keltette fel, aki az Európai Szén- és Acélközösség tagjainak „nemzeti erejét” hasonlította össze a lakosság lélekszámából, az energiatermelésből és az acélgyártásból levezetett, egyszerű, de mégis informatív, aggregált mutatószámok segítségével. Nagy hatást gyakorolt a formálódó elméletekre Ray S. Cline: „*World Power Trends and US Foreign Policy for the 80s*” című munkája is, amely a nagyhatalmi erőviszonyok változásainak tendenciái és az amerikai külpolitika közötti összefüggéseket elemezte. Cline munkája azért is jelentős, mert először foglalt matematikai képletbe olyan „soft” tényezőket, mint a „vélelmezett erő”, a stratégiai cél és a megvalósításra irányuló akarat intenzitása. A kínai tudósok behatóan tanulmányozták azokat a kínai és angol nyelven hozzáférhető kutatási eredményeket is, amelyeket Tajvanon tettek közzé, közülük is kiemelendők az évente kiadott „*World Power Assesments*” („*Globális erőszámvetés*”) című összesítések.

Az „össznemzeti erő” koncepciójának kialakításában nagy szerepet játszott a „transzplantáció” módszere, azaz egy tudományág eredményeinek átültetése egy másikba. Így jutottak jelentős szerephez a Shanghai Közlekedéstudományi Egyetemen folytatott rendszerdinamikai kutatások, amelyeket 1988-ban foglaltak össze.

A CNP témakörében folyó kutatásokat az 1990-es évektől az Állambiztonsági Minisztérium elvi irányítása alá tartozó Jelenkori Nemzetközi Kapcsolatok Intézete (CICIR) irányítja, és a kínai hosszú távú stratégiai tervezés kiinduló pontjává avatta.

Az intézet tudományos kutatásainak elméleti szintézisét (és a fent említett szakirodalmi hivatkozásokat) a Lu Zhongwei szerkesztésében megjelent „*Globális hadászati struktúra. Kína nemzetközi környezete az új évszázadban*” című kiadvány tartalmazza⁶ (2004).

- c) A CNP belső szerkezete négy alrendszerből épül fel:
- „*Kemény*” erő – anyagi tényező (természetes erőforrások: ásványkincsek, energiahordozók; terület, lakosság, gazdaság, tudomány, technika, nemzetvédelem).
 - „*Puha*” erő – szellemi tényező (politika, külügyek, nemzetközi tekintély, befolyás, kultúra, oktatás).
 - „*Koordinált*” (összehangolt) erő – a szervezés, vezetés, irányítás, tervezés és vezetéstámogatás funkciói.
 - „*Külső*” erő – a környezeti (természeti, külpolitikai, belpolitikai-társadalmi) feltételek változása és a hozzájuk igazodó alkalmazkodás képessége.

A nyugati megközelítések Kína gazdasági és katonai erejének növekedésére (illetve egyesek a feltételezett közeli összeomlás előjeleire) koncentrálnak figyelmüket. Az értékelések megbízhatatlan adatokon és statisztikai számításokon alapulnak, továbbá erősen torzítottak, amihez módszertani hiányosságok, szemléletbeli beidegződések, részben pedig Kína információvédelmi intézkedései is hozzájárulnak.

Egy jellemző példa: Az Ernst&Young, rangos nemzetközi pénzügyi értékbecslő (könyvelő) cég ez év május közepén visszavonta csak néhány héttel azelőtt megjelent értékelését, amely szerint a négy legnagyobb kínai kereskedelmi bank behajthatatlan („döglött”) követelésállománya több mint 900 milliárd dollár. Az utólagos helyreigazítás szerint a jelentés téves feltételezésekből indult ki, és félreérthető számításokat tartalmazott, valójában csak 358 milliárd USD-t állított tényként, a 900 milliárdos összeg csak egy jövőbeni pesszimista forgatókönyv szerinti lehetőség illusztrációjaként fordult elő. Az értékbecslést a cég központi apparátusa készítette, és a saját kínai kirendeltségük a megjelenés után azonnal tiltakozott. A kínai bankfelügyelet szerint a helyes adat 164 milliárd USD, a bankok saját összesítése szerint pedig 133 milliárd. Ez utóbbi adattal ért egyet most már maga az Ernst & Young is, amely „a nemzetközi könyvelési szabályok betartásával” ellenőrizte és javította a számításokat. Csak „érdekességképpen”: a szóban forgó bankok hivatalos nemzetközi könyvvizsgálója az Ernst & Young. Valójában tehát arról lehetett szó, hogy a kínai kereskedelmi bankok privatizációjában való külföldi részvételi lehetőség megnyílása után a cég el akarta riasztani versenytársait attól, hogy ők is „betóduljanak” a kínai pénzügy piacra. A negatív hírverés azonban csökkenthette volna a nagyobb nemzetközi szerepre áhítozó kínai bankok részvényeinek értékét, ezért a cég jelentését a kínai központi bank (Bank of China)

⁶ *Global Strategic Structure. China's International Environment in the New Century.* Shishi Kiadó, 2000. december (kínai nyelven).

„ízekre szedte”, „abszurdnak” és „felfoghatatlannak” minősítette. Az Ernst&Young tehát bocsánatot kért, és – nem meglepő módon – azt is hozzátette: reméli, hogy a hiba nem lesz kihatással a cég kínai üzleti tevékenységére.⁷

Ezek után azon sem csodálkozhatunk nagyon, hogy a Pentagon szakértői évek óta nemigen tudják eldönteni, hogy a kínai katonai költségvetés a hivatalosan közöltnek a kétszerese, háromszorosa⁸, vagy éppen a négyszerese. Legyen szó gazdaságról vagy hadügyről, **ahol jelentős érdekek forognak kockán és hiányzik a hiteles információ, ott óhatatlanul torzulnak az adatok és az értelmezések.**

A gazdasági fejlődés megítélése a GDP-számításokra épül. Nemzetközi összehasonlító áron **Kína ma a világ negyedik legnagyobb gazdasága**, vásárlóerő-paritáson (PPP) pedig – a CIA értékelése szerint – **az Egyesült Államok után a második.**⁹ A kínai GDP növekedésében – miközben az extenzív tartalékok is jelentősek –, mind nagyobb szerephez jutnak az intenzív tényezők, köztük a szolgáltatások bővülése és a tudományos–technológiai kutatás–fejlesztés ösztönzése. A dinamizálási faktorok között a külföldi közvetlen tőkebefektetések (FDI), a külkereskedelem, a valuta-árfolyamok, a társadalmi mobilitás stb. hatásait szükséges vizsgálni.

d) A „puha” és „kemény” tényezők

A GDP, mint „kemény” fejlettségi mutató alakításában kiemelkedő szerepe van a „puha” emberi tényezőnek. Kína 1,3 milliárd lakossal a világ legnépesebb országa. **A sokaság sokféleséget is jelent, a sokféleség pedig a gyorsan változó körülményekhez való alkalmazkodási készséget alapozza meg. Ez a nyitja a mennyiség minőségbe való átcsapásának.** Tavaly 442 ezer mérnök kapott diplomát Kínában, és 8 ezer műszaki doktort avattak.¹⁰ Nem biztos, hogy mind a 442 ezer mérnökből zseniális feltaláló lesz. De gondoljuk csak meg: Edison, amikor „feltalálta”, pontosabban szívós munkával kikísérletezte az izzólámpát, éveken keresztül több tízezer anyagot próbált ki, úgy, hogy elektromos áramot vezetett át rajtuk, amíg rájött, hogy a szénszál izzik a legjobban és a legtartósabban. Ha van kiemelt kutatási célkitűzés (márpedig van), akkor a kínaiak, ha kell, sok tízezer mérnököt tudnak egy feladat végrehajtásához igénybe venni, vagyis a problémamegoldási időt hallatlanul le tudják rövidíteni.

2006 első negyedében a Kínai Állami Szabadalmi Hivatal 115 ezer új szabadalmi kérelmet regisztrált (a kérelmek száma öt éve évente 20%-kal növekszik). Ebből 47 ezer találmány, 36 ezer újítás, 32 ezer ipari formatervezés. Ugyanebben az időszakban 57 ezer elfogadott szabadalmat jegyeztek be. A teljes képhez hozzátartozik, hogy a találmányok és újítások felét külföldi vállalatok vagy egyének nyújtják be.¹¹ Úgy tűnik, hogy Kínában érdemes gondolkodni, és érdemes az alkotó munka eredményeit közkinccsé tenni.

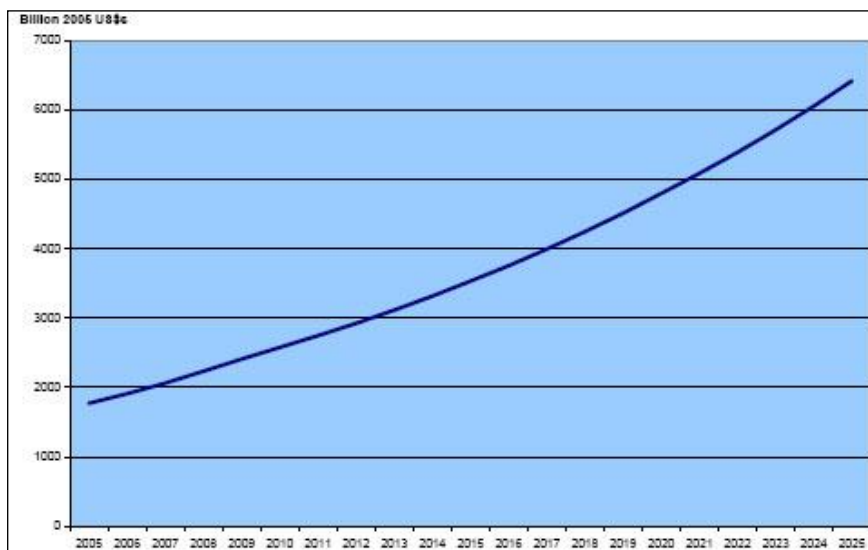
⁷ Ernst & Young: *Sorry for NPL Report*. In: China Daily (AFP), 2006. május 15.

⁸ *The Annual Report on the Military Power of the PRC*. US Department of Defense, 2005.

⁹ CIA World Factbook 2006. Internet.

¹⁰ Corpus, Victor N.: *If it comes to a shooting war*. Asia Times Online, 2006. április 20.

¹¹ *Patent applications over 115 000*. In: China Daily, 2006. május 15.

*Kína GDP-jének várható, a legfrissebb adatok szerint jelentősen alábecsült alakulása
(Forrás: Pentagon-jelentés, 2005)*

Az oktatás a pekingi kormányzati programok egyik fókuszja. Kína az idén indult új ötéves tervidőszakban a GDP 4%-át fordítja oktatásra.¹² A Maryland-i egyetem kínai származású professzora, Liu Quansheng szerint az évszázad közepére a világ elit egyetemeinek legalább egyharmada Ázsiában lesz, és azoknak a fele Kínában.¹³ Hosszú távon a világnak tehát nem egyszerűen nagyon sok kínaival kell számolnia, hanem nagyon sok magasan képzett, művelt, kulturált, alkotó munkára kész kínaival. Fenyegetés vagy lehetőség?

Még egy példa. A mai modern, információs társadalom kialakulásának és továbbfejlődésének motorja – állítólag – **a kommunikációs lehetőségek** fantasztikus bővülése, élén az Internettel és a mobiltelefonokkal. Kínában ma 111 millió regisztrált internet-felhasználó van, ezzel a világon a második (az Egyesült Államok után). Az Interneten ma már hivatalosan a kínai a második legelterjedtebb tartalomszolgáltató nyelv. A CNKI rövidítésű „nemzeti tudásbázis” program keretében az összes, Kínában valaha is nyomtatásban megjelent szépirodalmi és tudományos könyvet, folyóiratot, szócikket digitalizálják és az Interneten hozzáférhetővé teszik. A rendszer már működik, és naponta sok ezer új tétellel bővül.

¹² Fu Jing: *Five-year plan addresses pressing problems*. China Daily, 2006. március 7.

¹³ Renmin Ribao, 2006. május 8.

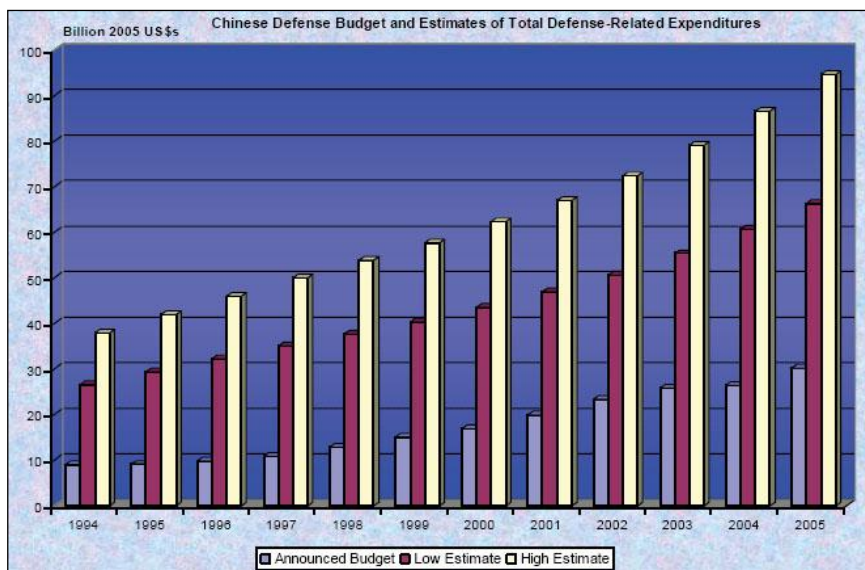
Ami a mobiltelefonokat illeti: Kínában ma több készüléktulajdonos van, mint ahány lakos az Egyesült Államokban.¹⁴ Csak a NOKIA 23 millió telefont adott el tavaly Kínában. A piacon „benne van” még másik 350 millió mobiltelefon-előfizetés lehetősége. A kínai fejlődési potenciál kiaknázására egyes országok (Finnország, Németország, Franciaország, és még sorolhatnánk) nemzetgazdasági programokat alapoznak. De a gazdasági vonatkozásokon túl: ez a „mobiltelefonia” is magában hordozza a minőségi ugrás lehetőségét az emberek közötti kapcsolati háló sűrűre szövésével, az információáramlás biztosításával, az ötletek kicserélésének és egyeztetési lehetőségének megteremtésével, az Internethez hasonlóan, ahol egyébként Kína szintűgy rövidesen (és elkerülhetetlenül) átveszi a vezető szerepet.

Kína fejlődése természetesen nem mentes az ellentmondásoktól, aránytalanságoktól, negatív mellékhatásoktól, amelyek súlyos belső és külső konfliktusok lehetőségét is magukban hordozzák. Elég, ha csak a területi fejlettségi és életszínvonalbeli különbségekre, a jövedelemelosztási anomáliákra, a falusi munkanélküliségre, a vándormunkások kiszolgáltatottságára, a korrupcióra, a környezetszennyezésre, a kifelé irányuló migrációra, a kereskedelmi és pénzügyi vitákra stb. utalunk.

Külön szakmai elemzést kíván a **hadüpar helyzete és a katonai költségvetés** alakulása, amelynek abszolút számadatairól – megbízható információ hiányában – rendkívül eltérőek a becslések. A társadalmi–gazdasági fejlődés tendenciáival összhangban a „*Négy modernizálás*” programjának prioritásai közül a haderőfejlesztés eleinte háttérbe szorult. Újabban azonban a ráfordítások dinamikusan növekednek, de ez a növekedési ütem **összhangban van a gazdaság teljesítőképességével, illetve azokkal a védelmi szükségletekkel, amelyek Kína nagyhatalmi státusából, méreteiből, földrajzi elhelyezkedéséből, biztonságpolitikai környezetéből levezethetők.** A fegyverkereskedelemben elfoglalt, orosz viszonylatban „vevő” pozíció azt jelzi, hogy Kína jelenleg még saját erőből nem képes a védelmi ambícióinak megfelelő katonai fejlesztések feltételeinek megteremtésére (aminek elsősorban technikai okai vannak).

A kínai fegyveres erők helyzetének, alkalmazási lehetőségeinek megítéléséhez nyílt források értékeléseinek összevetésével és kritikai felülvizsgálatával juthatunk közelebb. A kínai védelmi Fehér Könyvek és más publikációk, a katonai szaksajtó, valamint a Pentagon elemző jelentéseinek tanulmányozása alapján ellentmondásos kép rajzolódik ki. A kínai fegyveres erők nem veszítették el tömeghadsereg jellegüket, „szovjet típusú”, nehézfegyverzetre alapozott csapásmérő képességüket, de mozgékonyosságuk korlátozott, fegyverzetük elavult, vezetésük túlcentralizált, a korszerű, csúcstechnikai viszonyok közötti háborúban való bevetettségük – különösen a határoktól távol –, kétséges. Napirenden van a létszámcsökkentés, a technikai korszerűsítés, a szervezetek „karcsúsítása” (hadosztály–ezred szervezetről dandár–zászlóalj szervezetre történő átállás), a gyorsreagálású erők bővítése, az elektronikai harci képességek fejlesztése, a közelmúlt helyi háborús tapasztalatainak (Irak, Jugoszlávia, Afganisztán) feldolgozása, az összhaderőnemi jelleg erősítése, az aszimmetrikus hadviselés elveinek kimunkálása, a nemzetközi együttműködésben (például közös gyakorlatokban) rejlő lehetőségek hasznosítása, a kiképzés módszereinek megújítása és így tovább.

¹⁴ Corpus, Victor N.: ibid.

*Kína hivatalos és becsült védelmi költségvetésének alakulása
(Forrás: Pentagon-jelentés, 2006)*

A kínai haderő és az alkalmazására irányuló elgondolás **döntően védelmi jellegű**, egyes irányokban azonban a (korlátozott mélységű) hadászati-hadművelati támadás lehetőségét is magában foglalja (elsősorban Tajvan és Észak-Korea térségében). Kína katonai értelemben nem jelent fenyegetést a „szuperhatalmakra” (az Egyesült Államokra és Oroszországra), de – a világon legnagyobb létszámú hagyományos fegyveres erejének és interkontinentális nukleáris csapásmérő képességének köszönhetően – bárkivel szemben elegendő elrettentő erőt tud felmutatni. Ugyanakkor korszerűtlen, merev, és csak fokozatosan átalakítható haderőstruktúrája miatt a katonai opciót érdekérvényesítésre (beavatkozásra) csak határaihoz közel, létérdekeinek fenyegetése esetén mérlegelhetné. Ez az egyik objektív oka a kínai biztonságpolitika kooperatív jellegének.

A világméretű vezető szerep megtartását előtérbe helyező **amerikai stratégiai gondolkodás és a kínai megközelítés közötti legnagyobb különbség**, hogy míg előbbi a nemzeti erő „kemény” tényezőire helyezi a hangsúlyt (azaz a gazdasági teljesítőképességre, a technológiai színvonalra és a katonai potenciálra), addig az utóbbi ezzel megegyező fontosságot tulajdonít a „soft” faktoroknak is. A „puha” erő figyelembe vétele növelheti a politika hitelességét (a nemzetközi jog és a szerződések betartása útján elért bizalomnövekedéssel), erősítheti a morális vezető szerepet és tekintélyt (ha példamutatással párosul), kölcsönös jóakaratot (nem pedig ellenségeskedést) feltételez, szolidaritást kelt, fokozza az együttműködési hajlandóságot, és a kulturális vonzás közvetítésével terjeszti ki a politikai befolyás hatókörét.

Kína nemcsak gazdaság, nemcsak politika, nemcsak hadsereg, nemcsak technológia, hanem kultúra és történelem is, továbbá – és **mindenekelőtt – a kínai emberek sokasága**. Vannak, akik félnék ettől a hatalmas embertömegtől, a világ népességének „*elkínaiasodásától*”. Mint azonban láttuk, a sokaság sokféleség is. Míg egyes amerikai elméletek (S. P. Huntington) a kultúrák elkerülhetetlen összecsapását feltételezik, Kína – nem csekély mértékben amerikai példát követve –, nyitott az értékek átvételére és átadására. Peking nem kíván reménytelen fegyverkezési versenybe bocsátkozni az Egyesült Államokkal, mert úgy véli, hogy a „soft” tényezők integrálásával **az össznemzeti erő terén előnybe kerülhet Washingtonnal szemben**, különösen, ha az Egyesült Államok iraki háborút követő nemzetközi bizalomvesztése folytatódik. Ebben az értelemben a kínai „puha” erőfaktor a nyugati hadtudomány „erősokszorozó tényező” koncepciójával (a C4I fogalom kibővített értelmezésével) állítható párhuzamba.

Miközben Kína belső propagandájában továbbra is a kommunista ideológia (politikai egypártrendszer) és gyakorlat („*szocializmus, kínai sajátosságokkal*”) elsődlegességét hirdeti, a külvilág felé szóló kommunikációjában nem kis sikerrel használja ki a hagyományos kínai vallási, filozófiai, kulturális eszmeáramlatok vonzerejét. Világszerte „*Konfuciusz Intézetek*” alakulnak a kínai nyelv és kultúra terjesztésére, népszerűsítésére.¹⁵ Kína több száz nyelvi lektort küld a vezető amerikai egyetemekre. Kínában 90 ezer külföldi tanul kínaiul, világszerte 30 millió. Az Egyesült Államokban a spanyol után a kínai a legelterjedtebb idegen nyelv.¹⁶

Egyes értékelések szerint a néhány éven belül legalább száz országban megalapítandó „*Konfuciusz Intézetek*” létrehozásával és működtetésével (amelyekből már ma tucatnyi működik, például Japánban, Ausztráliában, Svédországban és az Egyesült Államokban), Kína stratégiai célokat követ. Peking a „puha tényező” mesteri alkalmazásával, célkitűzései vonzóvá tételével és elfogadtatásával valósítja meg az expanziót, politikai és gazdasági befolyásának az Egyesült Államok rovására történő világméretű kiterjesztését.¹⁷ Persze nem kell mindenben ártó szándékot feltételezni. Ha elfogadott a „*British Council*”, a „*Francia Intézet*”, vagy az „*Orosz Kultúra Háza*” létjogosultsága, akkor a „*Konfuciusz Intézet*” ellen sem lehet kifogás. Az viszont valóban tény, hogy a kínai kultúra terjesztése, az országgép formálása Peking számára stratégiai célkitűzés, amit a kormányzat jelentős ráfordításokkal támogat. Nem lehet véletlen, hogy a közelmúltban Kína vezető angol nyelvű napilapjában éppen a Nemzetközi és Stratégiai Tanulmányok Kínai Alapítványának kutatója írt lelkendező cikket Konfuciusz napjainkig tartó „túléléséről”.¹⁸ Ebben rámutat, hogy az olyan konfuciózus erkölcsi értékek, mint az emberiség, az igazság, az erény, a szépség és a harmónia (békesség) tisztelete nagyon is összeegyeztethetők a nyugati szellemi hagyományokkal. A „*szocializmus, kínai sajátosságokkal*” aligha világhódító áruvédjegy, de konfuciózus csomagolásban talán mégis eladható.

¹⁵ Tod Crowell: *The Confucian renaissance*. Asia Times Online, 2005. november 16.

¹⁶ French, W. Howard: *Another Chinese Export is All the Rage: China's Language*. New York Times, 2006. január 11.

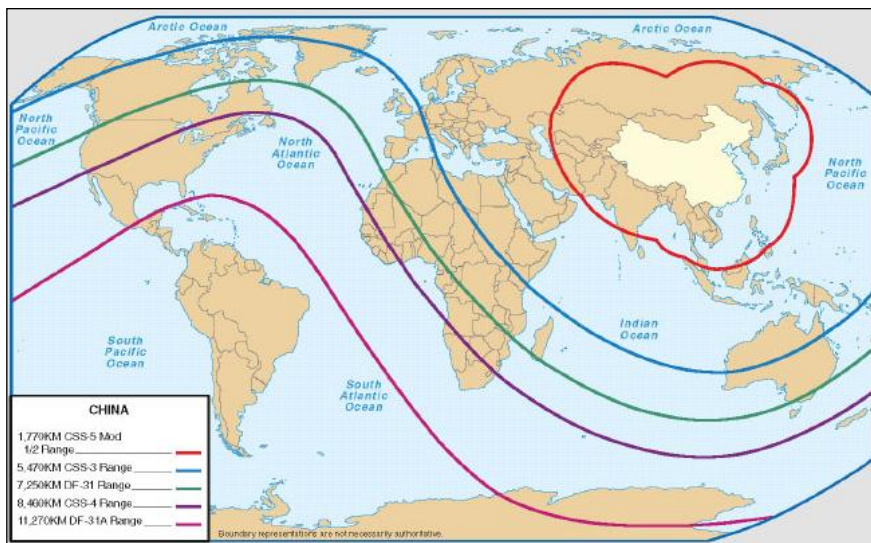
¹⁷ Jain-Groot: *Beijing's soft power offensive*. Asia Times Online, 2006. május 17.

¹⁸ Qin Xiaoying: *Confucius can survive in the modern age*. China Daily, 2006. május 16.

Az eszmék áramlása kétirányú. A piacgazdaság, a demokrácia, a jogállamiság és a vallásszabadság terjedése Kínában ugyan konfliktusokhoz vezet, de az iszlám világgal ellentétben nem okoz sokkhatást, mert részben összeegyeztethető a pekingi vezetés globalizációs alkalmazkodási törekvéseivel, részben pedig „átszűrhető” a társadalmi közfelfogás konfucianus, buddhista és taoista gyökerekre visszavezethető értékein, mint erkölcs, vezetői felelősség, kötelesség, szerepvállalás, változás, alkalmazkodás, gondoskodás, egyensúly, a kivételek tolerálása, pragmatikus haszonelvűség stb. Ezek is azon „soft” faktorok közé tartoznak, amelyek figyelembe vétele nélkül a kínai gazdaság, politika, társadalom, technológia és hadügy fejleményei érthetetlenek lennének.

2. KÍNA GEOSTRATÉGIÁJA, KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKAI CÉLKITŰZÉSEI, NEMZETBIZTONSÁGI ÉS KATONAI STRATÉGIÁJA, VALAMINT TEVÉKENYSÉGE

Az össznemzeti erő komplex alakítása a kínai hosszú távú stratégiai tervezés kiindulópontja. Kínai felfogás szerint a mutató nemzetközi összehasonlításokban való használata globális stratégiai korlátok közé kényszerítheti a katonai tényezőt, azaz ösztönzi a fegyverzetkorlátozást és a non-proliferációt, mert rámutat azokra a mindenoldalú hátrányos következményekre, amelyek a katonai fenyegetést támaztó felet érhetik még akkor is, ha ő az erősebb. Az össznemzeti erő várható alakulására támaszkodva **Kína béke- és fejlődésközpontú nemzeti felemelkedési stratégiát hirdet.** Geostratégiai értelemben a „békére hivatkozás” a kelet–nyugati kapcsolatok ideológiai indíttatású konfliktusforrásainak kiiktatását, a „fejlődés” pedig az észak–déli robbanásveszélyes gazdasági különbségek csökkentését irányozza elő.

*Kína geostratégiai környezete,
a hadászati rakéták hatótávolságának feltüntetésével
(Forrás: Pentagon-jelentés, 2006)*

Kína célként tűzte ki a közepesen fejlett jóléti gazdaság és a „harmonikus”, kiegyensúlyozott társadalom felépítését. Az ehhez szükséges kedvező nemzetközi légkör megteremtése érdekében Peking igyekszik megbízható partnernek tűnni, és eloszlatni a „kínai fenyegetés” szerinte alaptalan mítoszát. Rendezi a szomszédaival fennálló nézeteltéréseket, bekapcsolódik a nemzetközi együttműködésbe, kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszik a nagyhatalmakkal és a vitás kérdések békés megoldását szorgalmazza, miközben **nem mond le érdekeinek érvényesítéséről**.

a) Kína érdekei között kiemelt helyet foglal el a szuverenitás és a területi integritás, amit Tajvan függetlenségi törekvései – Peking értelmezésében – közvetlenül veszélyeztetnek. A függetlenség kikiáltása háborús ok (casus belli) lenne. A Tajvan elleni inváziós képesség létrehozása és az Egyesült Államok várható fegyveres beavatkozásának elrettentése a kínai katonai stratégia és haderőfejlesztés központi kérdése. Az Egyesült Államok Tajvan „önálló” védelmi képességének fejlesztését szorgalmazza, és a szoros-közi „erőegyensúly” fenntartása érdekében további, Tajvannak szóló fegyverszállításokat helyez kilátásba.

Az „*össz nemzeteti erő*” figyelembe vételével (a szárazföldi Kína lakossága Tajvanénak kb. 65-szöröse, területe többszázszorosa) **Kína és Tajvan között semmiféle katonai erőegyensúly nem létezhet. A „tajvani kérdés” – nagyhatalmi kontextusban értelmezve – nem Tajvan és Kína közötti kérdés, hanem az Egyesült Államok és Kína közötti erőviszonyok stratégiai jelentőségű eleme.**

A területi egységet veszélyeztető fenyegetésnek minősül a „*három gonosz erő*” is, azaz a szeparatizmus, a terrorizmus és a vallási szélsőségek. Az ellenük folytatott harc jegyében Kína komplex módon (köztük katonai eszközökkel is) megerősíti pozícióit a hszincsiangi, a tibeti és a belső-mongóliai nemzetiségi területeken.

b) A másik **kiemelt nemzeti érdek a gazdaságfejlesztés**. Ennek feltétele az energiabiztonság, a szabad kereskedelem és áruszállítás. A hagyományosan „kontinentális”-nak nevezett és tekintett **Kína tengeri hatalom**. Nem haditengerészeti ereje teszi azzá, hanem nemzetközi nyitottsága és a világkereskedelemben való beágyazottsága. Kína ma a világ harmadik legnagyobb kereskedő nemzete, és hamarosan az első lesz. Ahogy Kína részesedése a természeti erőforrások hasznosításában, a globális termelésben és elosztásban megközelíti a népesség- és területi arányok szerint elfoglalt helyét (azaz amilyen mértékben kibontakoztatja az össz nemzeteti erő „kemény” és „puha” kulcstényezőiben rejlő lehetőségeket), úgy éleződnek ki konfliktusai a nemzetközi gazdasági rendszer eddigi „haszonélvezőivel”, mindenekelőtt Japánnal és az Egyesült Államokkal, kisebb mértékben Európával. A konfliktusok ellenére a **globális problémák (környezetszennyezés, nemzetközi terrorizmus, szervezett bűnözés, járványok stb.) kezelése csak Kína bevonásával és békés úton lehetséges.**

c) További célkitűzés a „*harmonikus társadalom*” *kiépítése*, azaz a fejlődés súlyos ellentmondásainak kezelése, a társadalmi elégedetlenség csökkentése, a párt vezető szerepének megőrzése, a szociális ellátás biztonságának megteremtése, a belső és külső stabilitás fenntartása. Ezt a célt szolgálják a kínai reformintézkedések, amelyek elősegítik a területi fejlettségi különbségek csökkentését, a társadalmi rétegek közötti jövedelmi aránytalanságok mérséklését, a demokratikus öngazgatás

kiterjesztését, az állampolgári (emberi) jogok szélesítését, a tulajdonbiztonságot és így tovább. Kérdés, hogy a reformok által előidézett fokozatos változtatásokkal megelőzhető-e a feszültségek kirobbanása? Kínai vélemény szerint a társadalmi elégedetlenség megnyilvánulásaihoz (például a növekvő számú erőszakos földfoglaláshoz, tiltakozáshoz, összecsapáshoz) hozzájárul a belső ellenzék és a külső ellenség aknamunkája, felforgató tevékenysége is, amelyben fontos szerepet játszanak az idegen (elsősorban tajvani, japán és amerikai) titkosszolgálatok. Ezért továbbra is szükség van az állambiztonsági szervezetek fenntartására, tevékenységük kiterjesztésére és korszerűsítésére. E tevékenység jogi hátterét az állambiztonsági és a titokvédelmi törvények adják, végrehajtó szervezetei pedig az Állambiztonsági Minisztérium, a Közbiztonsági Minisztérium, a haderő vezérkara és a kommunista párt irányítása alatt álló különleges szolgálatok és részlegek, illetve a velük kapcsolatban álló, együttműködésre és adatszolgáltatásra kötelezett szervezetek és állampolgárok. **A nemzetbiztonsági tevékenységek sajátosan kínai szervezeti és végrehajtási formája az ún. népi hírszerzés és elhárítás.**

Kiemelt szakterület az információbiztonság (például az Internet ellenőrzése). Kína felismerte az információs korszak kihívásait és lehetőségeit, és azokat a gazdaság, a haderőépítés, a tudományos–technikai kutatás–fejlesztés, továbbá a hírszerzés és az elhárítás, valamint a tömegkommunikáció, a propaganda és az országkép formálásának szolgálatába állítja.

d) A globális és regionális jelentőségű nemzetközi ügyek kezelésének Kína által szorgalmazott módszere a „*kooperatív biztonsági stratégia*”, ami a békés egymás mellett élés alapelveinek továbbfejlesztése. Kulcseleme az egyenjogúság, a kölcsönös tisztelet és előnyök, a szuverenitás és területi sérthetlenség, valamint a be nem avatkozás. **A kooperatív biztonsági stratégia szembeállítható a NATO által vallott „kollektív biztonság” eszméjével.**

Kína annyiban tekinti a NATO-t fenyegetésnek, amennyiben a szervezet – kínai nézetek szerint –, az Egyesült Államok globális, hegemonista célkitűzéseinek eszközévé válhat. Ez következett be pekingi vélemények szerint 1999-ben, a Jugoszlávia elleni NATO légitámadás-sorozattal, ami az emberi jogok ürügyén semmibe vette egy független ENSZ-tagállam szuverenitását. Attól kezdve Kína számára reálisnak feltételezett veszély, hogy az Egyesült Államok és esetleg egyes NATO-szövetségesei – ha a helyzetet arra megfelelőnek látják – ellene is hasonló módszereket alkalmaznának.

Peking európai, orosz és indiai, valamint más, fejlődő világbeli szövetségeseket keres a „*többpólusú világ*” létrehozásának elősegítéséhez, diverzifikálja külkapcsolatait, erősíti mindenoldalú együttműködését a világ távolabbi térségeivel, és nemzetközi gyakorlatok révén fejleszti katonai együttműködő képességét. A terrorellenes globális háború jegyében a tágabb Közép-Keleten bekövetkezett amerikai és NATO térnyerést (amit „bekerítési” törekvésként értelmez) a Sanghaji Együttműködés Szervezetén (SESZ) belüli együttműködés szorosabbra fűzésével kívánja ellensúlyozni. Kína szorgalmazza az ENSZ szerepének erősítését, a szervezet reformját, miközben élesen ellenzi Japán állandó BT-tagságát. A kínai fegyveres erők csak ENSZ-felhatalmazással vesznek részt nemzetközi béketámogató feladatokban, kizárólag a fogadó ország, illetve az érintett felek hozzájárulásával.

Kína a világ számos térségében erősíti befolyását gazdasági–kereskedelmi kapcsolatfejlesztéssel, segítségnyújtással és következetes külpolitikával, megbízhatóságának demonstrálásával. **Az ázsiai gazdasági integráció – Japán és az Egyesült Államok fenntartásai ellenére – Kína köré szerveződik.** Ugyanakkor egyetértés mutatkozik abban, hogy az ázsiai regionális biztonságpolitikai együttműködés éppúgy elképzelhetetlen Kína, mint az Egyesült Államok bevonása nélkül.

Peking felelős, konstruktív magatartást tanúsított az ázsiai valutaválság idején, megbízható partnernek mutatkozik a nemzetközi kapcsolatokban (ideértve a fegyverzetkorlátozási és non-proliferációs tevékenységeket is), és hatékony, a transznacionális kockázatokat is mérséklő válságkezelési mechanizmust alakított ki (részben a SARS járvány tapasztalatainak feldolgozásával). A kínai válságkezelési modell kiállja a nemzetközi összehasonlítást.

Kína aktívan kiveszi a részét az északkelet-ázsiai térség legveszélyesebb válságának, az észak-koreai nukleáris fegyverkezés ügyének békés megoldását célzó erőfeszítésekből, miközben fel kell készülnie egy esetleges katonai válságkezelésre is.

3. A NAGYHATALMI ERŐVISZONYOK VÁLTOZÁSA, KÍNA FELEMELKEDÉSÉNEK KÜLFÖLDI MEGÍTÉLÉSE ÉS HATÁSA A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA, A NEMZETI BIZTONSÁGI ÉS KATONAI STRATÉGIÁKRA

Kína „felemelkedése” önmagában is figyelemre méltó, de igazi jelentőségét csak összehasonlítással, a nagyhatalmi erőviszonyokra gyakorolt hatásának számbavételével lehet megítélni. Kína szuperhatalommá válása a Szovjetunió szétesésével és a VSZ felbomlásával, a hidegháború végével, a szuperhatalmi szembenállás megszűnésével, az „egypólusú világrend” (átmeneti) létrejöttével megegyező súlyú „geostratégiai” esemény, pontosabban folyamat. Történelmi jelentősége a globális erőközpontok kontinensek, tengeri és óceáni térségek közötti elmozdulásához mérhető, egyben hasonlít a két világháborút megelőző, német és japán felemelkedést kísérő átrendeződésekhez is (miközben hatásaiban még azokat is felülmúlja). **Kína felemelkedése a döntő tényező abban, hogy a 20. század második felében kialakult globális erőcentrum a 21. század elejére az euroatlanti térségből a Csendes-óceán medencéjébe helyeződik át.**

Kína és az EU szoros gazdasági és erősödő kulturális együttműködésével ugyanakkor megnyílt a lehetősége annak, hogy az **eurázsiai térség** az euroatlanti és a csendes-óceáni régiókkal egyenrangú geopolitikai entitássá váljon. Bonyolítja azonban a helyzetet, hogy a Kína és az EU közötti földrajzi régió (a tágabb Közép- és Közép-Kelet, vagyis „Eurázsia Balkánja”) nem tudott alkalmazkodni a modernizációs kihíváshoz, és olyan válságövezetté vált, ami egyaránt képvisel fenyegetést Európa, Kína (továbbá Oroszország) és az Egyesült Államok szempontjából. Ezért – véleményem szerint – előbb-utóbb számolni kell az először Brzezinski által felvetett **transzeurázsiai biztonsági rendszer**¹⁹ ötletének feléléésével.

¹⁹ Brzezinski, Zbigniew: *A geostrategy for Eurasia*. In: Foreign Affairs, 1997 September/October.

A kínai erő növekedése által jelentett kihívás egyszerre hordoz elkerülendő kockázatokat és kiaknázandó lehetőségeket. Erre a kihívásra nem lehet az olyan hagyományos, egyszemélyes szemléletű geostratégiák alapján válaszolni, mint amilyen a szárazföldi, a légi és a tengeri erő (hatalom) elmélete, de még a bipoláris (kelet–nyugat, észak–dél) és a tripoláris („három világ”) elméletek is „sántítanak”. Huntington multipolárisnak álcázott, de valójában szintén egyszemélyes, „kulturharcos” megközelítése is zsákutcához vezet. Úgy tűnik, hogy a legintegráltabb az Egyesült Államok nemzetbiztonsági stratégiája, amely az érdekek és értékek fogalmával egyaránt operál, azonban – különösen mai, aktuális formájában –, az össznemzeti erő „kemény” tényezőit (gazdaság, technika, hadügy) részesíti előnyben, és úgy próbálja meg világméretű vezető szerepét a kínai (és európai) kihívással szemben megőrizni, hogy a „puha” tényezőket elhanyagolja, illetve alárendelt szerepre kárkoztatja.

a) **Kína felemelkedése a mai Japán szempontjából** „katasztrófának” tűnik. Japán elvesztette vezető szerepét Kelet-Ázsiában, kínai támogatás híján nem nyerheti el az ENSZ BT állandó tagságát, az energiaforrások és a magas feldolgozottságú termékek világpiacán versenyezni kényszerül Kínával, akivel szemben ráadásul egyre inkább gazdasági–kereskedelmi függő viszonyba kerül. A fejleményekre adott japán válasz szintúgy „katasztrófális”-nak tűnhet: ideológiai „ellentámadás” (rendszeres miniszterelnöki látogatások a háborús bűnösöknek nyugvóhelyet adó Yasukuni-szentélybe), nagyobb nemzetközi katonai szerepvállalás, a békealkotmány „lebontása”, Kína potenciális katonai fenyegetéssé minősítése, az amerikai–japán katonai szövetség átértelmezése, beavatkozás a tajvani kérdésbe, a haderő tevékenységi körzetének kiterjesztése, területi viták kezdeményezése és a követelések katonai erővel való alátámasztása. A lépések következményeképpen Japán politikai mozgástere méginkább beszűkült, megromlottak Tokió nemcsak Pekinggel, hanem Szöullal fenntartott kapcsolatai is, **megrendült az amerikai–japán–dél-koreai hármasszövetség**, csökkentek az észak-koreai nukleáris válság megoldásának esélyei, és szakértői értékelések szerint – „**elképzelhetetlenről**” „**lehetőségesre**” **változott egy kínai–japán háború esélye.**²⁰ A „hasonszörű” kínai regálásokot is figyelembe véve (Japán-ellenes tüntetések, katonai incidensek, Japán kockázati tényezőként való megnevezése a védelmi Fehér Könyvben stb.) nem lehetetlen egy öngerjesztő folyamat beindulása a kapcsolatok visszafordíthatatlan romlása irányába, noha ezt természetesen egyik fél sem akarja.

Kína tudatában van Japán gazdasági erejének, kereskedelmi képességeinek, technológiai színvonalának és katonai potenciáljának. Ugyanakkor kínai elemzők előszeretettel észrevételezik, hogy **Japán lakossága Kínáénak egytizede, területe pedig mindössze 4%-a.** Egyértelmű, hogy ha mindkét fél hatékonyan bontakoztatja ki az emberi tényezőben és a rendelkezésre álló természeti erőforrásokban rejlő lehetőségeket, akkor az erőviszonyok Kína javára alakulnak. Pekingben nyomatékosan érvelnek amellett is, hogy Kelet-Ázsia (beleértve Japánt is) történelmileg a „*kínai kultúrkör*” része, míg Japán gazdasági, de főleg katonai és ideológiai terjeszkedésének lehetősége – a szigetország világháborús szerepe miatt – még mindig ellenérzéseket kelt Ázsiában. Vagyis Japánnak „nincs joga” regionális vezető szerepre igényt formálni.

²⁰ Johnson, Chalmers: *The real China threat*. Asia Times online, 2005. május 19.

Ami Tokió szempontjából még „fájdalmasabb”: az össznemzeti erő „kemény” és „puha” tényezőit együttesen figyelembe véve és mérlegre téve, értelmes kiindulási alapja sincs annak, hogy Japán (egymaga) Kína feltartóztatására törekedjen – ahelyett, hogy a vele való együttműködést tűzné ki célul.

A legutóbbi ASEAN+3 értekezlet Kína bevonásával délkelet-ázsiai szabad kereskedelmi övezet létrehozásáról határozott, amiből Japán és az Egyesült Államok egyelőre kimaradt. **Dél-Korea** ugyanakkor regionális katonapolitikai kérdésekben a kínaihoz egyre közelebb álló nézeteket képvisel, és – nem kevés Japán-ellenes éllel – mindenoldalú együttműködést alakít ki Pekinggel. **A japán-kínai vita tehát megosztja a térség államait, a szövetségesi–partneri viszonyok stratégiai jelentőségű átrendeződését eredményezi, és az ázsiai integráció ellen hat.** A japán-kínai nézeteltérések megnyugtató rendezése – amelyhez a gazdasági komplementaritási feltételek adottak –, Ázsia és a világ érdeke. A „kiegyezés” útjában „soft” faktorok, tudati tényezők, helyzetmegítélések, szándékok és vélekedések állnak mindkét oldalon.

b) **Kína** egyelőre – különösen a „kemény” tényezők tekintetében –, csak közelít **az Egyesült Államok** „össznemzeti ereje” felé, de még nem intézhet közvetlen kihívást ellene. Gyors ütemű és a jelek szerint hosszú távon fenntartható fejlődésével azonban már felkeltette maga iránt a figyelmet, és – például a 2006. évi Négyéves Védelmi Áttekintés szerint – az Egyesült Államok **elsősorú potenciális vetélytársává vált katonai téren is.**²¹ A jelentés szerint Kína stratégiai keresztút előtt áll, és el kell döntenie, hogy „betagozódik”-e a nemzetközi közösségbe, átvéve annak értékeit, vagy szembehelyezkedik az amerikai vezető szereppel Ázsiában és világszerte? A kínai stratégiák szerint viszont az Egyesült Államok áll válaszút előtt,²² mégpedig, hogy elfogadja a békés egymás mellett élés nemzetközi normáit és konstruktív partnerséget ápol Kínával, vagy megpróbálja akadályozni Kína fejlődését, korlátozva Peking mozgásterét, „bekerítve” és „feltartóztatva” Kínát. Vagyis – a vitát kívülről szemlélve –, **elérkeztünk a „keresztutak keresztútjához”.**

A döntéshelyzet rendszeresen újratermelődik, ahogy Kína új és új rekordokat dönt meg, új meg új ágazatokban kerül az első helyre. Eltérőek a vélemények abban, hogy Kína GDP-je és kereskedelmi forgalma mikor előzi meg az Egyesült Államokét – 2050-ben, vagy már 2020-ban –, de hogy megelőzi, az nem kétséges. Az Egyesült Államok katonai és technológiai vezető szerepe ugyan középtávon nincs veszélyben, de az egész világ számára jelentős kockázatokat rejt egy olyan bonyolult várható helyzet, amelyben a szuperhatalmak között egyetlen (politikai, gazdasági, katonai, kulturális stb.) dimenzióban sem lesz egyensúly. A globális együttműködés légkörében ez nem probléma, de szuperhatalmi versengés vagy konfliktus közepette szinte megoldhatatlan dilemma elé állíthatná a partnerországokat annak eldöntésében, hogy kit tekintsenek szövetségüknek, és hogyan egyeztessék össze az érdekeiket az értékeikkel.

²¹ *Quadrennial Defense Review Report*. US Department of Defense, 2006. február 6.

²² Yuan Peng: *US, not China stands at strategic crossroad*. In: China Daily, 2006. február 8.

A mindkét felet jól ismerő szakértők szerint **az amerikai és a kínai látásmód különbözősége** – ami kulturális, filozófiai, történelmi és ideológiai különbségekből fakad –, téves helyzetértékeléshez és számítási hibákhoz vezethet mindkét oldalon, amelyek az államközi kapcsolatokat dugóhúzószerű zuhanórepülésbe kényszeríthetik, és a nézeteltéréseket szembenállássá, ellenségeskedéssé, sőt háborúvá változtathatják át. Az elszámítások a szándékokat és a képességeket egyaránt érinthetik, és a másik fél lebecsüléséhez, vagy ellenkezőleg, az általa képviselt veszély, és különösen az ártó szándék eltúlzásához vezethetnek. Egy ilyen helyzetben a **megelőző csapás** tűnhet a legcélszerűbb kiútnak.

Az Egyesült Államok – a világ egyetlen megmaradt szuperhatalma –, viszonylagos erejét tekintve hanyatlóban van, míg Kína felemelkedőben. A hatalmi viszonyok megfordulásának, átbillenésének eshetősége Kína számára „részegítő” lehetőség, az Egyesült Államok szempontjából pedig félelmetesnek tűnő egzisztenciális és presztizisvesztés. Ez az a **pszichológiai dimenzió**, amelynek mentén a fenyegetettségérzés és a másik félnek tulajdonított szándékok és képességek mindkét oldalon irracionális viselkedést eredményezhetnek.²³

Véleményem szerint az amerikai–kínai viszony nem fejlődhet a szovjet–amerikai szembenálláshoz hasonló kétpólusú, szuperhatalmi vetélkedéssé, mert egészen más nemzetközi környezetbe ágyazott, és a hidegháborútól gyökeresen különböző feltételek között alakul. Az egyik ezek közül a **multipolaritás**, vagyis az EU, a NATO, Oroszország, India, Japán és más erőközpontok egymást átfedő, többdimenziós törekvései, kapcsolatrendszere, versengése, együttműködése és összefonódása. A másik a **közös fenyegetettség**, ami a terrorizmus, a szélsőségek, a proliferáció, a szervezett bűnözés, a járványok, a gazdasági–kereskedelmi–pénzügyi káosz eshetősége és más transznacionális veszélyek elleni közös fellépést tesz szükségessé. Ezért Kína és az Egyesült Államok számára nemcsak a stratégiai vetélkedés, hanem a stratégiai partneri együttműködés is élő opció. **Az együttműködésben rejlő kölcsönös előnyök** a feszültségek, nézeteltérések ellenére már most is megmutatkoznak, úgy gazdasági, mint biztonságpolitikai területen. Ennek ellenére a Bush-kormányzat, és különösen a Pentagon vezetése, egyelőre „lebegtetí” határozott Kína-politikájának kinyilvánítását („*engagement*”, azaz „*bevonás*”, vagy „*containment*”, azaz „*feltartóztatás*”?). A terrorellenes háború várható elhúzódása azonban azt sejteti, hogy az Egyesült Államok és Kína még jó ideig „együttműködésre kötelezett” lesz.

Azt is szükséges figyelembe venni, hogy mindkét fél – elsősorban persze Kína –, súlyos belső problémákkal, feszültségekkel is szembesül, amelyek megoldása, kezelése leköti a vezetés figyelmét, és elriasztja a kiszámíthatatlan helyzetet előidéző lépésektől. Peking csak létérdekeinek nyilvánvaló veszélyeztetése esetén, kényszerből vállalná a katonai erőpróbát (például a tajvani függetlenség kikiáltása, vagy egy Észak-Korea elleni amerikai invázió hatására). Washingtonnak viszont azt is mérlegre kell tennie, hogy **egy Kínával szembeni nyílt konfrontáció** a végletekig megosztaná az amerikai érdekcsoportokat is, továbbá **elviselhetetlen szakítópróbának tenné ki a transzatlanti kapcsolatokat**.

²³ Puska, Susan: *New Century, Old Thinking* (The Dangers of the Perceptual Gap in US China Relations). US Army War College, 1998.

c) Hasonlóan ellentmondásosan szembesül Kína felemelkedésével **Oroszország** is. A Szovjetunió szétesése, a VSZ felbomlása, a szuperhatalmi státus elvesztése által okozott sokkhatás, illetve a súlyos belső gazdasági–társadalmi–etnikai válságból való kilábalás után Moszkvának most azt is „le kell nyelnie”, hogy – az energiatermelést és a katonai erőt kivéve –, Kína is „megelőzi”. A korábbi egyoldalú kínai rászorultságot, illetve az 1970-es, 1980-as évek szembenállását egy kiegyensúlyozott, egyenrangú felek együttműködésének kölcsönös előnyeire alapozott viszonyrendszer vette át. A presztizsvesztésen túl Oroszországot aggaszthatja a **távol-keleti, szibériai körzetekre nehezedő óriási kínai gazdasági és populációs nyomás, ami már-már területvesztéssel fenyeget.**

Közelebb kerülhet egymáshoz a magyar és a kínai határ?! Kína aligha akar közelebb kerülni a NATO-hoz, Európához annál inkább. Oroszország egyszer már békés úton – anno – „potom pénzért” lemondott egy Moszkvától távoli, hatalmas térségről, Alaszkáról, mert úgyse tudta volna megtartani. Az „orosz Távol-Keletet” azonban a 20. században a Szovjetunió minden nyugati, japán és kínai területszerző törekvéssel szemben megvédte, és várhatóan így tenne Putyin Oroszországa is. A kínai történelemkönyvek szerint viszont Oroszország kezdetben európai hatalom volt, és a cári csapatok csak a 16-17. században fogtak Ázsia meghódításába. Velük szemben a Csing (Qing) dinasztia kínai hatalomátvétele után Kang Xi császár több „ellentámadást” vezetett a „kínai területek” visszaszerzése érdekében, és végül kikényszerítette az 1689. évi Nipchu-i békeszerződést (határegyezményt), amelyben Moszkva elismerte Kína fennhatóságát a Heilong és az Usszuri folyók völgye, továbbá Szahalin szigete felett is. Ismeretes, hogy a határkérdés azóta többször is napirendre került, és jelenleg mindkét fél álláspontja szerint megoldódott (tegyük hozzá: Oroszország javára), de az ilyen „rendezett” helyzetek – a történelem tanúsága szerint – nem feltétlenül örök érvényűek.

Moszkva egyrészt a japán tőke becsalogatásával próbál gazdasági ellensúlyt képezni Kínával szemben, másrészt arra törekszik, hogy energia- és fegyverszállításaival politikailag magához kösse Pekinget, miközben ellenőrzése alatt tartja távol-keleti szomszédja haderőfejlesztési lehetőségeit, és nem engedi Kínát hozzájutni korszerű stratégiai támadó fegyverekhez. Az orosz fegyveres erők elméleti folyóiratában, a Krasznaja Zvezda-ban is hangot kapó, legfelső katonai vezető köröktől származó állásfoglalások szerint Kína ugyan taktikai szövetséges, de expanzív törekvései elsősorban az orosz Távol-Kelet felé irányulnak, és nem adta fel véglegesen „területrabló” szándékait, ezért hosszú távon **potenciális katonai fenyegetésként** kell vele számolni.²⁴ Moszkva arra is gondosan ügyel, hogy az indiai haditechnikai fejlesztésekhez nyújtott segítségével egy másik irányban „lekösse” Kína figyelmét, miközben – kedvező pozícióit kihasználva –, nem zárkózik el egy háromoldalú együttműködés kialakítása elöl sem (amelyben ő – mármint Moszkva – játszaná a vezető szerepet).

²⁴ Osztankov: *Geopoliticseskije problemi i vozmozsnosztyi ih resenyija v kontexte obeszpecsenyija bezoposznosztyi Rossziji*. In: Krasznaja Zvezda, 2006/1.

Az érem másik oldala, hogy Kína és Oroszország több stratégiai jelentőségű kérdésben egymással megegyező nézeteket vall, és közösen lép fel, mindenekelőtt az amerikai „hegemonista” törekvésekkel szemben, Közép-Ázsiában a szeparatizmusok ellen és a SESZ erősítésében, az észak-koreai és az iráni nukleáris válság ügyében stb. Putyin tehát ügyesen „lavírozva” egyensúlyoz a nagyhatalmak között, ha kell egymás ellen is kijátszva őket, élve az össznemzeti erő „kemény” adottságaival (területnagyság, energiahordozók, haditechnikai fejlettség, katonai erő). Moszkva azonban végső soron – racionális számításból – nem helyezkedik szembe az Egyesült Államokkal, és nem köt stratégiai szövetséget Kínával, annál is inkább, mert **Oroszország – szándéka szerint – nem Kínával, hanem az EU-val törekedne gazdasági integrációra.** Ezek a szándékok elsősorban „soft” történelmi, kulturális tényezőkre vezethetők vissza.

Oroszország WTO-tagságának következetes (makacs?) ellenzésével viszont az Egyesült Államok talán mégis elérheti, hogy a nagyhatalmi viszonyokat újból hidegháborús légkör jellemezze, és akkor Moszkva – Peking beleegyezésével, taktikai megfontolásokból – kijátszhatná a „kínai kártyát”.

d) **Az Európai Unió stratégiai partnerségi viszonyt ápol Kínával,** amin az időnként fellángoló gazdasági–kereskedelmi és emberjogi viták sem változtatnak. A kapcsolatok jelenlegi szintjén a továbbfejlesztés dinamizálásához már nem egyszerűen működőtőke-befektetésekre és kereskedelem-bővítésre, hanem csúcstechnológiai know-how cseréjére és tudományos–technikai kutatás–fejlesztési együttműködésre lenne szükség. A GALILEO űrprogramot érő amerikai bírálatokból kitűnik, hogy a kapcsolatoknak ezen a szinten már komoly stratégiai következményei is vannak. Kína szerint az EU 1989 óta fenntartott fegyverembargója politikai diszkrimináció, amit meg kell szüntetni.

A Kínába irányuló csúcstechnikai fegyverszállítási tilalom esetleges európai feloldása a globális nagyhatalmi konstelláció lényegi átrendeződéséhez vezető stratégiai jelentőségű lépés lenne, amelynek következménye lehet az euroatlanti viszony elhidegülése, a NATO felbomlása, sőt az Egyesült Államok és Európa közötti katonai feszültség is.

Az EU „öngólt lőtt”, amikor – ahelyett, hogy egyszerűen felfüggesztette volna a fegyverszállításokat –, elhamarkodottan formális embargót hirdetett Kína ellen a Tian Anmen téri események után. Ezzel elérte, hogy a következő nagy jelentőségű döntést (az embargó feloldásáról) konszenzussal kelljen meghozni (ami most kizártnak tűnik). A második „öngólt” akkor „lőtte” az EU, amikor kellő előkészítés nélkül kezdte lebegtetni a tilalom esetleges feloldását, és ezzel „két tűz közé került”. A kérdés megoldása, ha ismét napirendre tűzik, jellemző tükre lesz az amerikai–európai–kínai „háromszögviszony” természetének.

Kína felemelkedése az EU számára egyrészt óriási lehetőség a kapcsolatfejlesztésben rejlő erőforrástöbblet hasznosítására, másrészt kockázati faktor és kihívás. Kína veszedelmes gazdasági versenytárs és a globális hatalmi elrendeződést bonyolító „játékos”. **Kína nagyhatalomként való színre lépésének hatására Európa érdekérvényesítő képessége és relatív fontossága leértékelődhet** mind az Egyesült Államok, mind pedig Oroszország és a fejlődő országok szempontjából, úgy is, mint piac, úgy is, mint biztonságpolitikai, katonai tényező,

és úgy is, mint kulturális mintakép, szellemi vonzáscentrum. Az országok versenyképességi rangsorában Kína évente több helyet ugorva előre, fokozatosan leahagyja az európai államokat.

Kína nagyon sokat tanult Európától, de nem kellene a tanítómester szerepébe belefelelkezünk. Egyre több mindent a bővülő („felhíguló”?) **Európa is tanulhatna Kínától**: a nagy kiterjedésű, sokszínű, változatos, soknemzetiségű, sokvallású, különböző beszélt nyelvű és vegyes kultúrájú „birodalom” politikai, gazdasági és katonai „integrációját”, összetartozás-tudatát, a kiemelt célkitűzések elfogadtatását és központilag összehangolt megvalósítását stb.

Vegyük példaként az energiapolitikát. Annak idején az Európai Szén- és Acélközösséget – az EGK és az EU elődjét – azért (is) hozták létre, hogy a fegyvergyártásban nélkülözhetetlen termelési tényezők nemzetek közötti összeolvasztásával egyszer s mindenkorra elejét vegyék a jövőbeni európai háborúknak. Mára a szén szerepét átvette az olaj és a gáz, az acélet az elektronika és a kommunikáció. Az EU-nak azonban nincs egységes energiapolitikája, sőt: nemhogy egységes energiapolitika nincsen, hanem a második világháborús idők szellemét idéző harcias szóváltás kíséri Lengyelország és Németország vitáját arról, hogy ki és hogyan hasznosítsa az orosz gázszállításokat. Az EU legtöbb országa politikai okokból nem akar az energiahordozók piacán nagyobb orosz részesedést, amire Moszkva azzal fenyeget, hogy a „keleti piacok” (Kína, Japán, Dél-Korea) felé strukturálja át gázszállításait. Az afrikai, dél-amerikai, közel-keleti és orosz irányban tett pekingi külpolitikai és gazdasági kezdeményezésekből ítélve – ellentétben Európával –, **Kína tudja, hogy mit akar.**

Ami pedig a kommunikációt illeti: A tagállamok kormányai fogal-körömmel harcolnak a távközlési vállalatok „idegen” (EU-n belüli) felvásárlása, az „összeolvadások” ellen. A vállalatok viszont a külföldi hívások extraprofitjának, a „roaming-díjnak” az eltörlése ellen berzenkednek. Ha külföldre telefonálunk (akár a szomszédos Szlovákiába), a hívó és a hívott fél is felárat fizet (a China Mobile-nak nem probléma, hogy 4-5 ezer km-es távolságon is belföldi díjat számlázzon). Továbbá az EU-polgárok több száz TV-csatorna között válogathatnának, de leginkább csak néhányat néznek, szinte kizárólag az anyanyelvükön. A francia elnök tüntetően kivonul egy nemzetközi tanácskozásról, amelyen az angol a közvetítő nyelv, az uniós szervezetek vagyonokat költenek tolmácsolásra és fordításra (az összes tagország nyelve hivatalos). Eközben a „versenyárs” amerikaiak és kínaiak a maguk több száz csatornáját „anyanyelvükön élvezhetik” (ha a TV-híradóban a pekingitől eltérő dialektusban beszélő riportalanyt szólaltatnak meg, akkor feliratozzák, amit mond). Ha az Interneten kutakodunk, akkor több tucat, számunkra érthetetlen európai nyelven található angolról lefordított, viszonylag kisszámú és mégis ismétlődő (redundáns) információt a keresett témában (a legfontosabb eredményeket minden nyelven ildomos közölni). De ha igazán el akarunk mélyedni az internetes szakirodalomban, akkor angolul vagy kínaiul találhatjuk a legtöbb és legszerteágazóbb, leginformatívabb anyagokat, ezek viszont tőlünk távoli kulturális beállítottságot tükröznek, amerikai vagy távol-keleti szemléletet, véleményt képviselnek, és nehezen ütköztethetők az egyébként létező, de nyelvi okokból hozzáférhetetlen sokszínű európai meglátásokkal. **Valakinek az EU-ban végre fel kellene találnia az eszperantót.**

e) **A NATO és Kína viszonyában** az elmúlt időszakban **jelentős fejlemények mentek végbe**. A Szövetség alapokmánya szerint az ázsiai, csendes-óceáni térség a NATO felelősségi övezetén kívül esik. Az európai tagállamok hivatalos politikájukban maradéktalanul elismerik Kína területi egységét és szuverenitását (Tajvan, Tibet, Hszincsiang), miközben emberjogi kérdésekben bírálják Pekinget. **A Szövetség Kínával szembeni fellépéséhez – ha az bármilyen formában felmerülne –, nem lenne meg a közös akaratot tükröző konszenzusos döntés.**

A belgrádi kínai nagykövetség ellen 1999 májusában intézett amerikai (szövetséges művelet keretében végrehajtott) – véletlennek minősült – bombatámadás óta **Kína és a NATO rákerült egymás stratégiai térképeire. Kínai értelmezésben a NATO fenyegetést képvisel**, mert kelet felé terjeszkedik; jogot formál arra, hogy az emberi jogok ürügyén a felelősségi körzetén kívül is beavatkozzon más országok belügyeibe; amerikai vezetéssel megjelent Közép-Ázsiában és Afganisztánban, azaz Kína közvetlen szomszédságában. Az Egyesült Államok Pakisztánban, Kína hagyományos stratégiai szövetségeseinek területén is támaszpontokat működtet a terror elleni harc szükségleteire hivatkozva, a NATO pedig rövidesen képviselőt nyit Iszlámábádban.

A Szövetség egyes tagállamai részéről felmerült a szorosabb együttműködés szorgalmazása Japánnal, Ausztráliával, Dél-Koreával és Szingapúrral, egyelőre csak az afganisztáni és az iraki nemzetközi misszió kapcsán. Függetlenül az elgondolás realitásától (ami Ausztrália, Dél-Korea és Szingapúr esetében is kétséges), ha ez az ötlet megvalósulna, akkor – Peking szerint – a NATO elvesztené euroatlanti jellegét, és a Kína „bekerítését” célzó amerikai elképzelések engedelmes eszközévé silányulna, egyben a „világszendőri” szerep leple alatt **közvetlenül Kínával kerülhetne szembe.**

f) **India** sok tekintetben Kínához hasonlóan gyorsan fejlődő ország, feltörekvő nagyhatalom, demográfiai „óriás”, rohamosan bővülő piaccal, jelentős hagyományos fegyveres erővel és nukleáris képességekkel. Az indiai–kínai kapcsolatokban egyszerre vannak jelen a versengés és az együttműködés elemei. Az elmúlt években a két regionális nagyhatalom „túltette magát” a káros történelmi örökségen (az 1962-es határháborún), és konstruktív módon igyekszik alakítani kapcsolatait. Ehhez hozzájárult, hogy India korlátozta a tibeti emigráció politikai tevékenységét, Kína pedig békéltetőként lépett fel az indiai–pakisztáni konfliktusban. Az enyhülés katonai területre is kiterjed: előzetes határrendezési megállapodások születtek, az indiai védelmi miniszter „visszavonta” azt a korábbi állítását, hogy Delhi atomfegyverkezésére a kínai fenyegetés miatt van szükség, katonai bizalomerosztó intézkedéseket léptettek életbe, sőt – tartalmában csekély, de jelentőségében szimbolikus értékkel bíró – közös hadgyakorlatot is tartottak. Együttműködésük olyan – nem katonai – stratégiai területekre is kiterjed, mint az energetika vagy a számítástechnika. Kína számos területen „mintaként” szolgál India számára (például űrkutatás, nukleáris fegyverkezés, kereskedelem). A két ország között igen erős a kulturális affinitás, aminek történelmi alapját az indiai civilizáció egykori kisugárzása teremtette meg (különösen a buddhizmus kínai átvétele), miközben világszemléletükben jelentős különbségek is vannak.

Egyes elemzések szerint India világhatalmi tényezőként való megjelenése és küszöbön álló mindenoldalú „felemelkedése” (azaz össznemzeti erejének növekedése) globális stratégiai jelentőségében és hatásaiban megközelítheti Kínáét.

4. MAGYARORSZÁG ÉS KÍNA

Magyarország számára Kína stratégiai partner, fejlesztési erőforrás. Hazánk kormánya ösztönzi a kínai tőkebefektetéseket, és logisztikai bázist kínál a kínai áruk európai uniós „terítéséhez”. A méretbeli különbségekből adódó „kivédhetetlen” kínai exporttöbbletet a beérkező termékek feldolgozás utáni reexportjával ellensúlyozzuk. A kapcsolatokban rejlő potenciál hatékony kihasználása érdekében elengedhetetlen az együttműködést gátló „puha”, tudati tényezők, azaz a magyar lakosság körében széles körben elterjedt politikai és kulturális előítéletek „levetkőzése”.

Az EU fegyverembargó ügyében Magyarországnak nincs markánsan önálló álláspontja. A Kínával folytatandó fegyverkereskedelem előnyeiből feltételezhetően nem részesülünk, miközben a kockázatokban osztozunk az európai nagyhatalmakkal, és kárvallottjai lennénk az euroatlanti viszony elhidegülésének.

Az össznemzeti erő terén mutatkozó nagyságrendi különbségek miatt **csak az EU mindenkori Kína-politikájának általános elveihez való igazodás hordoz értelmet.** Mivel azonban minden, e téren bekövetkező változás jelentős hatással lehet nemzeti érdekeinkre, az EU Kína-politikájának alakításában az eddigieknél jóval aktívabban kéne részt vennünk. Azt pedig végképp nem indokolja semmi sem, hogy a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági stratégiájában a távol-keleti térségről és Kínáról egy szó se essék. Nyitottsága és a külső hatások iránti fogékonysága miatt **Magyarország kiemelten érdekelt nemcsak az euroatlanti, hanem az eurázsiai régió stabilitásában is.**

**A PALESZTIN INTIFÁDA BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉS
KATONAI ÖSSZEFÜGGÉSEI***

**2. AZ INTIFÁDA NEMZETKÖZI KÖRNYEZETE,
ANNAK HATÁSA A KONFLIKTUS ALAKULÁSÁRA,
NEMZETKÖZI TÖREKVÉSEK AZ INTIFÁDA KEZELÉSÉRE**

2.1. AZ ARAB TÁRSADALMAK BIZTONSÁGPOLITIKAI HELYZETE

Az intifáda kialakulásában és kezelésében – ha nem is elsődleges, de mégis – **fontos szerepet játszottak a regionális és globális tényezők.** A földrajzilag Marokkótól Iránig tartó Közel-Keleten számos instabilitási tényező mutatható ki, amelyek az arab–izraeli konfliktus, az iszlám fundamentalizmus és radikalizmus, a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek proliferációja, a korrupció, a vízhiány, a demokrácia hiánya és az emberi jogi problémák formájában nyilvánulnak meg. **Az elmúlt évtized eseményei közül a térségre a legnagyobb hatást a Szovjetunió felbomlása és a hidegháború befejezése gyakorolta.** A Szovjetunió a Közel-Kelet legnagyobb fegyverszállítója volt. A Szovjetunió felbomlása átrendezte a fegyverkezési versenyt a térségben. A Szovjetunió képzési lehetőséget is biztosított számos arab – köztük palesztin – fiatal részére is. Radikális arab országok ma már nem számíthatnak arra, hogy Oroszország konfliktus esetén segítségükre siet. Bár Oroszország ma is igyekszik minél több fegyvert juttatni az arab államoknak, ez azonban piaci alapokon és szinte kizárólag készpénz ellenében történik.

Az 1978. évi Camp David-i megállapodást követő 1979. évi izraeli–egyiptomi békeszerződést nem minden arab ország fogadta lelkesedéssel. Az arab világ a békeszerződéssel elveszítette Egyiptom támogatását egy esetleges Izrael elleni háborúhoz. Az 1991-es Öböl-háborút követően, az arab–izraeli békefolyamat eredményeként kétoldalú kapcsolatok alakultak ki Izrael, Jordánia, a palesztinok, Libanon és Szíria között. 1992-ben **multilaterális megbeszélések** kezdődtek Izrael, a palesztinok és 13 arab ország között **a regionális biztonság megteremtése érdekében.** A legnagyobb eredmény kétségtől az 1993 szeptemberében aláírt oslói megállapodás Izrael és a palesztinok között, majd az 1994 novemberében megkötött jordán–izraeli békeszerződés volt. A jordán–izraeli békeszerződéssel Izrael növelte keleti határainak biztonságát, ezzel megszűnt az Izrael ellen indított kétfrontos háború lehetősége.

* A tanulmány a szerző 2005. június 24-én, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyilvános védésén „*Summa cum laude*” minősítéssel elfogadott doktori (PhD) értekezésének szerkesztett változata. Második rész. Az első rész a Felderítő Szemle 2005/4. számában jelent meg.

Az Izrael elleni esetleges közös arab támadás lehetőségét csökkentik **az arab világban tapasztalható érdekellentétek is**. 1990-ben első alkalommal fordult elő, hogy egy arab ország másik arab országot támadott meg, Irak Kuvaitot. 1991-ben arab koalíció jött létre Irak ellen, amelyben részt Egyiptom, Szíria, Szaúd-Arábia, és bizonyos mértékben támogatta Jordánia, a Palesztin Felszabadítási Szervezet, Jemen és Szudán is. Az arab országokat megosztotta Izrael és Jordánia békeszerződése is. Rivalizálás folyik a Palesztin Hatóság (PH) és Szíria, Szíria és Egyiptom között. Szíria nem szeretné, ha a PH és Izrael úgy kötne megállapodást, hogy Szíria ne kapná vissza a Golán-fennsíkot, ugyanakkor Szíria csak akkor hajlandó béketárgyalást kezdeni Izraellel, ha előbb visszakapja a fennsíkot. Szíria a béketárgyalást a palesztin–izraeli konfliktus rendezésétől is függővé teszi. A felsoroltak alapján meglehetősen nehéz arab egységről beszélni az intifáda megítélésének ügyében is.

Az arab országok számára Khomeini iszlám forradalma nagy kihívást jelentett. A kihívás a hagyományos arab–perzsa ellentét területén jelentkezett, illetve az iszlám radikális ágának terjedése kérdéssé tette néhány arab ország politikai rendszerének stabilitását.

Szíria nem fogadta el Libanont független országgént. Dél-Jemen 1994-ben megszűnt független országgént működni, erőszakkal „egyesült” szomszédjával, Észak-Jemennel. Az arab társadalmak Izrael létét általában nem fogadják el. A jordán–izraeli békeszerződést még Jordániában is csak a „király békéjének” nevezik. Izrael és Szíria között még nem kerültek rögzítésre a határok sem.

Az arab–izraeli megbékélés ellen ható tényező az iszlám radikalizmus, amely elsősorban Egyiptomban, Jordániában és a palesztin területeken jelentkezik. Az iszlám szélsőségesek bármilyen megbékélést elleneznek Izraellel. Az iszlám radikalizmus fő támogatójának számít Irán és Szudán. Ha az iszlám radikálisok hatalomra kerülnének bármelyik Izraellel szomszédos országban – de különösen Egyiptomban vagy Jordániában –, akkor jelentős mértékben megváltozna a térség stabilitása.

Az Irak ellen 2003-ban indított koalíciós hadművelet és annak következményeként Irak politikai átrendeződése tovább csökkentette egy Izrael ellen indított helyi háború lehetőségét. **Szaddám Huszein rendszerének megbuktatásával a palesztin radikális szervezetek és a PH elveszítették egyik legfőbb támogatójukat.**

A Közel-Keleten az erő alkalmazása még mindig elfogadott és a külpolitika fontos eszközeinek számít. Politikai színezettől függetlenül szinte minden párt egyetért abban, hogy a szomszédokkal való kapcsolat végső garanciája a haderő. A fegyveres béke jellemzi az arabközi kapcsolatokat is. Egyetlen arab állam sem tételezi fel, hogy határai biztonságosak, mindenki gyanakszik a másokra. Mindez jelentős akadályt képez a regionális biztonsági együttműködési formák kialakulásában.

Az arab országok legnagyobb, tartós problémája demográfiai jellegű. ENSZ-adatok szerint 1950-ben az arab országok lakosságának létszáma 112 millió volt. 1980-ban ez a szám 280 millióra nőtt, 1990-ben 334 millió, 2000-ben pedig meghaladta a 415 milliót. Ez azt jelenti, hogy fél évszázad alatt a lakosság lélekszáma csaknem négyszeresére emelkedett. Az ENSZ becslése szerint 2010-re 501 millió, 2020-ra 591 millió, 2050-re 833 millió lakossal számolhatunk a térségben. A térség lakosságának növekedési aránya kétszerese a kelet-ázsiai, és négyszerese a fejlett országokénak.¹

A fő destabilizáló tényező azonban a nagy létszámú lakosságon belül nem is az öregedés, hanem **a fiatalok magas aránya**. Az ezredfordulóra a fiatal, munkaképes réteg létszáma ötszörösére nőtt, az 1970-es adatokhoz viszonyítva. 2000 és 2020 között a munkaképes lakosság létszáma 186 millióról 307 millióra, 2040-re pedig várhatóan 405 millióra fog növekedni. Az előttünk álló tíz évben a munkaerőpiacra belépő fiatalok száma évente 3%-kal fog növekedni.²

A fiatalok létszámának robbanásszerű növekedése együtt jár a munkanélküliség növekedésével, amelyről azonban nem állnak rendelkezésre hiteles adatok. Becslések szerint a fiatal munkanélküliek aránya 25% körüli.

Az olajárak csökkenése miatt az olajexportból származó jövedelem 1980 és 2000 között 24%-kal csökkent. A szaúd-arábiai energiaügyi minisztérium adatai szerint 1980-ban az egy főre jutó nyersolajexport 23 dollár volt, 2001-ben pedig 2,6 dollár.

A közel-keleti államok ugyanakkor évente 52 milliárd dollárt költenek fegyverekre és 2,4 millió embert tartanak fegyverben. A GDP 8%-át, a kormánykiadások 23%-át fordítják hadikiadásokra³ (összehasonlításképpen, az európai NATO-országoknál a GDP 1,9–2,4%-át fordítják hadikiadásokra).⁴

A kormányok számára **egyre nagyobb nehézséget jelent a lakosság élelmiszerral történő ellátása, az egyre csökkenő vízkészletek pótlása és az elsivatagosodás**. Világbanki adatok alapján az arab országokban 1980 és 1990 között a gazdasági növekedés éves átlaga 0,3% volt, 1990 és 2000 között 0,9%, de ez főleg a kézműipari termékek exportra történő előállításából adódik.

A globális kommunikáció eszközei (műholdas televízió, Internet, fax, videó) a térségben is jelen vannak, de valamennyi állami ellenőrzés alatt áll. Az oktatás a verbalitáson alapul, a lelkekre pedig **a legnagyobb hatást az iszlám vallás gyakorolja**. A Nyugat és az arab világ közötti különbségeket, a demográfiai, a gazdasági és a szociális problémákat csak a rendszerváltozás és a politikai pluralizmus tudná megoldani. A regionális együttműködés az arab világban nem lehet a gazdaság hajtóereje addig, ameddig a térség fejletlen marad. Ebből adódóan a Nyugattal való gazdasági együttműködés egy darabig még bilaterális marad, **a külföldi segélyekre pedig hosszú ideig szükség lesz.**

¹ The Military Balance 2003–2004. 273. o.

² The Military Balance 2003–2004. 273. o.

³ The Military Balance 2003–2004. 275. o.

⁴ The Military Balance 2003–2004. 245. o.

Még a legsikeresebb arab országoknak is szembe kell nézniük a konzervatív erőkkel és a vallási radikalizmussal. Szinte valamennyi országban jelen van a terrorizmus, és egyes országokban (Algéria, Egyiptom, Libanon, Jemen) polgárháborúk is dúltak.

A Nyugat és a Közel-Kelet, de főleg az észak-afrikai országok között **komoly súrlódási pont a migráció**. A nyugat-európai országokba évente 100 ezer arab emigrál, az alacsony népszaporulat miatt ugyanakkor még legalább 20 évig szükség is van rájuk. Az emigránsok kezelése, beilleszkedése azonban számtalan további problémát is felvet.

Az iraki helyzet és a palesztin–izraeli konfliktus nemcsak közvetve, hanem közvetlenül is befolyásolja a térség biztonsági helyzetét, ezért megfelelő garanciák hiányában az extrémizmus további erősödésével lehet számolni. A távlati biztonsági kockázatok közé tartozik a térség országainak Iránnal fennálló kapcsolatrendszerre és az állandó vízhiány. **Komoly kockázati tényező a lokális és a regionális terrorfenyegetettség**, amelynek alapját a helyi iszlám radikális szervezetek jelentik, de egyre markánsabban jelentkeznek azok összefonódása a nemzetközi terrorizmussal. A térségbeli biztonsági kockázatok növekedéséhez hozzájárulnak az Egyesült Államok politikai és katonai vezetése által elkövetett stratégiai és tervezési hibák, az iraki kábítószer-forgalom 50%-os emelkedése, valamint az Irak kapcsán megnőtt illegális fegyverkereskedelem és a bűnöző csoportok megjelenése.

2.2. A KATONAI ERŐVISZONYOK ALAKULÁSA ÉS AZOK FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI A TÉRSÉGBEN

Az 1990-es évektől kezdve **a térség haderőinek fejlesztésére jelentős hatást gyakorolt a viszonylag alacsony olajár**. 1992 és 1998 között egy hordó olaj ára 18,1 dollár volt, ami 1974 és 1980 között 31,5 dollár körül mozgott. Az alacsony olajár akadályozta meg többek között Szíria fegyverbeszerzési törekvéseit, hiszen Szaúd-Arábia és az Öböl-államok azt nem finanszírozták. Az alacsony olajárak csökkentették annak a lehetőségét, hogy az arab országok az olajat „politikai fegyverként” használják. Jóllehet a mai olajárak már közel járnak, esetenként meg is haladják az 50 dollárt, ez kétségkívül összefügg az iraki konfliktussal. Az arab és az iszlám országok évtizedek óta megosztottak az olajembargóval kapcsolatban, elsősorban saját érdekeiket nézik, ezért nem várható kollektív döntéshozatal az olajembargóról. Az „olajfegyver bevetése” elmaradásának az is oka, hogy a kínálat meghaladja a keresletet.⁵

Összefüggés mutatható ki a Közel-Kelet politikai és stratégiai fejleményei, valamint a fegyveres erők fejlesztése és szervezése között. Az 1990-es évek békefolyamatának hatására Izrael, Jordánia és Szíria jelentősen visszafogta fegyveres erők fejlesztésének ütemét. Az 1991-es Öböl-háború az Öböl-menti országok haderőinek nagyobb fejlesztését vonta maga után. Kivételt képezett Irak, de annak oka a nemzetközi szankciók bevezetése volt. A háborúban legyőzöttek célja a katonai képességek növelése, míg a győztesek előnyük megtartására törekednek.

⁵ www.ecostat.hu/kiadvanyok/mikroszkop/49.html.

A politikai és a katonai változások hatással voltak a fegyverkezési programokra is. Izraelt például pozitívan érintette a békefolyamat, amely csökkentette a szembenállást azokkal az országokkal, amelyekkel békeszerződést írt alá. Ugyanakkor azokkal az országokkal szemben, amelyekkel Izrael ellenséges viszonyban áll, jelentős anyagi forrásokat fordított a katonai képességek kialakítására. Ennek lett a következménye a nagy hatósugarú repülőgépek beszerzése (F-15I), a műholdas hírszerző képesség megteremtése, a korai riasztó rendszerek kiépítése (elsősorban a Golán-fennsíkon), illetve védelmi képességek kialakítása a nagy hatótávolságú rakétafegyverek ellen (Arrow-2 rakétaelhárító rakétarendszer).

Az Öböl-menti országok folyamatosan fejlesztették fegyveres erőiket, aminek következtében minőségi fölénybe kerültek a térség két nagy államával, Irakkal és Iránnal szemben. Az Öböl-menti országok védelmi képességét nagymértékben növeli az Egyesült Államokkal kialakított jó kapcsolatuk is (például Katarban az Egyesült Államok a térség egyik legnagyobb katonai bázisát hozta létre). A térség legnagyobb fegyverszállítója az Egyesült Államok, fegyvereladásának több mint 50%-a ide irányul. Az egyes országok fegyverbeszerzési lehetőségét lényegesen befolyásolja, hogy az adott ország kap, vagy nem kap amerikai segílyt.

Az Öböl-háború után a térség országai katonai fejlesztésének legfőbb iránya a hadművelati és a hadászati rakéták, valamint a tömegpusztító fegyverek kombinációja, amellyel a nyugati országok hagyományos fegyveres erői és a saját erők közötti szakadékot kívánják áthidalni. Vannak olyan államok, amelyek céljukat korszerű szenzortechnológiával, precíziós fegyverek vásárlásával, C4I⁶ rendszerekkel, hatékonyabb katonai szervezetekkel próbálják elérni, de az általános katonai gondolkodás és az ennek megfelelő fejlesztés inkább az aszimmetrikus hadviselési képességek megteremtése irányába mutat. **Ebből adódóan a NATO-szövetségesek, s így hazánk számára a legnagyobb kockázatot a térségből kiinduló aszimmetrikus fenyegetések, azon belül is a terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek elterjedése jelenti.**

A térség erőviszonyainak elemzése szempontjából azonban nem a mennyiségi, hanem a minőségi fejlesztésnek van jelentősége. A minőségi oldalt vizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy Izrael és az arab országok haditechnikai színvonala és harckészültsége között akkora a különbség, hogy egyetlen arab országnak – vagy akár több arab ország összefogásának – sincs esélye arra, hogy hagyományos eszközökkel háborút nyerjen az izraeli haderő ellen. Csak a környező országok katonai fejlesztéseit elemezve is megállapítható, hogy Egyiptom, Szíria és Jordánia együttvéve sem rendelkezik olyan hagyományos támadó képességgel, amit Izrael ne tudna elhárítani.

Az erőviszonyokat azonban ma már nem a hagyományos eszközök mennyisége, hanem a rakétafegyverekkel és a tömegpusztító eszközökkel való ellátottság határozza meg. Erről az oldalról vizsgálva elsősorban Izrael kis mérete,

⁶ Command, Control, Communications, Computers and Intelligence – vezetés, irányítás, híradás, számítástechnika, hírszerzés.

valamint a stratégiai mélység hiánya jogos aggodalmakra ad okot az ország vezetésének. Az elrettentést biztosító képesség (atomeszközök, komoly támadóképességgel rendelkező légió, hadműveleti rakéták, rakétaelhárító rakétarendszerek, tengeralattjárók és nem utolsósorban a hatékony felderítés, illetve az Egyesült Államokkal fennálló stratégiai partnerség) komoly visszatartó erő bármely arab vagy iszlám ország számára. **A közel-keleti országok haderőinek az 1970-es években elkezdődött korszerűsítése ma is tart.** A korszerű fegyverekkel történő ellátásban **meghatározó szerepe van az Egyesült Államoknak**, a fegyverszállítás ugyanakkor lehetőséget nyújt függőségi viszony kialakítására is. Az izraeli katonai képességek folyamatos erősödése pedig nemcsak veszélyeztetettségi érzést kelt az arab országokban, hanem indokoltá teszi az arab államok haderőinek fejlesztését is.

Az izraeli képességek elemzése során nem hagyható figyelmen kívül az atomeszközök megléte, amely komoly elrettentő erőt képvisel az arab országok irányában, hiszen **Izrael a térség egyedüli atomhatalma.** Az arab országok reagálása az izraeli atomfegyverekkel kapcsolatban kétirányú: egyrészt igyekeznek nemzetközi fórumokon elérni, hogy Izrael semmisítse meg eszközeit, másrészt néhány ország atom-, vagy más tömegpusztító fegyver megszerzésére törekszik. Véleményem szerint egy méltányos arab–izraeli megállapodásból az izraeli atomeszközök kérdésköre nem hagyható ki.

2.3. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ERŐFESZÍTÉSEI AZ INTIFÁDA KEZELÉSÉRE. IZRAEL ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK STRATÉGIAI SZÖVETSÉGE. AZ INTIFÁDA HATÁSA A PH ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK VISZONYÁRA

Az Egyesült Államok az egyetlen szuperhatalom, amely a Közel-Keleten meghatározó szerepet játszik. Tevékenysége elsősorban a Perzsa (Arab)-öbölben, illetve a palesztin–izraeli békefolyamatban érzékelhető markánsan. Az Egyesült Államok a Közel-Keleten az 1960-as évektől kezdve van jelen. Jóllehet a különböző kormányok eltérő politikát folytattak, szerepe a térség stabilizációjában meghatározó, különösen, ha a madridi konferenciától (1991) eltelt időszakot vizsgáljuk. Washington a befolyását elsősorban katonai és gazdasági segélyekkel támasztja alá. Az Egyesült Államoktól a legnagyobb katonai és gazdasági segínyt Izrael kapja (évi 3 milliárd dollár), azt követi Egyiptom (évi 2 milliárd dollár) és Jordánia (évi 1 milliárd dollár). Az Egyesült Államok és Izrael között létrejött stratégiai együttműködés kiemelkedő fontosságú a térségben. A kapcsolatok erősödése irreálissá tette az arab országok számára, hogy Izraelt katonailag megsemmisítsék. Fontos biztonságpolitikai tényező az Egyesült Államok és Egyiptom különleges kapcsolata, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy Egyiptom az arab világ vezető hatalma. Irak és Irán viszont ellenségekké váltak Washington számára. Az Egyesült Államok gazdasági szankciókkal is sújtotta mindkét államot, illetve megdöntötte Szaddám Huszein rendszerét.

2001. szeptember 11-e óta az Egyesült Államok közel-keleti politikájában még inkább érvényesül a térség országainak differenciált értékelése, a terrorizmus elleni harc támogatásának függvényében. A régió országai ennek megfelelően feloszthatók Amerika-barát országokra: Egyiptom, Jordánia és Szaúd-

Arábia (bár az utóbbi kapcsán egyre több kétely merül fel); Amerika-ellenes országokra: Irán, Szíria; míg a többi ország inkább semleges politikát folytat az Egyesült Államok irányában.⁷ A palesztinokat hivatalosan képviselő szervezettel, a PH-val az intifáda miatt az Egyesült Államok nem szakította meg kapcsolatait, de kétségkívül, tudatosan alacsony szinten tartotta.

Az Egyesült Államoknak létfontosságú érdeke a térségben Izrael Állam fennmaradása, a nyugati világ energiaellátásának folyamatos biztosítása, valamint az, hogy egyetlen állam se juthasson tömegpusztító fegyver birtokába.⁸ Kiemelkedően fontos érdeke, hogy ne jöjjön létre ellenséges regionális hatalom, **folytatódjék a közel-keleti békefolyamat**, valamint **biztosított legyen a térség Nyugat-barát arab rendszereinek fennmaradása**. Mindezek alapvetően meghatározzák a palesztinok és az Izrael irányában folytatott amerikai politikát.

Az Egyesült Államok szerepe az izraeli–palesztin békefolyamatban különböző intenzitással ugyan, de mindig meghatározó jelentőségű volt, és minden valószínűség szerint a jövőben is az marad. Clinton volt elnök – Albright akkori külügyminiszterrel együtt –, személyesen is igen aktívan vett részt a tárgyalásokon és nem rajtuk múlt, hogy Camp Davidben nem sikerült aláírni a palesztin–izraeli megállapodást. Úgy vélem nem alaptalan megállapítás, hogy a Clinton-adminisztráció nagyobb erőfeszítéseket tett a béke érdekében, mint az izraeli és a palesztin vezetés együttesen. A Clinton-adminisztráció hibájaként róható fel ugyanakkor, hogy minden áron erőltették a megállapodást és nem tárták fel azokat a részleteket, amelyek miatt később megbuktak a tárgyalások.

Az Egyesült Államoknak a térségben játszott szerepén túl igen fontos az Izraelhez fűződő stratégiai kapcsolat. A két állam által aláírt politikai, gazdasági és katonai megállapodások megbízhatóan garantálják Izrael biztonságát. A két ország kapcsolatában meghatározó szerepet játszik az Egyesült Államokban, különös tekintettel a Szenátusban és a Képviselőházban működő zsidó lobbí. Egyetérttek Rostoványi Zsolt professzor azon megállapításával, hogy az Egyesült Államok esetében helyesebb „Izrael lobbiról” és nem zsidó lobbiról beszélni, hiszen az „Izrael lobbí” szélesebb kategória és nem csak a zsidó lakosságot foglalja magában, kiterjed a hadiipari komplexumra is. Figyelemre méltó az is, hogy az amerikai zsidóság lélekszáma 5,5–6 millió körüli, amely nagyjából megegyezik Izrael összlakosságával.⁹

Bush elnök palesztin–izraeli kapcsolatokhoz való hozzáállása gyökeresen eltér Clintonétól. Bush már az első elnökválasztási küzdelme során kijelentette, hogy az új adminisztráció elsődleges célpontja a Közel-Keleten a Perzsa (Arab)-öböl térsége, nevezetesen Irak, az elnök pedig nem kívánt közvetítő szerepet játszani a palesztinok és az izraeliek között.

⁷ Eytan Gilboa: *Will the US change policy toward the conflict*. BESA Center for Strategic Studies kiadványa (2004. 01. 05.)

⁸ www.nixoncenter.org/publication/monographs/nationalinterest.htm.

⁹ Rostoványi Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat*. Corvina Kiadó, 2004. 225. o. ISBN 963 13 5317 6.

2001. szeptember 11-e új irányt adott az Egyesült Államok külpolitikájának, azon belül elsősorban **közel-keleti politikájának.** Az Egyesült Államok és az egyes országok viszonyát ettől kezdve az határozza meg, hogyan támogatják a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelmet. A terrorizmus elleni háború meghirdetése után úgy tűnt, hogy az arab országok támogatása nélkül ez a harc nem lehet sikeres. **Az arab országok** szinte kivétel nélkül jelezték, hogy **készek az Egyesült Államokkal az őket is veszélyeztető terrorizmussal szemben összefogni.** Az afganisztáni háború kezdeti sikerei után a Bush-adminisztráció Szaddám Huszein iraki rendszere ellen fordult. Az Irak elleni koalíció létrehozásában azonban az arab országok katonai erővel nem vettek részt, amiben fontos szerepet játszott a palesztin–izraeli konfliktus megoldatlansága és a harcok intenzitásának növekedése is. A palesztin területek teljes katonai megszállása, a dzsenini menekülttáborban elkövetett izraeli atrocitások, Arafat teljes elszigetelése világszerte komoly bírálatokat váltott ki. Az Egyesült Államok szerepe az intifáda kezelésében azért is kiemelkedő jelentőségű, mert **szinte kizárólag az amerikai adminisztráció képes az izraeli vezetésre hatást gyakorolni.**

Az izraeli haderő, az IDF „*Védelmi Pajzs*” műveletének kezdetétől (2002 tavasza) az intifáda amerikai megítélését két tényező határozta meg:

a) Bush elnök személyes véleménye a konfliktusban részt vevő felek vezetőiről: Saron a „béke embere”, aki a terrorizmus ellen harcol, míg Arafat a „megbízhatatlan”, akiben csalódott, mert nem tudja, vagy nem akarja megfékezni a terrorizmust. Arafat negatív megítéléséhez kétségkívül hozzájárult 2002. január 25-én a Karine–A fegyverszállító hajó elfogása¹⁰. Az izraeli vezetés retorikájában megjelent az „Arafat a béke akadálya” kifejezés, amit az amerikai vezetés minden kritika nélkül azonnal átvett. Az amerikai erők tálib-ellenes akciói Saronban az „Arafat a mi bin Ladenünk” kifejezést fogalmazták meg.

Az amerikai vezetés is támogatta azt az izraeli elképzelést, **hogy a palesztinoknak új vezető(k)re van szükségük.** Arafat ramállahi központjának körülvétele volt az első próbálkozás az elnök eltávolítására, ez a gondolat több alkalommal testet öltött az izraeli vezetésben. Az amerikai adminisztráció közbelépése akadályozta meg Izraelt abban, hogy Arafatot erőszakkal eltávolítsák. Az amerikai vezetés felismerte, hogy Arafat nemcsak a PH vezetője, hanem a palesztin nép szimbóluma is volt, s így az elszigetelésére tett lépések még inkább erősítették pozícióját. A palesztin miniszterelnöki funkció létrehozása újabb ellentétet szült, ugyanis Arafattal sem az amerikai, sem az izraeli vezetés nem volt hajlandó tárgyalni, ugyanakkor a külső nyomásra létrehozott miniszterelnöki pozíciót is mindig Arafat embere töltötte be.

b) Az amerikai vezetésben egyre inkább megfogalmazódott „az egymás mellett békében és biztonságban élő két állam” elképzelés, ami később az „*Útiter*”-ben is megerősítésre került (a dokumentum részleteivel későbbi fejezetben foglalkozom). Bush elnök az „*Útiter*”-vel személyesen is elkötelezte magát a palesztin–izraeli konfliktus rendezése mellett, amelynek kihirdetése során is felszólította a palesztinokat új vezetők megválasztására, ami jelzi az izraeli javaslatok elfogadását.

¹⁰ N. Rózsa Erzsébet: *A palesztin–izraeli válság*. Külügyi Szemle 2003. tél, 66. o.

A „*Védelmi Pajzs*” műveletet követő Izrael melletti, időnként indokolatlan amerikai kiállítás komoly károkat okozott az Egyesült Államok megítélésében nemcsak a Közel-Keleten, hanem azon kívül is.

Az Egyesült Államok adminisztrációja számára a palesztin–izraeli konfliktus megoldásra váró problémái közül **két tényező különösen nagy gondot okoz**: Jeruzsálem státusának kérdése, valamint a menekültek ügye. Bush elnök már a 2000-ben tartott választási kampányában ígéretet tett arra, hogy megválasztása esetén az amerikai nagykövetséget Tel-Avivból Jeruzsálembe költözteti. Ezzel de facto elismerte volna Izrael teljes jogát Jeruzsálem felett, a költözésre azonban még nem került sor. (Megjegyzés: az Egyesült Államok tel-avivi nagykövetsége csak Izrael felé képviseli az adminisztrációt, a PH irányában az Egyesült Államok jeruzsálemi főkonzulátusa az illetékes).

A kettős mércét mutató amerikai politika másik igen kényes megnyilvánulása az izraeli telepek amerikai kezelése. Ebben nem utolsósorban az is szerepet játszik, hogy a telepések között sok az amerikai vallásos zsidó, akik nem akarják feladni a jogszerűtlenül – az ENSZ BT 242. számú határozatával ellentétben az izraeli telepek létrehozása az 1967-ben megszállt területeken(!) – szerzett lakóhelyüket. Az „*Útiterv*”-ben fogadta el az Egyesült Államok először azt, hogy a telepek építésének folytatását azonnal be kell szüntetni. A telepek bővítése a leendő palesztin állam létrehozását akadályozza meg, hiszen azt a területet veszik el, amelyen létrejöhetne a palesztin állam. Ehhez kapcsolódik a biztonsági védőrendszer, a fal építése, amelynek támogatása az Egyesült Államok számára komoly dilemmát okoz. Jóllehet Izrael biztonsága és védelme a „terroristákkal” szemben amerikai megfogalmazás szerint is Izrael jogos igénye, de csak nagyjából követi az 1967-es zöld vonalat, és további jelentős területeket vesz el az „*Útiterv*”-ben felvázolt palesztin állam területéből.¹¹ Bush elnök egyetlen feltételt támasztott Izraellel szemben, nevezetesen azt, hogy a leendő palesztin állam rendelkezzen összefüggő területtel. Ezt a követelményt a fal megépítése lehetetlenné teszi.

Az Egyesült Államok tehát – okulva a tapasztalatokból –, elkötelezte magát a palesztin–izraeli konfliktusban történő közvetítés mellett. Ennek során azonban **oly mértékben állt Izrael oldalára, ami megkérdőjelezi hitelességét az arab világban.**

Az Egyesült Államok térségbeli szerepének növekedését jelzi a „Szélesebb Közel-Kelet” elnevezésű stratégia elindítása, amely komoly kritikát váltott ki nemcsak az érintett, hanem az EU-országokban is. A Marokkótól Pakisztánig terjedő térségben az Egyesült Államok a terrorizmus elleni harcon a „demokrácia exportját” érti, amely gyakran egyoldalú érdekérvényesítésben és Izrael támogatásában nyilvánul meg. Ezzel szemben **az EU** – amint azt a 2004. június 20-án Írországbán megrendezett EU–Egyesült Államok csúcstalálkozón is kifejtette –, **a térség támogatását a multilaterális együttműködésben, a partneri kapcsolatok kiépítésében és az intézményesített párbeszédben látja.** Ma még az említett stratégia megvalósításának három igen komoly akadálya van: az iraki konfliktus, a palesztin–izraeli viszály és Irán hozzáállása az amerikai elképzelésekhez.

¹¹ A zöld vonal gyakorlatilag az 1967. évi határokat jelenti.

Bár Bush elnök 2004. évi megválasztása után négyéves távlatban beszélt a közel-keleti rendezésről, a palesztin államról, mozgástere valójában csak két évig lesz, hiszen azt követően bénítóan hathat a választások közeledése, amelyen Bush már nem indulhat.

2.4. AZ EURÓPAI UNIÓ (EU) SZEREPE AZ INTIFÁDA KEZELÉSÉBEN

Az EU Közel-Kelettel kapcsolatos stratégiájának alapját az Európa Tanács által jóváhagyott Európai Biztonsági Stratégia, illetve az EU és az arab világ kapcsolatáról az EU közel-keleti főképviselője és a Bizottság által kidolgozott összefoglaló képezi. Az EU – amely a közel-keleti térség alatt a Barcelonai Folyamat résztvevőit, a Perzsa (Arab)-öböl országokat, Iránt, Irakot és Jement érti – elfogadja az ENSZ BT 242. és 338. számú határozatát, amelyek a tárgyalásos rendezésre és a „*Területet a békéért*” elv követésére hívnak fel. Az 1980. évi velencei nyilatkozat kiemeli Izrael létezési jogát, a nemzetközileg elismert és garantált határokon belül, továbbá a palesztin probléma igazságos rendezését tűzi ki célul, aláhúzva a palesztinok nemzeti önrendelkezési jogát. Az EU politikai rendezési elképzelései szerint Jeruzsálem státusza egyoldalúan nem változtatható meg, az ENSZ BT határozatait követve pedig az arab területeken létesített izraeli településeket és a lakossági számarányok megváltoztatását illegálisnak, a nemzetközi joggal ellentétes lépésnek minősíti.

Az EU–Mediterrán együttműködést a 15 EU-tagállam és 12 mediterrán ország külügyminisztereinek 1995. november 27-28-án megtartott barcelonai kongresszusán intézményesítették. A Mediterrán-térség együttműködő államai: Marokkó, Algéria, Tunézia, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Palesztin Hatóság, Libanon, Szíria, Törökország, Ciprus és Málta (Líbia megfigyelőként vesz részt). Az együttműködés célja: közös euro-mediterrán térség létrehozása a béke és a stabilitás alapján, szabadkereskedelmi övezetek kialakítása, az EU gazdasági támogatás megvalósítása (gazdasági és pénzügyi partnerség), továbbá a humán kapcsolatok kialakítása és a kultúrák közelítése.

Biztonságpolitikai szempontból vizsgálva: az EU-nak a Közel-Kelet kapcsán választ kell találnia az iraki háborút követő rendezés problémáira, a tömegpusztító eszközök proliferációjára, az izraeli–palesztin konfliktus megoldására, az arab országok politikai és gazdasági reformjainak sikertelenségére, valamint a politikai és vallási szélsőségesek térnyerésére, és azok Európára gyakorolt hatására.

Az EU felismerte, hogy a közel-keleti problémák nemcsak biztonsági, migrációs, vagy gazdasági ügyként, hanem egymással szorosan összefüggő kérdésként nyilvánulnak meg.

A kérdésekre adandó válasz nem egyszerű, hiszen az európai érdekek is eltérőek, amit egyértelműen jeleznek az Egyesült Államok iraki terveivel kapcsolatos európai reagálások. Az sem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy – az Egyesült Államokhoz képest –, Európa katonai képességei szerények. Nem könnyű az európai érdekek érvényesítése azért sem, mert ütközni kell a csak amerikai közvetítést elfogadó keményvonalas izraeli vezetőkkel, a PH gyakran korrupt vezetőivel, illetve autokratikus arab vezetőkkel. **Az EU közvetítési kísérletei**

azonban nem lehetnek sikeresek, ha nem veszik figyelembe az izraeli biztonsági érdekeket és a palesztinok jogos igényeit.

A palesztin–izraeli konfliktus megoldása stratégiai prioritás az EU számára. A kérdés középpontba állítása nélkül kevés esély van a térséggel kapcsolatos problémák kezelésére, ugyanis az arab országok Európa – és az Egyesült Államok – hitelességét az általuk az alapproblémának tartott palesztin–izraeli konfliktushoz való hozzáálláson keresztül mérik. Az EU-nak a térségre vonatkozó dokumentumaiban megfogalmazódik a szervezet elsődleges célja: „jól kormányzott” államok gyűrűje vegye körül a mediterrán térségben, amelyekkel szoros együttműködés kialakítására van lehetőség. Az alapvető célkitűzések a „kemény” biztonsági témák: a non-prolifерáció, a terrorizmus elleni harc, illetve a „puha” biztonsági kérdések: a fenntartható gazdasági növekedés, a stabilitás, az energiaellátás biztonsága, a törvényes rend, az emberi jogok tiszteletben tartása, és a civil társadalom megeremlése.

Az EU elengedhetetlennek tartja a térséggel kapcsolatos közös transzatlanti stratégiai célok megfogalmazását az Egyesült Államokkal, ugyanakkor előnyben részesíti a független eszközrendszerrel történő fellépést.

Az EU-nak a palesztin–izraeli konfliktus rendezésére vonatkozó álláspontja az elmúlt években alapjaiban nem változott. A 2002-ben, Sevilleben megtartott EU csúcstalálkozó az alábbi álláspontot fogalmazta meg: *„A rendezés csak tárgyalások és csakis tárgyalások útján valósítható meg. Ezek célja véget vetni a megszállásnak és létrehozni az 1967-es határokon belül egy működőképes, békés és független palesztin államot. A végső cél két, egymás mellett biztonságos és elismert határok között létező olyan állam létrehozása, amelyek normális kapcsolatot ápolnak szomszédaikkal. Ebben az összefüggésben korrekt megoldást kell találni Jeruzsálem helyzetére, illetve a palesztin menekültek problémájára.”*¹²

Az EU a palesztin erőszakos cselekmények elsődleges forrásának az izraeli megszállást és az előidézett humanitárius katasztrófát tekinti. Rendezési elgondolását értékelve megállapítható, hogy az szoros összefüggésben van az Egyesült Államok javaslataival, illetve az „*Utiter*”-vel. De ahogy a békefolyamat egyes elemeire, úgy az EU és az Egyesült Államok rendezési elképzeléseire is jellemző, hogy „az ördög mindig a részletekben van”. Több izraeli (és amerikai), a kemény vonalat képviselő nézet szerint az EU álláspontja erősen arab-barát. Az EU úgy véli, hogy igyekszik pártatlan maradni. Például évek óta „minden izraeli, civilek elleni támadást” elítél, holott izraeli részről elvárnák, hogy a megszálló katonák elleni támadást is ugyanúgy ítélje el.

Bár az EU és az Egyesült Államok stratégiai érdekei közel egybeesnek, a sokoldalú együttműködéshez való viszonyulás alapján markáns eltérések tapasztalhatók a palesztin–izraeli konfliktus megítélését, rendezési módozatait illetően. A térség problémái iránt érzékenyebb európai gondolkodásban a biztonságpolitikai és gazdasági érdekeltségen túlmenően fontos szerepet játszanak olyan tényezők, mint a gyarmatosító múlt, az európai zsidósághoz való történelmi viszonyulás, továbbá a migráció következtében az EU-országokban kialakult nagy létszámú iszlám közösségek kulturális és politikai jelentőségének növekedése.

¹² www.ladocumentationfrancaise.fr.

A főbb megközelítési különbségek az alábbiakban összegezhetők:

- Az EU tudatában van annak, hogy az Egyesült Államok meghatározó szerepet játszik a közel-keleti rendezési folyamatban és erre ösztönzi az amerikai adminisztrációt, ugyanakkor – a kvartett tagjaként – megfelelő súllyal, kiegyensúlyozó szerepkörben próbál közreműködni a béketeremtésben.¹³
- Az EU felfogása szerint az Egyesült Államok egyoldalúan, a nemzetközi terrorizmus elleni harc szemüvegén keresztül szemléli és kezeli a palesztin–izraeli konfliktust. Ennek tudható be, hogy a rendezési folyamat előrehaladási feltételeinek megteremtéséért a felelősséget többnyire és egyoldalúan a PH vezetésére hárítja, miközben az amerikai adminisztráció elnéző, megértő magatartást tanúsít a terrorizmus elleni harcra hivatkozó izraeli kormányzat katonai akciói iránt, amelyek éppen a terrorizmus felszámolására hivatott politikai intézményrendszer és a biztonsági szolgálatok meggyengítését célozzák.
- Az EU elítéli a terrort, ugyanakkor érzékenységet mutat a terrort és a radikalizmust kiváltó okok feltárására, szorgalmazza azok felszámolását: az izraeli megszállás és az izraeli településpolitika megszüntetését, valamint a kilátástalanságot gerjesztő gazdasági és szociális helyzet javítását a palesztinok által ellenőrzött területeken.
- Az EU a PH mélyreható reformját követeli, de következetességet igényel a demokratikus szabályok tiszteletben tartását illetően is. Erősödő fenntartásokkal viseltetett Arafat személye, politikai szerepe iránt, de elutasította a demokratikus választás, a palesztin „népakarat” elismerésének feltételhez, azaz Arafat és a palesztin vezetés távozásához való kötését. Az Egyesült Államok ezzel szemben az izraeli elvárásoknak megfelelően Arafat és a hozzá kötődő személyek távozását követelte.
- Az EU az „*Útiterv*” megvalósulását is komplex módon értelmezi, azaz nem úgy, hogy az egyes feltételek egymás után teljesülnek, hanem úgy, hogy a rendezés biztonsági, politikai feltételei megteremtésének, az önálló palesztin állam létrehozásának és a palesztin társadalom reformjának egyidejűleg és párhuzamosan kell haladnia.

Az EU a közös kül- és biztonságpolitika keretében, a békefolyamat és az intifáda során is igyekezett markáns szerepet játszani. 1996 novemberében Miguel Moratinost különleges küldöttként delegálták a térségbe. Moratinos számos helyi tüzszüneti megállapodás létrehozásában játszott szerepet, Javier Solanával pedig közösen dolgozták ki 2002-ben a Betlehemiben, a Születés Templomában fogva tartott palesztinok szabadon engedését. Az EU a palesztin rendőrök és biztonsági szolgálatok tagjainak képzésére intenzív képzési programokat indított. Az Unió politikai közvetítő szerepe legmarkánsabban a 2001. január 21–27. közötti Taba-i találkozón nyilvánult meg, ahol Solana az egyiptomi kormány meghívására

¹³ A kvartett tagjai: az Egyesült Államok, az ENSZ, az EU és Oroszország (közösben dolgozták ki a palesztin–izraeli konfliktus megoldását célzó „*Útiterv*”-et).

és az EU elnökségi szerepét betöltő francia kormány javaslatára – EU képviselőként – meghatározó szerepet játszott. A konferencián jóváhagyott bizalomerősítő intézkedések jelentősen hozzájárultak az EU térségbeli szerepének növeléséhez.

Az EU hozzájárulása nélkülözhetetlen a PH működéséhez. A gazdasági programok évi 250 millió eurót tesznek ki. Az Unió biztosítja a palesztin segélyek 50%-át. Ez azért is fontos, mert e nélkül a PH összeomlott volna (az intifáda során a palesztinok 40%-a munkanélkülivé vált, a lakosság 80%-a napi kevesebb, mint 2 dollárból él). Az EU százezer palesztin hivatalnok fizetését biztosítja.¹⁴ Ugyanakkor az intifáda során az EU-t 17 282 000 euró kár érte az izraeli rombolások következtében.¹⁵ Az EU Izrael számára is fontos gazdasági partner. Az izraeli termékek 43%-át az EU tagországaiba exportálják. A nem európai országok közül egyedül Izrael vesz részt az EU tudományos programjaiban.

Az Unió politikusai meg vannak győződve az Egyesült Államok békefolyamatban játszott domináns szerepéről. A tagállamok között mégis érzékelhető a nézetkülönbség arra vonatkozóan, hogy legyen-e az Uniónak az Egyesült Államokétól eltérő stratégiája? Az EU Tanács üléseiről kiadott közleményeket elemezve az a véleményem, hogy egyes tagállamok részéről – általában francia vezetéssel, spanyol, görög és esetenként más tagállamok közreműködésével – olyan értékelések születnek, hogy a palesztin–izraeli konfliktusban alkotott EU és amerikai álláspontnak el kell különülnie egymástól, az európaiaknak sokkal vakmerőbb és megkülönböztethető véleményt kellene formálniuk. Az intifáda kezelése során erre példaként szolgál 2002 első felében az a Hubert Vedrine francia külügyminisztertől származó javaslat, amelynek értelmében nemzetközi felügyelet alatt palesztin választásokat kellene szervezni. Vedrin ettől azt remélte, hogy a választással véget tudnak vetni a palesztin területek újabb izraeli megszállásának. Az Izraelhez – és az Egyesült Államokhoz – közelebb álló Hollandia, Dánia, Egyesült Királyság és Németország azonban azzal érvelt, hogy az Egyesült Államok nélkül megfogalmazott bármilyen javaslat értelmetlen, mert azt Izrael úgyis elutasítja.

A palesztin–izraeli konfliktusban tapasztalható EU önállósági törekvés érthető, de kevés diplomáciai sikert hozhat, sőt inkább megosztja az Uniót, eltávolítja az Egyesült Államoktól és Izraeltől. **Az EU-nak** ugyanakkor **élni kellene az ösztönzés és a kényszerítés eszközeivel.** Az EU véleményem szerint jogosan fejezheti ki fenntartását a célzott likvidálásokkal és az izraeli telepek folyamatos bővítésével kapcsolatban. Több uniós vezető hangsúlyozta, hogy a túlzottan aránytalan katonai reagálás (F–16I típusú repülőgépek, harci helikopterek alkalmazása) nem növeli, sőt ellenkezőleg, még inkább csökkenti Izrael biztonságát. Az izraeli telepek bővítésének akadályozására az EU-nak gazdasági büntető intézkedések is rendelkezésére állnak, amivel élhetne. Ezek közül kiemelkedik a megszállt területekről (Ciszjordánia, Gázai övezet, Golán-fennsík) származó termékekre kivetett korlátozás bevezetése, ami azt jelenti, hogy ezek a termékek nem viselhetik a Made in Israel feliratot, vagy be sem kerülhetnek az EU piacaira.

¹⁴ Haaretz 2004.02.28.

¹⁵ Forrás: www.monde-diplomatique.fr/cahier/proche-orient/contdegats.

Az EU tiltakozhatna azért is, hogy a palesztin települések izraeli zárata miatt a palesztin mezőgazdasági termékek nem jutnak el az EU piacaira. Az ilyen jellegű izraeli intézkedések növelik a palesztin területeken az erőszakot alkalmazó csoportok támogatottságát. Figyelemre méltóak azok az izraeli reagálások is, ahogyan az Izrael különleges EU-státusára vonatkozó EU-javaslatot fogadták. Véleményem szerint a gazdasági lehetőséget az EU jobban is kihasználhatná politikájának érvényesítése érdekében.

Az EU külügyminiszterei 2004 elején tartott brüsszeli ülésükön állást foglaltak Saron miniszterelnöknek az izraeli csapatok Gázai övezetből való kivonási tervével kapcsolatban is. Ennek lényege, hogy a kivonási tervnek összhangban kell lennie az „*Útiterv*”-vel, minden olyan lépés kerülendő, amely ellentétes azzal. A kivonásnak biztosítani kell a két állam egymás melletti békés működését, együttélését. A kivonást nem egyoldalúan, hanem a PH-val összehangolt módon kell végrehajtani. Az EU nem fogadja el, hogy a Gázai övezetből kivont izraeli telepéseket Ciszjordániába telepítsék át, ugyanakkor elvárja, hogy Izrael segítse a Gázai övezet rekonstrukcióját.

Az EU számára komoly problémát jelent, hogy az izraeli–palesztin konfliktus miatt az európai muszlim közösségekben nő az antiszemitizmus, ami – elsősorban zsidó létesítmények elleni – merényletekben nyilvánul meg. Az Európai Unió több fórumon, rendszeresen felhívja a figyelmet az antiszemitizmus és a rasszizmus minden formája elleni határozott fellépés szükségességére. Emlékeztet azonban arra is, hogy részben eltérő eszközökkel kezelendő az ún. történelmi antiszemitizmus, illetve a palesztin kérdés rendezetlensége miatt gerjesztett muszlim közösségek Izrael-ellenessége.

Az EU-n belüli nézeteltéréseket jelzi az is, hogy 2004 végéig nem sikerült egységes álláspontot kialakítani abban, hogy terrorszervezetté nyilvánítsák-e a Hezbollahot.

2.5. AZ ARAB ORSZÁGOK ÉS IRÁN VISZONYA AZ INTIFÁDÁHOZ

Az arab államok intifádára történő reagálása különböző. Az egyes országok tevékenységének elemzésekor lényeges eltérések tapasztalhatók az Izraellel békeszerződést kötött szomszédos országok viselkedése és a békeszerződéssel nem rendelkező, ellenséges viszonyban lévő országok között. A PH arab megítélése is különböző képet mutat, így arab egységről és szolidaritásról ezen a területen sem beszélhetünk. Az arab országok közül a békefolyamatban kétségkívül a legnagyobb szerepet Egyiptom és Jordánia játszotta. **A nagyobb befolyással rendelkező pragmatikus arab országok igyekeztek elkerülni az erőszak eszköztárát.** Ennek a csoportnak a vezetője Egyiptom és Jordánia, céljuk a regionális háború megakadályozása, valamint annak elkerülése, hogy az erőszak átsapjon saját országukba. Az egyiptomi hatóságok többször erőszakkal akadályozták meg Kairóban, az izraeli nagykövetség előtti tüntetéseket. Jordániában is rendőrök felelnek azért, hogy ne legyen tüntetés az Izraelbe vezető Allenby-hídnál. A szolidaritás hatásos kifejezése volt, amikor Egyiptom visszahívta tel-avivi nagykövetét a Gázai övezetért első F-16-os bombázást követően. Egyiptom kettős politikát folytatott, igyekezett szimpátiáját bizonyítani a palesztinok felé, segítette Arafat céljainak megvalósítását,

ugyanakkor nyomást is gyakorolt Arafatra és Izraelre az eskaláció elkerülése érdekében. Mindezt úgy tette, hogy ne veszítse el, sőt inkább erősítse az amerikaiak bizalmát. Egyiptomnak nem áll szándékában katonai erővel fellépni a palesztinok érdekében, de az arab világ vezető hatalmaként mindig élenjár a közvetítési kísérletekben, mivel egyáltalán nem érdekelt abban, hogy a palesztin területeken iszlám állam jöjjön létre.

Különleges szerepe van Jordániának is, amely Egyiptomhoz hasonlóan, szintén békeszerződést kötött Izraellel. Helyzete azonban kényes, mivel az ország lakosságának kétharmada palesztin, akik érthető módon szimpátiával viseltetnek a Ciszjordániában és a Gázai övezetben élő testvéreik irányában. Abdullah király saját országának belpolitikai helyzete miatt is érdekelt az intifáda kezelésében, ezért kénytelen nagy figyelmet fordítani arra, hogy az intifáda ne okozzon belső instabilitást. Az intifáda eldurvulásával a jordán vezetés joggal tart attól, hogy nagyszámú palesztin menekült érkezik az országba, ami tovább rontja a lakossági számarányokat.

A jordán hatóságok ugyanis több palesztin szélsőséges szervezet működését engedélyezték az ország területén (például a Palesztin Iszlám Dzsihád, a Hamasz, a Népi Front Palesztina Felszabadításáért), ugyanakkor a szervezetek működését az 1990-es években erősen korlátozták. Az intifáda kezdetével Jordánia ugyan engedélyezte a Hamasz-iroda Amman-i működését, de feltételként szabta, hogy erőszakos tevékenységben nem vehet részt. Ennek ellenére több alkalommal előfordult, hogy Jordániából fegyvereket csempészték Ciszjordániába. A jordán és az izraeli biztonsági szolgálatok együttműködése nyomán több palesztin terroristát letartóztattak. Az intifáda azonban számos nehézséget okoz Jordániában. Az izraeli biztonsági fal kiépítése miatti politikai és gazdasági következmények a palesztin lakosságot arra készíthetik, hogy tömegesen elhagyják Ciszjordániát.

Az arab országok és a PH kapcsolata közel sem a pánarab eszme megnyilvánulásának kifejeződése. Ezt azzal kívánom alátámasztani, hogy a PH részére biztosított évi kétmilliárd dolláros segély 50%-át az EU, 25%-át az Egyesült Államok, 10%-át Japán, 5%-át az arab országok (Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátságok) adják. Az arab államok támogatásának formája elsősorban szóbeli (például Izrael bírálata az Arab Liga ülésein, ahol olyan országok szólítanak fel az Izraellel fennálló kapcsolatok befagyasztására, amelyek egyébként sem állnak kapcsolatban Izraellel). Szaddám Huszein több alkalommal hadosztályokat mozgósított a palesztinok védelmére, elsősorban demonstratív jelleggel, valamint az öngyilkos merénylők családjának tízezer dollárt fizetett (egy átlagos palesztin éves jövedelme 1575 dollár).

Az arab országok közül Szíria és Libanon támogatást ad a területükön működő palesztin szélsőséges szervezeteknek, ami hozzájárul az intifáda regionális kiszélesítéséhez, és emiatt több alkalommal kiváltotta az IDF határozott fellépését. A regionális szereplők közül kiemelkedik a libanoni Hezbollah, amely kezdetben Libanon izraeli megszállása ellen küzdött, majd 2000 tavaszán, az IDF libanoni kivonását követően modellként szolgált néhány palesztin radikális szervezet számára, az Izrael elleni harcukban. Az Izrael északi határa mentén lévő, vitatott hovatartozású Seba-tanyák körül időnként fellángoló harcok jelzik a Hezbollah

szerepét és a palesztin intifáda támogatását. A Hezbollah már az intifáda elején is igyekezett a Fatahnak, a Hamasznak és a Palesztin Iszlám Dzsihádnak fegyvereket küldeni.

Szíria eddig főleg közvetett szerepet játszott az intifádjában, jóllehet Basar al-Aszad elnök több alkalommal is kemény, Izrael-ellenes beszédet tartott. Szíria valószínűleg jelentős szerepet játszik abban, hogy a Hezbollah támogatja az intifádát. Az Egyesült Államok külügyminisztériumának értékelése szerint Szíria az alábbi szélsőséges csoportokat támogatja: Hezbollah, Hamasz, Palesztin Iszlám Dzsihád, a Habbasz-féle baloldali palesztin csoport, a Palesztin Felszabadítási Front, a Fatah Forradalmi Tanácsa (ide tartoznak az Abu Nidal csoport, az Abu Musza csoport és a Népi Harcosok Frontja), a Kurdisztáni Munkáspárt és a Japán Vörös Hadsereg.¹⁶

A Szíriában működő palesztin szélsőséges csoportok közül az intifádára a legnagyobb hatást a Palesztin Felszabadítási Front, a Palesztin Népi Felszabadítási Front Főparancsnoksága, a Palesztin Népi Felszabadítási Front Különleges Parancsnoksága, valamint a Hamasz és a Palesztin Iszlám Dzsihád szíriai szervezetei gyakorolják. Az említett szervezetek tevékenységének értékelésében fontos körülmény, hogy valamennyien elvetik a békefolyamatot és az Izraellel való megállapodást, ugyanakkor szembeszálltak Arafattal is. A Damaszkusz közelében található Palesztin Iszlám Dzsihád infrastruktúrája ellen 2003 novemberében az izraeli légierő azért mért figyelmeztető csapást, mert a szervezet támogatta a terrorakciókat. Izraeli értékelések szerint a 2004 szeptemberében Beer Shevában történt öngyilkos merénylet mögött is a Szíriában működő palesztin szervezetek álltak, ezért az izraeli katonai vezetés újabb katonai akciót helyezett kilátásba, ami nagy valószínűséggel légitámadás lehet. Szíria helyzetének értékelésekor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az iraki konfliktusban játszott szerepe miatt egyre nagyobb elszigeteltséggel kell szembenéznie.

A PH – a jeruzsálemi iszlám szent helyek védelmével – az iszlám ügy védelmezőjének tünteti fel magát. Az intifáda kirobbantása is a vallás nevében történt: „*Mentsük meg az al-Aksza mecsetet!*”. Az intifáda neve – „*al-Aksza Intifáda*” – is azt a célt szolgálja, hogy bevonják a küzdelembe az iszlám világot, vallási jelleget kölcsönözve a küzdelemnek.

Irán kezdettől fogva aktívan támogatja a palesztinok küzdelmét. Karazi iráni külügyminiszter 2000 októberében Hasszán Naszrallah Hezbollah-vezetővel folytatott megbeszélését követő sajtótájékoztatón hangsúlyozta, hogy Jeruzsálem ügye nemcsak a palesztinoknak, hanem az egész iszlám világnak fontos. 2001 áprilisában – Teheránban, az iráni parlament szervezésében – nemzetközi konferenciát tartottak a palesztin intifádáról, amelyen a libanoni és a palesztin szervezetek közötti együttműködést szorgalmazták. Irán koordináló szerepet tölt be a szélsőséges szervezetek között, ezen túl igyekszik fegyvereket és egyéb adományokat csempészni a palesztin területekre. Izrael Iránt a térség legveszedelmesebb államának tekinti, elsősorban rakétafejlesztési programja, atomfegyver megszerzésére irányuló törekvése, illetve a Hezbollah támogatása miatt.

¹⁶ *Global Patterns of terrorism*. US Dep. of State, April 2001.

2.6. AZ ENSZ, A NATO ÉS OROSZORSZÁG INTIFÁDÁVAL KAPCSOLATOS ÁLLÁSFOGLALÁSA

Az ENSZ az intifáda okozta károk és következmények enyhítése céljából több alkalommal önmérsékletre szólította fel a feleket. A főtitkár igyekezett néhány alkalommal közvetíteni, de kísérletei nem jártak eredménnyel. A palesztinok kérésére a túlzott izraeli erő alkalmazásának elítélésére a BT az Egyesült Államok sorozatos vétője miatt nem volt képes határozatot hozni. A konfliktus rendezésében az ENSZ érdemi szerepvállalása az „*Útiter*” támogatásában jut kifejezésre.

A NATO a Szövetség érdekeit a térségben az 1994-ben elkezdődött NATO–Mediterrán Párbeszéd keretében érvényesíti. Jelenleg hét, nem NATO-tagország vesz részt az együttműködésben: Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia. A párbeszéd a NATO azon nézetét tükrözi, hogy az európai biztonság szorosan kapcsolódik a Mediterrán-térség biztonságához és stabilitásához. A NATO–Mediterrán Párbeszéd hozzájárul a térség biztonságához és egymás kölcsönös megértéséhez, valamint eloszlatja a Szövetség és a Párbeszéd országai közötti téves felfogásokat. Kiegészíti a többi – a térséggel kapcsolatos – nemzetközi erőfeszítést, például az EU által indított Barcelonai Folyamatot, vagy az EBESZ Mediterrán Kezdeményezését, de kapcsolódik a NATO által kezdeményezett egyéb biztonsági struktúrákhoz, így az Euroatlanti Partnerség Tanácsához, illetve a Békepartnerséghez is. A NATO-Mediterrán Párbeszéd alapelve a diszkriminációtól mentes együttműködés. Az együttműködés struktúráját illetően kétoldalú (26+1), de lehetőség van a rendszeres multilaterális találkozókra is (26+7).

A NATO a palesztin intifádát a déli szárny biztonságát fenyegető kockázati tényezőként kezeli, kiemelt figyelmet fordít a palesztin szélsőséges szervezetek esetleges európai tevékenységére, szükség esetén annak lokalizálására. A NATO 2002 májusában megtartott reykjavíki külügyminiszteri értekezletén döntés született arról, hogy a térség országaival megbeszéléseket kezdeményeznek a terrorizmus témakörében is, az azóta megtartott csúcstalálkozók ezt az igényt megerősítették. Az isztambuli NATO-csúcstalálkozón utalás történt arra, hogy a Szövetség a két állam konfliktusának megoldásában érdekelt. Ha az ellenségeskedések befejeződnek és az érintett felek kérik, akkor a Szövetség megvizsgálja a békefenntartásban történő részvételt.¹⁷ Ezt megerősítette Jaap De Hoop Scheffer NATO főtitkár is, azzal a kiegészítéssel, hogy „*nem lehet szó a Szövetség beavatkozásáról, csak a rendezésben való részvételről a felek felkérése alapján, ENSZ felhatalmazással*”.¹⁸ Az isztambuli csúcstalálkozón megegyezés született a Mediterrán Dialógus megújításáról, illetve a közel-keleti térségre vonatkozó Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés elindításáról. A NATO új programjai kiegészítik a G–8, az Egyesült Államok és az EU térségre vonatkozó elképzeléseit. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy a kitűzött célok megvalósítása csak a régióval együttműködve képzelhető el.

¹⁷ NATO-honlap, isztambuli csúcserkeztet.

¹⁸ Berliner Zeitung, 2005. január 3.

A Szovjetunió szétesését követően Oroszország szerepe folyamatosan leértékelődött a Közel-Keleten, szerepe a békefolyamatban nem volt kiemelkedő. Az intifáda megítélésétől igyekeznek távol tartani magát, szerepe egyedül az „Útiterv” kidolgozásában történő részvételben és alkalmanként mindkét felet elítélő nyilatkozatok kiadásában nyilvánul meg. Oroszország hagyományosan jó arab kapcsolatait nem kockáztatja azzal, hogy Izrael oldalára áll. Lavrov orosz külügyminiszter 2004 szeptemberében izraeli látogatása során markánsan meghatározta az intifádával kapcsolatos orosz nézőpontot, amikor kijelentette, hogy Oroszország a palesztin területet megszállt területnek tekinti, ugyanakkor Csecsenföld Oroszország integráns része.

2.7. KÖVETKEZTETÉSEK

- **A térség katonai erőviszonyainak alakulása következtében belátható időn belül nem fenyeget újabb arab–izraeli háború kitérésének veszélye.** Ehhez a következő tényezők járulnak hozzá: a Szovjetunió megszűnése; a békeszerződések Izrael és Egyiptom, illetve Izrael és Jordánia között; az arab összefogás hiánya; és nem utolsósorban az iraki változások. **A legnagyobb biztonsági kockázatot azonban nemcsak a térség, hanem szövetségi rendszerünk és hazánk számára is a terrorizmus, és a tömegpusztító eszközök elterjedése jelenti.**

- Az intifáda következtében regionális háború nem, de regionális válság (csak) akkor alakulhat ki, ha a palesztin–izraeli konfliktus jelentős mértékben eszkalálódik: a libanoni Hezbollah jelentős izraeli veszteségeket okozó támadást hajt végre, izraeli támadásra nagyszabású szíriai válaszcsoportok történnek, illetve az eszkaláció miatt Irán nagyobb támogatást nyújt a libanoni Hezbollahnak. Intenzívebb iráni reagálást az is kiválthat, ha Izrael megelőző csapást mér az iráni atomprogramban érintett objektumokra, ami bár nincs összefüggésben az intifádával, regionális hatása nem hagyható figyelmen kívül.

- Az intifáda következtében kialakult helyzet megnehezíti a többi, térségbeli konfliktusok rendezését és az arab–izraeli megbékélést.

- **A térségre továbbra is az Egyesült Államoknak van a legnagyobb befolyása.** Politikájának középpontjában 1990-től a palesztin–izraeli közvetlen párbeszéd fenntartása állt. A kísérlet azonban nem járt sikerrel, a probléma megoldása felé vezető utat az amerikai adminisztráció ma már az egész térség átalakításának irányából közelíti meg, ennek a koncepciónak már csak része a palesztin–izraeli konfliktus.

Az Egyesült Államok terrorizmus elleni küzdelme háttérbe szorította az intifáda nemzetközi kezelését, aminek következtében a békefolyamat teljesen leállt, és helyét alacsony intenzitású összecsapások, esetenként korlátozott célú műveletek vették át. Az új amerikai adminisztráció 2005. januári hivatalba lépését követően – figyelembe véve, hogy a palesztin viszonyok is megváltoztak –, az Egyesült Államok várhatóan nagyobb figyelmet fordít a palesztin–izraeli ellenségeskedés megszüntetésére és a békefolyamat újraindítására. Nem várható,

hogy az Egyesült Államok Izrael irányában folytatott politikájában lényeges változásra kerülne sor a 2004. évi választásokat követő új kormány hivatalba lépése után. (Így történt. A szerk.)

- **A jelenlegi regionális viszonyok azonban nem kedveznek a békefolyamatnak.** Az Egyesült Államok figyelmét elsősorban az iraki helyzet stabilizálása és a terrorizmus elleni harc köti le. Ennek következtében az elmúlt években erősödött a saroni időhúzó–területszerző politika amerikai támogatottsága és gyengült az „Útiterv” megvalósítására hivatott kvartett aktivitása.

- Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy az Irak elleni koalíció arab támogatását nagymértékben segítette volna, ha az Egyesült Államok képes lett volna az intifáda megfelelő kezelésére.

- Az Izraellel szomszédos országok – elsősorban Jordánia és Libanon –, attól tartanak, hogy az izraeli biztonsági fal megépítése a palesztin lakosságot újabb menekülésre, illetve kivándorlásra készítheti.

- **Az EU szerepe az intifáda kezelésében az Egyesült Államok mögött másodlagos, az újjáépítésben viszont komoly szerephez juthat.** Az EU bővítése – különös tekintettel Ciprus EU-tagságára –, közelebb hozhatja a régiót az Unióhoz. Ugyanakkor az EU bekapcsolódása az Egyesült Államok térséggel kapcsolatos politikájába elengedhetetlen, hiszen politikai, gazdasági és társadalmi érdeke a régió átalakítása, a terrorizmus megfékezése és a migráció csökkentése. A közös fellépés azért is hasznos lenne, mivel az arab államok az EU-val szívesen együttműködnek.

- Az arab országok közül az intifáda kezelésében kulcsszerepet játszik Egyiptom, Jordánia és Szaúd-Arábia. A térség arab országai a palesztin–izraeli konfliktus rendezését minden egyéb átalakítás feltételeként határozzák meg, ennek megvalósítása nélkül a szélesebb közel-keleti térségre vonatkozó amerikai elképzelés nem lehet reális.

3. IZRAEL ÁLLAM ÉS A PALESZTIN HATÓSÁG MŰKÖDÉSÉNEK SAJÁTÓSSÁGAI ÉS AZOK HATÁSA AZ INTIFÁDA KEZELÉSÉRE

3.1. IZRAELI MOTIVÁCIÓK AZ INTIFÁDA KEZELÉSÉRE. AZ IZRAELI TÁRSADALOM SZERKEZETÉNEK BELSŐ PROBLÉMÁI. AZ IZRAELI ARAB KISEBBSÉG HELYZETE ÉS VISZONYA AZ INTIFÁDÁHOZ

Az intifáda kitörésétől kezdve az izraeli kormányt és a fegyveres erőket **három stratégiai cél** mozgatta: minél előbb véget vetni az erőszaknak, megakadályozni a konfliktus eszkalálódását és ezzel elkerülni egy regionális konfliktust, megelőzni a konfliktus nemzetközi szintre való emelését, azaz elkerülni a nemzetközi erők bevonását a rendezésbe. A stratégiai célok elérése érdekében **Izrael három taktikai célt** tartott szem előtt:

- elrettenteni a palesztinokat az erőszak folytatásától, közben érzékeltetni a tárgyalási készséget;

- a lehető legalacsonyabbra szorítani az izraeli veszteségeket (aminek elérése nem volt egyszerű, mert ha nem reagálnak, akkor azt követeli az izraeli lakosság, ha pedig reagálnak, akkor annak regionális, esetleg globális következménye is lehet);
- csökkenteni a palesztin veszteségeket (aminek két oka van: a halottak temetése során kialakult tömegdemonstrációk újabb tüntetéseket és összetűzéseket generálnak, illetve az izraeli fellépések tovább növelik a palesztin elégedetlenséget);
- mérsékelni az esetenként kemény katonai fellépések miatt kialakult nemzetközi visszhangot.

Izrael úgy akarja elérni a palesztinok tárgyalóasztalhoz való visszatérését, hogy a palesztinok az általuk alkalmazott erőszak révén ne juthassanak kedvezőbb tárgyalási pozícióba. A jelenlegi izraeli vezetés az oslói folyamatot már nem tekinti kiinduló alapnak. Saron miniszterelnök szerint az Arafaton és a PH-n „megfeneklett” Oslóból vissza kell térni Madridba, ahonnan a megbékélési folyamat elindult. Saron kész részt venni olyan nemzetközi konferencián, ahol a mérsékelt arab vezetőkkel tárgyalhatna az átfogó rendezésről, de ebben a folyamatban csak olyan PH-val hajlandó tárgyalni, amely szakít a terrorizmus minden formájával. Ebből a szempontból vizsgálva mindenképpen pozitív tényezőként értékelhető, hogy Arafat halála után új, mérsékelt palesztin vezetés került hatalomra, de véleményem szerint a továbblépés kérdését elsősorban maguknak a palesztinoknak kell eldönteniük.

A konfliktus kezdetén különösen problematikus volt Izrael számára a palesztin polgári lakosság – elsősorban a gyerekek – bevonása a felkelésbe. Ehhez hozzájárult a média állandó jelenléte, amely „Dávid és Góliát harcát” mutatta be, annak összes következményével együtt. Izraeli források szerint tízszer annyi külföldi tudósító dolgozik az intifáda kezdete óta az ország területén, mint a konfliktust megelőző időszakban.¹⁹ Az intifáda elején a médiaháborút minden kétséget kizáróan a palesztinok nyerték meg. Ez azonban megváltozott az izraeli katonák 2001 tavaszán bekövetkezett Rámallah-i meglincselését követően, továbbá az öngyilkos merényletek számának növekedésével.

A hatmillió lakossal rendelkező Izrael etnikailag, vallásilag és kulturálisan rendkívül sokszínű ország. Demokratikusnak tekinthető, különösen a régió egyéb országaihoz viszonyítva. Működnek a demokratikus intézményrendszer elemei, ugyanakkor nincs az országnak alkotmánya, nemzetközileg elismert határa, fővárosa, és négy szomszédja közül kettővel nincs békeszerződése sem. A cionizmus államalapító törekvéseivel egyet nem értő ultraortodox csoportok és a nacionalisták közötti kompromisszum a vallás és az állam sajátos összefonódásához, valamint az alkotmányról szóló döntés többszöri elhalasztásához vezetett.

¹⁹ Jaffee Center for Strategic Studies Vol. 4. No. 3. 2001. November Maj. Gen. Giora Eiland, Dealing with the foreign media: the IDF perspective.

A 21 946 négyzetkilométeres területen közel hatmillió ember él, a palesztin területeken pedig 2,8 millió. Az elmúlt évtizedben körülbelül félmillió ember érkezett Izraelbe, döntően a volt Szovjetunió utódállamaiból. A nemzeti integrációt egyrészt erősítette az Izrael Állam léte óta fennálló ellenséges környezet, az állandósuló veszélyérzet, másrészt lassította a zsidóságon belüli megosztottság. A cionizmus, amely a nacionalizmus, a modern nyugati liberális és a kollektivisták értékei sajátos szimbiózisára épül, elsősorban az Európából bevándorló askenázi gyökerű zsidók felfogását tükrözte. Az állami életben fontos pozíciókat betöltő askenázi hatalmi elit felkészületlennek tekintette az Afrikából, Ázsiából érkező keleti (szefárd) zsidókat és a társadalomba való beilleszkedésük feltételének tekintette az askenázi értékek elfogadását. Ez a folyamat közvetlenül befolyásolta az izraeli parlamenti demokrácia fejlődését.

Az izraeli lakosság 80%-a zsidó, de a 19%-ot kitevő izraeli arabok (többségükben palesztinok) mellett drúzok és beduinok is élnek az országban. **Az ország geopolitikai helyzetét sajátossá teszi, hogy három monoteista világvallás találkozási pontja.**

A zsidó államban az arab népesség növekedési üteme ma háromszor nagyobb, mint a zsidóké. A mindenkor izraeli kormányok támogatják az állam lényegét jelentő ultraortodox családokat, amelyek a zsidó életformát jelenítik meg. A világi családoknál a népszaporulat gyakorlatilag európai méretű, míg az ultraortodox családokban általában 8–10 gyerek születik. Ellentmondást szül az izraeli társadalmon belül, hogy a vallásos iskolákba járó fiatalok nem teljesítenek katonai szolgálatot, ugyanakkor elvárják, hogy az állam – amit nem ismernek el –, védje meg őket. **A zsidó állam a népesség növekedését nem a népszaporulattal, hanem elsősorban a bevándorlással igyekszik megoldani.** Az intifáda azonban nemcsak a turizmust tette tönkre, hanem a bevándorlási kedvet is csökkentette. 2002-ben első alkalommal fordult elő, hogy Izraelből többen távoztak, mint ahányan betelepültek, ami a kormány számára súlyos gondot jelent. Az állam adókedvezményekkel, pénzügyi juttatásokkal, különleges pénzalapból vissza nem térítendő támogatással várja a zsidó hazatérőket (alijázókat). A pénzalapból először csak a volt Szovjetunióból és Etiópiából érkezők kaptak, néhány éve azonban ezt a juttatást minden „hazatérőre” kiterjesztették.

A mai izraeli társadalomban konfliktus van a vallásosok és a szekularisták, az Oroszországból és Etiópiából hazatérő zsidók, az Oroszországból alijázott és az „ős” izraeliek, a keleti szefárdok és az európai askenáziak között. Az izraeli társadalomban többséget alkotnak azok az erők és véleményformálók csoportok, amelyek bizalmatlanok a palesztinokkal szemben és ellene vannak a palesztin állam létrehozásának. Sokkal inkább vállalják a feszült helyzettel kapcsolatos veszélyeket és az életszínvonal csökkenését, mint azt, hogy bizalmat előlegezzenek a palesztinoknak, és lehetővé tegyék a Palesztin Állam kikiáltását. Az okok között ideológiai, vallási, biztonsági, valamint érzelmi szerepet játszanak, de jelentős befolyást gyakorol az intifáda eszkalálódása is. **A több éve tartó intifáda jelentős veszteséget okozott az izraeli gazdaságnak,** amelynek hatásai érződnek a társadalom széles köreiben: csökkent a termelés, növekedett a munkanélküliség, elmaradtak a béremelések, ugyanakkor nőttek az árak. A jóléthez szokott izraeli társadalom – ahol erősek a szakszervezetek –, már többször jelezte elégedetlenségét.

A Tel-Avivi Egyetem Jaffee Stratégiai Kutatóintézetének felmérése szerint **az izraeli lakosság nemzetbiztonságról alkotott felfogását jelentősen megváltoztatta az intifáda.**²⁰ A lakosság 92%-a fél attól, hogy családjának valamelyik tagja terrorcselekmény áldozatává válik. Ezért már nem óhajtják a „Területet békéért” elvet követni, a béketárgyalások helyett a katonai képességek növelését részesítik előnyben. Az intifáda kezdetéhez viszonyítva 2004-re sokkal kisebb támogatást mutatott az izraeli társadalom a palesztinok irányában tett engedményekkel kapcsolatosan egy esetleges tárgyalás során. A lakosság 23%-a úgy véli, hogy az intifáda katonai eszközökkel megállítható, míg 52%-a azon a véleményen van, hogy a katonai erő alkalmazásával nem lehetséges az intifádát megállítani, de annak időtartama legalább lerövidülhet; 75%-uk szerint az intifádát katonai erővel kell ellenőrzés alatt tartani; 14%-uk pedig azon a véleményen van, hogy a katonai akciók hozzájárulnak a konfliktus intenzitásának növekedéséhez. **Az izraeli lakosság magas arányban támogatja a palesztinoktól való egyoldalú szétválasztást és az ütközőövezetek kialakítását.** A lakosság 57%-a ellenezte az Arafattal való tárgyalást és egyetértett a területekről való száműzésével. Az Arafattal való tárgyalások felújítása ellen és száműzése mellett elsősorban az alacsonyabb iskolai végzettséggel, a vallási meggyőződéssel rendelkező, zömében ázsiai és afrikai származású zsidók szavaztak.

Rendkívül negatív az izraeli zsidó lakosság véleménye az izraeli arabokról. A zsidó lakosság 80%-a ellene van az izraeli arabok politikai életbe való bevonásának, és egyébként is úgy vélik, hogy nem lojálisak Izrael Államhoz. Az izraeli társadalomban leértékelődött az oslói elkötelezettség, de ugyanez érzékelhető a politika színterén is. Az izraeli politikai élet nagyon távol van attól, hogy a palesztin-kérdésben olyan egységes véleménnyel tudjon előállni, amelyet a jobb- és a baloldal is egyaránt elfogad. A palesztin-kérdés sodródik a mindenkori izraeli kormányzati elképzelések mentén, amelyet úgy tűnik, hogy a nemzetközi közösség sem tud (vagy nem is akar) különösebben befolyásolni.

Saron – mindaddig, amíg a palesztinokkal a biztonsági és politikai kapcsolat alapvetően nem változik meg –, minden valószínűséggel a jobboldali kormány vezetője marad. Kihívója csak saját pártjából képzelhető el. Saron az intifáda belpolitikai és nemzetközi feltételeit jól kihasználta, ami példaként szolgál utódai számára is. Visszafordította az 1993-as oslói megállapodást, ellehetlenítette Arafatot, lerombolta a PH vezető szerepét Ciszjordániában, szétverte a palesztin biztonsági szolgálatokat, a Tanzimot, a Fatah-ot, elérte, hogy az Egyesült Államok eltávolodjon a palesztin ügyektől. Ugyanakkor növelte a palesztin lakosság Izrael elleni gyűlöletét és egyesítette a palesztin radikális szervezeteket. Politikai alapelve, hogy „nem tárgyal tűz alatt”, sikereket biztosított számára oly módon, hogy ne kelljen engedményeket tennie a palesztinok irányában. **Az iraki háború, a terrorizmus elleni globális küzdelem szabad kezet biztosít a mindenkori izraeli miniszterelnöknek az izraeli érdekek érvényesítésére a palesztinokkal szemben.**

²⁰ Asher Arian: *Israeli Public*. Opinion on National Security 2002 JCSS Memorandum, No. 61 July 2002.

Az intifáda alatt Saron megvalósította a határok biztonságosabbá tételének elgondolását, növelte a Jeruzsálem körüli izraeli települések számát, és mindent elkövetett a palesztinok bekerítése érdekében. Ellentétben a Barak-kormány által felkínált 95%-os területátadással, a Saron-kormány legjobb esetben is csak 40–60%-kal számol (megjegyzés: a területátadási térképeket minden esetben a haderő készíti el). Saron következetesen ellenáll annak, hogy az „Útiterv” realizálása során tárgyaljanak a palesztinokkal Jeruzsálem megosztásáról és a menekültek visszatérési jogáról. Saron 2001-ben még a megvitatását is elutasította az izraeli vezérkar azon javaslatának, hogy a haderő vonuljon ki a teljes Gázai övezetből és Ciszjordánia területének 49,1%-áról, hozzák létre a Palesztin Államot, a palesztinok cserébe pedig meghatározatlan időre fogadják el a végső megállapodásról szóló tárgyalások elhalasztását. Ehelyett Saron politikája egymástól elválasztott, helyi adminisztráció által irányított kantonok létrehozására irányul, ahol a területet, a természeti forrásokat és a biztonságot kizárólag Izrael ellenőrzi.

Ehhez a politikához nagymértékben hozzájárult az intifáda. Ciszjordánia útjai az izraeliek számára életveszélyessé váltak, Izrael lakosai nem érzik magukat biztonságban az autóbuszokon, az áruházakban, a kávéházakban, nem engedik gyermekeiket diszkóba, ritkán járnak étterembe és így tovább. Megromlott a kapcsolat Egyiptommal és Jordániával, de megszakadt az a közeledési folyamat is, amelyet Izrael az 1990-es években Marokkó, Tunézia és néhány Öböl-menti állam felé indított el.

Az izraeli arabok és az intifáda

Az izraeli arab lakosság körében az intifáda kezdetén kirobbant zavargások példa nélküliek voltak az izraeli társadalom történetében, amelyek váratlanul érték a hatóságokat és a többségi zsidó lakosságot is. **Az izraeli arab kisebbség problémái komolyabban az intifáda idején kerültek nyilvánosságra.** Először fordult elő, hogy izraeli arabok főútvonalakat zártak le, izraeli rendőröket és polgári lakosokat támadtak meg. Védelmi szempontból az akció felvetette – egy Izrael elleni támadás esetén –, az izraeli araboknak az ország védelméhez való hozzáállásának és megbízhatóságának kérdését. Az izraeli rendőrökkel történt heves összetűzések 13 fő izraeli arab halálát követelték, ami meglepte a hivatalos szervezeteket is, mert „belső” felkelésre nem számítottak. **Hiba lenne általánosítani az izraeli arabok magatartásából, de a jelenség nem is hanyagolható el.** Az izraeli arabok elnyomott helyzete miatti tiltakozások már korábban is előfordultak. Először 1999-ben a Haifa melletti Um El Fah'm településen tüntettek az arabok egy katonai lőtér létesítése miatt, majd ugyanabban az évben az izraeli nemzeti ünnepet bojkottálták az arabok. A probléma azért sem egyszerű, mert a zsidó államban úgy élnek arabok, hogy közben Izrael konfliktusban áll arab környezetével.

Az izraeli lakosság 19%-a arab nemzetiségű, akik izraeli állampolgárok, nemzeti kisebbséget képeznek, komoly nemzetiségi problémákkal küzdenek, amelyet Izrael Állam eddig nem volt képes sem megoldani, sem kezelni. Az izraeli arabok – a drúzok kivételével –, nem teljesíthetnek katonai szolgálatot, ami a legtöbb állás vállalásakor első kérdésként merül fel. Ennek eredményeként az izraeli

közszolgálatban dolgozó arab alkalmazottak létszáma 5% alatt van.²¹ Frusztrációjuk oka, hogy az izraeli kormány nem biztosítja számukra ugyanazokat a jogokat, mint a zsidó lakosoknak. A zsidó lakosokat megillető kedvezményeket az arab kisebbség nem teljes mértékben kapja meg, például a szociális kedvezmények közül az izraeli arab lakosok kevesebb gyermekgondozási juttatásban részesülnek, mert a zsidó lakosok az önkormányzattól külön anyagi támogatást is kapnak. A felsőoktatásban is hátrányos megkülönböztetésben van részük, mert több szakra csak a katonai szolgálat letöltése után lehet jelentkezni. Az intifáda tovább csökkentette az izraeli arabok jogát, például 2003. július 31-én a knesszet törvénybe foglalta, hogy a ciszjordániai és a gázai övezeti palesztinok nem házasodhatnak izraeli arabokkal és ezáltal nem juthatnak izraeli állampolgársághoz.²²

Az izraeli arab közösségnek a megszállt területen élő palesztinokkal való szolidaritásának egyik alapja a vallási azonosság. Az izraeli arabok érthető módon nem fogadják el a cionizmust éltető izraeli himnuszt sem. Az első intifáda és az oslói folyamat, valamint annak eredményeként a palesztinoknak biztosított önállóság az izraeli arabok függetlenségi törekvéseit is növelte. Ha a palesztin állam létrejön, akkor várhatóan nagyobb hangsúllyal fog felmerülni a főleg az ország északi területén (Haifa térsége) élő izraeli arabok problémája, akik önállóságot fognak követelni (a palesztin államhoz való tartozásuk, elsősorban gazdasági okok miatt, fel sem merül). Ezt a réteget kísérli meg a Palesztin Hatóság bevonni a küzdelembe, amelynek konkrét megnyilvánulása volt az intifáda kezdetén kirobbant szimpátiatüntetés, az utak lezárása és egyéb rendbontások. Az akciók következtében csökkent a bizalom az izraeli zsidó és arab lakosság között. Ahmed Jaszin sejk, a Hamasz szellemi vezetőjének 2004. márciusi likvidálása után az izraeli arabok is komoly rokonszenvtüntetést szerveztek (de Kairó utcáin is félmillióst tüntetés volt).

3.2. AZ IZRAELI ÁLLAMI ÉS KATONAI DÖNTÉSHOZATAL SAJÁTOSSÁGAI

Izrael Állam megalakulásától kezdve a legfőbb biztonságpolitikai eszköznek a fegyveres erők számítanak, mert már többször is veszélybe került az állam léte. Az Egyesült Államokkal kötött megállapodásig Izrael szinte csak önerőre támaszkodott, amihez erős haderőre volt szüksége. Az állam **stratégiai prioritásai között első helyen áll a biztonság.** A biztonsági stratégiát mindig a fenyegetettségből kiindulva határozzák meg és évente (általában ősszel) pontosítják. A fenyegetettség formáit a biztonsági szolgálatok összegzett értékelése alapján a vezérkar alárendeltségében működő katonai hírszerzés (Aman) dolgozza ki, ehhez adatokat kap a Moszadtól (külső hírszerzés), a Shin Bettől (nemzetbiztonsági szolgálat), illetve a külügyminisztériumtól. A fenyegetettség értékelését az Aman a kormány elé terjeszti, amely a védelempolitikai döntéshozatal főszereplője.

A kormányon belül kiemelkedő szerepe van a védelmi miniszternek, fontosságát az is jelzi, hogy az állam megalakulásától kezdve több esetben a miniszterelnök egy személyben a védelmi miniszteri funkciót is ellátta. Az intifáda óta ezt a funkciót szétválasztották és önálló védelmi minisztert, sőt helyettést is

²¹ News within Palestine/Israel Vol. XIX. No. 8. 2003. szeptember.

²² www.crisisweb.org Middle East Report No. 25. 2004.03.04.

kineveztek. Az 1976-ban elfogadott törvény alapján az izraeli fegyveres erők főparancsnoka a védelmi miniszter. A fegyveres erők vezérkari főnöke közvetlenül a védelmi miniszternek van alárendelve, három évre nevezik ki, ami egy évvel meghosszabbítható. A vezérkari főnök helyét és szerepét mutatja, hogy gyakran vesz részt a kormányüléseken is. A vezérkarnak – és azon belül a hadműveleti csoportfőnökségnek – nagy szerepe van a nemzetbiztonsági koncepció kidolgozásában. **A nemzetbiztonsági természetű döntések előkészítésében kiemelt szerepe van a katonai hírszerzés vezetőjének**, de gyakran bevonásra kerül a másik két nemzetbiztonsági szolgálat, és esetenként az izraeli rendőrség parancsnoka is. **Az izraeli döntéshozatal sajátossága, hogy a döntés magas szintű és centralizált**, az állam vezetői a hadseregből kerülnek ki, és szinte valamennyien tartalékos állományban vannak.

Az intifáda az izraeli döntéshozatalt alapjaiban nem változtatta meg, de a kialakult rend inkább hadiállapotnak, mintsem békeidőnek felel meg. A parlament ellenőrző szerepe a külügyi és a védelmi bizottság munkáján keresztül érvényesül, de a bizottság gyakran csak utólagos tájékoztatást kap. A csapásokra vonatkozó döntést a miniszterelnök szűk kabinetje hozza meg, amelynek tagjai a védelmi miniszter, a vezérkari főnök, a katonai hírszerzés és a biztonsági szolgálat vezetői, valamint a hadműveleti csoportfőnök. A szűk körű kabinetülésre általában meghívják a légierő parancsnokát is, ha a haderőnem alkalmazásra kerül. A miniszterelnök nagyobb horderejű döntéséről – annak súlyától függően –, általában tájékoztatja az Egyesült Államok elnökét, vagy értesíti az Egyesült Államok izraeli nagykövetét. A döntésbe bevont politikusok és tanácsadók köre nagymértékben függ attól, hogy milyen viszonyban vannak a miniszterelnökkel. **A döntésekben a katonák szerepe mindig nagyobb, mint a civileké.**

A katonai döntéshozatal követi a hierarchiát. Mivel az izraeli haderő működésének alapja a tartalékosokkal gyorsan kiegészíthető reguláris haderő, nagy jelentősége van az állomány elérhetőségének. A tartalékos alakulatok jól összekovácsoltak, az azonos alakulathoz tartozók egymással a hétköznapi életben is kapcsolatban állnak.

Az intifáda során – különösen a kezdeti időszakban –, fontos kérdés volt a tűzparancs elrendelése. Kezdetben a legalacsonyabb szinten a századparancsnok adhatott tűzparancsot, a terrorista módszerek alkalmazásának intenzívebbé válásával azonban a katonák önhatalmúlag dönthettek a tűz megnyitásáról. A légierő bevetéséhez minden esetben a vezérkari főnök engedélyére van szükség.

3.3. A PALESZTIN HATÓSÁG INTIFÁDÁVAL KAPCSOLATOS MOTIVÁCIÓI

A Palesztin Hatóság (PH) célja az intifáda kezdeti időszakában a palesztin tárgyalási pozíciók javítása volt az Izraellel folytatandó tárgyalásokon, azzal egyidejűleg pedig Izrael nemzetközi megítélésének rontása. **A PH folyamatosan törekedett a konfliktus nemzetközi szintre emelésére.** A konfliktus kezdetétől szorgalmazza az ENSZ bevonását, míg Izrael hevesen ellenzi azt. Ellenvetését azzal indokolja, hogy a palesztin oldalon ellenőrizhetetlen terrorszervezetekről van szó, míg az izraeli oldalon szervezett haderő tevékenykedik, amelynek akciói, létszáma,

fegyverzete ellenőrizhető. A PH célja az intifádával a palesztin függetlenség erőszakkal történő kivívása, azaz a palesztin állam kikiáltása ne tárgyalások útján és ne Izrael „kegyelméből”, hanem harcok árán valósuljon meg. Ehhez példaként szolgál a Hezbollah sikere az izraeli erők libanoni kivonása előtt.

A konfliktus elemzésében kezdettől fogva kérdésként merült fel, hogy Arafat képes volt-e befolyásolni az eseményeket? A kérdésre adott válasz eltérő volt az izraeli biztonsági szolgálatok részéről is. Az izraeli Általános Biztonsági Szolgálat azon a véleményen volt, hogy Arafat nem volt képes ellenőrzés alatt tartani a helyzetet, míg a katonai hírszerzés azt állította, hogy nemcsak teljes mértékben képes volt a konfliktus ellenőrzésére, hanem irányította is azt. Az intifáda első évében többször előfordult, hogy amikor fennállt egy komolyabb izraeli csapás veszélye (például a rámalláhi lincselés, a tel-avivi diszkórobbantás, vagy a jeruzsálemi étteremrobbantás után), a palesztin merényletek elmaradtak. Magas rangú külföldi vezetők látogatása során nem voltak atrocitások palesztin részről, a vendég távozása után azonban újrakezdődtek. Véleményem szerint Arafat képes volt a biztonsági szolgálatok ellenőrzésére mindaddig, amíg ettől a lehetőségtől Izrael meg nem fosztotta, azonban annak is megvan az oka, hogy miért került erre sor.

Arafat számára az erőszak lehetőséget nyújtott a Camp David-i sikertelenség levezetésére. A tervezett palesztin állam kikiáltása elmaradt, bírálat érte az arab közösségen belül is. A második palesztin intifáda a palesztin–izraeli békefolyamatot és magát a PH-t is zsákutcába juttatta. A felek közötti bizalom teljesen megszűnt. 2001 februárjában a palesztin–izraeli összetűzések juttatták hatalomra Saront, aki nyugalmat és biztonságot ígért Izrael lakóinak. Azóta a tények ennek ellenkezőjét bizonyították.

A PH vezetése az intifáda alatt arra a következtetésre jutott, hogy Saronnal nem lehet megállapodást kötni. A következtetés megítélésem szerint így nem helyes, és főleg nem helyesek az intifáda további irányának meghatározására levont következtetések. A PH elgondolása szerint az erőszak Saron választási vereségét hozza, nem lesz képes azt a választási ígéretét teljesíteni, hogy biztonságot nyújt Izrael lakosainak, ami lehetővé teheti a Munkapárt hatalomba való visszatérését. Ez részben magyarázatot adott Arafat azon viselkedésére, hogy nem fogta vissza a palesztin radikális szervezetek izraeli polgári célok ellen végrehajtott öngyilkos merényleteit, amelyeket 2001 végén és 2002 elején az átlagnál jóval nagyobb számban követtek el. Ez a téves helyzetértékelés magyarázatot ad arra is, hogy Arafat nem élt a Mitchell-bizottság 2001 májusában nyilvánosságra hozott ajánlásaival, nevezetesen azzal, hogy az erőszak, a gazdasági blokád és az izraeli településbővítési politika folytatásának megszüntetésével vissza kell térni a tárgyalásokhoz. A palesztin vezetés rosszul értékelte az izraeli belpolitikai fejleményeket, azt, hogy a lakosság kiállt a kemény fellépés mellett és támogatta Saron politikáját. Helytelenül értékelte 2000-ben az amerikai adminisztrációváltást is, mert azt remélte, hogy Bush erőszakos diplomáciai akciókkal a palesztin ügy mellett fog kiállni. Arafat képtelen volt ennek a folyamatnak a megváltoztatására, az intifáda fokozódásával párhuzamosan egyre inkább elveszítette a palesztin területek feletti ellenőrző képességét. Vezetőképessége nagymértékben függött attól is, hogy kezdetben a palesztin lakosság elfogadta az intifáda militarizálódását abban a reményben, hogy a fegyveres ellenállás tárgyalásokat indukál. 2004 végére a palesztin lakosság többsége belátta, hogy a fegyveres felkelésnek nincs értelme.

A PH 2001. szeptember 11-e után nem élt az Egyesült Államokkal való tárgyalás lehetőségével, miután maga Arafat hirdetett egyoldalú tüzszünetet, 2001. december 16-án. Nem használta ki a Bush elnök 2002. április 4-én mondott beszédében tett felhívást – amit az ENSZ BT 1397. számú határozatában szintén az Egyesült Államok javaslatára fogalmazott meg –, mely szerint meg kell szüntetni az izraeli megszállást és az ENSZ BT 242. számú határozata alapján támogatni kell a palesztin állam létrehozását. Az Egyesült Államok akkor még nem a PH-t hibáztatta az Izrael területén elkövetett merényletekért, sőt még a Karine–A hajón csempészett fegyverekért sem, egészen addig, amíg az izraeli vezetés egyértelmű bizonyítékokkal szolgált. **A PH sokáig azt képzelte, hogy az amerikai adminisztráció számára a palesztin kérdés megoldása központi kérdés, pedig 2001. szeptember 11-e után ez már nem volt egyértelmű.** Bush elnök 2002. június 24-ei beszédében már arról beszélt, hogy a palesztin államot három éven belül kell létrehozni és azt a teljes tüzszünetről, a PH-on belüli reformoktól és Arafat eltávolításától kell függővé tenni. Saron érthető módon teljes győzelemnek tekintette a beszédet, hangsúlyozva az Egyesült Államokkal fennálló érdekazonosságot a terrorizmus elleni küzdelemben, továbbá a megszállt területeken folytatott politikájának a megerősítését látta a beszédben. Izrael ezzel elkerülte a diplomáciai nyomást és nem kényszerült sem terület, sem településpolitikájának feladására.

Bush elnök említett beszéde komoly nehézséget okozott a PH számára, hiszen Arafat közvetlen kollégáival a belső reformok kidolgozásán munkálkodott. A reformok bevezetését már a Palesztin Törvényhozó Tanács, Arafat Fatah-szervezete és a palesztin lakosság is követelte. A „*Védelmi Pajzs*” műveletek következtében azonban a ciszjordániai palesztin területek az izraeli haderő ellenőrzése alá kerültek. Arafat lerombolt főhadiszállását állandó katonai őrizet alatt tartották, a palesztin biztonsági szolgálatok és a rendőrség diszkreditálódott és működésképtelenné vált, a polgári kormányzat az összeomlás szélére került, az Arafat belső köréhez tartozó, többnyire Tuniszból származó tanácsadók és veterán miniszterek észrevehetően elveszítették az irányítást. A biztonsági szolgálatok néhány vezetőjének lemondása, vagy leváltása, reformgondolkodású miniszterek kinevezése nem jelentett lényeges változást. Annak ellenére, hogy Arafat a biztonságért Abdul-Razzak Jahija belügyminisztert tette felelőssé, a biztonsági szolgálatok irányítása továbbra is az elnök kezében maradt. A külföld által kritizált pénzügyi ellenőrzés hiányát sem szüntette meg az, hogy Arafat szigorúbbá tette a miniszteri ellenőrzést, az elnök politikai hatalma nem gyengült. A félreállítására vonatkozó amerikai és izraeli szándék erősítette azt a törekvését, hogy belső pozícióját még inkább stabilizálja. Annak ellenére, hogy az intifáda éveiben belföldi elismertsége is fokozatosan csökkent, mégis ő maradt a legfontosabb döntéshozó.

A PH 2002 októberétől folyamatosan jelezte a nemzetközi közösség felé, hogy az izraeli geopolitikai elképzelések lehetetlenné teszik egy működőképes palesztin állam létrehozását. Az intifáda következtében az oslói megállapodást aláíró PFSZ beolvadt a PH-ba, amely szinte teljesen elveszítette legitimitását és túlélése csak teljes intézményi és személyi reformok megvalósítása után képzelhető el.

3.4. A PALESZTIN BIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK FOKOZATOS RADIKALIZÁLÓDÁSA

Az intifáda alatti harctevékenységet számos tényező befolyásolja: ezek egyike a részt vevő erők természetéből adódik; másik tényező a Gázai övezetben, Ciszjordániában és Izrael területén kialakult harceljárások és módszerek; harmadikként definiálható az új fegyverek, harceljárások, illetve aszimmetrikus hadviselési módok fejlődése, ami egyben az eszkaláció elmélyülését is jelzi. A részt vevő erők meghatározása különösen fontos, hiszen nincs katonai erőegyensúly, sok minden múlik a résztvevők szerepén és a politikai eseményeken, így nem jelezhető előre, hogy melyik fél fog nyerni, vagy éppen veszíteni.

Az aszimmetrikus küzdelemben a katonai erőviszonyoknak nincs meghatározó jelentőségük. Az afganisztáni, a csecsenföldi, az iraki és az észak-írországi konfliktusok példaként szolgálnak arra, hogy a hosszú, véres gerillaháborúkban, alacsony intenzitású konfliktusokban kicsi és gyengén felszerelt szélsőséges elemek eredményesen felvehetik a harcot jól felszerelt és kiképzett, korszerű haditechnikai eszközökkel rendelkező haderőkkel szemben. **Az intifáda során a jól kiképzett izraeli fegyveres erők soha sem tudták az ország biztonságát garantálni**, mint ahogy a hasonlóképpen felszerelt és tapasztalatokkal rendelkező brit haderő sem képes az erőszak megállítására Észak-Írországból, de hasonló a helyzet Spanyolországban, Irakban és Csecsenföldön is. A paramilitáris és gerillaszervezetek az események alakulásának függvényében gyorsan váltanak módszert, fegyverzetet, eljárásokat, sőt ha szükséges, akkor vezetőket is. **Az aszimmetrikus hadviselés paradox helyzetet teremt, hiszen a terrorizmus nem katonai jelenség, hanem civil.** A terrorcselekmények zömében a polgári lakosságot érintik, a terroristák többnyire civilek (bár közülük többen katonai kiképzést is kapnak), a civil lakosság között húzódnak meg, feladataikat gyakran lakóhelyüktől távol hajtják végre, akcióikhoz többnyire primitív eszközöket használnak, amelyeket piacon lehet beszerezni, vagy otthon elkészíteni. A motivációik civil természetűek: nemzeti törekvések, vallási, ideológiai okok, reménytelen gazdasági és szociális helyzet, személyes szenvedés, bosszúvágy, esetleg személyiségzavarok. A felsoroltak egyike sem kezelhető katonai eszközökkel, sőt a terroristák utánpótlását sem lehet katonai erővel megállítani, ugyanakkor katonai erőket és eszközöket eredményesen lehet alkalmazni a terrorizmus infrastruktúrájának (fegyverraktárak, hírközpontok, kiképző központok stb.) rombolására.

Az intifáda katonai egyensúlyában lényeges különbség van az izraeli és a palesztin erők között. Az IDF reguláris erőként teljes erőfölénnyel rendelkezik szárazföldön, levegőben és tengeren egyaránt. Az egyedüli visszatartó erő a politika, amely meghatározza a katonai erő alkalmazását. Úgy vélem, nem szükséges külön is bizonyítanom, hogy az izraeli erők képesek lennének néhány nap alatt a palesztin területek teljes elfoglalására, a palesztin politikai és biztonsági szervezetek kikapcsolására és katonai közigazgatás bevezetésére, ha azt a nemzetközi közösség nem akadályozná meg.

Teljesen más azonban a PH helyzete, amely nem rendelkezik hagyományos katonai erővel, a palesztin biztonsági szolgálatoknak pedig nem csak az izraeli védelmi erőkkel, hanem a PH ellenzékének számító Hamasszal és palesztin Iszlám Dzsiháddal is fel kell venniük a küzdelmet.

A palesztin biztonsági erőknek olyan körülmények között kell tevékenykedniük, amelyben a mártírakciónak beállított öngyilkos merényletek uralják a médiát, el kell viselniük az egyre romló életkörülményeket, és közben fel kell venniük a harcot a minden területen erőfölényben lévő izraeli fegyveres erőkkel. A PH biztonsági szolgálatai ugyanakkor nem egységesek és nem állnak központi irányítás alatt. Arafat igyekezett hatalmi központként funkcionálni, de a szolgálatok vezetői egymással rivalizálnak, és a túlélésükért küzdenek. A hatalom és a túlélés meghatározó jelentőségű öncéllá változott az intifáda során. Egyes biztonsági szolgálatok időnként egymással is fegyveres harcba keverednek. Például 2004 októberében és novemberében 50 fő halt meg a palesztin biztonsági szolgálatok egymás közötti harcában és ezért senkit sem vontak felelősségre, ami jelzi a PH tehetetlenségét is.²³ Egyes szolgálatok a békéért, míg mások a fegyveres harc folytatásáért küzdenek. Egyes szolgálatok az intifáda elején adatokat szolgáltattak az izraeli fegyveres erőknek, míg mások összefogtak a radikális szervezetekkel. A PH-n belüli hatalmi harc megosztja a szolgálatokat is. A megfelelő egyensúly megtalálása a palesztin lakossággal, a többi palesztin csoporttal, valamint az izraeli erőkkel való bánásmód terén komoly kihívást jelent a szolgálatok vezetői számára.

Az oslói folyamat eredményeként létrejött palesztin önállósággal párhuzamosan javult a biztonsági szolgálatok szakmai felkészültsége is. Ebben jelentős szerepet játszott a CIA is, amely kiképzéssel, és technikai felszerelésekkel segítette a szolgálatokat, továbbá a kapcsolatok megszakadása esetén igyekezett összekötőkkel helyreállítani a kapcsolatot a palesztin és az izraeli biztonsági erők között.²⁴ Ennek ellenére tapasztalható volt számos fegyvelmezetlenség, korrupció, illetve békefolyamat-ellenes személyek beszívargása a szolgálatok soraiba. Komoly kockázatot jelentett a békefolyamat megtorpanása esetén az a követelmény, hogy a palesztin biztonsági szolgálatoknak saját népük, esetenként kollégáik ellen kellett fellépniük. A békefolyamat nyomán a PH-nak olyan személyeket is fel kellett vennie a biztonsági szolgálatokhoz, akik korábban Izrael-ellenes paramilitáris szervezetekhez tartoztak. Nem volt egyszerű annak megteremtése, hogy a biztonsági szolgálatok közösen járőrözzenek izraeli katonákkal, és együtt akadályozzák meg az Izrael elleni támadásokat, lépjenek fel a szélsőséges szervezetek tagjai ellen. (Hasonló jelenséget tapasztalunk az új afgán és iraki haderő, illetve biztonsági szolgálatok kiépítése során).

A biztonsági erők létszámát az oslói megállapodásban szigorúan rögzítették. A Gázai övezetben a PH 18 ezer, Cisjordániában 12 ezer főt alkalmazhatott. Az összesen 30 ezer fős létszámból 5 ezer főt lehetett a külföldön élő palesztinok közül – főleg Jordániából – toborozni. Meghatározták azt is, hogy a különböző biztonsági övezeteken (A, B és C övezet) belül hány főt lehetett alkalmazni. Ezenkívül az oslói megállapodás előírta, hogy a palesztin ellenőrzés alatt lévő városokban mennyi lehet

²³ New York Times, 2005. január 9.

²⁴ CSIS Cordesman: *Israel versus the Palestinian*. 74. o.

a biztonsági erők létszáma.²⁵ A biztonsági szolgálatok fegyverzetét illetően a megállapodásban 4000 géppisztolyt, 4000 pisztolyt és 120 géppuskát rögzítettek. **Az intifáda előtt a palesztin biztonsági szolgálatok létszámát és fegyverzetét jelentős mértékben felduzzasztották.** Irakból – Jordánián keresztül – jelentős mennyiségű AK–47 típusú gépkarabélyt csempészték a palesztin területekre, amelyek magánszemélyekhez, a Fatah és a Tanzim aktivistáihoz, továbbá a palesztin radikális szervezetek tagjaihoz kerültek.²⁶ Az intifáda előtt és alatt tiltott fegyverek csempészésére is sor került, köztük SA–7 típusú légvédelmi rakéták, 60 mm-es aknavetők, RPG–7 típusú kézi páncéltörő gránátvetők, a hozzá való lőszerrel. Az intifáda alatt jelentős mennyiségű fegyvert és lőszer csempészték Egyiptomból a Gázai övezetbe, a keskeny izraeli biztonsági övezet alatt ásott alagutakon keresztül.

Az oslói megállapodás alapján a palesztin és az izraeli biztonsági erők közötti együttműködésre nemzeti, regionális és körzeti szinten közös biztonsági bizottságokat hoztak létre. A bizottságokba – amelyek éjjel-nappal működtek –, izraeli és palesztin részről 5–7 főt delegáltak. Feladataik közé tartozott a biztonsági koordináción túl a területátadással együtt járó hatósági munkák ellátása is. Regionális szinten ciszjordániai és gázai övezeti bizottságokat állítottak fel. A bizottságok koordinálták a közös izraeli–palesztin járőrök, valamint a mobil, gyors reagálású erők tevékenységét. A közös tevékenységet azért tartom fontosnak kiemelni, mert az az intifáda előtt eredményesen működött. Az intifáda kezdetén több alkalommal incidens tört ki az izraeli és palesztin járőrök között, mivel a palesztinok megtámadták izraeli járőrtársaikat. A 2000. november 23-ai gránátáadás után – amelyre bizonyítottan a palesztin járőr radikális erőkkel való együttműködése eredményeként került sor –, az izraeli fél a közös bizottságok elhagyására szólította fel a palesztinokat. A biztonsági együttműködés helyreállítására történt néhány kísérlet, de azok eredménytelenek voltak. Az intifáda eszkalálódásával nemcsak a biztonsági együttműködés szűnt meg, hanem a hajdan együttműködő felek egymásra is lőttek. (Módomban állt olyan izraeli tiszttel beszélgetni, aki elmondta, hogy a korábban vele egy irodában dolgozó palesztin tisztársa esténként a Tanzim fegyvereseivel együtt tüzelt rájuk).

A biztonsági szolgálatok együttműködésének kiemelését azért tartom fontosnak, mert 2001-ben a kapcsolatok helyreállítását Tenet volt CIA igazgató személyesen is megkísérelte. A CIA által készített javaslat felhívta az izraeli kormányt és a PH figyelmét a biztonsági együttműködés azonnali helyreállítására. Erre sajnálatos módon nem került sor. Meggyőződésem szerint **az ilyen jellegű kapcsolatok építésére csak akkor van lehetőség, ha létezik politikai szándék, ugyanis a biztonsági szolgálatokat az állami vezetés irányítja és nem fordítva.** A palesztin biztonsági szolgálatok vezető állományának heterogén összetétele kezdettől fogva sok problémát okozott. Az állományban lévő vezető tábormokok három különböző területről származnak: az első csoportba tartozók a „területekre” az oslói megállapodással egyidőben érkeztek és nem vettek részt az első intifádában. A második csoporthoz azok tartoznak, akik a palesztin függetlenség elkötelezett hívei, ebből adódóan komoly lakossági támogatást élveznek. A harmadik csoport tagjait Arafat hozta magával külföldről, ők vezetik a hírszerző szolgálatokat.

²⁵ CSIS Cordesman: *Israel versus the Palestinian*. 77. o.

²⁶ Uo.

A személyi állomány szintén rendkívül heterogén. A rendőrség állományában szolgáló, zömében Izrael-ellenes személyek nemcsak támogatják a fegyveres felkelést, hanem aktívan részt is vesznek abban. Az ellenállással való azonosulás érthető módon megnehezíti bármilyen tüzzszűnet létrehozását.

Az állomány képzettsége és felszereltsége is differenciált képet mutat. A képzést többnyire Jordániában, Egyiptomban és a palesztin területeken kapták, az idősebbek közül többen tanultak a volt Szovjetunióban és a volt VSZ-tagországokban. A képzés tematikája főleg a terror-elhárítási feladatokra koncentrált, ugyanakkor nem képezték ki az állományt tömegoszlatásra, tüntetések kezelésére. A felszerelés hiányos, nincsenek tömegoszlatásra alkalmas felszerelések, rádiók és védőfelszerelések.

Az intifáda során a biztonsági szolgálatok tagjai közül többen csatlakoztak a szélsőséges szervezetekhez. **Az izraeli megszállás a szervezetek közötti együttműködést is megakadályozta**, a biztonsági szolgálatok objektumai elleni izraeli támadások a szervezeteket dezorganizálták, többet közülük teljesen megsemmisítettek. A palesztin biztonsági szolgálatok feladatait többnyire átvette az izraeli haderő.

2004 áprilisában a Hamasz, a Fatah, a Palesztin Iszlám Dzsihád és több kisebb fegyveres szervezet vezetői együttműködési megállapodást írtak alá, Nemzeti Terv megnevezéssel. A dokumentumban a szervezetek vezetői hangsúlyozták, hogy a megszállt területeken továbbra is jogot formálnak az erőszak alkalmazására, ugyanakkor törekednek a polgári áldozatok számának csökkentésére. A terv rögzíti, hogy **a palesztin népet a PH képviseli**. Hangsúlyozza, hogy kivonulása után Izrael nem formálhat jogot a biztonsági kerítés fenntartására, további területfoglalásra, illetve az 1967-ben elfoglalt területek megtartására. A szervezetek követelték az elválasztó kerítés és az ellenőrző pontok felszámolását, valamint kérték a palesztin nép nemzetközi támogatását.

3.5. KÖVETKEZTETÉSEK

- **Izrael az intifáda kezelésében igyekszik megakadályozni azt, hogy a konfliktus nemzetközi szintre emelkedjen.** Ennek markáns megnyilvánulása, hogy határozottan visszautasít bármilyen nemzetközi fegyveres erő konfliktuskörzetbe telepítésére vonatkozó javaslatot, legalábbis addig, amíg nincs megállapodás a konfliktusban érintett felek között. Ugyanakkor világosan jelentkezik az az izraeli igény, amely szerint az oslói megállapodás feltételeihez nem lehet visszatérni, az esetleges tárgyalásokat új alapokon, az izraeli biztonsági igények maximális érvényesítése mellett lehet elkezdni, de csakis akkor, ha megszűnik a palesztin erőszak. Utóbbi izraeli elmélet megítélésem szerint hibás, mert – bár egyetértek a palesztin erőszak megszüntetésének fontosságával –, helyesebb lenne, ha Izrael tárgyalásokat kezdene azokkal a palesztin erővel, amelyek képesek segíteni az erőszak megszüntetésében. Rugalmatlan módon, egyoldalú és teljesíthetetlen feltételek támasztása késlelteti a konfliktus rendezését, és kételyeket ébreszthet a nemzetközi közösségben Izrael békés szándékait illetően.

- **Az izraeli társadalom több vonatkozásban rendkívül megosztott, de egységes abban, hogy elsődleges a biztonság, illetve az intifádával a palesztinok nem juthatnak semmilyen előnyhöz.** Az Arafat halála utáni helyzetben, Izraelben konszenzus alakult ki arról, hogy az egyoldalú gázai övezeti kivonulás meghirdetésével Izrael lépéskényszerbe hozta a palesztinokat és az arab világot, az új palesztin vezetés kiléphet abból a körből, amelybe Arafat kényszerítette őket, továbbá Bush elnök hatalmon maradása Izrael számára garanciát jelent arra, hogy nem készítenek túlzott engedményekre.

- Az izraeli társadalmon belül a lakosság 19%-át kitevő arab nemzeti kisebbség az állam számára biztonsági kockázatot jelent, **az intifáda során az izraeli arabokat nehezen tudták kezelni.** A palesztin állam esetleges létrehozása nagy valószínűséggel hatással lesz az izraeli arab nemzeti kisebbség önállósodási törekvéseire.

- A PH intifádát befolyásoló motivációiban számos téves értékelés, illetve az értékelések nyomán helytelen döntés mutatható ki. Az oslói folyamattal létrejött palesztin biztonsági szolgálatok **az intifáda során** radikalizálódtak, részben megsemmisültek, **a palesztin állam megteremtésének politikai, gazdasági és biztonsági feltételei romlottak.**

- Az izraeli és a palesztin biztonsági erők közötti együttműködés időszakát (1997–2000) vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy az együttműködés idején jelentősen csökkent az erőszakos akciók száma (1997-ben 29, míg 1998-ban 12 erőszakos akcióra került sor). Értékelésem szerint az intifáda első két évében a PH – és személy szerint Arafat elnök – többnyire képes volt felügyelni az ellenállást, majd Rámallah-i főhadiszállásának ostromát és házi őrizetben tartását követően az irányítás folyamatosan kicsúszott a kezéből.

- Véleményem szerint **az intifáda sajátossága,** hogy a PH és biztonsági szolgálatai nem kapják meg azt a népi támogatást, ami egyébként az intifáda jellemzője kellene, hogy legyen.

A disszertáció szerkesztett változatának harmadik (befejező) részét a Felderítő Szemle 2006/3. számában tervezi megjelentetni a Szerkesztőbizottság.

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HÍRSZERZŐ/FELDERÍTŐ STRATÉGIÁJA

2005 novemberében John D. Negroponte, nemzeti hírszerzési igazgató előszavával közzétették az Egyesült Államok hírszerző/felderítő stratégiáját, ami jelentős változásokat vetített elő a titkosszolgálatok vonatkozásában. 2006 áprilisában lemondott Porter Goss, a CIA igazgatója, amivel egyértelművé vált, hogy Bush elnök elszánta magát a cselekvésre és megkezdődött az amerikai titkosszolgálatok teljes átszervezése.

A CIA igazgatójának lemondása első pillantásra egyszerű hatásköri villongásnak tűnt, ám rövid időn belül kiderült, hogy többről van szó. Az amerikai kormányzat és maga az elnök is Negroponte kinevezésével megtette az első lépést az amerikai titkosszolgálatok teljes átszervezésére, és ennek a látszat ellenére nem a CIA volt igazgatója, hanem maga a Központi Hírszerző Ügynökség lett a fő áldozata: megszűnik „központi” lenni.

Több mint hatvan éve a központi hírszerzési igazgató posztot előbb hozták létre, mint magát a CIA-t. A feladat egy Pearl Harbor-típusú támadás elhárítása volt. Az igazgatónak az összes hírszerzési és diplomáciai jelentés ismeretében, az elnök közvetlen munkatársaként kellett örködnie az Amerikai Egyesült Államok biztonságán. Az elmúlt időszakban azonban kiépült a legalább tizenhat szervezetből álló, 45 milliárd dollár költségvetésű, 100 ezer főt foglalkoztató, a bürokratikus szabályok és a rivalizálás miatt áttekinthetetlen hírszerzési struktúra, amelynek koordinálása és „irányítása” – mint azt tavaly Goss beismerte –, már meghaladja egy ember kapacitását. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat vizsgáló két bizottság is ugyanarra a megállapításra jutott: a CIA igazgatója nem tudja összefogni a teljes amerikai hírszerzést.

Az amerikai hírszerző szervezetek között egyáltalán nem könnyű feladat eligazodni. A sajtó általában tizenötöt említ, a kormánynak a titkosszolgálatokkal foglalkozó hivatalos honlapján tizenhat található, a valóságban azonban valószínűleg még ennél is több van. A külföldi hírszerzést végző CIA az egyetlen, amely viszonylagos függetlenséget élvezett: közvetlenül az elnök – ezentúl a nemzeti hírszerzési igazgató – alárendeltségébe tartozik.

A Pentagon – a Védelmi Minisztérium – keretén belül működik a legnagyobb költségvetésű, az elektronikus megfigyelést és lehallgatást végző Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA), a Katonai Hírszerző Ügynökség (DIA), a műholdas felderítést folytató Nemzeti Felderítő Iroda (NRO), a Nemzeti Űrgeográfiai Hírszerző Ügynökség (NGIA), illetve az öt haderőnem (szárazföldi haderő, légierő, haditengerészet, tengerészgyalogság és parti őrség) saját hírszerzése.

A kém- és a terrorelhárítás az igazságügyi tárca alá rendelt Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) dolga. Az Energetikai Minisztérium Hírszerzési Hivatala (OI) követi nyomon az atomfegyvereket és a nukleáris technológia terjedését. Az utóbbi években egyre nagyobb szerepet kap a Külügyminisztérium Hírszerzési és Kutatóirodája (INR). A pénzügyi tárca Hírszerzési és Elemző Hivatala (OIA) a pénzügyi rendszer biztonságára felügyel, a Titkosszolgálat (US Secret Service, USSS) az elnök és más államférfiak, illetve a washingtoni nagykövetségek védelmén túl a pénz-és értékpapír-hamisítási ügyekben nyomoz. A belbiztonsági tárca egyik igazgatósága (IAIP) a hírszerzési adatok elemzésével és az amerikai infrastruktúra védelmével foglalkozik. A Kábítószer-ellenes Ügynökségnek, a DEA-nak is van saját felderítő-hírszerző szolgálata.

A titkosszolgálatok átszervezésére és tevékenységük korszerűsítésére a megoldást a Fehér Ház abban találta meg, hogy az újonnan kreált nemzeti hírszerzési igazgató posztjára Porter Goss, a tizennyolcadik CIA-igazgató fölé kinevezték John D. Negropontét. A korábban ENSZ-nagykövetségként dolgozó John D. Negroponte bírja az elnök feltétlen bizalmát, megkapta az elnök tájékoztatásának feladatát és a külföldi hírszerzéssel való kapcsolattartást. 2005. október 13-án elnöki rendelettel létrehozták a National Clandestine Service – NCS, a Fedett Tevékenységek Nemzeti Igazgatóságát, amely integrálja és összehangolja a Nemzeti Hírszerző Közösség valamennyi HUMINT elemét, és elemzi az egyes szolgálatok által végrehajtott HUMINT-műveleteket. A CIA ezzel elveszti eddigi elemző kapacitásának nagy részét, így szerepe a továbbiakban magára a hírszerzésre, és a terroristák felkutatására korlátozódik (gyakorlatilag adatszolgáltatóvá válik). A CIA számára ezzel megszűnik még a lehetősége is a politikai vezetéssel szembeni eddigi „ellenállásnak” és „engedetlenségnek”, amit az elemzők a „politikai” megrendelésekkel szemben tanúsítottak.

Az elnök a lojalitás további fokozására a CIA tizenkilencedik igazgatójának Negroponte helyettesét, a korábban az elektronikus hírszerzést végző NSA élén állt Michael Haydent, a kormányzat és az elnök utasításait feltétel nélkül végrehajtó tábornokot jelölte, aki katona léteire meglehetősen feszült viszonyban van Rumsfeld védelmi miniszterrel. A feszült viszony előzményéhez tartozik, hogy Hayden tábornok 2004-ben, egy törvényhozási meghallgatáson azt mondta, az NSA-nek a Pentagon helyett az új nemzeti hírszerzési igazgató alá kellene tartoznia, amely kijelentéssel nem nyerte el Rumsfeld rokonszenvét. Michael Hayden kinevezése körül még nagy viták várhatóak a kongresszusban és a szenátusban egyaránt, mivel a tábornok volt az, aki zokszó nélkül végrehajtotta Bush elnök azon (sokak szerint törvénytörtő) parancsát, amelynek alapján a terrorizmussal gyanúsítható személyekkel és szervezetekkel kapcsolatot tartó amerikaiakat bírósági engedély nélkül hallgatták le.

Az igazi konfliktus oka valószínűleg azonban nem csak személyi vagy jogi, hanem **technikai eredetű**. Rumsfeld – és valószínűleg Dick Cheney alelnök is –, egy minőségileg újfajta hírszerzést szeretne. (Kérdés, hogy a legnépszerűtlenebb politikusnak minősített Cheney meddig marad beosztásában, lesz-e ideje, ereje Rumsfeld támogatására, ugyanis nem zárható ki annak a lehetősége sem, hogy Bush elnök saját népszerűsége javítása végett meneszti alelnökét.) A korábbi titkosszolgálati modellben az ügynökök által és a lehallgatások során megszerzett adatok alapján készült elemzéseket a döntéshozók kapták. Rumsfeld védelmi miniszter az átszervezés

kapcsán azt szeretné elérni, hogy a politikai döntéshozókkal egy időben az értesüléseket a hadszíntereken is megkapják. Ez időben óriási cselekvési előnyt jelentene és felgyorsíthatná a katonai műveleteket. Ugyanakkor az információ továbbítására szolgáló technika jelenlegi szintje még nem teszi lehetővé az információk ilyen mértékű biztonságos továbbítását. Az információk közvetlenül hadszínterekre való továbbításával kapcsolatban azonban alkotmányossági aggályok is felmerülnek? hogyan változik a választópolgárok által felhatalmazott politikai döntéshozói szerep, és vajon az újonnan kialakuló információs és cselekvési lánc mindenben megfelel-e az Egyesült Államok alkotmányának?

A nemzeti hírszerzés új koncepcióját a Kongresszus által 2004-ben elfogadott „A hírszerzés reformja és a terrorizmus megelőzése” elnevezésű törvény alapján dolgozták ki. Bush elnök azzal az elvárással írta alá a törvényt, **hogy a hírszerzés egészségesebbé, koordináltabbá és hatékonyabbá váljon.**

Ennek érdekében a feladatok világosan körvonalazhatók:

- integrálni az Egyesült Államok hazai és külföldi hírszerzését olyan mértékben, hogy a nemzetbiztonságot veszélyeztető fenyegetettség pontosan meghatározható legyen;
- biztosítani a mélyrehatóbb és pontosabb hírszerzési adatértékelést;
- elérni, hogy a hírszerzési adatforrások biztosítsák a mai és a jövőbeni képességeket, eredményeket.

Ezen feladatok feltételezik a „nemzeti hírszerzés” új megközelítését, amely a korábbi hírszerzés hosszú távú reformját is jelenti. **A hírszerzésnek képesnek kell lennie együttműködésre, céltudatosságra és a hosszú távú feladatok megoldására. Ezenkívül meg kell felelnie a 21. század kihívásainak, fenyegetettségeinek.** Mára az ellenségnek számítók, nem baráti országok megtanulták, hogyan kell elrejteni szándékaikat, képességeiket, ugyanakkor terrorista és más nem állami szervezetek minden létező technológiát felhasználnak annak érdekében, hogy erősítsék saját támadóképességüket.

A nemzeti hírszerzés elsődleges feladata, hogy a várható eseményekről, fenyegetésekről időben tájékoztassa, figyelmeztesse az elnököt és a kormányzatot, a Kongresszust, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságát, a magasabb katonai parancsnokságokat, az amerikai rendfenntartó és biztonsági erőket, valamint a szövetségeseket.

**AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK HÍRSZERZŐ STRATÉGIÁJA
A FELADATOKAT ÉS AZ ELÉRENDŐ CÉLOKAT
AZ ALÁBBIKBAN FOGALMAZTA MEG:**

1. A hírszerzés feladata

- gyűjteni, értékelni és jelenteni – mindenféle politikai szándéktól függetlenül – a megbízható, időszerű és objektív hírszerzési információkat az elnöknek és mindazoknak, akik érintettek az Egyesült Államok biztonságpolitikájában;

- végrehajtani a nemzeti hírszerzési programot, valamint az elnök által elrendelt speciális tevékenységeket;
- megfeleltetni a hírszerzési képességeket az Államokra veszélyt jelentő újabb fenyegetettségeknek;
- olyan hatékony elhárító intézkedések bevezetése, amelyek lehetővé teszik a hírszerző rendszer integritásának, technológiájának, a fegyveres erőknek és a kormányzati döntéshozó mechanizmusnak a védelmét.

2. Stratégiai célkitűzések

2.1. *Harc a terroristák ellen belföldön és külföldön egyaránt*

Az Egyesült Államok háborút folytat a terrorizmus ellen, amelyben elsődleges szerepet kap a terrorista szervezetek elleni világméretű harc, illetve azok azonosítása, megsemmisítése; harc a vezetési és irányítási rendszereik, anyagi, pénzügyi támogatásuk ellen.

Ennek érdekében a hírszerző közösségnek:

- egyesítenie és fokoznia kell a közös erőfeszítéseket a terrorista szervezetek azonosítására, szétverésére mind külföldön, mind az Államok területén;
- fel kell fedni a terroristák terveit, szándékait, különös tekintettel azokra, amelyek tömegpusztító fegyverek megszerzésére, használatára irányulnak;
- az érzékeny térségekben a demokrácia és a törvényesség támogatásával csökkenteni kell a terroristák mozgásterét, támogatottságát;
- a hírszerző közösségen kívüliek számára (például rendőrség, határőrség) is rendelkezésre kell bocsátani a terroristaellenes harccal kapcsolatos, értékes információkat;
- létre kell hozni olyan információ-megosztó rendszert, amely hozzáférést biztosít minden, terrorizmus elleni harcban érintett szervezetnek.

2.2. *A tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása*

Az amerikai kormányzat átfogó stratégiája a tömegpusztító fegyverek elterjedését megakadályozó harcban magában foglalja mindazon erőfeszítéseket, amelyek egyes államok, terrorista szervezetek ellen irányulnak, annak érdekében, hogy azok ne juthassanak az adott technológiához, vagy ne tudják felhasználni azokat. Mint ahogy a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozására létrehozott bizottság 2005. márciusi jelentésében leírta, hogy a hírszerző közösségnek nincs fontosabb feladata, mint a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni harc, ezért erőfeszítéseiket a következőkre kell összpontosítani:

- agresszív, kezdeményező adatgyűjtés a tömegpusztító fegyvereket előállító technológia, s a hozzájuk kapcsolódó fegyverkezési programok irányában, különös tekintettel a biológiai terrorizmus területére, azonosítani alkalmazási módszereiket;

- meg kell szerezni a nemzeti hírszerző közösségen kívülről származó információkat és szakértelmet;
- egyesíteni az értékelő–elemző tevékenységet a hírszerző közösségen belül;
- szorosan együttműködni a külföldi hírszerző szervezetekkel a közös cél elérése érdekében;
- biztosítani, hogy a tömegpusztító fegyverekről szóló hírszerzési információ párosuljon a megfelelő ellenintézkedésekkel.

2.3. A demokrácia elterjesztése, a demokratikus államok békés fenntartása

Közismert, hogy a szabadság hiánya veszélyezteti a környező országok békéjét és biztonságát, valamint az is, hogy egy válság esetén menekültek ezreivel kell számolni, illetve ezzel egyidejűleg megjelennek extrém csoportok is. Ezért rendkívül fontosak a demokratikus államok a béke és fejlődés szempontjából. A hírszerző közösségnek, beleértve az adatszerzőket, értékelőket, jelentéskészítőket is:

- támogatni kell a diplomáciai és katonai erőfeszítéseket (beleértve a konfliktus előtti és utáni helyzetet is);
- erősíteni a kapcsolatokat az új, demokratikus államokkal;
- ellátni a politikai döntéshozókat olyan információkkal, amelyek lehetővé teszik mind a veszélyek, mind azok lehetőségének felismerését az új, kialakuló demokráciában.

2.4. Új módszerek kifejlesztése, a legnehezebb célpontok felderítése és analizálása

Az Egyesült Államok ellenfelei feltehetően megbízható információkkal rendelkeznek az ország hírszerző rendszeréről, s ennek ismeretében egyre jobban elrejtik szándékaikat és képességeiket.

Az ellenfelek közül néhányan szoros kapcsolatban vannak egyes államok felső vezetésével, s számukra védelmet biztosítanak ezen államok biztonsági és hírszerző szolgálatait.

Mások amorf csoportok, vagy hálózatok tagjai, amelyek esetenként megosztják egymással az információkat, esetenként közösek a céljaik, és valószínűleg közös kiképzéseket is tartanak, azonban egymástól függetlenül tevékenykednek.

Az Egyesült Államok hírszerző közösségének olyan képességekre van szüksége, hogy be tudjon épülni az ilyen típusú szervezetbe, olyan módon, hogy:

- kihasználja az összes rendelkezésre álló hírforrást, beleértve a nyílt információkat is;
- új módszereket fejleszt ki és alkalmaz;

- növelni kell az ügynöki hírszerzést, s ezzel párhuzamosan a technikai hírszerző képességeket is;
- a hatékony ellentevékenység megszervezése érdekében fel kell fedni az ellenség hírszerző képességeit, tevékenységét.

2.5. A stratégiai jelentőségű események előrejelzése, a lehetőségek beazonosítása

Egy olyan világban, amelyben az események gyorsan hatást gyakorolnak az amerikai állampolgárokra és amerikai érdekekre mind az Államok területén, mind külföldön, a hírszerző közösségnek riasztania kell a politikai döntéshozókat, mielőtt egy-egy probléma felmerülne, vagy súlyosabbá válna, s fel kell hívnia a figyelmet a probléma okaira és következményeire. Az értékelésnek mélynek, megalapozottnak kell lennie. Nem szorítkozhat csak arra, hogy mi történik és miért, hanem meg kell határoznia azt is, hogy milyen diplomáciai, katonai lehetőségek vannak a helyzet kezelésére, illetve milyen következményekkel kell számolni.

A politikai döntéshozók támogatása érdekében a hírszerző közösségnek létre kell hozni és fenn kell tartani egy olyan szakértői hálózatot, amely kiterjed minden régióra, és képes felismerni az Államok ellen irányuló fenyegetést. Így a hírszerző közösségnek:

- azonosítani és értékelni kell minden fenyegető lehetőséget, s felhívni a figyelmet a várható problémákra;
- fejleszteni a kulturális ismereteket, a nyelvi, tudományos és technológiai tudást a közösség tagjai között;
- külső szakértők bevonásával meghatározni az átfedéseket, javítani a kiképzést;
- figyelmet kell szentelni a hosszú távú, stratégiai értékeléseknek, amelyek előrevetíthetik az amerikai érdekek elleni fenyegetéseket és biztosítják azok időbeni felismerését.

3. A stratégiai célkitűzések megvalósításnak módja

3.1. Az integrált hírszerzési képesség létrehozása

A gyorsan fejlődő távközlési technológia, az egyre könnyebbé váló utazás, az extrém erők lehetőségei és azon szándéka, hogy fenyegezzék az amerikaiakat bárhol is a világban, arra kényszerítik az Egyesült Államokat, hogy újra átgondolja a hírszerzés végrehajtását mind hazai bázison, mind a hagyományos külföldi hírszerzési módszerekkel.

A törvények szellemében, a személyi jogok védelme érdekében az amerikai hírszerzés erőfeszítéseinek a következőkre kell irányulnia:

- az Igazságügyi és a Belbiztonsági Minisztériumok hírszerző részlegei gyorsan integrálódjanak a szélesebb értelemben vett hírszerző közösségbe;

- a hírszerző közösség minden összetevője segítse a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek és egyéb fenyegetettség elleni integrált adatgyűjtést és értékelést;
- az állami, a helyi és a kisebb közösségek segítsék a biztonsági/hírszerző erőfeszítéseket.

3.2. Az értékelés módszereinek és gyakorlati végrehajtásának erősítése

Annak érdekében, hogy elkerülhetőek legyenek a hírszerzési tévedések, a politikai döntéshozók részére felterjesztett értékelések egy közös „vállalkozás” eredményeként kell, hogy megjelenjenek, azaz több, megbízható forrásból származzanak.

Ennek érdekében a hírszerző közösségnek létre kell hoznia és fenn kell tartania egy olyan értékelő kapacitást, amely megfelelő szakértelemmel rendelkezik, azaz:

- ki kell építeni és működtetni a hírszerző közösség értékelő (szakértő) képességét minden hírszerzési szinten, s meg kell erősíteni az együttműködést azok között;
- külső szakértőket is be kell vonni az értékelő tevékenységbe, különösen azokon a területeken, ahol hiány mutatkozik belső munkatársakban;
- javítani az értékelési módszereket és gyakorlatot.

3.3. Az adatgyűjtési képességek integrálása, optimalizálása és egyensúlyának ismételt áttekintése

Az adatgyűjtés/adatszerzés technikai eszközeit meg kell őrizni, tovább kell fejleszteni, mivel azok lehetővé teszik a konfliktusok előrejelzését, a béke megőrzését, a háború megnyerését. A többcélú technikai eszközök fejlesztése költségmegtakarítással jár, azonban nem minden esetben célszerű ezekre hagyatkozni, mivel kevésbé hatékonyak lehetnek, mint az adott célfeladatra kifejlesztett eszközök. Ki kell dolgozni továbbá egy átfogó tervet, amely új egyensúlyt teremt a különböző adatszerzési módszerek (ügynöki, technikai, nyílt) között.

Ki kell fejleszteni a nyílt forrásokból származó adatok gyűjtését, értékelését, s azt az integrált hírszerzési folyamat részeként kell kezelni.

Létre kell hozni egy vezető/irányító nemzeti hírszerző szervezetet, amely magába integrálja az összes humán hírszerzési elemet.

Meg kell teremteni a technikai adatszerzés új szerkezetét, annak érdekében, hogy az megfeleljen a felhasználók elvárásainak, új forrásokat kell felfedni, s új módszereket kell alkalmazni.

A hírszerzési adatokat ki kell egészíteni az állami, helyi, rendvédelmi és a civil szférából származó információkkal.

3.4. *Innovatív és eredményorientált hírszerző közösség létrehozása*

A 21. századi kihívások komplexitása olyan személyeket kíván a hírszerző közösségnél, legyenek azok katonák vagy polgáriak, akik szakértelmüket fel tudják használni a széles skálájú fenyegetettség ellen, és képesek innovatívak lenni az adatszerzésben, értékelésben, s olyan jelentések elkészítésében, amelyekre a politikai döntéshozóknak szükségük van.

A fentiek elérése érdekében a hírszerző közösség számára kivételes képességű egyéneket kell toborozni, felkészíteni, kiképezni a várható feladatokra és kihívásokra, s ezután olyan feladatokra alkalmazni őket, ahol tehetségük, tudásuk maximálisan kihasználható. El kell ismerni szakértelmüket, erősíteni a kötődésüket a szolgálathoz, s lehetőséget kell biztosítani az előrelépésre, bátorítani kell kezdeményezéseiket, az innovációt.

3.5. *Hírszerzési információk biztosítása a hírszerző közösségen belül, valamint a felhasználók számára*

A hírszerzés 2004. évi reformja és a terrorizmus megakadályozásáról szóló törvény meghatározta a nemzeti hírszerzési igazgatónak, hogy biztosítsa a hírszerzési információk maximális hozzáférhetőségét, ezért:

- a hírszerző közösségen belül meg kell szüntetni minden olyan akadályt, amely gátolja az információ megosztását;
- felhasználóbarát rendszer kiépítése, amely lehetővé teszi az információ azonnali elérhetőségét;
- rugalmas és biztonságos hálózat kiépítése, amely képes a nyílt információk továbbítására a hagyományos felhasználók részére, továbbá képes a gyorsan változó körülményekhez alkalmazkodni;
- olyan rejtjelmegfejtő közösség létrehozása, amelyben az adatszerzők, értékelők és felhasználók együtt tudnak működni.

3.6. *Új külföldi kapcsolatok létrehozása, a meglévők erősítése*

Mivel a nemzetbiztonságot veszélyeztető kihívások nem ismernek országhatárokat, ezért a hírszerző közösségnek a hasonló álláspontú országokkal megfelelő kapcsolatot kell kiépítenie, újabb adatforrások megszerzése érdekében. Egyetlen állam sem képes önállóan garantálni a biztonságát, ezért:

- jó kapcsolatokat kell kiépíteni és fenntartani a külföldi, baráti hírszerző szolgálatokkal a terrorista szervezetek azonosítása és megsemmisítése érdekében;
- szorosan együtt kell működni a külföldi hírszerző szolgálatokkal a fenyegetettség közös felismerésében és annak megakadályozása érdekében;
- biztosítani kell, hogy a külföldi hírszerző kapcsolatok révén megszerzett adatok felhasználásra kerüljenek, ezzel is elősegítve a megfelelő intézkedések kidolgozását.

3.7. Egységes, világos biztonsági gyakorlat kidolgozása a saját titkok védelmére, illetve a megfelelő ellentevékenységre

A hírszerző közösségnek alapvetően meg kell változtatnia biztonsági és elhárító politikáját annak érdekében, hogy hatékony legyen, csökkentse annak sebezhetőségét, s biztosítsa a jövőbeni célpontok védelmét. Ennek érdekében:

- ismételten meg kell határozni az érzékeny (sensitive) és titkos (restricted) adatokhoz hozzáférő személyek körét, s utóbbiak esetében csökkenteni kell azok számát;
- egységes biztonsági irányelveket kell kidolgozni a létesítményekbe való bejutás, illetve az adatbázishoz való hozzáférést illetően;
- új biztonsági eljárásokat kell bevezetni a lehetséges, sebezhető személyek védelmében;
- biztosítani kell, hogy a hírszerző közösségen belül az elhárító, valamint az ellentevékenységet biztosító intézkedések a munka szerves részét képezzék.

3.8. A tudományos és kutató tevékenység által biztosított előnyök kihasználása a hírszerzés érdekében

A globalizáció és a felgyorsult tudományos–technikai fejlődés veszélyeztetheti a hírszerző közösség technikai adatszerző képességét, csökkentheti annak lehetőségeit, sőt a technikai előnyök kihasználását is.

A hírszerző közösségnek képesnek kell lenni kihasználni a tudományos–technikai kutatások eredményeit a technológiai trendek előrejelzésében és hozzáférést biztosítani a koncepciókhoz. Ezért:

- a tudományos–technikai tevékenységre ki kell alakítani egy központilag irányított, ugyanakkor a végrehajtás területén decentralizált folyamatot;
- el kell mélyíteni a technikai szakértői gyakorlatot, erősíteni kell korszerű kutatás–fejlesztési programokat;
- fel kell gyorsítani az egyes részlegek/ügynökségek együttes kutatás–fejlesztési erőfeszítéseit.

3.9. Az elkövetett hibák és az elért eredmények tanulmányozása

A hírszerző közösségnek folyamatosan javítania kell azon képességét, hogy rögzítse, felbecsülje teljesítményét, s okuljon belőle, bizonyos fajta értékelő/mérő rendszert alakítson ki.

A hírszerző közösség tevékenysége hatékonyságának értékelésére ki kell fejleszteni egy funkcióorientált rendszert.

Szigorú értékelő rendszert kell létrehozni annak érdekében, hogy meghatározható legyen, milyen mértékben teljesülnek az egyes célkitűzések.

Minden ügynökség stratégiai tervében szerepelnie kell egy válsághelyzetre kidolgozott készütségi tervnek.

Megbízható vezetési/irányítási rendszert kell létrehozni a nemzeti hírszerzési igazgató részére.

3.10. *A redundancia megszüntetése, az értéktelen programok törlése*

A hírszerző közösség egy olyan nagyszabású vállalkozásnak fogható fel, amelyben bizonyos fokú redundancia¹ fordulhat elő. Néhány esetben ez hasznos lehet, más esetekben azonban csak az anyagi, emberi források pazarlásához vezet, és már nem eredményez értékes adatokat.

A hírszerző közösségnek mind a rövid, mind a hosszú távú feladatok figyelembe vételével kell gazdálkodnia a rendelkezésére álló forrásokkal, s azokat mindig a változásokra adaptálni. A közösségnek felül kell vizsgálnia pénzügyi szabályait, eljárásait, mivel a jelenlegi rendszer nem áttekinthető.

Ezért a közösségnek:

- szabványosítani, szinkronizálni és koordinálni kell a pénzügyi jelentéseket, amelyek biztosítják a kiadások megbízható, auditálható rögzítését;
- fel kell becsülni a futó programok alakulását, hangsúlyozva azt, hogyan folynak azok részteljesítései;
- törölni kell azon redundáns² programokat és feladatokat, amelyekről kevés eredmény várható;
- be kell szüntetni azokat a projekteket, amelyek már nem élveznek nemzetbiztonsági prioritást, vagy várhatóan nem hozzák a kívánt eredményeket;
- az azonos, illetve a hasonló jellegű programokat, feladatokat egy vezetés alá kell koncentrálni;
- a megszüntetett, befejezett programok forrásait más, fontos, újonnan jelentkező feladatokra kell átcsoportosítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Horváth Gábor: *Titkosszolgálati forradalom*. Népszabadság, 2006. május 10.
- www.intelligence.gov
- www.odni.gov

¹ Redundancia: A közleményekben megjelenő felesleg, újabb információt nem adó elem, amely nélkül azonban nehezebbé válhat az értelmezés.

² Redundáns: Új információt, érdemleges közlést már nem tartalmazó.

Makkai Zsolt tórn?

Műholdas Integrált digitális műsorszolgáltatás

Bevezetés

A műholdas műsorszórás kezdete az 1980-as évek közepére tehető. Kezdetben a műholdas televíziójel továbbítására analóg frekvenciamodulációt ~~használtak-alkalmaztak~~ (ezt néhány műholdon még-a mai napig is-használják). A frekvenciamodulált jel sávszélessége 33 MHz volt, ami egy televízió képjel és maximum öt-hat hangsegédvívő ~~továbbítására-továbbítását~~ (egy TV- és öt független rádióműsor) ~~tette lehetővé, szállították a televízió és rádióadások hangjeleit.~~ A véges transzponder ~~kapacitással-kapacitások miatt rendelkező-a~~ műholdak ~~azonban~~ egyre kevésbé tudták kiszolgálni a felhasználók növekvő igényeit, ~~ezért szükségessé vált egy sokkal gazdaságosabb sávszélesség-kihasználású digitális rendszer kifejlesztése, emellett a szolgáltatók is szerettek volna új szolgáltatásokat bevezetni.~~

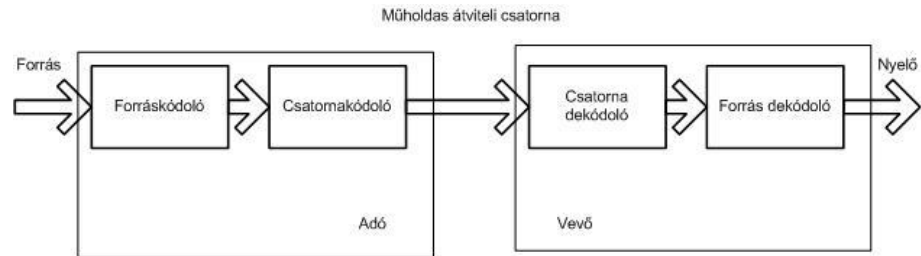
Az ITU (International Telecommunication Union) szakértői a 1990-es évek elején megkezdték az Integrált Szolgáltatású Digitális Műsorszóró (Integrated Services Digital Broadcasting) rendszer ~~tervezését-fejlesztését,~~ aminek a ~~amelynek~~ célja ~~egy~~ olyan integrált szolgáltatásokat ~~nyújtani-képesbiztosító~~ rendszer kidolgozása volt, mely alkalmas a legkülönbözőbb formájú információk digitális kódolására és integrálására, egyetlen digitális műsorszóró csatornába. A fejlesztés eredményeként jött létre a műholdas digitális műsorszórás DVB-S szabványa (Digital Video Broadcasting via Satellite, ETSI EN 301 192). A különböző típusú információk (hang, kép, ~~adat~~) kódolására az ~~MPEG-2 (Moving Picture Experts Group) MPEG-2~~ ISO IEC 13818-1/-2/-3/-6 (~~Moving Picture Experts Group~~)-szabványban ~~leírt szerinti~~ eljárást alkalmazzák, mivel ~~az-ez~~ biztosítja a legjobb tömörítési arányt.

~~A gazdaságos sávkihasználás a későbbiekben lehetővé tette a rendszeren IP-alapú adatforgalom megvalósítását is, így-ezért a DVB-S szolgáltatás a rádióelektronikai felderítés perspektivikus információs forrásává válhat.~~

~~Mindenki jogosan teheti fel a kérdést, hogy a digitális műsorszórás milyen adatforrásokat jelenthet a rádióelektronikai felderítés számára. A DVB-S a műsorszórás mellett rendelkezik egy olyan képességgel, mely lehetőséget nyújt IP alapú adattovábbítására, ami viszont további adatforrásokhoz való hozzáférésre ad lehetőséget.~~

A DVB-S jelátvitel rendszertechnikai felépítése

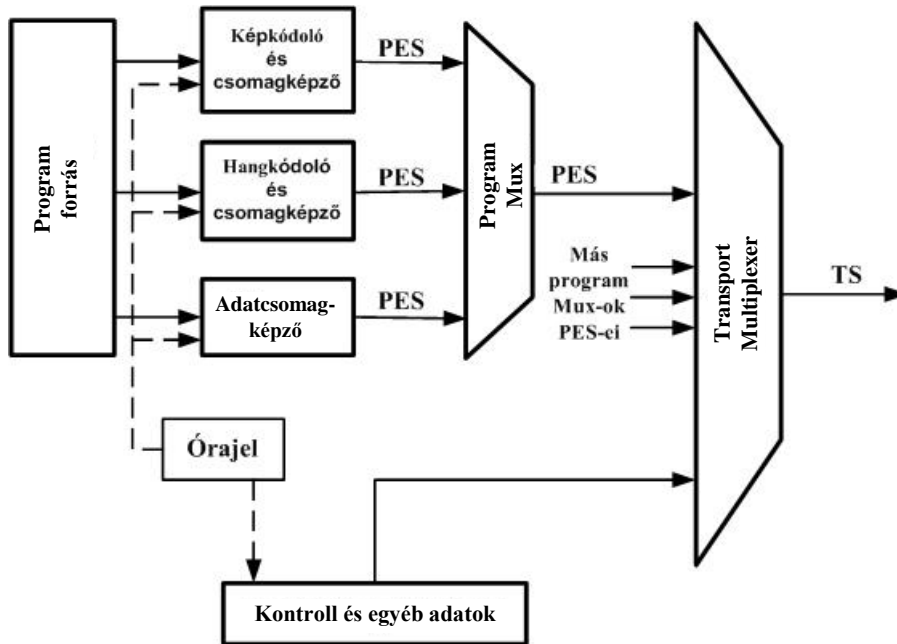
Az 1. ábra egy műholdas digitális átviteli csatorna általános modelljét mutatja. Számos építőelemet tartalmaz, amelyek adó oldalon magukban foglalják az alapsávi jelfeldolgozást (forráskódolást) és a forráskódolt jel rádió-csatornához való illesztését (csatornakódolást), a vételi oldalon pedig a csatorna- és a forrásdekódolást. Az adó és a vevő oldal közötti kapcsolatot modell közepén helyezkedik el a műholdas átviteli csatorna biztosítja.

1. ábra. A digitális műholdas csatorna általános átviteli modellje

Forráskódolás

A DVB rendszer a videó és audio információk forráskódolására és az így keletkezett adatfolyamok, illetve a szükséges segédinformációk egyetlen adatfolyamba való multiplexálására az MPEG-2 szabványt használja eljárást alkalmazza. A 2. ábrán látható egy DVB/MPEG-2 processzor belső felépítése látható. bemenetére érkező forrás lehet bármilyen videó, audio vagy adat keveréke.

2. ábra. A DVB (MPEG-2) alapsávi processzor modellje

A-PES előállítása

A processzor bemenete számos programforrást képes fogadni. Minden programforrás valamilyen nyers adatok, tömörítetlen videó- és audiojelek keveréke, ahol az adat lehet teletext, felirat vagy grafikus információ. Minden egyes programhoz kapcsolódó adat-, videó- és audio bemeneteket jelet (az ún. Elementary

Stream-eket) a processzorban MPEG-2 formátumúvá kódolják-kódoznak, és kis vagy közepes sebességű csomagokba, Packet Elementary Stream-ekbe (PES) formálják-rendeiknek. Ennek következtében minden Minden PES egy adott program digitálisan kódolt összetevője. A szolgáltatás eLegegyszerűbb típusa a rádióprogram kódolása, amely egyetlen audio Elementary Stream-et tartalmaz.

Egy televízió-program alapvetően már három – videó, audio és adat (teletext, felirat stb.) – Elementary Stream-ből, és így három köztes PES-ből tevődhet össze. ik-össze:

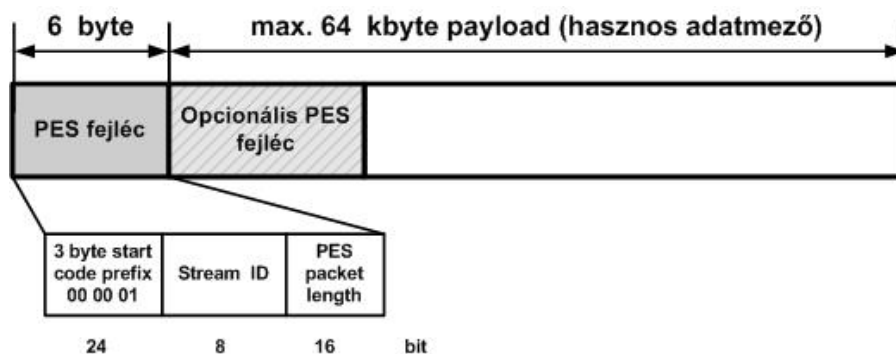
videó

audió

adat (teletext, felirat stb.)

A Program Multiplexer a bemenetére érkező köztes PES-eket időben egyetlen PES-folyammá multiplexálja, az így kapott multiplex-jelfolyam sebessége 2–10 Mbps.

A PES csomag (3. ábra) fejlécből és a-hasznos adatmezőből (payload) áll. Az egymást követő csomagok hasznos adatmezőit az Elementary Stream-ből származó adatbájttal töltik fel. Egy programon-programcsomagon belül maximálisan 32 audio és 16 videó Elementary Stream-et lehet egyedileg azonosítani.

3. ábra. A PES csomag felépítése

A három bájt¹-hosszú „start code prefix” értéke mindig állandó és egy PES csomag kezdetét jelöli. A „Stream ID” az egy programon belül elhelyezkedő Elementary Stream-eket azonosítja, a „PES packet length” a PES csomag hosszát

¹ Az írott szövegben az átvett számítástechnikai szakkifejezéseket magyar helyesírás szerint írom, de az ábrákon angolul is szerepelnek.

határozza meg, az „Opcionális PES fejléc” mezővel pedig szükség esetén a PES fejléc mérete növelhető meg.

~~A forráskódolás következő mozzanata a Transport Stream előállítása.~~

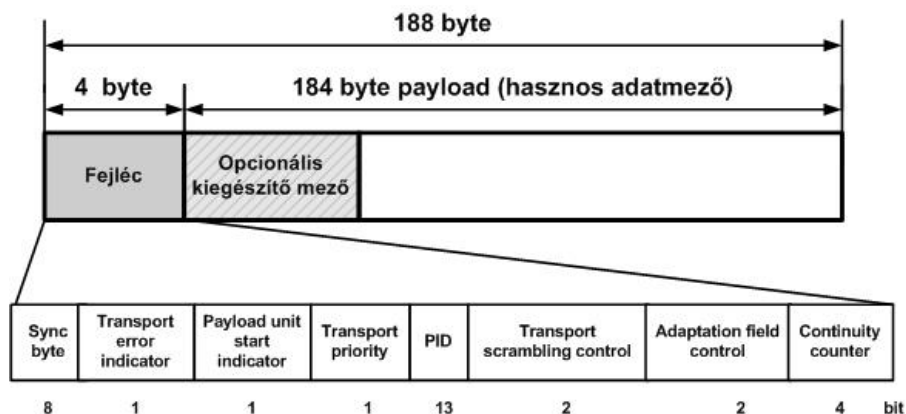
~~A Transport Stream előállítása~~

~~A 2. ábrán látható Transport Multiplexer (2. ábra) feladata több Program Multiplexer* PES csomagjainak ének összefogásával a 4. ábrán látható felépítésű Transport Stream létrehozása.~~

~~A Transport Stream multiplexer (2. ábra) a bemeneteire érkező, a program multiplexerek kimenetéről származó időben multiplexált (TDM) PES folyamatokat egyetlen kimenő Transport Stream folyammá alakítja.~~

~~A Transport Stream hezvégleges formájában több kiegészítő adattal bővül, kiegészítő adatokat is hozzáillesztenek, amelyek magukban foglalják a program specifikus információkat (**PSI**), a szolgálati információkat (**SI**), illetve a feltételes hozzáférés (Conditional Access – **CA**) adatait tartalmazzák. Ezek az adatok az időzítési paraméterek visszaállításához, a vevőegység programozásához és hangolásához szükségesek.~~

~~A Transport Stream állandó hosszúságú csomagokat tartalmaz, szemben a változó hosszúságú PES csomagokkal. Egy csomag hossza mindig 188 bájt, ami magába foglalja a fejléct, a hasznos adatmezőt (payload), egyéb esetekben, pedig az opcionális kiegészítő mezőt is.~~

4. ábra. Transport Stream csomag felépítése

A fejléc első bájtja a „Sync byte”, melynek értéke mindig 47_{hex} és mindig 188 bájt távolságra helyezkednek el egymástól. A „Sync byte”-ot a csomagok a Transport Stream-hez való szinkronizálására használják. A vevőben a szinkronizáció öt Transport Stream csomag vétele után következik be.

A szinkronizációs bájtot a „~~transport~~—~~Transport~~ ~~Error indicator~~~~Indicator~~” (TEI) bit követi, amely az átvitel során megsérült Transport Stream csomagokat jelöli meg. A TEI bitet a demodulátor állítja be abban az esetben, ha túl sok hiba történt, és nincs további lehetőség a hibajavító mechanizmusokkal azokat javítani.

A „~~payload~~—~~Payload unit~~—~~Unit start~~—~~Start indicator~~~~Indicator~~” jelzi egy beágyazott új PES csomag kezdetét. Ha ez a bit be van állítva, akkor ez azt jelenti, hogy egy új PES csomag kezdődik ebben a Transport Stream csomagban. A „~~transport~~—~~Transport~~ ~~Priority~~” bit indikálja azt, hogy ugyanazon PID-del rendelkező Transport Stream csomagok közül melyiknek van ~~nagyobb~~—~~magasabb~~ prioritása.

Fontos összetevője a Transport Stream csomag fejlécének a 13 bit hosszú „~~Packet~~ ~~IDentifier~~” vagy más néven csomagazonosító. A PID szám – melynek értéke 0-tól 8191-ig terjedhet –, lehetővé teszi a vevőberendezésnek, hogy megkülönböztesse a csomagokat a Transport Stream-en belül. ~~Egy~~—~~Azonos~~ TV-programhoz tartozó adatsomagok mindig ugyanazon egyedi PID-értékkel kerülnek továbbításra.

Például:

- **TV-program_1:** PID=203-mal rendelkező csomag szállítja a videó-adatokat, PID=204-gyel rendelkező csomag szállítja az audio-adatokat;

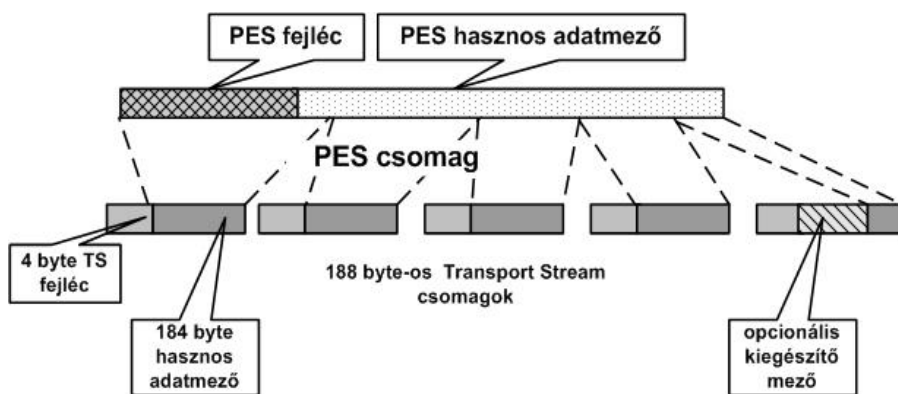
- **TV-program 2:** PID=213-mal rendelkező csomag szállítja a videó-adatokat, PID=214-gyel rendelkező csomag szállítja az audio-adatokat, PID=215-tel rendelkező csomag szállítja a teletext-adatokat.

A „~~transport~~ Transport Scrambling Control” bitek mutatják, hogy a Transport Stream csomag hasznos adatmező (payload) része szkremblerezett-e vagy sem. Ha mindkét bit „0” értékű, akkor nem; ha a két bit közül valamelyik értéke „1”, akkor igen; ekkor azonban a „*Conditional Access Table*” szükséges a hasznos adatmező deszkremblerezéséhez.

Előfordulhat, hogy több mint négybájtos fejléccet kell továbbítani, akkor a fejléc mérete kiterjeszthető a hasznos adatmező terhére, de a csomag hossza továbbra is 188 bájttal marad. Ezt a kiterjesztett fejléccet „*Adaptation Field*” (kiegészítő mező)-nek nevezik. Az „~~adaptation~~ Adaptation Field Control” bitek mutatják a négybájtos fejléccben, hogy van-e adaptációs mező vagy nincs. Amennyiben mindkét bit értéke „0”, akkor nincs.

Minden azonos PID-del rendelkező Transport Stream csomag szállítja a saját négybites számlálóját. Ez a „~~continuity~~ Continuity Counter”, mely folyamatosan számol 0-tól 15-ig, csomagtól csomagig, és azután ismét „0”-ról kezdi. A számláló lehetővé teszi Transport Stream csomagok hiányának felfedezését és hibás adatfolyam azonosítását.

A Transport Stream csomagok rendszerint rövidebbek, mint a PES csomagok. Minden PES csomagot ~~számos-több~~ Transport Stream csomag hasznos adatmezője között osztanak szét, ugyanazzal a PID értékkel (5. ábra). Egy PES csomagnak egy Transport Stream csomag hasznos adatmezőjének elejénél kell kezdődnie, és egy csomag csak egy PES-től származó adatokat szállíthat. Mivel nem valószínű, hogy egy PES csomag egész számú csomagot fog kitölteni, az utolsó Transport Stream csomag hasznos adatmezőjének egy része üres szektor lesz. Annak érdekében, hogy a csomag hossza állandó maradjon, az „Adaptation Field”-et használják fel.

5. ábra. -A PES csomag TS csomagokba történő beágyazása

A Csatorna kódolás. A Transport Stream átviteli csatornához való illesztése az átviteli csatornához

A műholdas csatornán továbbítani kívánt Transport Stream csomagokat a csatornakódolóba vezetik. A csatornakódolás azokat az eljárásokat foglalja magába, amelyek segítségével az átviteli csatorna által okozott hibák kijavíthatók, illetve megelőzhetők. Az eljárás a következő részfolyamatokból áll: A csatornakódolóban kerül sor a végleges – a szabványnak megfelelő – jelformálásra, és a kész jelfolyam modulációjára.

Általában az alábbi hibajavítási eljárásokat használják:

♣♣ Energiaszétkenés (szkremblerezés):

A szkrembler bemenő adata a 188 bájt hosszúságú Transport Stream, amit egy álvéletlen bináris kódsorozattal kizáró, vagy logikai kapcsolatba hoznak. Ezen eljárás javítja a jel RF-spektrumának tulajdonságait, és ezzel megkönnyíti annak átvitelét.

Formázott: Felsorolás és számozás

♣♣ Reed-Solomon hibajavító kódolás:

A DVB-ben az elsődleges hibavédelem, a Reed-Solomon hibajavító kód. –A kódoló a 188 bájos csomagokhoz további 16 bájtot illeszt hibajavítás céljából, ami 8 bájt mennyiségű bithiba kijavítására képes csomagonként, ha a bithiba ennél több, akkor nincs lehetőség a hibák kijavítására.

Formázott: Felsorolás és számozás

♣♣ Bitkeverés (interleaving):

A bitkeverés egy adott csomagon belüli bithibacsomók kialakulását hivatott megakadályozni. Az eljárás lényege, hogy egy csomag bitjeit egy előre meghatározott algoritmus alapján összekeverik más csomagok bitjeivel.

Formázott: Felsorolás és számozás

♣♣ Konvolúciós kódolás

Ez az eljárás a hibajavítás és hibadetektálás következő szintje. Az átvinni kívánt bitekhez egy matematikai algoritmus alapján további biteket adnak. Azt a mennyiséget, amely megadja, hogy mekkora mennyiségű extra bit hozzáadása szükséges eredeti tartalomhoz a hibamentes átviteléhez, a **Forward Error Correction (FEC)** paraméter ábrázolja adja meg. A FEC értéke 1/2, 2/3, 3/4, 5/6 vagy 7/8 lehet. Ha a FEC értéke 1/2, akkor minden hasznos adatbithez egy másik bitet adnak hibajavításra. Ha a FEC értéke 2/3 esetén akkor minden hasznos 2

Formázott: Felsorolás és számozás

bithez adnak egy további harmadik bitet hibajavításra. Ha-ha a FEC értéke $7/8$ akkor csak minden 7. hasznos bit után illesztnek be egy további bitet.

Jelformálás

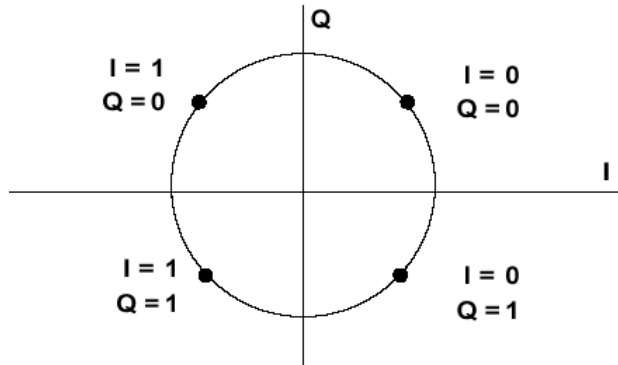
Ebben a lépésben történik a spektrum alakjának szabványnak megfelelő kialakítása, egy szűrő segítségével.

Formázó
Felsorolás
és
számozás

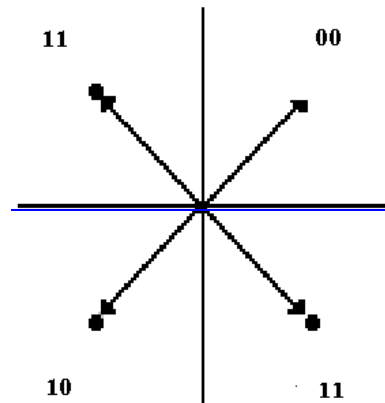
Formázó
Felsorolás
és
számozás

☐Moduláció

Ha a DVB-S rendszer QPSK modulációt alkalmaz, [A modulációs mód esetén](#) a vivő fázisa az adatbiteknek megfelelően változik. [Mint a 6. ábra szemlélteti,](#) [A-a](#) vivő négy [fix](#) fázisállapotot vehet fel, egy fázisállapot két bit átvitelét reprezentálja.

6. ábra. A QPSK moduláció konstellációs diagrammja

A DVB-S fizikai paramétereit a műholdas átviteli út fontosabb jellemzői

Azokat a csatornákat, amelyeket a földi állomásokról továbbítanak, a műholdon elhelyezkedő transzponderek veszik, majd azok továbbítják újra a földi állomások felé.

Mivel a transzponderek száma számára rendelkezésre álló frekvenciasáv limitált, a nagyobb transzponderszám érdekében felhasználják az eltérő polarizáció adta lehetőségeket.

ezért a jobb frekvenciahasználtság érdekében illetve, hogy egyszerre több is üzemelhesen egymás zavarása nélkül, a transzpondereket különböző polarizációkkal üzemeltetik:

DVB-S szolgáltatás jelenleg C-sávú holdakon (3400 MHz – 4200 MHz) és Ku-holdakon (10 700 MHz – 12 750 MHz) található. A C-sávban cirkuláris kettős polarizációt (LHCP+RHCP) a Ku-sávban lineáris kettős polarizációt (V+H) használnak.

vertikális (V)

horizontális (H)

balra forgó (L) és jobbra forgó (R)

Az átvitel számára a mikrohullámú frekvenciatartományt használják a következő tartományokban:

C sáv 3400 MHz-től 4200 MHz-ig

Ku sáv 10700 MHz-től 12750 MHz-ig

A digitális információkat bitekben és bájtokban tárolják, ahol egy bajt (B) = nyolc bit (b), nagyobb adatmennyiség esetén beszélhetünk kilobitról és megabitról. Mint ismeretes egy kilobit 1024 bitnek felel meg, azonban az a szabály a DVB rendszerben nem igaz, mivel ott egy kilobit 1000 bitet jelent.

Egy másik fogalom a szimbólum (s). QPSK moduláció esetén $1\text{ s} = 2\text{ b}$.

Az egy másodperc alatt átvitt bitek számát bitsebességnek (bitrate) nevezzük. Egy szimpla TV program 4-6 Mbps körüli bitsebességet, egy multiplex vagy package (hét program esetén) kb. 40 Mbps bitsebességet igényel.

A továbbítandó bitekhez extra digitális adatokat illesztnek, abból a célból, hogy megvédjék a biteket a sérülésektől, hibáktól. Ezeknek az extra biteknek köszönhetően nemcsak a hiba detektálása, hanem a kijavítása is lehetséges, ezt az eljárást nevezzük hibajavításnak (Error Correction).

Formázó
Felsorolás
és
számozás

Formázó
Felsorolás
és
számozás

A digitális átvitel adatsebességét megadhatják akár bitsebességben akár szimbólumsebességben. A bitsebesség (BR) a hasznos adatsebességet jelenti az extra hibajavító bitek nélkül, míg a szimbólumsebesség (SR) arra az adatsebességre vonatkozik, amikor a továbbított bitfolyam tartalmazza a hibajavításhoz szükséges extra biteket.

A tiszta adatsebességet a következő kép alapján lehet meghatározni:

$$BR = SR \cdot RS_{FEC}$$

ahol az RS_{FEC} a Reed Solomon kódolásból származó állandó, értéke: $188/204=0.92$

Minél nagyobb a SR és minél nagyobb a FEC annál több program vihető át (de kevesebb hibajavító képességgel) egy adott transzponderen. Amikor a SR növekszik akkor az átvitelhez szükséges sávszélesség is növekszik. Általános koncepció alapján a sávszélesség:

$$B_{szélesség} = SR \cdot RS_{FEC}$$

A transzponderen **való-történő** jelátvitel szempontjából megkülönböztetünk:

- **Multi Channel Per Carrier** jelet (vivőként több csatorna), amelynél egyazon vivőfrekvencia 5–7 digitális TV-program összetevőit tartalmazza, vagy másként fogalmazva egy package (multiplex) kerül átvitelre.
- **Single Channel Per Carrier** jelet (vivőként egy csatorna), amelynél a frekvencián csak egy TV-program jele kerül átvitelre. Ez a típusú jel kisebb **SR-et-szimbólumsebességet** és sávszélességet igényel, ezért egy transzponder kapacitása (FDM/QPSK módban) több, kis sávszélesség igényű felhasználó között megosztható.

Formázott: Felsorolás és számozás

DVB-S feletti Internet Protokollok átvitele DVB rendszerekben

A modern televíziós műholdak **MPEG-2-alapú** DVB szabványú digitális átviteli technikáit használják, amelyek a digitális hang és képlelek átvitelén kívül **felül szintén alkalmazható** lehetővé teszi a következő, **Internet Protokoll alapú szolgáltatások továbbításra-at:is.**

A műholdas Internet Protokoll alapú szolgáltatás lehet:

- **File transfer** (fájltovábbítás): Off-line letöltés. A felhasználó által letölteni kívánt állományok a tárolószerverről a felhasználó számítógépére töltődnek, általában 2–6 Mbps sebességgel.
- **File / data streaming** (multicast, broadcast data): Off-line böngészést tesz lehetővé visszairány (felhasználó → szolgáltató) nélkül, például

Formázott: Felsorolás és számozás

kép, hang, hírszavak folyamatos, vagy meghatározott időnkénti letöltése a felhasználó számítógépre.

- Internet-hozzáférés: On-line böngészést és letöltést tesz lehetővé.
- VPN (Virtual Private Network): Virtuális magánhálózat.
- E-mail: elektronikus levelezés.
- Voice/Fax over IP.

Az adatokat nagy sebességgel közvetlenül a végfelhasználói állomásokhoz továbbítják, az adatátviteli sebesség elérheti a 31,6 Mbps-ot.

~~Az AIP-alapú szolgáltatásoknak rendszertechnikailag két típusa létezik:~~

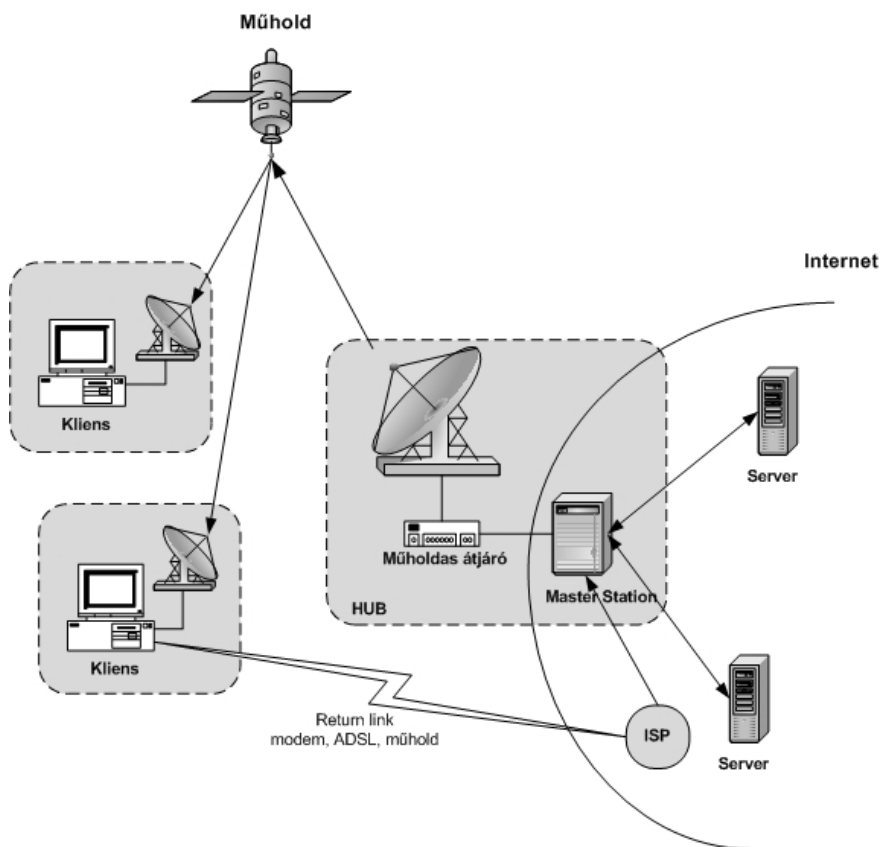
- egyirányú (szolgáltató → felhasználó) műholdas IP-alapú szolgáltatás (DVB-S);
- kétirányú műholdas IP alapú szolgáltatás (DVB-RCS).

A két rendszer között a különbség a visszairányból (**Return Channel**) — felhasználó → műholdas Internet-szolgáltató — adódik. ~~Az egyirányú~~ Egyirányú műholdas szolgáltatás esetében a Return Channel valamilyen földi rendszeren (modem, ADSL stb.) keresztül, míg a kétirányú esetében az is műholdas kapcsolaton keresztül valósul meg. A felhasználó szempontjából a Forward Link (műholdas szolgáltató → felhasználó) mindkét esetben műholdas kapcsolat.

~~Az A fenti ilyen típusú~~ szolgáltatásokat nyújtó rendszereket **Interactive Data Broadcast System**-nek nevezik. ~~Ezen A szolgáltatások~~ igénybevételére alkalmas IBM PC kompatibilis vevőberendezés prototípusát 1996-ban mutatták be először.

A rendszer architektúrája a 7. ábrán látható.

Formázás
Felsorolás
és
számozás

7. ábra. Az ~~Az~~-IDBS rendszer felépítése

A **HUB** a rendszer földi feladóállomása, amely fogadja az Internet-hálózat felől érkező IP csomagokat és továbbítja a műhold felé. A **HUB**-a Master Station-t, a Satellite Gateway-t, és a műholdas jeltovábbításhoz szükséges adó/vevő- és antennarendszert foglalja magába.

-A kliensállomásokról származó összes igényt a Master Station-hoz (elsődleges állomás) irányítják, amely-ennek feladata egyrészt a forgalom irányítása (routolás) a műholdas csatorna felé, másrészt a Return Linken érkező felhasználói kérések irányítása az internetes hálózaton keresztül a megfelelő tartalomszerverhez (web, fájl, mail stb.). -A műholdas csatornához, a műholdas átjárón (**satellite Satellite gateway-Gateway**, vagy röviden SGW) keresztül csatlakozik.

-Az SGW hardver és szoftver elemek kombinációja, amely fogadja a Master Station felől érkező IP datagrammokat, beágyazza azokat a megfelelő formátumba és a beágyazott IP csomagokat DVB-S rendszeren keresztül továbbítható Transport Stream csomagokká alakítja.

Ezután a Az így létrejött Transport Stream csomagok a csatornakódolóra, majd a modulátorra kerülnek, és végül az antennarendszer en keresztül továbbítódnak a műhold irányába továbbítja őket.

Az az Internetről származó adatok a műsorszóró műhold által biztosított csatornán keresztül jutnak el a felhasználóhoz.

-A **kliensállomásnál** a vevőfej a műhold irányából érkező, a felhasználói programon keresztül beállított frekvenciájú és polarítású jelet a DVB-S vevőkártya vételi sávjába (950–2150 MHz) keveri le.

A vett és lekevert jel a vevő/dekódoló egységbe kerül, ami ez a Transport Stream-et demultiplexálja és a megadott PID-del rendelkező csomagokat megtartja feldolgozásra, a többi pedig eldobja. A csomagok kibontása, majd összefűzése után előáll a továbbított információ. A vevő/dekódoló egység lehet a számítógépbe telepített vevőkártya, vagy külső USB-csatlakoztatású vevő, vagy DVB-S/IP alapú műholdas modem.

IP csomagok DVB/MPEG feletti átvitele

—Az IP tartalom továbbítására olyan protokollt alkalmaznak, ami az IP datagrammokat a DVB-S hálózaton belüli átvitelre alkalmas csomagokra alakítja át. A legalacsonyabb réteg, amit adatmezőnek tudunk használni, a 188 bájts hosszú Transport Stream csomag, ennek fejrésze – ahogy azt már az előzőekben ismertettük –, tartalmaz egy csomagazonosítót (PID), amely most egy logikai broadcast csatornát reprezentál pont-többpont jellemzőkkel. —A hosszabb IP csomagok átvitele esetén olyan protokollt kell alkalmazni, ami feldarabolja, és amajd a végberendezésben összerakja a csomagokat.

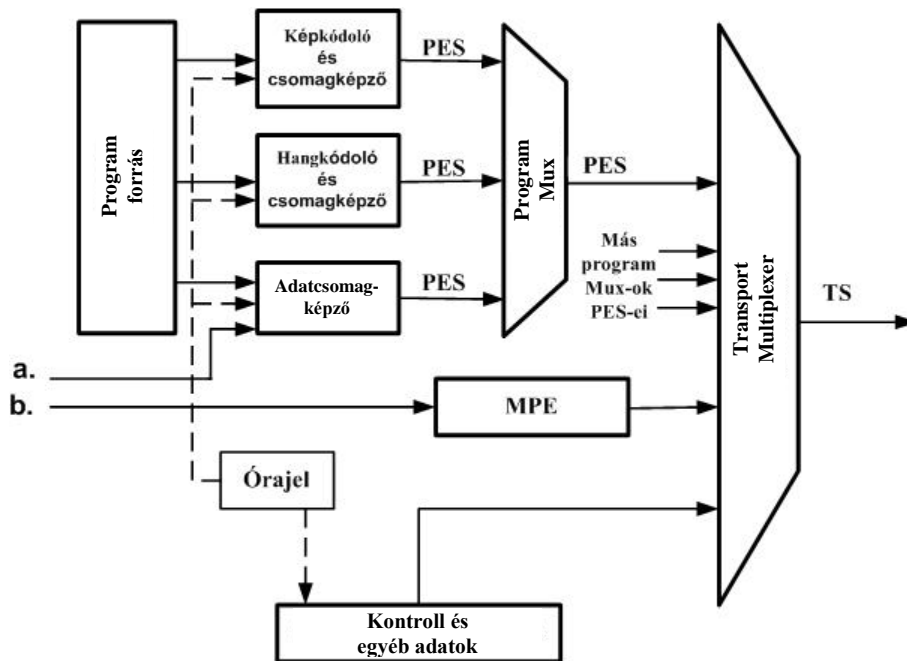
A DVB rendszeren belül alapvetően kétféle út áll rendelkezésre az IP datagrammok továbbítására:

- az adatsomagokat a videó és audió stream-ekhez hasonlóan a **PES csomagokon** belül továbbítják, ezt az eljárást data streaming-nek nevezik (8. ábra a. becsatolási pont);
- az adatsomagokat **MPE keretekben** továbbítják (8. ábra b. becsatolási pont).

Formázás
Felsorolás
és
számozás

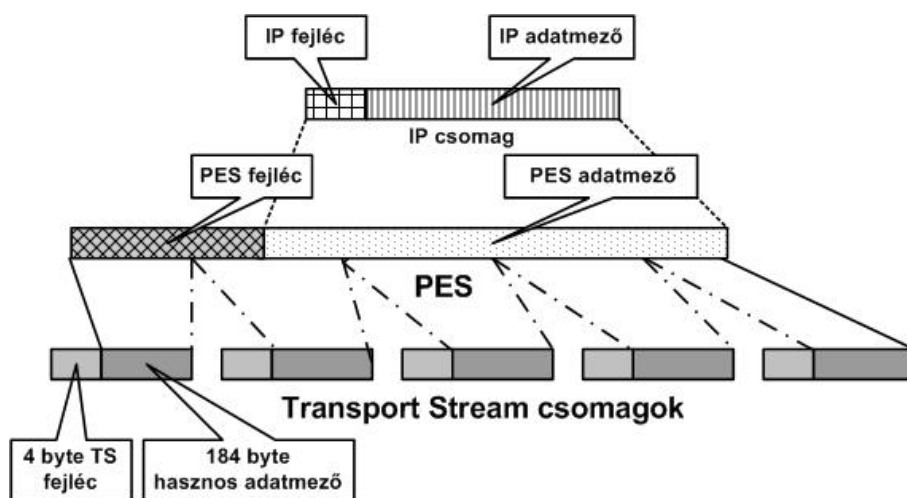
Mindkét esetben – a Az IP csomagok darabolása és összerakása mindkét esetben automatikusan megy végbe.

8. ábra. IP csomagok továbbítási lehetőségei a DVB-n belül

PES-en belüli IP átvitel

Az IP csomagból – a forrás kódolásnál ismertetett eljárással – PES csomagot generálnak, majd azokat és ezt összemultiplexálják más forrásokból – TV programból vagy más Internet-szolgáltatótól – származó PES-ekkel. Ezt követően a már ismertetett módon 188 bájtos Transport Stream csomagokra tördelik az adatfolyamot, majd a csatornakódolóhoz továbbítják, majd a csatornakódolás, valamint a moduláció után kisugározzák. A teljes protokoll-struktúra: **IP/PES/MPEG-2 TS/DVB-S**, az IP PES Transport Streamba történő tördelését vázlatosan a 9. ábrán szemléltetem.

9. ábra. Az IP datagramm PES-en belüli továbbítása

Multi Protocol Encapsulation (MPE)

Az MPE egy olyan eljárást biztosít, ami lehetővé teszi DVB-S/MPEG-2 Transport Stream feletti adathálózati protokollok átvitelét. Ebben az eljárásban minden IP csomag MPE fejléccel kezdődik, így az Ethernet hálózatoknak megfelelő csomag jön létre. A fejléc tartalmazza például:

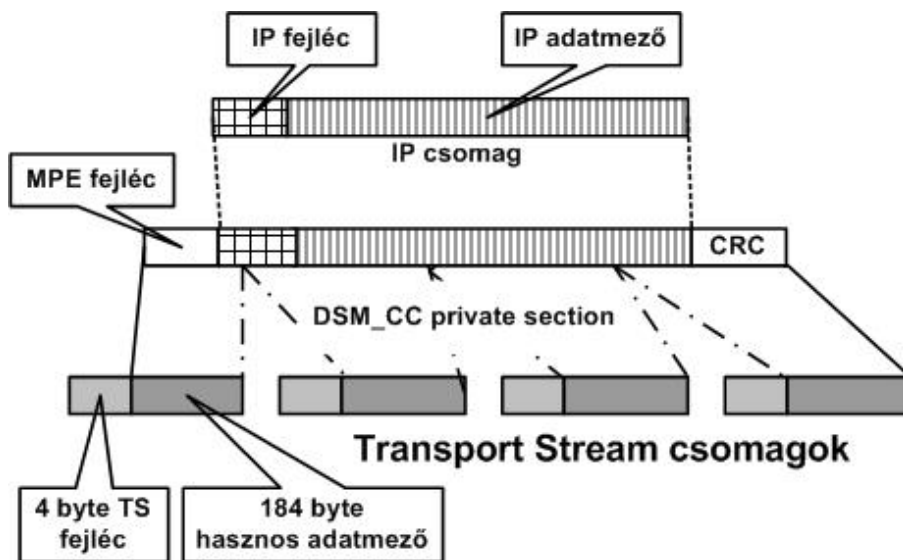
- a keret hosszát;
- a keret sorszámát;
- a vevő 6 bájtos fizikai címét (MAC-cím).

A csomag végén egy 32 bites CRC helyezkedik el, mely a hibadetektálást segíti. A teljes protokoll-struktúra ebben az esetben IP/MPE/MPEG-2 TS/DVB-S. Az Ez azt jelenti, hogy az IP csomagot tartalmazó MPE kereteket a továbbiakban a már ismert úton

Formázás
Felsorolás
és
számozás

-188 bájtos Transport Stream csomagokra tördelik (10. ábra), majd a csatornakódolás, valamint a modulációt követően kisugározzák.

Az MPE formátumot „datagram_section”-nak, az IP csomagot tartalmazó MPE keretet pedig „DSM_CC_private_section”-nek hívják. Az MPE formátum egyébként a „Service Information”-szolgálati információk és a „Program Specific Information”-program-specifikus információk, azaz a rendszer-belső információk tábláinak az átvitelére szolgáló ún. „table section”-módosított változata.

10. ábra. Multiprotocol Encapsulation

Az aA datfájlok letöltése (fájltranszfer)

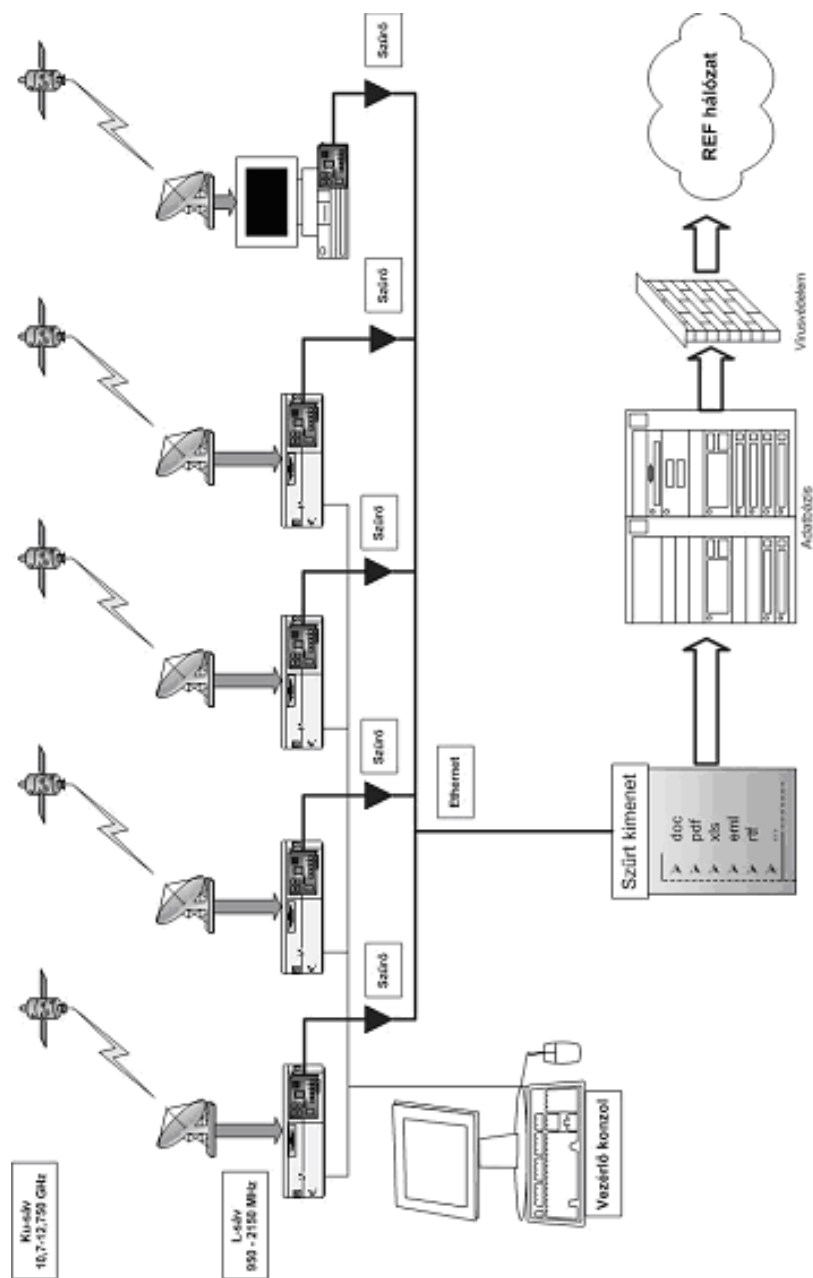
Az aA datfájlok letöltése letöltéséhez során a felhasználó egy kérést küld a tárolószerverhez (Master Station) a visszairányon keresztül. Az internetes kapcsolatot a felhasználó számítógépe indítja az alkalmazási rétegnél (például böngésző), a kérés egy IP csomagba kerül, mely csomagnak fejléce tartalmazza a felhasználó vevőkártya-vevőkártyájának IP címét, mint forráscímet, és továbbá célcímként a tartalomszerver IP címét.

A felhasználó kérései a műholdas szolgáltató által biztosított protokoll program (olyan program, amely a Return Channel-en keresztül mindig a tárolószerverhez küldi a felhasználó kéréseit) segítségével a tárolószerverhez jutnak, ami ez egy inicializáló üzenetet küld a tartalomszervernek a felhasználó által kért fájlok letöltésére.

-A tartalomserver veszi az üzenetet és a kért csomagokat – szintén a tárolószerveren keresztül – indítja~~küldi~~ a forráscímre, ami a műholdas vevőkártya IP címe, ~~de az útvonal mindig a tárolószerveren keresztül vezet.~~ A routerek úgy vannak konfigurálva, hogy a letöltési irány mindig a műholdas csatorna legyen.

-A felhasználó által kért csomagok a tárolószerveren keresztül a DVB gateway-be kerülnek, ~~ahol~~ itt a csomagok IP datagrammjaikat DVB/MPEG-2/MPE csomagokba helyezik, majd a műholdra sugározzák, és onnan jutnak el a felhasználóhoz. A fájltranszfer során a fájlokat két lépésben töltik le:

- (1) A felhasználó felcsatlakozik az Internet hálózatra, elküldi kéréseit a tárolószervernek, majd ezután kilép a rendszerből. A szerver összegyűjti a felhasználó kéréseit és letölti a tárhelyre.

11. ábra. DVB-S adatszerző munkahely elvi felépítése

- (2) A felhasználó valamivel később felcsatlakozik a hálózatra és jelzi a tárolószervernek, hogy készen áll a letöltésre. A szerver olyan üzenetet küld vissza, ami tartalmazza az adatok küldésének időpontját, majd az adott időpontban nagy sebességgel (2 Mbps-tól 16 Mbps-ig) letöltődik a felhasználó gépére az adatmennyiség.

A Adatszerzés DVB-S alapú adatszerző munkahely elvi felépítéserendszerekből

Mint a bevezetőben említettem, az IP alapú adatforgalom a rádióelektronikai felderítés számára adat (információ) forrás. A DVB-S rendszerekből történő adatszerzéshez az alábbi feltételek megléte szükséges:

- megfelelő érzékenységgű pozícionálható antenna és down converter rendszer, amely a műholdas frekvenciasávokat (C vagy Ku) a vevő üzemi (általában 950–2150 MHz) sávjába transzponálja;

Az adatszerzéshez a következő eszközökre van szükség:

A figyelni kívánt frekvenciasávnak megfelelő Ku vagy C sávós vevőfej(-ek) (LNB)

Parabola tükör(-ök)

• DVB-S jelek fogadására és feldolgozására alkalmas vevőegység (PC kártya vagy DVB-S modem);

- felhasználói szoftverek;

1. Manőverezési képességek megvalósításához szükséges antenaforgató rendszer

• számítógép-hálózat.

Az adatszerzés első fázisa a felfedés, amely az alábbi lépéseket tartalmazza:

1. Az antennarendszer pozicionálása a kívánt műholdhoz.

2. A műhold szkennelése. A mai modemek és vevőkártyák szoftvere lehetővé teszi a Scan & Search üzemmódot, amellyel megvizsgálja a scan menüben beállított frekvenciasávot, majd kiírja azokat a frekvencia értékeket és a hozzájuk tartozó Symbol Rate értékeket, amelyeken DVB-S adást talált, függetlenül annak típusától (adat, televízió adás, rádió adás).

3. Transzponder-szkennelés. Másik program segítségével az előző módon meghatározott frekvenciák közül kiválasztva egyet és felprogramozva a DVB-S adás fizikai paramétereivel (polaritás, Symbol Rate), meghatározható a transzponder azon PID-jeinek az értéke, amelyeken

Formázó
Felsorolás
és
számozás

Formázó
Felsorolás
és
számozás

IP adatátvitel történik. A PID-ekre meghatározható még a csatorna aktivitása, a transzponder forgalmára vonatkozóan.

4. Adatmentés. Megfelelő szoftver lehetővé teszi az IP adatfolyam mentését a megadott PID számra vonatkozóan.

5. Az értékelés során meg kell határozni a lementett adatok információ tartalmát és célszerű egy olyan adatbázist létrehozni, ami elősegíti a lehallgatás végrehajtását.

Az adatbázisban az alábbiakat indokolt megjeleníteni:

- a műhold neve és helyzete;
- a transzponder frekvencia;
- a jel polaritása;
- a jel szimbólum sebessége;
- a FEC érték;
- az IP csatorna PID számai;
- a szolgáltató neve;
- a végfelhasználó IP címe és MAC címe.

t a klasszikus módon itt is két részre bonthatjuk:

Felfedés

Lehallgatás

A felfedés menete a következő:

1. Az antennarendszer pozicionálása a kívánt műholdhoz.

2. A műhold szkennelése: a vevőkártya szoftvere lehetővé teszi a **scan&search** üzemmódot, amellyel a kártya megvizsgálja a **scan** menüben beállított frekvenciasávot, majd kiírja azokat a frekvencia értékeket, illetve ezeknek a **Symbol Rate** értékeit, amelyeken **DVB-S** adást talált, függetlenül annak típusától (adat, televízió adás, rádió adás).

3. Transzponder szkennelés: egy másik program segítségével az előző módon meghatározott frekvenciák közül kiválasztva egyet és felprogramozva a **DVB-S** adás fizikai paramétereivel (polaritás, **Symbol Rate**), meghatározható a transzponder azon **PID**-jeinek az értéke, amelyeken **IP** adatátvitel történik. Ezen felül, a **PID**-ekre meghatározható a csatorna aktivitása a transzponder forgalmára vonatkozóan.

4. Adatmentés: egy harmadik szoftver lehetővé teszi az **IP** adatfolyam mentését a megadott **PID** számra vonatkozóan.

5. Értékelés: meg kell határozni, hogy milyen a lementett adatok információ tartalma és ennek függvényében célszerű egy olyan adatbázist létrehozni, ami elősegíti a lehallgatás végrehajtását. Az adatbázisban a következő bejegyzéseknek kell szerepelni:

- műhold neve és helyzete**
- transzponder frekvencia**
- jel polaritása**
- a jel szimbólum sebessége**

Formázó
Felsorolás
és
számozás

Formázó
Felsorolás
és
számozás

FEC érték

Az IP-esetorna PID-számai

Szolgáltató neve

Felhasználó.

~~A hallgatáskor során a feltüntetett adatbázis értékeivel az adatokat rögzítő szoftverben előre definiált értékekkel bejegyzéseket tudunk létrehozni, amelyek ezen segítségével a feldolgozó program könnyen felkonfigurálható. A szoftver felkínál egy elsődleges szűrési lehetőséget is, meg lehet adni, hogy milyen típusú fájlok kerüljenek mentésre. A mentett fájlokat értékelésre a fájlszerverről lehet eljuttatni az adatfeldolgozó munkahelyekre.~~

~~Zárszó~~

~~A ez cikk írásának időpontjában Jelenleg már üzemel egy kísérleti munkahelyrendszer, melyen ahol különféle DVB-S analízáló és adatrögzítő programok fejlesztése és tesztelése folyik.~~

~~A legtöbb N nehézséget és problémát jelen a nagy mennyiségű adat előszűrése, ideiglenes tárolása és feldolgozása okozza. Erre a problémára probléma megoldása lehet olyan programok készítése vagy beszerzése is, ehet, amelyek már a fájlon belüli tartalom szerint is végeznek szűrést (például kulcsszavak szerint).~~

~~A jövőben A jövőben számítani fel kell kell készülni a Voice over IP (VoIP) technológia műholdon történő terjedésére is, amely napjainkban a földi kommunikációs rendszerek vezető eljárásává válik, és az IP alapú fax- és telefonátvitelben nyújthat jelenthet újabb adatforrásokat. A közeli jövőben Bevezetésre kerül a DVB-S2 szabvány (a DVB-S módosított, javított változata), amely azonos sávszélességen 30%-kal nagyobb adatátviteli sebességre képes, mint a DVB-S.~~

FELHASZNÁLT IRODALOM

- www.etsi.com
- www.eutelsat.com
- www.dvb.org
- Hu, Y.; Li, V. O. K.: *Satellite-based Internet: A tutorial*. IEEE communications magazine 2001
- Neale, J.; Green, R.: *Interactive channel for multimedia satellite networks*. IEEE communications magazine

- Linder, H.; Clausen, H. D.:
Satellite Internet services using DVB/MPEG-2 and multicast Web caching.
IEEE communications magazine 2000

**A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS HATÁSA
EGY KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGRA –
A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ÉS
A TERRORIZMUSELLENES KÜZDELEM**

A terrorizmus egyidős az emberi társadalommal, mert mindig voltak olyan egyének és csoportok, akik politikai, ideológiai, vagy vallási céljaik érvényesítése érdekében az erőszak eszközével kívánták megfélemlíteni a társadalmat. Az erőszak ilyen formája folyamatosan jelen volt a társadalmakban és a közösségekben. A terrorizmusnak történelmi gyökerei ellenére nincs egységes meghatározása, mivel a terrorista cselekmények széles spektruma, valamint eszközrendszere miatt az eddig megállapított fogalmak nem fedik le teljesen ezt az erőszakos tevékenységet. A fogalmi rendszer központi elemei: az erőszak alkalmazása; politikai, vallási, etnikai, társadalmi érdekérvényesítés; megfélemlítés, pusztítás és váratlanság, kiszámíthatatlanság.

Talán két jogszabály határozza meg legjobban a terrorizmust. Az **Egyesült Államok Szövetségi Törvénykönyve**¹ szerint a terrorizmus „...az erő és az erőszak törvénytelen alkalmazása személyek vagy tulajdon ellen, hogy megfélemlítse vagy korlátozza a kormányt vagy a polgári lakosságot...”². A **2000. évi brit terrorizmustörvény**³ szerint a terrortámadás olyan akció végrehajtása, vagy végrehajtásával való fenyegetés, amely magában foglalja a személyek és a tulajdon elleni súlyos erőszakot, veszélyezteti a személyek életét, valamint súlyos kockázatot jelent a közösség, vagy a közösség részének egészségére, vagy biztonságára.⁴ Ezek a meghatározásokon kívül számos, nagyon különböző definíció létezik, amelyek jól ábrázolják a fogalmi rendszer megosztottságát.

A terrorizmus történelmi alakulását több korszakra lehet osztani.⁵ Az első időszak az ókori és a kora középkori terrorizmus, amely a francia forradalomig (1789-ig) tartott. Akkor a terrorista akciók általában személyek, tömegek elleni gyilkosságokban, valamint emberrablásokban nyilvánultak meg.

A második időszak 1789–1855 között volt, amelyre a francia forradalom alatt kiobbant terror uralma volt jellemző. Ennek a korszaknak a „központi” eszköze a guillotine volt. Az 1855. évi fordulópontot a III. Napóleon francia császár elleni merénylet jelentette, amelynek először voltak nemzetközi jogi következményei, mert a merénylők Belgiumba menekülését követően törvényt hoztak, amely szerint a külföldi államfők, vagy azok családtagjai ellen elkövetett merénylet nem politikai bűncselekmény, így kiadhatók az elkövetők. Abban az időszakban jelent meg a színen az Ír Köztársaság Testvériség, amely új elemet hozott a terrorizmusba, a nemzeti jelleget.

¹ „The United States Code of Federal Regulations (CFR)” – Szövetségi Törvénykönyv, az Egyesült Államok Kongresszusa által hozott jogszabálygyűjtemény.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Definition_of_terrorism. Letöltés: 2006. április 21.

³ „The British Terrorism Act 2000” – Az Egyesült Királyság Parlamentje fogadta el, 2000-ben.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Terrorism_Act_2000. Letöltés: 2006. április 21.

⁵ www.terrorism-research.com/history/. Letöltés: 2006. április 22.

A következő időszak 1855 és 1945 közé tehető, amikor a fegyverek fejlődésével új eszközök – többek között pontosabb lőfegyverek és nagyobb hatásfokú, de kisebb méretű robbanószerkezetek – jelentek meg a terrortámadásokban. A modern megsemmisítő eszközök alkalmazása egyre nagyobb veszélyt jelentett a társadalmak számára.

A bipoláris világrendet is átölelő, 1945–2001 közötti időszakban a terrorizmust is átszötte az ideológiai szembenállás, amely abban is megnyilvánult, hogy a két globális hatalom nem nyilvánosan, de támogatott egyes terrorista mozgalmakat. Az abban az időszakban tevékenykedett „baloldali” terroristaszervezetek jelentős részét aktívan támogatta a Szovjetunió, valamint a közép-kelet-európai szocialista államok, így Csehszlovákia is.

A terrorizmus legújabb korszaka 2001. szeptember 11-én kezdődött, amikor muzulmán terroristák több terrortámadást követtek el az Egyesült Államok honi területén. A támadások jellegükben és eszközeikben is újat jelentettek, továbbá a támadást követően létrejött és még formálódó nemzetközi összefogás új dimenzióba helyezte a terrorizmus elleni fellépést, amelyet nemzetközi terrorizmusellenes háborúnak⁶ nevezünk. A terroristák akkor alkalmaztak először a támadás során olyan eszközt (utasszállító repülőgépet), amelynek nem elsődleges célja a pusztítás. Korábban az utasszállító repülőgépek a terroristák repülőgép-eltérítésének célpontjai voltak, nem pedig eszközei. A nemzetközi összefogás intenzitását jelentősen befolyásolta, hogy az egyedüli globális hatalmat (az Egyesült Államokat) érte támadás, amely minden befolyását latba vetette a terrorizmus felszámolása érdekében. Azonban a nemzetközi összefogásban törést jelentett a koalíciós erők Irak elleni hadművelete, mert az Egyesült Államok saját érdekeit a terrorizmus elleni harc elé helyezte. Szeptember 11-ét követően a terrorizmus vallási jelleget öltött, amelyet jól ábrázolnak az Európában végrehajtott támadások, a csecsen fegyveresek oroszországi akciói, a Délkelet-Ázsiában (többek között Indonéziában és a Fülöp-szigeteken) végrehajtott támadások, valamint az Egyiptomban elkövetett merényletek is.

Következtetésképpen a modern kori terrorizmus fő jellemzőjeként megállapítható, hogy a terrortámadások sokkal pusztítóbbak (több emberéletet követelnek és nagyobb anyagi kárt okoznak) az alkalmazott eszközöknek (fegyvereknek) köszönhetően. A terrortámadás eszközei – nemzetközi terrorista szakértők szerint – a tömegpusztító fegyverek irányába fejlődnek. A tömegpusztító fegyverek esetében a jövőben várhatóan a vegyi fegyverek, valamint az úgynevezett „piszkos” bombák⁷ alkalmazásának a veszélye fokozódik. **A terrorista támadások nemzetközivé váltak, amelyek nem korlátozódnak egy-egy régióra, hanem globális kihatásuk van.**

⁶ Az Egyesült Államok által alkalmazott meghatározás: „*War on terror*”.

⁷ Úgynevezett „piszkos” bombáknak nevezzük azokat a robbanószerkezeteket, amelyek sugárzó anyagokat tartalmaznak, és a szerkezet felrobbanását követően ezek az anyagok szétszóródnak, így okozva súlyos sugárszennyeződést. A robbanásakor nem következik be láncreakció.

A fentiek alapján **a nemzetközi terrorizmus jelenleg Közép-Európára⁸ is veszélyt jelent**, amelyet erősít, hogy a közép-európai országok – mint az euroatlanti biztonsági rendszer részesei –, aktív szerepet vállalnak a terrorizmus elleni küzdelemben. Az aktív szerepvállalás következtében a közép-európai országokat több alkalommal is megfenyegették a nemzetközi terrorszervezetek.⁹ A közép-európai országok területén a modern kori terrorizmus (2001-től) időszakában nem hajtottak végre jelentősebb terrorista akciót, de a közép-európai országok állampolgárait – kiemelten a nemzetközi terrorizmus ellenes küzdelemben részt vevő katonákat –, külföldön¹⁰ több támadás érte. A terrorizmustól kiemelten veszélyeztetett régiókban tartózkodó polgári személyek is a terrortámadások áldozatává váltak.¹¹

Az, hogy **2001 óta a közép-európai régióban nem történt jelentősebb terrortámadás**, nem jelenti azt, hogy a nemzetközi terrorizmus által kevésbé fenyegetett régióhoz tartozik. A terroristák egyelőre még inkább tranzit- és időszakos rejtékhelynek tekintik a régiót, mint célpontnak¹². A közép-európai régió számára ezért a terrorizmus inkább külső, mint belső fenyegetettség, mert jelenleg nem létezik közép-európai eredetű terroristaszervezet. (Szélsőséges csoportok azonban minden egyes közép-európai országban léteznek, de terrorista akciót eddig nem hajtottak végre.) A közép-európai országokra ezért a régió kívülről érkező terroristák jelentenek veszélyt, akik bázist találhatnak a régióba érkező külföldiek között¹³, valamint az iszlám terrorizmus esetében az országokban élő kis létszámú iszlám közösségek belülről.

SZLOVÁKIA ÉS A TERRORIZMUS

A csehszlovákiai történelmi háttér

Szlovákia és a terrorizmus kapcsolatának vizsgálatát megelőzően vissza kell tekinteni a csehszlovák történelmi gyökerekre. Csehszlovákia a hidegháború időszakában nem tartozott a terrorizmus ellen fellépő országok közé, inkább megtűrte az ország területén tartózkodó terroristákat, akik többségükben a nemzeti felszabadító mozgalmakhoz kötődtek.¹⁴ Ez a politika a felszabadítási mozgalmak támogatásában is megnyilvánult, amely nemcsak külföldi fegyveresek kiképzésében és rejtőztetésében, hanem fegyverek és robbanóanyagok szállításában, valamint terrortámadások végrehajtásában is megvalósult. A hidegháború időszakában a terrorizmus összefonódott a Semtex robbanóanyaggal, amelyet Csehszlovákiában gyártottak, és amelyből jelentős mennyiséget szállítottak külföldre, többek között Líbiába (900 tonna). Csehszlovákiában a külföldi terroristák kiképzését a

⁸ A tanulmány Közép-Európa részének tekinti: Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Szlovéniát, Romániát és Horvátországot.

⁹ Többek között 2004 szeptemberében Ajman az-Zavahiri, az al-Kaida egyik vezetője Szlovákiát és Magyarországot is megfenyegette.

¹⁰ Afganisztánban, valamint Irakban.

¹¹ Az egyiptomi terrorakciókban életüket veszített személyek.

¹² Ezt alátámasztja az egyik madridi merénylet magyarországi, ausztriai és szerbiai tartózkodása.

¹³ Csehországban 200 ezer külföldi él. www.mia.sk/DE_TL/SKOL/DT_200201/17_01_09.htm. Letöltés: 2006. április 23.

¹⁴ *Bűn és büntetlenség*. Új Szó, 2001. szeptember 19.

hidegháború időszakában a „Kikötő” fedőnevű különleges kiképző iskolában végezték, ahová palesztinok, afgánok, vietnamiak és afrikaiak érkeztek, akiket terrorista akciók megszervezésére, illetve végrehajtására képezték ki. A leghíresebb terrorista ügy, amelybe egy csehszlovák ügynök is belekeveredett, a Szabad Európa Rádió müncheni székháza ellen tervezett terrortámadás, amelynek a fedőneve „Panel” volt.¹⁵ Az ügynököt vád alá helyezték, de ítélet nem született. Ettől a történelmi háttértől Csehország és Szlovákia nehezen szabadul meg, még akkor is, ha már 17 éve megindult az a demokratizálódási folyamat, amelynek eredménye az euroatlanti biztonsági struktúrába való integráció volt. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Cseh Köztársaságban és a Szlovák Köztársaságban lévő egyes vállalatok az elmúlt másfél évtizedben több alkalommal kerültek illegális fegyverkereskedelem gyanújába, egyes szállítmányok ugyanis ENSZ-embargó sújtotta országokba irányultak.

Van-e terrorizmus Szlovákiában?

A Szlovák Köztársaság 1993. január 1-jén történt létrejöttét követően az ország területén még nem követtek el terrortámadást¹⁶, amelyet a Szlovák Köztársaság biztonsági helyzetéről elkészített jelentések¹⁷ is alátámasztanak. Az elmúlt 13 évben Szlovákiában ugyan történtek terrorista jellegű bűncselekmények, köztük robbantásos akciók, emberrablások és gyilkosságok, azonban ezeknek a célja nem a társadalom, vagy a közösség erőszakkal történő megfélemlítése volt, hanem inkább a szervezett bűnözéshez köthetők. A Terrorizmus Megelőzésének Nemzeti Emlékezet Intézete (MIPT)¹⁸ 1998–2005 között nyolc olyan Szlovákiában elkövetett eseményt¹⁹ jelöl meg, amelyek kapcsolatban állhattak a terrorizmussal. Ez a nyolc támadás robbantásos merénylet volt, melyek közül kettőnek lehettek politikai céljai, de azok sem bizonyítottak.

A **szlovákiai**, valamint a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó **hatóságok és szervezetek információja szerint nem léteznek szlovákiai eredetű terrorista szervezetek**. Nem zárható ki azonban annak a lehetősége, hogy a nemzetközi terrorista szervezetek egyes tagjai ideiglenesen Szlovákia területén tartózkodnak. A muzulmán terroristáknak ideiglenesen menedékhelyet adhat az a szlovákiai iszlám közösség, amely a környező közép-európai országokhoz képest a legkisebb létszámú. A szlovákiai iszlám közösséghez 2715 fő tartozik²⁰, amely az illegális migráció révén folyamatosan bővül. 2005-ben 3549 külföldi állampolgár folyamodott menedékkért Szlovákiában, míg 1993. január 1-je óta ez a létszám elérte a 48 320 főt.²¹ A menedékkérők között jelentős számban vannak Bangladesből, Pakisztánból, Irakból és Törökországból érkezett személyek.

¹⁵ *Támadás a Szabad Európa ellen*. Új Szó, 2001. szeptember 29.

¹⁶ www.terrorism.com/modules.php?op=modload&name=Countries&file=index&view=217.
Letöltés: 2006. május 1.

¹⁷ Správa o Bezpečnostnej situácii v Slovenskej Republike – 2002, 2003, 2004.

¹⁸ The National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT).

¹⁹ www.tkb.org/MoreCountryIncidents.jsp?countryCd=LO.

²⁰ Tálas – 6. oldal.

²¹ www.minv.sk/mumvsr/sprava05/text.htm. Letöltés: 2005. április 29.

Szélsőséges szervezetek Szlovákiában

Szlovákiában jelentős problémát okoz az országban jelen lévő rasszizmus – a terrorizmushoz hasonló, de ahhoz nem sorolható bűncselekménytípus –, valamint a kisebbségek irányában megnyilvánuló bűnözés, amelyeknek politikai okai vannak. A rasszista jellegű támadásokat zömmel szlovákiai szélsőséges csoportok hajtják végre. 1993-tól 2004-ig fokozatosan nőtt a szélsőséges csoportok és a csoportokhoz tartozó személyek által elkövetett bűncselekmények száma.²² Ennek következtében a szlovák rendőrség kiemelt szerepet tulajdonít az extrémizmus elleni fellépésnek, amelyben a nemzetbiztonsági szolgálatok is részt vesznek.

A szlovák rendőrség a szélsőséges csoportokhoz és személyekhez sorolja azokat, akik elutasítják az érvényben lévő jogszabályokat, nem rendelkeznek vallási, faji és etnikai toleranciával, agresszivitás és brutalitás jellemző rájuk, melynek következtében fizikai erőszakot alkalmaznak a más valláshoz, fajhoz és etnikai csoportokhoz tartozó egyének ellen. Szlovákiában kirívóan jobboldali szélsőséges csoportok tevékenykednek, amelyek skinhead és neonáci jellegűek. A szlovákiai szélsőséges szervezetek között jelentős a megosztottság. 21 szlovákiai városban működnek skinhead csoportok, köztük a Blood and Honour, a Slovakia Hammers Skin és a Security Service Action Group Slovakia.²³ A szélsőséges csoportok általában egy-egy zenekar köré szerveződtek, amelyeket a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok folyamatosan megfigyelnek.

A szlovák rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok fellépésének köszönhetően **Szlovákiában 2004-től jelentős sikereket értek el az extrémizmus elleni fellépés során**, amelynek eredményeként csökkent a szélsőséges személyek által elkövetett bűncselekmények száma. A szélsőséges csoportok jelenleg nem jelentenek komoly veszélyt az alkotmányos rendre.²⁴

SZLOVÁKIA ÉS A TERRORIZMUSELLENES KÜZDELEM

A Szlovák Köztársaság – mint az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagja –, **elítéli a terrorizmus minden formáját, tekintet nélkül annak származási helyére, valamint ideológiai, politikai, etnikai, vagy vallási jellegére.**²⁵ A kormány, továbbá az ország biztonságának garantálásában részt vevő összes állami szervezet fő prioritásának tartja a terrorizmus elleni küzdelmet. Szlovákia törekvéseit – multilaterális szinten –, azokon a nemzetközi fórumokon (szervezeteken) keresztül kívánja megvalósítani, amelyek hatékonyan fel tudnak lépni a nemzetközi terrorizmus ellen. A terrorizmus elleni fellépésben az ország két- és többoldalú kapcsolatai is jelentős szerepet játszanak. A nemzetközi szervezetek terrorizmusellenes tevékenységében való aktív részvétel nemcsak a nemzetközi

²² www.minv.sk/extremizmus/. Letöltés: 2005. április 29.

²³ „Extrémistká scéna na Slovensku” – A szlovák belügyminisztérium jelentése a szlovákiai szélsőséges mozgalmakról.

²⁴ „Sprava o bezpečnosti Slovenskej Republiky za rok 2004” – A 2004. évre vonatkozó jelentés a Szlovák Köztársaság biztonságáról. www.rokovania.sk. letöltés: 2006. április 30.

²⁵ A Szlovák Köztársaság Külügyminisztériumának hivatalos állásfoglalása. www.mzv.sk/App/WCM/main.nsf?Open. Letöltés: 2006. április 30.

terrorizmusellenes koalícióban való szerepvállalásra irányul, hanem az ország biztonságának fokozására is. A szlovák külügyminisztérium állásfoglalása alapján a nemzetközivé váló terrorizmus elleni nemzeti, vagy regionális szintű összefogás nem elegendő, ezért szükséges a nemzetközi közösség globális és komplex fellépése.

A Szlovák Köztársaság az euroatlanti biztonsági rendszer részes államaként **elkötelezett híve a terrorizmus elleni harcnak**, amely megjelenik mind az ország jogszabályaiban és stratégiai dokumentumaiban, mind pedig azoknak az állami szervezeteknek és intézményeknek a tevékenységében, amelyek aktív szerepet vállalnak a terrorizmus elleni küzdelemben.

A jogszabályi háttér

A csehszlovák jogszabályokban 1989-ig, a bársonyos forradalomig nem tulajdonítottak szerepet a terrorizmusnak, amelyet az is bizonyít, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 140/1961. számú törvény sem tartalmazta különálló bűncselekményként a terrorizmust. Ezt bizonyítja az is, hogy a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság csak 1992-ben csatlakozott a terrorizmus elleni nemzetközi összefogáshoz, amikor ratifikálta az Európa Tanács által 1977-ben elfogadott, a terrorizmus visszaszorításáról szóló európai egyezményt.²⁶ Az egyezmény már akkor is világosan megfogalmazta azokat a cselekményeket, amelyek a terrorizmus kategóriájába tartoznak.

A Szlovák Köztársaság megalakulása előtt elfogadott alkotmányban²⁷ sem szerepel a terrorizmus, mint jogi kategória, azonban az alaptörvény az alapvető jogokról szóló második fejezetében tartalmazza azoknak a jogoknak a védelmét, amelyeket terrortámadás bekövetkezése korlátoz. Az ország létrejöttét követően az alapvető állami intézményekről megalkotott törvényekben is csak átvitt értelemben szerepel a terrorizmus elleni fellépés, de magát a terrorizmus kategóriáját nem használják. Többek között a Szlovák Köztársaság haderejének megszervezéséről szóló 3/1993. számú törvény²⁸, a lakosság védelméről szóló 42/1994. számú törvény²⁹, és az ország védelméről szóló 351/1997. számú törvény³⁰ nem számolt a terrorizmus általi fenyegetettséggel. Ezek a törvények csak közvetetten tartalmazzák a terrorizmus elleni fellépés lehetőségét.

Az ország megalakulása után négy évvel elfogadott védelmi törvény azonban már a fegyveres erők alapfeladatai közé sorolja a kívülről érkező támadásokkal szemben a szabadság, az ország függetlenségének, szuverenitásának és területi egységének védelmét, valamint segítségnyújtást az emberi életet és tulajdont veszélyeztető rendkívüli események hatásainak felszámolásában. A fentiek alapján megállapítható, hogy a Szlovák Köztársaság jogrendszere 2001-et megelőzően nem

²⁶ 1977 European Convention on the Suppression of Terrorism. http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/. letöltés: 2006. április 28.

²⁷ 460/1992. számú törvény a Szlovák Köztársaság alkotmánya.

²⁸ Zákon č. 3/1993. Z. z. o zriadení Armády SR.

²⁹ Zákon č. 42/1994. Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva.

³⁰ Zákon č. 351/1997. Z. z. Branný Zákon.

készült fel a terrorizmus elleni hatékony fellépésre, amelyet alátámaszt Ivo Samson³¹ 2003-ban megjelent tanulmánya is, melyben megállapítja, hogy Szlovákia felkészületlen volt a terrortámadások ellen és a terrorizmus elleni harcra. Ez abban is megnyilvánult, hogy 2001-et követően újrafogalmazták a vonatkozó törvényeket, majd átalakították az ország biztonsági rendszerét, valamint a biztonság garantálásában részt vevő állami intézményeket, kiemelten a fegyveres testületeket. Ez a törvényalkotási folyamat 2001–2005 között zajlott le.

A Szlovák Köztársaságban a terrorizmus elleni küzdelem jogszabályi hátterét két részre oszthatjuk. Az egyik csoportba a parlament által elfogadott törvények, valamint a kormány és a minisztériumok által kiadott rendeletek tartoznak, míg a másikba az ország stratégiai dokumentumai.³² A szlovákiai terrorizmusellenes jogszabályok másik jellemzője az időbeli megosztottság, mert 2001-et megelőzően csak érintőlegesen szerepelt a terrorizmus elleni küzdelem a jogszabályokban, ezzel szemben az Egyesült Államokbeli terrortámadásokat követően kiemelt prioritást kapott ez a terület. 2001. szeptember 11-e előtt Szlovákiában a terrorizmust az országot fenyegető egyik veszélytényezőnek tekintették, amely elleni küzdelemért a fegyveres testületek feleltek. 2001-et követően azonban jelentősen megváltoztak a terrorizmusellenes küzdelem jogszabályi keretei.

A jelenleg érvényben lévő jogszabályok vizsgálata előtt át kell tekintenünk azokat a történelmi gyökereket, amelyek 2001 előtt a terrorizmus elleni fellépés jogszabályi kereteit adták 1992. december 31-ig Csehszlovákiában, majd 1993. január 1-jét követően a Szlovák Köztársaságban.

2001. szeptember 11-én az Egyesült Államokat ért terrortámadás-sorozatot követően, az ország védelmével, valamint biztonságával kapcsolatos intézkedéseket meghozni hivatott Állami Védelmi Tanács (ROŠ)³³ rendkívüli ülést tartott. Azt követően 2001. szeptember 12-én a kormány 175. számú rendkívüli ülésén az államfő és a parlament elnökének jelenlétében tárgyalást folytattak a terrortámadás után kialakult nemzetközi helyzetről, valamint a Szlovák Köztársaság biztonságának garantálása érdekében meghozandó intézkedésekről.³⁴ A kormányülésen megfogalmazták, hogy a kormánynak ki kell dolgoznia azokat a lépéseket, amelyekkel a jövőben megakadályozhatók az esetleges terrortámadások, ugyanakkor megállapították, hogy a Szlovák Köztársaság nincs közvetlen veszélyben. A kormány támogatta az Egyesült Államok azon felhívását, hogy az egész demokratikus világnak csatlakoznia kell a terrorizmus elleni harchoz.³⁵ A kormányfő szeptember 13-án munkaértekezletet tartott, amelyen a szükséges intézkedések elrendeléséről tárgyaltak. Azt követően elkezdődött az a folyamat, amelynek részeként felülvizsgálták az ország biztonságával és védelmével foglalkozó jogszabályokat.

³¹ Ivo Samson szlovák külpolitikai szakértő, a Szlovák Külpolitikai Ügynökség (SFP) tagja.

³² Szlovákiában a stratégiai dokumentumok többsége is jogszabály, mert a dokumentumokat a parlament, valamint a kormány jogszabálykeretbe foglalja.

³³ Rada obrana štatu (ROŠ): Állami Védelmi Tanács, az 1969–2002. között funkcionáló kormánytanácsadói testület.

³⁴ A Szlovák Köztársaság Kormányának 176. ülésének kommunikéje.

³⁵ Szlovákia akkor még nem volt a NATO tagja, így akkor nem vonatkoztak rá az 5. cikkelyből fakadó kötelezettségek.

Az átalakulás legjelentősebb eleme a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsának (BR SR) létrehozása volt, amely a hasonló, de más jogkörökkel rendelkező Állami Védelmi Tanácsot (ROŠ) váltotta le, valamint jelentősnek tekinthető a válsághelyzeteket szabályozó törvények elfogadása.

A terrorizmus elleni küzdelem miatt átalakított jogszabályrendszer egyedül a Szlovák Köztársaság alkotmányát nem érintette, mert az alaptörvény csak az ország 2004. évi Európai Unió csatlakozását követően módosult. Azonban más alkotmányos jogszabályokban jelentős változást hozott a terrorizmus elleni küzdelem, amely megnyilvánult a Büntető Törvénykönyv módosításában, valamint a minősített időszakok szabályozására vonatkozó törvény megalkotásában is.

A jelenleg érvényben lévő Büntető Törvénykönyvet³⁶ 2005. május 20-án fogadta el a parlament, amelyet megelőzően a törvénykönyv 2002. évi módosításában³⁷ jelent meg először a terrorizmus, mint bűncselekmény. A törvénykönyv 37 helyen foglalkozik a terrorizmussal. A jogszabály nemcsak a terrorcselekmények, hanem azok támogatása ellen is fellép. A törvénykönyv megállapítja a terror, valamint a terrorizmus fogalmi körét. A terrorizmus bűncselekményét az követi el³⁸, aki szándékosan megfélemlíti a lakosságot; súlyosan destabilizálja, vagy megsemmisíti az állam alkotmányos, politikai, gazdasági, vagy társadalmi berendezkedését, illetve a nemzetközi szervezetek működését; valamint kényszeríti a kormányt, az államot, vagy a nemzetközi szervezetet, hogy valamit végrehajtson, vagy ne hajtson végre; támadás elkövetésével fenyeget, vagy bűncselekmény elkövetésével fenyegeti az emberek életét, egészséget, egyéni szabadságát, vagy tulajdonát; illetve jogtalanul gyárt, gyűjt, birtokol, tart, készít, szállít robbanó-, nukleáris, biológiai vagy vegyi fegyvereket, vagy megvalósít nem engedélyezett kutatást és fejlesztést olyan fegyverekkel, amelyeket a törvények, vagy a nemzetközi szerződések tiltanak. Az ilyen tevékenység 20–25 év börtönbüntetéssel sújtható. Terrorista szervezetek létrehozása és abban való részvétel, illetve a csoportok támogatása 8–15 év börtönnel büntethető. A törvénykönyv a terrorizmust három bűncselekménytípushoz sorolja: az általános biztonság és az élő környezet elleni bűncselekményekhez; a köztársaság elleni bűncselekményekhez; valamint a béke, az emberiség elleni és a háborús bűncselekmények közé.

A minősített időszakra a terrorizmus elleni küzdelmet a háborúban, háborús helyzetben, rendkívüli helyzetben és szükséghelyzetben az állam biztonságáról szóló alkotmányos törvény³⁹ szabályozza. A jogszabály szerint a terrortámadás végrehajtását követően a kormány javaslatára az államfő rendkívüli állapotot rendelhet el.⁴⁰ Az ilyen a minősített időszakban, amely maximálisan 60+30 napig tarthat, egyes emberi és szabadságjogok korlátozhatók. A rendkívüli állapotban a haderőre vonatkozó legfontosabb intézkedés, hogy a kormány javaslatára az államfő elrendelheti a kötelező katonai szolgálatot, valamint behívhatók a tartalékos

³⁶ 300/2005. számú törvény a Büntető Törvénykönyvről.

³⁷ 421/2002. számú törvény az 140/1961. számú Büntető Törvénykönyv módosításáról.

³⁸ A Büntető Törvénykönyv 419. paragrafus.

³⁹ 227/2002. számú (2002. április 11-én) alkotmányos törvény az állam biztonságáról háborúban, háborús helyzetben, rendkívüli helyzetben és szükséghelyzetben. www.zbierka.sk.

⁴⁰ 227/2002. számú törvény 4. fejezet 1. bekezdés, a rendkívüli állapot feltételeiről.

katonák. Az alkotmányos törvény legfontosabb intézkedése a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsa⁴¹ felállítása, amely a kormány tanácsadó szerve, és az ország biztonságával kapcsolatos kérdésekben nyújt támogatást a kormány döntéseihöz.

Szlovákia ezenkívül a nemzeti jogszabályrendszerében átültette azoknak a nemzetközi szervezeteknek a terrorizmusellenes intézkedéseit, határozatait, amelyekben tag. Ennek megfelelően kormányrendeletekben⁴² rögzítették az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1373. számú – az Egyesült Államok elleni terrortámadásokat elítélő és a nemzetközi terrorizmus elleni fellépést szorgalmazó – határozatát, valamint az Európai Unió Terrorizmus Elleni Harcának Akciótervét.⁴³

A nemzeti stratégiai dokumentumok

A Szlovák Köztársaságban érvényben lévő nemzeti stratégiai dokumentumrendszer három elemből áll: a Szlovák Köztársaság Biztonsági Stratégiájából, a Szlovák Köztársaság Védelmi Stratégiájából, valamint a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek Doktrínájából. Az ország megalakulását követően eddig már több alkalommal átalakították, illetve aktualizálták a stratégiai dokumentumokat. Legutoljára ez 2005-ben történt meg, amelynek legfontosabb indítókai Szlovákia 2004. évi Európai Unió csatlakozása volt.

A legfontosabb dokumentum a Biztonsági Stratégia, amely átfogja a szlovák társadalmat és meghatározza az állam érdekeit a biztonsági környezet tükrében, továbbá kijelöli az ország biztonságpolitikáját. Ebből a dokumentumból vezetnek le a többi stratégiát, amelyek már csak egy-egy ágazat biztonsági kérdéseivel foglalkoznak. A rendszer következő eleme a Védelmi Stratégia, amely az ország védelmének kérdéseivel és védelempolitikájával foglalkozik. A dokumentum meghatározza a Szlovák Köztársaság védelmét biztosító rendszert és annak tárgyi alapjait, melynek keretében figyelembe veszi az ország biztonsági környezetét és az állam forrásait. A rendszer fegyveres erőket érintő eleme a Fegyveres Erők Doktrínája, amely a fegyveres erők feladatrendszerével, alkalmazásával és szervezetével foglalkozik. A doktrínát a védelmi stratégiából vezették le, így csak a biztonság katonai dimenzióját érinti.

A stratégia-dokumentumokban lefektették, hogy a Szlovák Köztársaság független állam, amely a nemzetközi joggal összhangban elfogadja minden állam területi sértetlenségét és politikai függetlenségét, nincs területi követelése egyetlen állammal szemben sem, és nem fenyegeti közvetlen katonai veszély egyetlen állam részéről sem. **A dokumentumokban újrafogalmazták az ország érdekeit, amelyeknek központjában az ország és a lakosság védelme, valamint az euroatlanti tagságból adódó feladatok teljesítése szerepel.** A stratégiákban a biztonsági kihívások és veszélyek elemzése során 16 különböző veszélyt sorolnak fel, amelyek között sorrendiséget is meghatároznak. A veszélytényezők megállapításánál nem csak a Szlovák Köztársaságot érő veszélyeket vették figyelembe, hanem az ország

⁴¹ 227/2002. számú törvény 8. fejezet 1. bekezdés a Biztonsági Tanács létrehozására vonatkozó szabályok.

⁴² 1137/2001. számú kormányrendelet, 2001. október 17.

⁴³ „Akčný plán boja proti terorizmu EU” – az Európai Tanács 2001. szeptember 21-i tamperei rendkívüli ülésén fogadták el.

szövetségeit érintő veszélyeket is. **A Szlovák Köztársaságban a legnagyobb veszélynek a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának lehetőségét, kiemelten a tömegpusztító fegyverek terroristák birtokába kerülése esetén való alkalmazását tekintik.** A terrorizmussal kapcsolatban a dokumentumok lefektetik, hogy „*a Szlovák Köztársaság elutasítja a terrorizmus minden formáját, tekintet nélkül annak ideológiai, politikai, etnikai és vallási hátterére. Ennek megfelelően az ország aktívan részt vesz a terrorizmus elleni küzdelemben, országos és nemzetközi szinten. A küzdelem keretében Szlovákia megakadályozza a terrorista szervezetek pénzügyi és anyagi forrásokhoz való hozzáférését is*”.⁴⁴

Nemzeti stratégiai dokumentum a terrorizmus elleni harcra

A nemzeti stratégiák mellett a Szlovák Köztársaságban kidolgozták az ország terrorizmusellenes tevékenységét szabályozó külön dokumentumot, a Terrorizmus Elleni Harc Nemzeti Akciótervét (NAP)⁴⁵, amelyet a kormány a 369/2005. számú rendeletében, 2005. május 10-i ülésén fogadott el. Az akciótervet a kormány 2006. május 3-án a 369/2006. számú rendeletében felülvizsgálta, és értékelte az elmúlt egy évben a NAP alapján végrehajtott feladatokat. Az érintett állami szervezetek 2005-2006-ban 65 feladatot hajtottak végre a terv alapján a terrorizmus elleni küzdelem során.

A NAP célja egy olyan széles platform kialakítása, amely elősegíti a terrorizmus elleni harcot törvénykezési, szervezeti és végrehajtási szinten. A NAP olyan előnyös feltételeket segít kialakítani, amelyekkel a nemzetközi szerződéseket és megállapodásokat a terrorizmusellenes küzdelem területén maradéktalanul teljesíteni lehet. A dokumentum lehetővé teszi a küzdelem során fellépő problémák kiküszöbölését is.

A dokumentum először a nemzetközi biztonsági helyzet Szlovák Köztársaságra vonatkozó hatásait értékeli, majd áttekinti a Szlovák Köztársaság terrorfenyegettségének mértékét, valamint felsorolja azokat a rizikófaktorokat, amelyek a terrorizmus megjelenését támogatják. Az akcióterv ezt követően meghatározza azokat a stratégiai célokat, amelyeket a terrorizmusellenes küzdelem során el kívánnak érni. A célokat nemzetközi és nemzeti szintre osztotta fel. A nemzetközi szinten a nemzetközi szervezetek terrorizmusellenes törekvései jelennek meg, míg nemzeti szinten elsősorban az ország lakosságának és a lakosság tulajdonának védelme. A terrorizmus elleni küzdelemben nemzeti szinten minél szélesebb kört kívánnak bevonni.

A küzdelem megszervezését szakaszokra osztották:

- megelőzés;
- védelem;
- nyomozás;
- reagálás.

⁴⁴ Részlet a Szlovák Köztársaság Biztonsági Stratégiájából.

⁴⁵ „*Národný akčný plán boja proti terorizmu*” – A Terrorizmus Elleni Harc Nemzeti Akcióterve.

A NAP kijelöli továbbá azokat az állami intézményeket és szervezeteket, amelyek részt vesznek a terrorizmusellenes küzdelemben, valamint elemzi azokat a területeket, amelyeken folyik a terrorizmus elleni harc.

A terrorizmusellenes küzdelem szervezeti háttere

A Szlovák Köztársaságban a terrorizmus elleni küzdelem irányító és koordináló szervezete a Szlovák Köztársaság Kormánya, amely tanácsadó szervezeteinek szakmai támogatásával hozza meg a döntéseit, valamint szervezi meg és hajtja végre azokat. A kormány tanácsadói szervezetei közül a terrorizmusellenes küzdelem során a legfontosabb szerepet a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsa tölti be, amely az állam biztonságának területén a kormány állandó tanácsadó és koordinációs szervezete. A Tanácsot 2002-ben hozták létre a háborúra, háborús helyzetre, rendkívüli helyzetre és szükséghelyzetre vonatkozó alkotmányos törvény rendelkezése alapján. A Tanács békeidőszakban történő működéséről a parlament 2004-ben alkotott törvényt.⁴⁶ A Tanács elnöke a mindenkori kormányfő, tagjai az állam biztonságával foglalkozó miniszterek, valamint miniszterelnök-helyettesek. A Tanács alapfeladata az állam biztonságának területén a kormány döntéseinek az előkészítése, jelentések és elemzések készítése a biztonsági helyzetet érintő tényezőkről, illetve a nemzetközi megállapodásokból és szerződésekből fakadó feladatok végrehajtásának megszervezése. A Tanács munkáját több bizottság támogatja, úgymint a külpolitikai bizottság, a védelmi–tervezési bizottság, a polgári szükség tervezési bizottsága, a nemzetbiztonsági szolgálatokat koordináló bizottság.

A Szlovák Köztársaságban a terrorizmus elleni küzdelemben részt vevő meghatározó állami szervezetek és intézmények a következők:

- a külügyminisztérium;
- a belügyminisztérium;
 - a rendőrség;
 - a polgári védelem;
- a védelmi minisztérium;
 - a haderő;
 - a katonai rendőrség;
 - a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok;
- a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.

Ezekon a szervezetek kívül számos más állami intézmény és szervezet is részt vesz a terrorizmusellenes küzdelemben, többek között az igazságügyi minisztérium, a pénzügyminisztérium, az egészségügyi minisztérium, valamint a közlekedési, posta és távközlési minisztérium.

⁴⁶ A 110/2004. számú, a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsa békeidőszakban történő működéséről szóló törvény.

A külügyminisztérium az ország külpolitikájának érvényesítése során, valamint a nemzetközi szervezetekben a Szlovák Köztársaság képviselőivel nemzetközi szinten is megjeleníti a Szlovák Köztársaság aktív szerepvállalását és elkötelezettségét a terrorizmus ellen. Az ország két- és többoldalú kapcsolatait – a Szlovák Köztársaság Középtávú Külpolitikai Stratégiája⁴⁷ alapján – a terrorizmus elleni fellépésre is kiterjeszti. A külügyminisztérium ezen kívül a diplomáciai képviselőin keresztül kapcsolatban áll a terrorizmus elleni küzdelemben részt vevő nemzetközi közösség tagjaival, valamint folyamatosan figyelemmel kíséri azokat a biztonsággal kapcsolatos folyamatokat, amelyek kihatással vannak a terrorizmus elleni fellépésre.

A belügyminisztérium több szervezetével – a rendőrséggel, a polgári védelem erőivel és migrációs szervezeteivel – vesz részt a terrorizmus elleni küzdelemben, tevékenysége külföldön és belföldön is megnyilvánul. Külföldi szerepvállalása a nemzetközi rendőri békemissziókban való részvételben jelenik meg. Jelenleg négy külföldi békemisszióban vesznek részt szlovák rendőrök⁴⁸:

- Bosznia–Hercegovinában négy fő az EUPM keretében;
- Macedóniában egy fő az EU PAT keretében;
- Ukrajnában és Moldáviában két fő az EU BAM keretében;
- Jordániában négy fő az IRAQI FREEDOM művelet keretében, ahol iraki rendőrök kiképzésében vesznek részt.

A fenti missziókon kívül 2006-ban a Palesztin Hatóság területére, Ciprusra és Koszovóba tervezik szlovák rendőrök vezénylését. Ezenkívül a külügyminisztérium kérésére rendőrök látják el a Szlovák Köztársaság bagdadi nagykövetségének védelmét is, amelyben 2004-től hat rendőr vesz részt. A belföldi szerepvállalás keretében a rendőrség bűnmegelőzési, valamint nyomozó szervezetein keresztül, illetve a különleges erők támogatásával az országban rejtőzködő terroristák felszámolására törekednek. A minisztérium migrációs hivatala az országba érkező külföldi személyek felülvizsgálatával próbálja meg kiszűrni a terroristagyanús személyeket.

A védelmi minisztérium szervezetei közül a terrorizmusellenes küzdelemben a fegyveres erőkön kívül (OSSR)⁴⁹ részt vesznek a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a katonai rendőrség. A védelmi minisztérium legjelentősebb terrorizmusellenes szerepvállalása a nemzetközi békeműveletekben való részvétel, kiemelten Afganisztánban és Irakban. A szlovák haderő jelenleg 13 békeműveletben vesz részt, összesen 613 fővel.⁵⁰ A minisztérium számára a terrorizmusellenes küzdelem egyik törvényi alapfeladat, amelyet a haderő a meghatározott képességekkel hajt végre. A jogszabályi keretek alapján a fegyveres erőket törvényesen be lehet vetni

⁴⁷ „*Strednodobá stratégia zahraničnej politiky SR*” – A Szlovák Köztársaság Középtávú Külpolitikai Stratégiája, amely 2015-ig határozza meg Szlovákia külpolitikai törekvéseit.

⁴⁸ 2005. december 31-i állapot.

⁴⁹ „*Ozbrojených síl Slovenskej republiky*” – A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői – a szlovák haderő hivatalos megnevezése.

⁵⁰ 2006. január 20-i állapot. www.mosr.sk/index.php?page=70. Letöltés: 2006. május 1.

a terrorizmus elleni küzdelem során.⁵¹ A terrorizmust – a védelmi minisztériumon belül –, a nem katonai fenyegetésekhez sorolják, amelyek a 21. század meghatározó új biztonsági veszélytényezőihez tartoznak. Tekintettel a terrorcselekmények számának növekedésére, valamint azok területi kiterjedésére, a fegyveres erőknek is fel kell készülniük a terrorizmus elleni küzdelem támogatására. **A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok terrorizmusellenes feladatai a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokéhoz hasonlóak.**

A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok közül a Szlovák Információs Szolgálat (SIS) a terrorizmus elleni küzdelem egyik meghatározó szereplője. A szolgálat a törvényes kereteken belül folytat – személyi és technikai – információszerezést külföldön és belföldön. Az információk elemzésével, valamint a biztonsági környezet értékelésével felderíti és azonosítja a veszélytényezőket.

A terrorizmusellenes küzdelem területei

A Szlovák Köztársaságban a Terrorizmusellenes Harc Nemzeti Akcióprogramja alapján több területre osztották a terrorizmus elleni küzdelmet, melyek a következők:

- a hírszerzés;
- a megelőzés;
- a külföldi béke- és humanitárius műveletek;
- a külpolitika;
- a terrorizmus ellenes harc érintőleges területei,
- a együttműködés;
- a terrorizmus elleni harc különleges területei.

A terrorizmus elleni küzdelem egyik meghatározó eleme a hírszerzés, amelyet a nemzetbiztonsági szolgálatok hajtanak végre. 2001-et követően a szolgálatok egyik meghatározó feladatává vált a terrorizmus elleni fellépésben való részvétel. A hírszerzés a terrorcselekmények megelőzésének egyik eszköze, amelynek keretében mind külföldön, mind belföldön folyik a terroristagyanús személyek és csoportok felderítése, valamint az országot érő biztonsági fenyegetések felfedése és azonosítása. Ennek a tevékenységnek alapvető eleme az információszerezés, amelyet a szolgálatok egyedi eszközökkel és módszerekkel folytatnak. **Az információszerezés egyik területe a partnerszolgálatokkal való együttműködés és információcsere.**

⁵¹ A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőiről szóló 321/2002. számú törvény 4. paragrafusának 4) pontja szabályozza a fegyveres erők alkalmazásának eseteit, amelynek d) alpontja ad lehetőséget a terrorizmus elleni küzdelemben való részvételre. A törvény ugyan nem szabályozza, hogy ez csak külföldre, vagy belföldre is vonatkozik, de a 2004. évi szlovákiai események – a kelet-szlovákiai cigány kisebbség fosztogatásai – is bebizonyították, hogy a szlovák haderő alakulatai bevethetők az ország határain belül is.

A megelőzési és intézkedési területért a rendőrség és speciális alakulatai felelősek, amelyek műveleti–nyomozói tevékenységet folytatnak azzal a céllal, hogy a bűncselekményeket megelőzzék, megakadályozzák, felderítsék és dokumentálják, valamint az elkövetők személyazonosságát megállapítsák és elfogják őket. **A tevékenység során felhasználják a nemzetbiztonsági szolgálatok által biztosított információkat**, valamint a nemzetközi együttműködésből, többek között az EUROPOL-tól és INTERPOL-tól érkező információkat.

A külföldi béke- és humanitárius terület a különböző békemissziókban való részvételben nyilvánul meg, amelynek meghatározó szereplői a fegyveres erők, de a rendőrség is szerepet vállal benne. A békeműveletekben való részvétel általában olyan válságkörzetekben valósul meg, amelyekben fokozott a terrorizmus jelenléte.

A külpolitika területének felelőse a külügyminisztérium, amely az ország külpolitikájának megvalósításával és a nemzetközi szervezetekben való részvétellel támogatja a küzdelmet.

A terrorizmusellenes harc érintőleges területei azoknak az állami szervezeteknek a feladatához tartoznak, amelyeknek ugyan feladata a terrorizmus elleni fellépés, de csak érintőleges kapcsolatban vannak a terrorizmus elleni küzdelemmel. Ezen szervezetek közé tartozik a büntetés-végrehajtás és a vámórség is. A büntetés-végrehajtás az elítélt terrorista személyek fogva tartásával, míg a vámórség az illegális kereskedelem megakadályozásával vesz részt a küzdelemben.

Az együttműködés területe, amely a küzdelemben részt vevő szervezetek közötti információáramlást és együttműködést támogatja, az egyik legfontosabb terület. **Az együttműködés során azokat a felmerülő problémákat is meg lehet oldani, amelyek a hatáskörátfedések és a párhuzamos tevékenységek felszámolására is kiterjednek.**

A különleges terület a terrorizmus elleni fellépés egyes speciális momentumait takarja. Azok a szervezetek tartoznak ide, amelyek elősegítik és támogatják a sikeres küzdelmet. Ezek közé tartozik a polgári védelem, amely a polgári lakosság védelmének egyik felelőse és a lakosság elleni „támadások” esetében vesz részt a terrorizmus elleni harcban, továbbá ide sorolhatjuk a repülésügyi szervezeteket, amelyek a Szlovákia légterében tartózkodó repülőeszközök irányítását is végzik. Ennek a szolgálatnak a terrorizmusellenes küzdelemben való bevonásának fontosságát a 2001-es terrortámadások is megmutatták.

SZLOVÁKIA ÉS A TERRORFENYEGETETTSÉG

A Szlovák Köztársaságot érő terrorfenyegetettség vizsgálatakor két részre – területre – kell osztani a fenyegetettséget, melyek közül az egyik az ország területét érintő, a másik pedig a külföldön tartózkodó, illetve szolgáló szlovák állampolgárokat érintő fenyegetettség.

A Szlovák Köztársaságban a biztonsági környezet a terrorizmus szempontjából relatíve stabilnak és nyugodtnak tekinthető, közvetlen érintettségéről nem beszélhetünk. Az ország területén eddig semmilyen komolyabb terrorcselekmény nem történt, a terroristák és terroristacsoportok nyílt tevékenysége nem jellemző Szlovákiára. Az országban az illetékes szervezetek nem azonosítottak be olyan személyt, vagy csoportot, amelyek terrorcselekményt terveztek volna végrehajtani. Az elmúlt két évben Európában elkövetett terrortámadások azonban növelték annak a veszélyét, hogy a terroristák Szlovákia területét tranzit-tevékenységre, anyagi–technikai támogatásra, valamint terrortámadások végrehajtására használják fel. A terrorizmus szlovákiai jelenlétét több tényező is befolyásolhatja, többek között a terrorizmus által érintett régiókból érkező menekültek, a terrorizmus pénzügyi támogatása, a terroristaszervezetekkel való kapcsolatok kialakítása, a nemzetközi szervezett bűnözés terrorista kapcsolatai és a fegyverkereskedelem.

A külföldön tartózkodó, vagy szolgálatot teljesítő szlovák állampolgárok a terrorizmus által érintett körzetekben jelentős veszélynek vannak kitéve, amely leginkább a diplomáciai és katonai szolgálatot teljesítő személyekre vonatkozik. Eddig konkrét terrortámadás külföldön még nem érte a szlovák állampolgárokat.⁵²

A Nemzeti Akcióterv meghatározása alapján **a Szlovák Köztársaság területe jelenleg közvetlenül nem célja terrorfenyegetésnek**, azonban a Szlovák Köztársaság aktív szerepvállalása a nemzetközi szervezetek terrorizmus elleni küzdelmében, valamint a külföldi katonai műveletekben való részvétel növeli a terrorizmus veszélyét.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Szlovák Köztársaság és a terrorizmus kapcsolatában hasonló folyamatok figyelhetők meg, mint a többi szomszédos közép-európai országban. Szlovákia esetében is megállapítható a kettősség, amelyet az jellemez, hogy a Szlovák Köztársaságot közvetlen terrorista támadás veszélye nem fenyegeti és eddig közvetlen terrortámadás nem érte, illetve, hogy **a Szlovák Köztársaság aktívan részt vesz a terrorizmusellenes nemzetközi küzdelemben.**

A terrorizmus veszélyének fokozódása összekapcsolható a terrorizmus elleni küzdelemben való szerepvállalással, amelyet az is bizonyít, hogy a Szlovák Köztársaságot 2004-ben az iraki és afganisztáni szerepvállalása miatt fenyegette meg az al-Kaida. **A Szlovák Köztársaság a terrorizmusellenes fellépése során kiemelt jelentőséget tulajdonít a terrorizmus elleni küzdelemben szerepet vállaló nemzetközi szervezetekben való aktív részvételnek.** Szlovákia ezeken a nemzetközi szervezeteken keresztül kívánja fokozni a terrorizmusellenes tevékenységét.

⁵² Správa o Bezpečnostnej situácii v Slovenskej Republike – 2002, 2003, 2004.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Národný akčný plán boja proti terorizmu – REVI.*
Vlada SR, 2006.
- *Národný akčný plán boja proti terorizmu.*
Vlada SR, 2005.
- *Správa o bezpečnostnej situácii v Slovenskej republike v roku 2002.*
Vlada SR, 2001.
- *Správa o činnosti Slovenskej informačnej služby v roku 2004.*
SIS, 2005
- *Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2004.*
Vlada SR, 2005.
- *Správa o plnení Národného akčného plánu boja proti terorizmu za rok 2005.*
Vlada SR, 2006.
- *Tálas Péter: Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus.*
SVKK, 2005.
- *Terorizmus – destabilizujúci fenomén súčasnosti a boj proti nemu.*
MOSR IBOŠ, 2002.
- www.minv.sk.
A szlovák belügyminisztérium honlapja.
- www.mors.sk.
A szlovák védelmi minisztérium honlapja.
- www.mzv.sk.
A szlovák külügyminisztérium honlapja.
- www.rokovania.sk.
A szlovák kormány üléseinek jegyzőkönyvei.
- www.sis.gov.sk.
A Szlovák Információs Szolgálat honlapja.
- www.zbierka.sk.
Szlovák jogszabálygyűjtemény.

A SZERZŐDÉSES KATONAI SZOLGÁLAT HELYZETE AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ FEGYVERES ERŐIBEN

Az orosz társadalomban hagyományosan nagy tisztelet övezi az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőit (a továbbiakban: Fegyveres Erőket), s azok tagjait. A legújabb közvélemény-kutatások még mindig azt mutatják, hogy a katonákat jobban tisztelik, mint a parlamentet, a rendőrséget, a bíróságokat, vagy a szakszervezeteket. Ez a megbecsülés, tisztelet inkább csak szimbolikus jellegűnek tekinthető, ha megvizsgáljuk a Fegyveres Erők jelenlegi helyzetét, s azt a kapott adatokkal egybevetjük. Az emberek döntő többsége nem akarja, hogy rokonai, közeli ismerősei a Fegyveres Erőknél teljesítsenek szolgálatot, s egyre inkább sajnálatot éreznek azok tagjai iránt.

A laktanyákban a körülményeket a börtönökhöz hasonlítják, s a sorkatonákat szinte raboknak tekintik. Akkor változna meg a Fegyveres Erők társadalmi megítélése, ha a katonák életkörülményei, az étkeztetés minősége, a kulturális lehetőségek lényegesen javulnának még a legtávolabbi helyőrségekben is.

Oroszországban a Fegyveres Erők esetében tíz évvel ezelőtt merült fel először a szerződéses katonai szolgálat bevezetésének szükségessége, s elsősorban nem a fokozódó társadalmi nyomás és ellenszenv hatására, mint a fejlett nyugati országokban, hanem a modern fegyverrendszerek által megkívánt magasabb szintű felkészültség miatt.

A szerződéses katonai szolgálat kiterjesztése azonban vontatottan halad, s ennek, valamint a fegyveres szolgálattal szembeni fokozódó közhangulatnak a főbb okait kíséreltem meg összefoglalni e rövid elemzésben:

A társadalmi ellenérzések növekedése a Fegyveres Erőkkel szemben

A sorkötelesek jelentős része valamilyen úton-módon igyekszik elkerülni a katonai szolgálatot, s annak elsődleges okaként a hadseregben az újoncállománnyal szemben elkövetett törvénysértéseket, a testi brutalitást és a megaláztatást említik. Azoktól jobban félnek, mint a csecsenföldi harcoktól, ugyanis azt tartják, hogy kisebb a valószínűsége harcban elesni Csecsenföldön, mint részesülni a bevonulás utáni atrocitásokban. Ezen cselekmények elkövetői másodéves „öregkatonák”, valamint nagyjából az erre az időszakra valamilyen tisztési–tiszthelyettesi (szerzsant) rendfokozatot elérő, de szintén sorkatonai szolgálatot teljesítők közül kerülnek ki.

Ezek a cselekmények sok esetben tragédiákhoz vezettek és vezetnek, emellett rendkívül magas az öngyilkosságok száma, amelyek valóságát egyes katonai ügyészek megkérdőjelezzik.

2004-ben 3000 haláleset következett be a Fegyveres Erőknél, közülük 1000 esetet minősítettek öngyilkosságnak. (Összehasonlításul: az amerikaiak katonai vesztesége Irakban, 2003-tól kezdve napjainkig valamivel több, mint 2000 fő.)

A közelmúlt legnagyobb közfelháborodást kiváltó esete 2005. december 31-én történt Cseljabinszkban, a Páncélos Tiszti Iskola kiszolgáló zászlóaljánál. A brutális bántalmazás következtében egy újonc sorkatona mindkét lábát és nemi szervét amputálni kellett.

Az esetet – annak megtörténte után három héttel – egy helyi lap közölte, amelyet az országos média akkor még nem vett át. A védelmi miniszter ezért nyugodtan állította az újságíróknak, hogy ilyen eset nem történt a Fegyveres Erőknél, mert akkor ő tudna róla. Az egyik újságíró gúnyosan úgy értelmezte ezt a véleményt, hogy ha az alárendelt parancsnokok sem tudtak róla, akkor nem is felelősek?!

Majd kifejti véleményét, hogy az ilyen és hasonló hírek hallatán joggal válaszolják egy felmérés megkérdezettjei, hogy az újoncok elleni atrocitások egyre fokozódnak, amelyekért 31%-uk a védelmi minisztert, 10%-uk a magasabb parancsnokokat, illetve több mint 50%-uk a beosztott parancsnokokat hibáztatja. Gyakorlatilag a teljes katonai struktúra és vezetés felelőssége megállapítható a megkérdezettek szerint.

A legújabb eset napvilágra kerülése után az orosz katonai vezetés két fontos intézkedést hozott a katonai fegyelem megszilárdítására és a szabályzatok betartásának ellenőrzésére. Az egyik a katonai rendőrség létrehozása volt, a másik pedig a szerződéses állományúak számának a növelése.

A katonai rendőrség létrehozása kezdeti stádiumban van, jelenleg jogi háttérének kialakítása, a pénzügyi fedezet biztosítása folyik, szervezeti felépítése, alá-főlérendeltségi viszonya meghatározásra vár, bár feltehetően ezen a területen várható a legkevesebb vita.

Ugyanakkor foglalkoznak azzal a lehetőséggel is, hogy felemeljék a behívottak alsó korhatárát 18-ról 20 évre. Ettől azt remélik, hogy a két évvel idősebb fiatalok már érettebbek a katonai szolgálatra, jobban meggondolják tetteiket, s már számolnak azok következményeivel is.

Azonban eddig még nem elemezték azt, hogy a Fegyveres Erőkben fokozódó brutalitások összefüggésben vannak a hadsereg identitásának, szerepének, helyének megváltozásával, s az új szerepkör kialakításáig bizonytalanság veszi körül. A Fegyveres Erőkben szolgálatot teljesítők unalmukban, saját szórakoztatásukra követik el társaik kínzását, ami további, mélyebb elemzést igényel.

A szerződéses katonai szolgálat bevezetésének eddigi eredményei, távlati elképzelései

Az 1990-es évek elejétől – a hidegháború megszűntével, a Szovjetunió széthullása után –, a Fegyveres Erőknél is a nyugati példák alapján foglalkoznak a sorkatonai szolgálatot felváltó szerződéses állományviszonyra való áttéréssel. Azonban nemcsak az eddigi eredmények, de a távlati elképzelések is rendkívül ellentmondásosak.

A harmadik–negyedik generációs fegyverek/fegyverrendszerek megjelenése és elterjedése, valamint egy világméretű fegyveres konfliktus kirobbanási esélyének csökkenése egyrészt szükségtelessé tette a (sorozott) tömeghadseregek létét, másrészt megkövetelte egy kisebb létszámú, szakértő–kezelő állományú, ún. professzionális személyi állományon alapuló haderő kialakítását.

Az orosz védelmi miniszter fontos minőségi változásnak tartja az alakulatok feltöltését szerződéses állományú katonákkal, s hangsúlyozta, hogy ezzel elsősorban azok hadrafoghatósága, harcászati szintje fog emelkedni. Elképzelései szerint¹ már 2008-ra eléri, hogy a személyi állomány 70%-a (beleértve a tisztet is) hivatásos és szerződéses katona lesz.

Ennek azonban ellentmond a szerződéses katonák létszámának eddigi alakulása, valamint a Fegyveres Erők középtávú fejlesztési tervei. Az előbbi, a szerződéses állomány alakulása szerint 2005-ben 40 alegység/egység került feltöltésre szerződéses katonával, létszámuk valamivel meghaladta a 42 ezer főt. 2006-ra további 20 alakulat feltöltését tervezik, mintegy 31 ezer fővel. Így 2006 végéig a szerződéses katonák létszáma elenyészően kevés, összesen 73 ezer fő lesz, s ez csak úgy érthető, ha figyelembe vesszük a középtávú védelmi fejlesztési tervet², amelynek 3. pontja ezt meghatározza:

„Összhangban az elégséges védelem elvével, folytatni kell azon intézkedések bevezetését, amelyek a Fegyveres Erők személyi állományának, struktúrájának és technikai eszközeinek további optimalizálását szolgálják.”

Jelenleg a hadsereg és a hadiflotta személyi állományának létszáma 1 134 800 fő, s 2011. január elsejére el kell érnie az 1 100 000 fős létszámot. Az elkövetkező öt évben közel 35 ezer fővel kell csökkenteni a katonai szolgálatot teljesítők számát. Ez magába foglalja a magasabb beosztású parancsnokok számának a csökkentését is, 300 fővel. Ezután a tábornokok és tengernagyok száma nem fogja meghaladni az 1100 főt, így eléri az Oroszországban meghatározott optimális szintet, egy tábornok/tengernagy jut majd 1000 katonára.

A védelmi miniszter által 2008-ra prognosztizált, a 70%-ban szerződéses és hivatásos állományú fegyveres erőkre vonatkozó elképzelések (első látásra) merészek, a jelenlegi számok ellentmondásosak, így elképzelései irreálisak, jelenleg megvalósíthatatlannak tűnnek.

Az okok többfélék:

- az állam nem képes a Fegyveres Erők tagjainak hasonló életkörülményeket nyújtani, mint amelyet a társadalom civil többsége élvez;
- az állam nem tudja garantálni a nyugdíjig tartó foglalkoztatást;
- az állam a lakáshoz jutás lehetőségét és a megfelelő anyagi feltételeket már nem tudja biztosítani.

¹ A miniszter nyilatkozatára való hivatkozás forrását (sajnos) nem közölték.

² „Razvityije Vooruzsonnih Szil Rosszjszkoj Federacii: celi i perspektivi.” – „A haderő fejlesztése: célok és perspektívák.” Kiadta az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, 2003 októberében.

Csak ezt a három megkérdőjelezhetetlen tényt kiragadva, ugyanakkor számolva a fokozódó társadalmi ellenérzésekkel is, valószínűsíthető, hogy 2008-ra a Fegyveres Erők személyi állománya nem lesz 70%-ban szerződéses és hivatásos katona, így zömmel marad a behívásos rendszer.

Az előbbieken említett három ok közül talán a harmadik a legfontosabb, annak is az első eleme, a lakáshoz jutás. Az 1990-es évekig az illetmény mellett – amely kétszerese volt a polgári átlagfizetésnek –, a lakáshoz jutás volt a fiatalok számára a tiszti/zászlósi pálya választásának motiváló eleme. Ez abban az esetben is igaz, ha nem saját tulajdonú, hanem „csak” szolgálati lakásról volt szó, abban azonban élete végéig lakhatott, még abban az esetben is, ha közben nyugállományba helyezték, vagy leszerelt. Manapság a helyzet teljesen megváltozott, s azokat is kiteszik a lakásból, akik valamilyen kényszerítő ok miatt kénytelenek megválni a hadseregtől. Példaként emlegetik egy Moszkva környéki alakulatnál szolgált, de létszámfelettivé vált tiszt esetét, akinek háromtagú családjával együtt el kellett hagynia azt a 13 négyzetméteres helységet, amelyben addig lakott.)

A lakásprobléma több évtizede megoldatlan az orosz (korábban a szovjet) fegyveres erőknél, azonban a lakáshoz jutás problémája olyan mértékben nem volt tapasztalható, mint manapság. A probléma egyik okaként azt jelölik meg, hogy az 1990-es évekig nagy létszámú erők állomásoztak külföldön, az egykor volt Varsói Szerződés országai, valamint Kuba, Angola területén. Mivel ez a lehetőség megszűnt, sem a külföldről visszavont állománynak, sem az utóbbi években újonnan belépőknek nem tudták, és ma sem tudják megoldani a lakáshoz jutását. Ennek elsődleges okaként a Fegyveres Erők egyre csökkenő összegű költségvetését jelölik meg.

A hivatásos állomány körében jelenleg több mint 130 ezer jogos lakásigénylőt tartanak számon, köztük olyanokat, akik egyáltalán nem rendelkeznek lakással, és további 31 ezer fő minőségi lakáscsere igényjogosultat. Az elmúlt tíz évben első alkalommal 2005-ben csökkent a lakásra várók száma, mivel 8000 körüli lakást adtak át szolgálati lakásként.

A piaci mechanizmusok Oroszországban is érvényesülnek. Mivel a szűkülő költségvetés miatt csökken a hadsereg által épített lakások száma, ezért kénytelenek az egyre dráguló lakáspiacon vásárolni. 2006-ban 3500, majd 2007-ben újabb 6000 lakás vásárlását tervezik a védelmi minisztériumban. Támogatni kívánják a sajátérs lakásépítéseket, vásárlásokat, de hogy az milyen formában történjen, az még kiforratlan, s elsősorban az, hogy hol, Oroszország mely területén legyen.

Ez utóbbit azért is érdemes megvizsgálni közelebbről, mert a középtávú védelmi fejlesztési terv 4. pontja lényeges átcsoportosításokat tűz ki célul:

„Korszerűsíteni kell a csapatok vezetési struktúráját, s a hadászati irányokban létre kell hozni a regionális parancsnokságokat (hadszintér parancsnokságok), a zökkenőmentes áttérés érdekében gyakorlatokat kell végrehajtani.”³

³ „Razvityije Vooruzsonnih Szil Rosszijszkoj Federacii: celi i perszpektivyi.” – „A haderő fejlesztése: célok és perspektívák.” Kiadta az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, 2003 októberében.

A katonai felső vezetés három hadászati irányt határozott meg: a délkeleti, a déli és a nyugati irányt, amelyek vezetését, irányítását egy-egy regionális körzetparancsnokság fogja végezni. Megszüntetik a jelenlegi katonai körzetparancsnokságokat, az erőket részben átalárendelik a regionális parancsnokságokba, vagy átcsoportosítják más hadászati irányba; valószínűleg a nyugati hadászati irány (hagyományos Moszkva–Varsó–Berlin) megerősítéséről lesz szó, amelyet a katonai felső vezetés szerint az utóbbi években elhanyagoltak.

A CFE-szerződés hatására, valamint a NATO PfP-programban való részvétel eredményeként csökkent a feszültség a NATO és Oroszország között (NATO-iroda működik Moszkvában), de a katonai fenyegetést elsősorban még mindig ebből az irányból valószínűsítik. Ehhez a fenyegetettség-érzéshez valószínűleg az is hozzájárulhatott, hogy Lengyelország négy támaszpontot ajánlott fel az Egyesült Államok Németországban állomásozó erői számára, így azok egyre közelebb kerülnének az orosz határhoz.

Az átcsoportosítási, valamint a fejlesztési tervek tovább fokozzák a bizonytalanságot a hivatásos és a szerződéses állomány körében, s egyelőre nem jelentenek perspektívát a tervezett szerződéses állomány számára sem.

Következtetések

Nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy 2008-ra az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői személyi állományának 70%-a az eddigi bejelentések ellenére nem lesz szerződéses vagy hivatásos katona, ami részben anyagi, részben morális, részben társadalmi okokkal magyarázható. Az orosz állam jelenleg nem képes sem erkölcsi, sem anyagi értelemben vonzóvá tenni a hivatásos, illetve a szerződéses katonai pályát, mert nincs olyan eszköz a kezében a behívásos rendszeren kívül, amellyel a Fegyveres Erők létszámát kitevő, ahhoz szükséges több százezres tömeget rábírná a jelentkezésre. A szerződéses és a hivatásos állomány alkalmazásához szükséges jogi háttér sem teljesen kidolgozott. Az anyagi eszközök mellett hiányzik az akarat, valamint a szemléletváltás is, mert csak kinyilatkoztatásokkal nem lehet megváltoztatni a több évtizede berögződött megszokásokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Izvesztyija 2006. február 21-i száma.

LEKTORI REPLIKA

Tihanyi Marietta mk. alezredes „*A szerződéses katonai szolgálat helyzete az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőiben*” című írásában lényegében a forrásként is megjelölt Izvesztyija (2006. február 21.) cikk alapján igyekszik képet adni a szerződéses katonák helyzetéről. Az anyagban számos igen értékes, valós adat szerepel, amelyek reális képet adnak a szerződéses állomány létszámviszonyairól és az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek tervezett létszámcsökkentéséről. Ugyanakkor a cikkben számos olyan vélemény is olvasható, amellyel nem, vagy csak részben lehet egyetérteni, azonban mindenképpen megérnek egy kiegészítést.

Az írásban nem érzektem azt a törekvést, hogy a – címnek megfelelően – valóban **a szerződéses katonai szolgálat helyzetét** mutatná be a szerző. Ehhez megítélésem szerint legalább a felsorolás szintjén meg kellett volna említeni néhány olyan dokumentumot, amelyek a szerződéses katonai szolgálat bevezetésével, illetve a szerződéses állománykategória helyzetével foglalkoznak. Ilyenek például: „*A Hon védelméről*” szóló 1996. május 31-i törvény, a 722. számú Elnöki Rendelet (1996. május 16., illetve annak módosítása 1998. november 11-én) „*A szerződéses állományú katonákkal, matrózokkal, tisztességekkel és tiszthelyettesekkel feltöltésre kerülő katonai beosztások felsorolásáról*”.

Különösen fontosnak tartom megemlíteni az Oroszországi Föderáció Kormányának 2003. augusztus 25-ei, az „*Egy sor magasabbegység és egység szerződéses katonákkal való feltöltésére való áttérés 2004–2007. évekre szóló Föderációs Célprogramjáról*” szóló 523. számú határozatát. Ez utóbbiban fogalmazódnak meg ugyanis azok a legfontosabb célok és tennivalók, amelyek mentén az orosz legfelső vezetés – a 76. gárda légideszant-hadosztálynál végrehajtott „csapatpróba” tapasztalatait is figyelembe véve –, általánossá szeretné tenni a szerződéses katonai szolgálat rendszerét az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőiben.

A fent említett Föderációs Célprogram tartalmazza többek között azokat a 2004 és 2007 között tervezett lépéseket, amelyekkel vonzóvá kívánják tenni a szerződéses katonai pályát. A teljesség igénye nélkül ezek között olyan fontos kérdések szerepelnek, mint például:

- a szerződéses katonai szolgálatot vállalók elhelyezési feltételeinek kialakítása, illetve a már meglévők javítása (azon belül is a laktanya-rekonstrukciós programok felgyorsítása, új nőtlenzállók építése, a laktanyák és környéke infrastruktúrájának korszerűsítése stb.);
- a családos szerződéses katonák lakásbérletének támogatása, a helyőrségváltás során a költözködési költségek megtérítése;
- a törvényi lehetőségeken belül az előírt anyagokkal történő ellátásuk támogatása (elhelyezési, ruházati, egészségügyi stb.);
- ingyenes oktatási, képzési és továbbképzési lehetőségek biztosítása;

- a kiképzési feladatok minél eredményesebb végrehajtásában való anyagi érdekeltségük fokozása (különleges körülmények között végrehajtott kiképzés esetén, valamint gyakorlatok alkalmával külön pótlékok stb.);
- a szociális juttatások bővítése (utazási költségtérítés, üdülési lehetőségek, egészségügyi és szanatóriumi ellátás igénybevétele a családtagokra is kiterjesztve);
- a szerződéses katonákkal feltöltésre kerülő alakulatok bevonultatási, felszerelési rendszerének kialakítása, a fogadóhelyek berendezése;
- a szerződéses katonák kiképzési feltételrendszerének kialakítása és folyamatos korszerűsítése (kiképzési programok, bázisok, technikai eszközök, gyakorlóterek stb.);
- a szerződéses katonai szolgálat jogi hátterének, tudományos, műszaki és informatikai bázisának folyamatos korszerűsítése.

Mindezekről az intézkedésektől, illetve lépésektől azt várja az orosz katonai vezetés, hogy azok eredményeként sikerül teljesíteni a program végére – a Tihanyi Marietta mk. alezredes cikkében is – megjelölt létszámokkal kapcsolatos célkitűzéseket, és növelni tudják a szerződéses katonai szolgálat ma még valóban nem túl magas társadalmi presztízsét. Ugyanakkor azt is remélik, hogy sikerül a szerződéses katonai szolgálatra való fokozatos áttéréssel legalább némileg ellensúlyozni a sorkatonai szolgálattal kapcsolatosan – különösen az ún. „forró pontokon” (Csecsenföld, Tádzsikisztán stb.) elszenvedett veszteségek hatására is – kialakult ellenszenvet. A program befejezésével egyidejűleg, 2008 januárjától – az elképzelések szerint – bevezetésre kerülne az egyéves sorkatonai szolgálati idő is. Egyébként 2006. első félévében – a 2006. április és június közötti behívást elrendelő 276. számú. Elnöki Rendeletnek megfelelően – 124 550 fő került behívásra, sorkatonai szolgálatra, ami 33 000 fővel kevesebb, mint az elmúlt év hasonló időszakában. A helyükre megközelítőleg ugyanannyi szerződéses katona került be a „rendszerbe”!

Ha arra gondolok, hogy moszkvai katonai attaséi ténykedésem időszakában (1993–1998) még az is hétköznapi jelenségnek számított, hogy az orosz haderő hivatásos állományából jelentős számban (sőt, gyakran a központi szerveknél szolgálatot teljesítők is!) olykor-olykor 2-3, ritkábban 3–6 hónapig nem kaptak illetményt, akkor jelentős előrelépésként értékelhetők a fenti programban vázolt célkitűzések.

Vlagyimir Putyin két elnöki ciklusának időszakában – nyilvánvalóan a folyamatosan magas kőolajár révén befolyt jövedelmeknek is köszönhetően –, reálértékben is növekedett a Fegyveres Erők költségvetése, aminek következtében két esetben is sor kerülhetett a hivatásos állomány illetményének jelentős emelésére, ismételten tartanak egység és magasabbegység szintű gyakorlatokat a szárazföldi csapatoknál, sőt a haditengerészetnél is. Bizonyos technikai fejlesztésekre és új eszközök rendszerbe állítására is sor került. Amennyiben ez a tendencia folytatódik, úgy reális esély nyílik arra, hogy a szerződéses katonai szolgálatra történő áttérést segíteni hivatott Föderációs Célprogramban meghatározott célkitűzéseket teljesíteni fogják.

TERRORSZERVEZETEK ÁLTAL ALKALMAZOTT HÁZI KÉSZÍTÉSŰ ROBBANÓSZERKEZETEK

A felkelő- és a terroristacsoportok a hagyományos fegyverek (például gépkarabélyok, gránátvetők stb.) mellett egyre inkább házi készítésű robbanószerkezetek (Improvised Explosive Device – IED) alkalmazásával próbálják elérni céljaikat. A libanoni Hezbollah volt az első olyan szervezet, amely már csaknem tökélyre vitte a különböző típusú robbanószerkezetek használatát. Az effajta házi készítésű robbanószerkezetek már az afgán–szovjet háborúban is bizonyították hatékonyságukat.

A robbanószerkezetek alapanyagaként – a bárki által beszerezhető háztartási vegyszerektől egészen a tüzérségi gránátokig –, sokféle anyag felhasználható. Egyes esetekben – a nagyobb hatásfok érdekében –, az ellenállók több robbanószerkezetet kötnek össze, valamint felszedés elleni biztosítást alkalmaznak (például másodlagos gyújtó). A különböző fegyveres csoportok folyamatosan fejlesztik harcászati eljárásaikat. Úttestbe ágyazzák, dögölt állapotba helyezik, tejes- vagy üdítősdobozokba, műszaki hibás gépjárművekbe, élelmiszeres dobozokba, esetenként emberi vagy állati tetemekbe rejtik a robbanószerkezetet, amelyeket homokkal vagy földdel fojtanak le.

Az iraki és afgán ellenálló csoportok – a nemzetközi erők konvojai, járőrei, illetve fontosabb objektumai ellen irányuló – támadásaik 90%-ához IED-eket alkalmaznak. Az IED-k készítéséhez általában tüzérségi lőszerkezet (aknagránátokat és taracklőszerkezet) használnak fel, amelyeket álcázva telepítenek a nemzetközi erők által használt útvonalak, objektumok mentén.

A IED-k működésbe hozataluk szerint három főbb kategóriába sorolhatók. Az időzítővel ellátott IED lehetővé teszi, hogy az alkalmazója – a telepítést követően – időben elhagyja a helyszínt, azonban azt követően beavatkozásra, illetve a robbanószerkezet irányítására már nincs lehetőség. Az ilyen jellegű robbanószerkezeteket általában infrastrukturális létesítmények, illetve katonai bázisok objektumai ellen alkalmazzák.

Az IED-k következő csoportját rendszerint rádiótelefonnal, elektronikai eszközök távirányítójával, illetve elektromos gyújtózsínrel szerelve hozzák működésbe. Az ilyen jellegű berendezéseknél lehetőség van a robbanószerkezet működésbe léptetésének módosítására. A gyújtózsínrel szerelt IED-eket akár 800 m-ről, a rádióvezérlésű robbanószerkezeteket ennél is nagyobb távolságról hozhatják működésbe.

Az olyan robbanószerkezetek alkalmazása, amelyeket a célszemély(ek) hoz(nak) működésbe (például mozgásérzékelővel, vagy például harckocsi elleni aknák gyújtószerkezetével szerelt), komolyabb felderítést és előkészítést igényel, mivel – megfelelő felkészítettség hiányában – a telepítő(k) is veszélyt jelenthetnek.

Irakban az ellenállócsoportok gyakran alkalmaznak olyan robbanószerkezet-láncolatokat, amelynek egyes elemei – megmozdításkor, illetve hatástalanításkor – működésbe hozzák a robbantási céllal telepített IED-eket.

A tanulmányban – fényképekkel illusztrálva – ismertetem a napjainkban alkalmazott házi készítésű robbanószerkezeteket, az elkészítésükhöz felhasznált eszközöket, rejtésüket, valamint alkalmazásukat.

■ **Az időzítővel szerelt IED-k esetében a robbanószerkezet működésbe hozó elektronikus áramkört egy előre beállított időzítőszerkezet zárja.**

- *Időzítővel ellátott rakétaindító szerkezet.* Egyidejűleg több rakéta kilövésére, illetve felrobbantására is alkalmas. A rendszerhez elektronikus gyújtószerkezetet is használhatnak.

- *Háromlábú állványra szerelt rakéták.* Indításukhoz motorkerékpár-akkumulátorokkal működtetett időzítőt használnak.

- *Házilagos készítésű időzítőszerkezet.* Vizeskannából alakítják ki, rakéták indítására használják. A vízzel feltöltött kannára rézvezetéket tekernek. Belsejében függőlegesen elhelyezett, fából készült rúd úszik, amelyre szintén rézvezetéket tekernek. Tehergépjármű akkumulátorának egyik pólusát a kannára, másikat az abban úszó fapálcára kötik. A támadók kilyukasztják a kannát, amelyből lassan kifolyik a víz. A süllyedő fa úszó rézvezetéke érintkezik a kannára tekert rézvezetékekkel, amely zárja az áramkört és indítja a rakétákat. A szerkezet tízperces késleltetést tesz lehetővé.

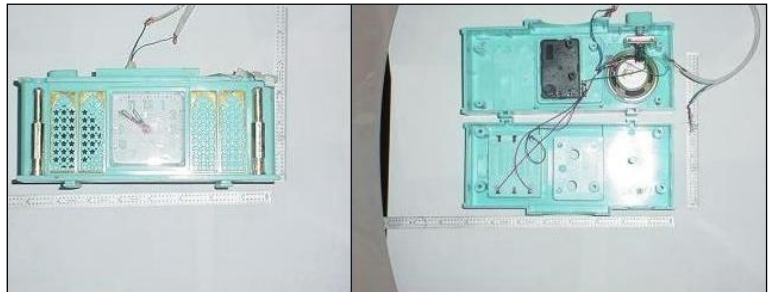
- *Lőporral töltött festékeskanna.* Belsejében gépjárműhöz való fékfolyadék-tartályt helyeznek el, amely időzítőként szolgál. A merénylő az időzítés indítására kilyukasztja a folyadékkal feltöltött féktartály falát. A csökkenő folyadékszint következtében a tartály érzékelője feszültséget ad a hozzá kapcsolt gépjárműizzónak. Az izzó felhevülése következtében meggyújtja a lőport, amely felrobban.

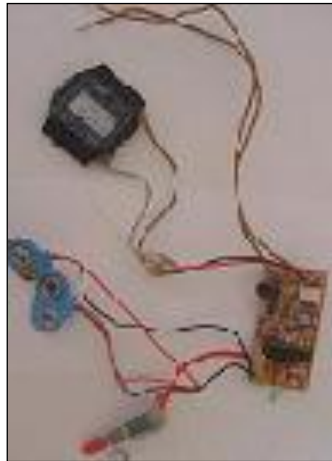
- Két darab harckocsiaknából álló, *motorkerékpárra szerelt robbanó-szerkezet*. Indítását elektromos időzítő biztosítja.

- *Ébresztőóra*ba épített, három darab 1,5 voltos elemmel működtetett gyújtószerkezet.

- *Kvarckaróra felhasználásával készült, nyáklapra integrált áramkörrel, két darab 9 voltos elemmel és kétállású kapcsolóval szerelt időzítőszervezet.*

- *Stopperórával működtetett (55 perc késleltetésű) időzítőszervezet.*

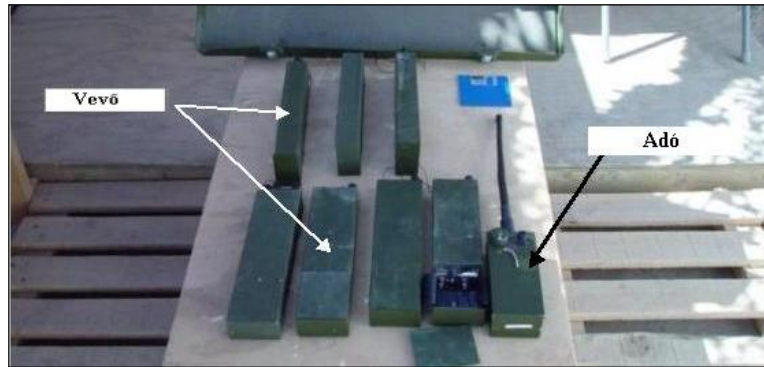

- *Időzítővel szerelt harcokocsiaknak.*

■ Rádió-távírányítású, illetve gyújtószinórral szerelt IED-k esetén az alkalmazóiknak lehetőségük van biztonságos távolságból megfigyelni a robbanószerkezetet, majd a megfelelő időpontban azt működésbe hozni. Távírányítóként rádióadó- és vevőkészüléket, mobiltelefont, kapu- és garázsnyitókat, valamint játékok irányítópaneljeit használják fel.

- *Rádióadó- és vevőkészülék robbanószerkezetek indításához.*

- SEGA gyártmányú játékepanelből átalakított gyújtószervezet vevőkészüléke. Az eszköz működtetéséhez rádióadót, vagy vezeték nélküli telefont használnak.

- *Gyújtószinórral szerelt tüzéségi lövedék.*

- Gépjármű-központizár elektronikájával szerelt lövedékek.

■ Az IED-támadások csak nagyon kevés százalékában alkalmaznak a célszemélyekkel működésbe hozott robbanószerkezeteket. Ezeknek az eszközöknek négy főbb típusát alkalmazzák.

- Plakátba rejtett robbanószerkezet.

- Botlórótos kapcsolású IED (leginkább utak mentén telepítik, a kevésbé képzett, figyelmetlen katonák ellen hatásosak).

- *Összeomló elektronikával szerelt IED.* A hamis áramkör paneljának hatástalanításakor a valós áramkör zár, és működésbe hozza a robbanószerkezetet (bal oldali ábra).

- *Nyomás-kapcsolóval szerelt IED.* Általában aknákkal, illetve azok gyújtószerkezetével szerelt eszközök (jobb oldali ábra).

■ **A terrorista-, illetve ellenállócsoporthok – a felderítés megakadályozása céljából – a legkülönbözőbb módokon álcázzák a robbanószerkezeteket.**

- *Út mentén elásott IED-k.*

- *Kiemelkedő földkupacon, illetve kőrakáson elhelyezett IED-k,* amelyek robbanáskor a legnagyobb pusztítást a járművek utasterében okozzák.

- Műanyag zsákba, papírzacskóba, homokzsákba stb. *rejtett páncéltörő lövedékek.*

- Út szélén elhagyott hulladékokba (például gumiabroncsba) *rejtett IED-k.*

- *Kövekkel, betondarabokkal álcázott robbanószerkezetek.*

- Útmélyedésbe, az aszfalt alá elhelyezett, illetve friss aszfalttal *lefedett* IED-k.

- *Betonba öntött lövedékek, robbanóanyagok.*

- Út menti *betoncsövekbe elrejtett robbanószerkezetek*. Irakban ilyen módszerrel telepítették a legnagyobb mennyiségű robbanóanyagot tartalmazó IED-eket.

- *Gáz-, illetve oxigénpalackokba épített IED-k*. A palackokat folyékony robbanóanyaggal, vagy acetilén-, illetve propángázzal töltik meg.

- Út menti *védőkorlátra erősített IED*, amely nem csak rejti, hanem a gépjárművek utasterének szintjébe emeli a robbanószerkezetet.

- *Útjelző táblára erősített IED.* A rejtés mellett a robbanószerkezetet ez a szerelési módszer is a gépjárművek utasterének szintjébe emeli.

- *Kerékpárokra, illetve motorkerékpárokra erősített robbanószerkezetek.* Általában lakott területen, városokban alkalmazzák.

- *Festékes, üdítő és háztartási fémdobozokba épített robbanószerkezetek.*

- Emberi és állati *tetemekbe, illetve életnagyságú bábukba rejtett robbanószerkezetek.*

- Felüljárókra, lámpaoszlopokra, illetve fatörzsekre *rögzített IED-k.*

- Elhagyott *gépjárműroncsokba és alkatrészekbe rejtett robbanószerkezetek.*

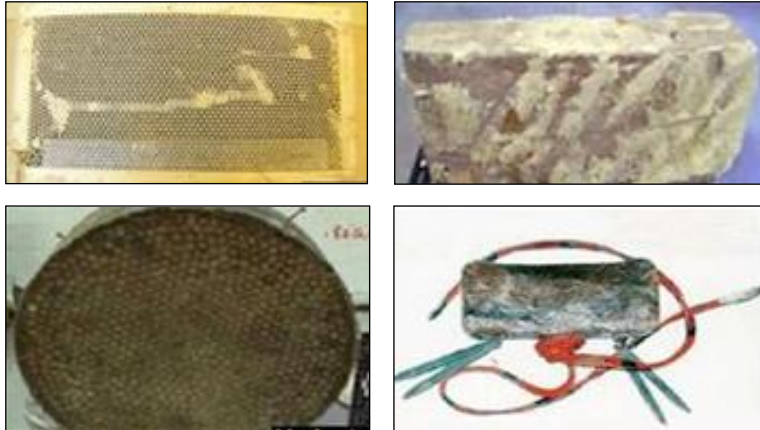
■ A következőkben a kiemelten veszélyes kategóriába sorolható IED típusok kerülnek ismertetésre.

- *Irányított hatású robbanószerkezet* (Explosively Formed Projectile – EFP). Az ellenállócsoportok a könnyen, vagy közepesen páncélozott járművek elleni tevékenységre fejlesztették ki az EFP-t. A henger alakú robbanószerkezetet homorú fémlemezzel zárják le, amely általában rézből készül. A robbanóanyagot közvetlenül a rézlemez mögött helyezik el. A robbanószerkezet működésbe lépésekor a kirobbanó rézlemez eldeformálódik, és mint egy lövedék, nagy sebességgel a céltárgyba csapódik be. A robbanószerkezet elkészítése nagy szakértelmet igényel.

- *Házi készítésű repeszakna.* Több típusa létezik, működési elvét tekintve azonban mindegyik hasonló módon épül fel. A robbanószerkezetet – amely általában egy réteg robbanóanyagból, és azt befedő repeszekből áll –, olajoskannába, fa-, illetve fémdobozba építik. Repeszként csapágygolyót, márványzúzalékot, szöveget stb. alkalmaznak. A robbanószerkezetek működésbe lépéskor a repeszeket 60 fokos szögben lövi ki, amelyek hatásos távolsága eléri az 50 m-t is.

- *Napalm és gyújtó IED.* Az ilyen típusú robbanóeszközöknél üzemanyaggal, gyúlékony folyadékkal, illetve gázzal töltenek meg palackokat és tartályokat, amelyek felrobbanásukkor súlyos égési sérüléseket, illetve károkat okoznak a céljárművekben. Napalm IED esetében az eszközt gázolaj/kerozin és szappan (sűríti az anyagot) keverékével töltik meg. A napalmmal szerelt IED felrobbanását követően a szétfröccsenő gyújtókeverék nagy hatásfokkal, és huzamosabb ideig ég a célfelületen.

Amikor robbant a szerkezet...

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century. www.fas.org/irp/treath/terrorism. 2005. augusztus 15. US Army Training and Doctrine Command
- <http://www.defense-update.com/features/du-3-04/IED.htm>
- <http://www.globalsecurity.org/military/intro/ied.htm>
- <http://www.globalsecurity.org/military/intro/ied-iraq.htm>
- <http://www.globalsecurity.org/military/intro/ied-vehicle.htm>
- <http://www.ogrish.com>
- https://brief.aegisiraq.com/Brief/Users_Login.aspx?ReturnUrl=%2fBrief%2fIntelligence%2bSummary%2fdefault.aspx

TORMA BÉLA NYÁ. EZREDES

**A 907. ÉVI POZSONYI CSATA –
A MAGYARSÁG ELSŐ ISMERT HONVÉDŐ
HÁBORÚJÁNAK DÖNTŐ ÜTKÖZETE***

Őseinkre vonatkozó, számbavehető adatok

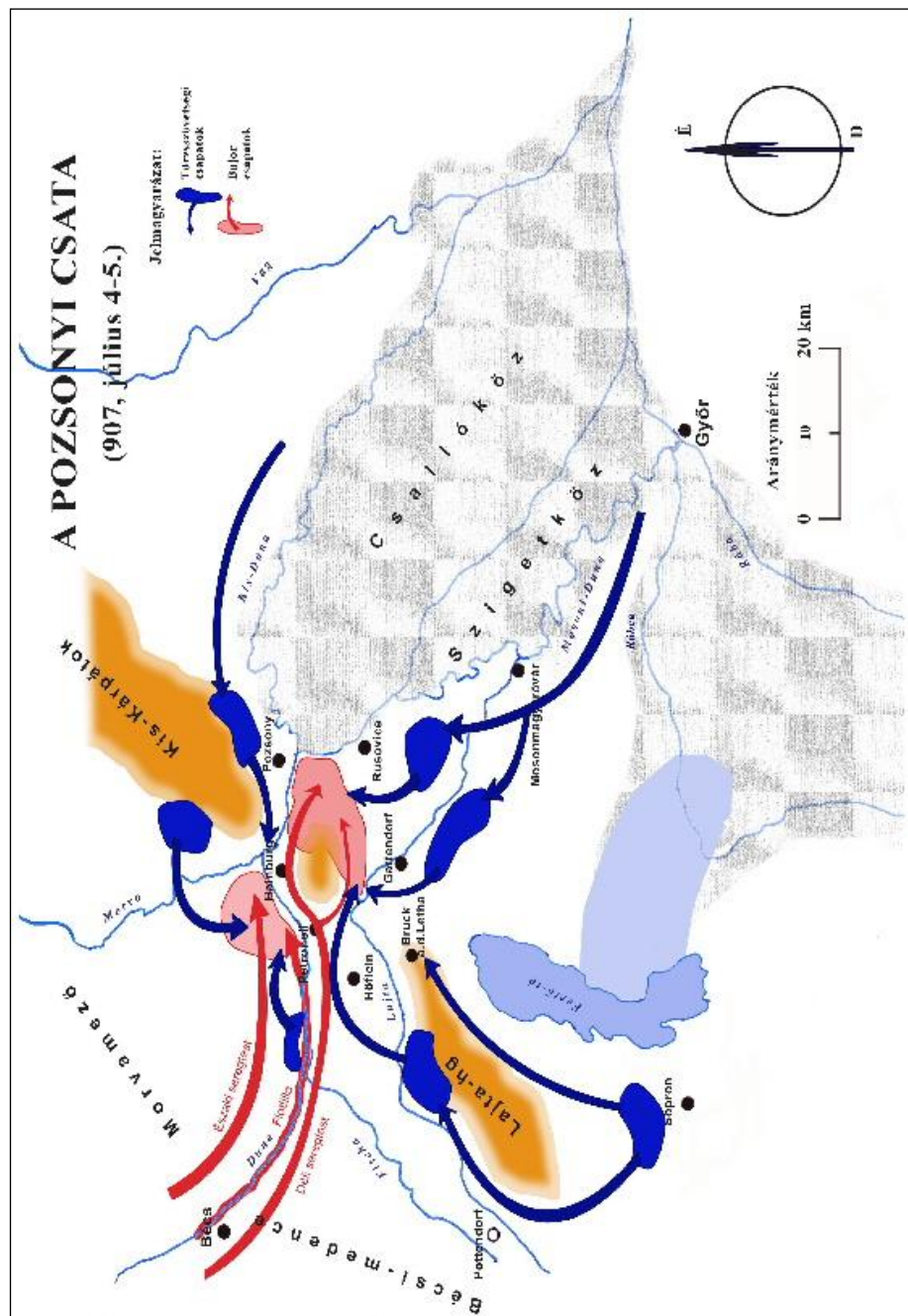
Korabeli arab források a törzsszövetség haderejének létszámát 20 ezer főben adják meg. Első olvasatra természetesen túlzottnak tűnik ez az adat. Azonban ha megnézzük a dél-oroszl sztyeppén élő nomád és földműveléssel foglalkozó népek haderőire vonatkozó adatokat, a létszámokra vonatkozó feljegyzéseket mérvadónak lehet tekinteni. Ugyanis, ha a feltüntetett adatokat egymással összehasonlítom, elfogadható viszonyokat állapíthatok meg a nagy népek és a kisebbek haderőire vonatkozóan. Lehetséges, hogy önmagában vizsgálva a törzsszövetségre megadott 20 ezer fős lovas hadsereg óriási számnak tűnik, de hasonló nagyságrendet képvisel a kazár, az alán és a horaszáni sereg is (feltehetően ezek szintén túlzott adatok). Ráadásul – véleményem szerint, amit később indokolok – ez a **20 ezer fegyveres és ló egy mozgósított helyzetet, és nem az állandóan fegyverben tartott, hanem a mozgósított haderőt jelenti.**

Harcérték és mozgósítás

Az első pillantásra hatalmas létszámnak tűnő adatot sokan úgy kezelték, hogy ez egy állandóan fegyverben tartott sereg volt. Csupán ellátási szemlélettel (logisztikai szempontból) megközelítve ezt a harcértéket, kétségbe kell vonni, hogy az akkori nomád társadalom és életvitel képes lett volna ennyi embert és állatot egy időben, egy táborban, huzamosabb ideig etetni, itatni, és számukra az elfogadható egészségügyi ellátást biztosítani. Ha csak azt vesszük tekintetbe, hogy a 20 ezer könnyűlovas harcosnak minimálisan 40 ezer ló állt a rendelkezésére, mely állatállományt elsősorban a legelők és rétek, tehát a közvetlenül a természet élelmezte, akkor belátható, hogy rövid idő alatt felélték a környéken mindazt, ami biztosította egy helyű (azonos területű) tartózkodásukat. Már ez a józan észre alapozott megközelítés is kétségeket vet fel ekkora haderő fenntarthatóságáról. Mit jelenthet ténylegesen ez a szám? Kiállítható volt-e ekkora harcérték? Szükség volt-e ekkora fegyveres állományra? Mindezen kérdések megválaszolása nem indulhat ki kizárólagosan a józan ész érveléséből, amelyeknek csupán a kételyek megfogalmazásáig, a kérdések felvetéséig van jogosultsága.

Szerencsére rendelkezünk adatokkal a feltett kérdések egy részének megválaszolásához, melyeket az írásbeli forrásokban és régészeti emlékekben lelhetünk fel. Bíborbanszületett Konstantin „*A birodalom kormányzása*” című művében (DAI-jában) arról ír, hogy a Kárpát-medencébe települt törzsszövetségnek

* Második rész. Az első rész a Felderítő Szemle 2006/1. számában jelent meg.

„... ez a nyolc törzse nem hunyázkodik meg a maga fejedelmei előtt, de megegyezésük van arra, hogy a folyóknál, bármely részen üt ki a háború, teljes odaadással és buzgalommal együtt harcolnak ...”

Értelmezzük a császártól vett idézetet. Témánk szempontjából két fontos információt tartalmaz. Első olvasatra kitűnik, hogy a szövetségbe szerveződött törzsek hatalmas önállósággal bírtak. Ezt az önállóságot azonban csak **„békeidőszakban”** érvényesíthették. Szabad mozgással tölthették ki a törzsi szálláshelyeket, és a törzs főnöke a törzsszövetségtől függetlenül juttatta érvényre a törzsi érdekeket, természetesen más (szomszédos) törzsek érdekeinek tekintetbe vételével. Ebbe a szabadságba beletartozott a törzsi keretek között szervezett fegyveres erő, mely képes volt – a törzsi érdekek fegyveres érvényre juttatásán túl –, önálló törzsi portyák végrehajtására a törzsszövetségi szálláshelyek gyepűhatárain kívül, idegen törzsszövetségek ellen, részt venni zsákmányszerző hadjáratokban más törzsi tömörülésekkel és így tovább.

Azonban törzsszövetségi viszonylatban létezett egy olyan kivételesen minősített helyzet, amikor túllépve a törzsi kereteken, előtérbe kerültek a szövetségi érdekek. Ilyen állapot alakult ki, amikor a törzsszövetség bármely törzsét (vagy természetesen egészét) fegyveres agresszió érte. Ez esetben **„háborús helyzet”** jött létre, melyben minden törzsnek együttesen kellett fellépni a szövetségi érdekek megvédése érdekében. Ekkor lépett érvénybe a törzsszövetség békealakulatainak **összetartási (összevonási) és/vagy mozgósítási kötelezettsége** („*együtt harcolnak*”), aminek keretében minden törzs köteles volt fegyveres állományát a törzsszövetségi hadsereg rendelkezésére bocsátani. A törzsi fegyveres erőket a védelmi helyzetnek megfelelően – az egységes alkalmazás, a központi akarat érvényesítése céljából –, a gyula méltóságot viselő hadúr (fővezér) irányítása alá rendelték.

Előrébb jutunk a téma kibontásában, ha röviden megvizsgáljuk a törzsszövetség „békeidőszakának” megfelelő „békeelhelyezését”. A nomád törzsszövetségeknél megfigyelhető, hogy a vezértörzs települt a szálláshelyek legbiztonságosabb, központi térségében, a fejedelmi kísérettel együtt. A fejedelem tényleges hatalmát saját törzse támogatása mellett közvetlen **fegyveres kísérete** biztosította. A többi törzs további biztonságot nyújtott azzal, hogy szálláshelyeik körbefogták a vezértörzsét. A csatlakozott népeségek mindig a veszélyeztetett irányokban települtek. Érvényesnek tekinthető-e ez a megállapítás a magyar törzsszövetségre? Ennek megválaszolásához régészeti adatokkal rendelkezünk.

A 10. század első felében a Felső-Tisza-vidéken (Zemplén–Bodrogszerdahely–Karas–Kenézlő–Tarcál–Rakamaz–Geszteréd–Eperjeske körzetben) hasonló méltóságjelvényekkel (a legfontosabbak: veretes övek, íjtartó tegezék, tarsolylemezek, szablyák) rendelkező, magas rangú férfiak temetkeztek. Íjtartó tegezeiket a hatalmat jelképező napkorong díszítette, mely a fejedelmi méltóságot szimbolizálta. Temetkezéseik egy nagyjából 60x80 km kiterjedésű területre összpontosultak. Ez a terület tekinthető a honfoglalás után és a kalandozások időszakában **a magyar nagyfejedelmek hatalmi központjának**. A honfoglalás kori sírokban eddig talált 140 szablya több mint egyharmada (51 db!) a Felső-Tisza-vidék temetőiből került elő, és abból 34 a fent megnevezett körzetek lelőhelyein.

A leírtakat megerősítő következtetésre ad lehetőséget a sírokban talált emberi maradványokból azonosítható nemi összetétel. Ugyanis az eltemetettek 50 százaléka férfi! Ez az arány lényegesen eltér a másutt feltárt, természetes módon kialakult közösségek temetkezési összetételétől, ahol a nők aránya lényegesen magasabb, 70–75 százalék. Ez alapján megbízható következtetésként elfogadható, hogy ezek a közösségek **mesterséges szervezés** útján jöttek létre, és a férfisírok magas aránya a **fejedelem állandó katonai kíséretének** jelenlétére utal.

Régészeti tanúbizonyságok szólnak arról, hogy **törzsi viszonylatban is létezett** a törzsfőt körülvevő, **állandó katonai kíséret**. A katonai kíséret a régészeti leletek alapján nyomon követhető a törzseken keresztül, egészen nemzetség szintig. Dienes István figyelt fel arra, hogy egy-egy tájegység temetői különböző rangú közösségeket rejtenek. Megtalálható köztük a „nemzetségi arisztokrácia”, a rangos kiscsaládi és a köznépi temetők (faluközösségek kiterjedt szegényes temetői), valamint „a közjük ékelődő nagycsaládi temetők fegyverekkel megrakott férfisírai.”

Törzs- vagy névi eredetű helynevek közelében feltárt tarsolylemez temetők többségében rangos katonák sírjait tárták fel a régészek (Besenyőtelek, Ecsegfalva, Kér-sziget, Budakeszi).

A feltárt temetkezések bizonyítják, hogy nemcsak a nagyfejedelem, hanem a törzs- és nemzetségfők is rendelkeztek állandó katonai kísérettel.

Az eddigi vizsgálódásaink alapján megállapíthatjuk, hogy „békeidőszakban” a fejedelem és minden törzs és/vagy nemzetség rendelkezett fegyveres, állandó katonai kísérettel. Ez az állomány jelentette a „békelétszámot”. Azonban ez az embercsoport nem azonosítható azzal a sereggel, melyet a törzsszövetség háború idejére a fegyverforgató férfiakból kiállíthatott. Szerencsére a továbblépéshez rendelkezünk más adatokkal is.

Dienes István írta, hogy „*A társadalmi csoportosulásokban minduntalan megnyilatkozó szervező erő az egyszerűbb közösségek összetételét is megszabhatta.*” A magyarhomorogi köznépi temető feltárása során is felfedezte ennek az általános szabálynak az érvényesülését. Ugyanis a temető főhelyén, az első nyitó sorában tíz, íjjal és nyíllal felfegyverzett harcost temettek. Mindez a korra jellemző, jól ismert haderőszerkezési elvre utal, miszerint a nemzetségeknek és családoknak meghatározott létszámú fegyverest kellett biztosítani a törzsszövetség fegyveres erőibe. Ennek az elvnek az érvényesülését tükrözi a magyarhomorogi temető.

A „békeidőszakban” élő, a fejedelmet, a törzsek főnökét és a nemzetségfőket övező állandó katonai kíséret felül esetenként szükségessé vált a haderőnek a feltöltése nagyobb létszámra, amihez könnyen mozgósítható, fegyverforgató és fegyverrel ellátott harcosokra volt szükség. Ezt szolgálta az egyes közösségek felé elrendelt hadkötelezettség, ami biztosította a feltöltést a „háborús létszámra”. A magyarhomorogi köznépi temető tíz harcosa arra a rendező elvre utal, hogy a háborús hadilétszám elérése érdekében a törzseknek és nemzetségeknek könnyen mozgósítható (rövid idő alatt hadra fogható) harcosokat kellett kiállítani. Tehát létezett egy – felszólításra hadra fogható –, mozgósítható állomány.

Egyébként maga a tízes szám arra a türk szervezési elvre irányítja a figyelmet (melyet őseink is alkalmaztak), amelynek az alapja a tíz fős egység (tized), melyből tíz alkotott egy századot, tíz század egy ezredet és tíz ezred egy tüzént. Tehát egy tüzénben elvileg 10 ezer könnyűlovassal számolhatunk.

Bíborbanszületett Konstantin jó példáját adja a mozgósított törzsszövetségi haderő szervezetének. A besenyő támadással kapcsolatosan írja: „...*És amikor a türkök hadjáratra mentek, a besenyők Symeonnal a türkök ellen jöttek, családjaikat teljesen megsemmisítették, és a földjük őrzésére hátrahagyott türköket gonoszul kiűzték onnan.*” Itt is egyértelműen válik szét egy – a szálláshelyeket elhagyó – mozgósított állomány, és egy – otthon maradt – a szállások védelmére rendelt állomány.

Az elvi megközelítések után kíséreljük meg számokban megbecsülni a törzsszövetség békelétszámát (az állandó katonai kíséret létszámát). Ha pontos adatokkal nem is rendelkezünk, viszont összehasonlítható, és így figyelembe vehető adatokkal igen. Kezdjük a mérvadónak tekinthető, a kazárookra vonatkozó információkkal. Arab források (Ibn Ruszta, Gardézi, Al Balhi) tudósítanak arról, hogy a kazár uralkodó serege 10–12 ezer főből állt (egy részük fizetett zsoldos volt, másik részüket az előkelőségek állították ki). A mozgósítással feltöltött haderő állományát 15 ezer főben adják meg. Hírt adnak arról is, hogy a kagán testőrségét 4 ezer fegyveres biztosította.

Európai források Dzsingisz kán halálakor a mongol-tatár haderőt 129 ezer körüli létszámban becsülték. A kán testőrsége 9 ezer főből állt.

Al Bakri arról számol be, hogy Mieszko lengyel fejedelemnek 3 ezer páncélos harcos állt rendelkezésére (feltehetően testőrség).

A számokból látható, hogy az állandó katonai kíséret létszáma 3 ezer és 9 ezer fegyveres között változott, a teljes haderő nagyságának függvényében. A törzsszövetségre írt 20 ezer főt leginkább a kazár kagán seregének létszáma közelíti meg. Azért is figyelembe vehetők a rájuk vonatkozó adatok, mert őseink huzamosabb ideig kazár szövetségben harcoltak, és a fentebb említésre került 10-es haderőszervezési elv mindkét népnél érvényesült. A továbbgondolkodáshoz egy elvi és egy gyakorlati megközelítést vehetünk még figyelembe. Egy törzsnél az állandó katonai szolgálatot teljesítők száma nem érhet el a fejedelmi kíséret létszámát, azaz egy törzs sem képviselhetett nagyobb erőt a fejedelem testőrségénél. A gyakorlati megközelítésre a Kazár Kaganátus haderejének ismert állandó keretállománya és a feltöltött háborús állománya közötti viszony ad lehetőséget. Ismerjük, hogy a kazár kagán 10 ezer fős seregét mozgósítással 15 ezerre töltötték fel, ami azt jelenti, hogy a háborús harcértéket (a 100%-os feltöltöttséget) 67% békelétszámmal és 33% mozgósítással behívott állománnyal biztosították.

Figyelembe véve a kazár haderőszervezési normákat – és anélkül, hogy túlzásokba esnénk –, a törzsszövetség fejedelmi kíséretének állományát a felhozott példákra is támaszkodva 3-4 ezer főre becsüljük. A teljes békelétszám másik részét pedig a törzsek tették ki.

A Kaganátus háborús harcértékének összetételéből, és a törzsszövetség teljes feltöltöttségére ismert 20 ezer főből (100%) kiindulva, a törzsszövetség állandó fegyverben lévő békelétszáma (keretállománya) 13 400 (67%). Az áttekinthetőbb számolás végett becsüljük 13-14 ezer főre a keretállományt. Ha a 13-14 ezer fős (65–70%) békeállományából 3-4 ezer főt a fejedelmi kíséret tette ki, akkor a fennmaradó 10 ezer főt a nyolc törzsnek kellett kiállítani. Ez törzsenként a törzsfőnöki, nemzetségfői katonai kíséretbe tartozó 1250 fő állandóan hadra fogható fegyverest jelentett. Mozgósítás esetén a 13-14 ezer fős törzsszövetségi hadsereg békelétszámát kellett 20 ezerre feltölteni. Tehát a nyolc törzsnek további 6-7 ezer fegyverest kellett háború esetén biztosítani. Átlagosan számolva törzsenként 750–875 főt. Feltehetően nem egyenlő arányban kellett ezt teljesíteni, függhetett a törzsben hadra fogható férfinep létszámától.

A felhozott példákban a haderőszervezés két vonalát ragadhattuk meg. A fejedelem és a törzsi (nemzetségi) vezetők köré szervezett, már „békeidőszakban” élő katonai kíséret rendszerét („békelétszám”), és a mozgósítással hadba szólítható, a békelétszámot kiegészítő „hadkötelesek” rendszerét.

Az eddigi megállapítások alapján a békelétszámról háborús létszámra való feltöltésre két lehetősége adódott a törzsszövetségnek. Első fázisban, ha a helyzet úgy kívánta, elegendő volt a katonai kíséretet (fegyverben álló keretállományt), vagy azoknak egy részét egységes irányítás alá helyezni. Mint láttuk, ezzel a lépéssel maximum egy 13-14 ezer fős hadsereget lehetett rövid idő alatt felállítani. A végrehajtás tartalmát illetően ezt a fázist **összetartásnak** nevezném. Az esetek többségében az első fázis részlegesen is végrehajtható volt (például egyes, nem az alkalmazás irányába eső törzse(ke)t nem kellett feltétlen figyelembe venni). Ezért végrehajtása történhetett részleges és teljes összetartással. Második fázisban ezt a létszámot 6-7 ezer fő mozgósításával 20 ezer fős hadsereggé lehetett feltölteni. Ez jóval több időt igényelt. A teljes hadilétszám elérését célzó feltöltést nevezném **mozgósításnak**, melyet ugyancsak végrehajthattak részleges, vagy teljes feltöltéssel. Ez a mozgósítási rendszer nagy rugalmassággal bírt.

A törzsszövetségi haderő mozgósítással felállított létszáma mellett azonban további források is rendelkezésre álltak a harcértékének növeléséhez. Néhány fontos alkalmazási elvet vegyünk még számításba. Elsőként azt az elvet, mi szerint a nomád társadalmakban minden fegyverforgatásra képes férfi egyúttal „hadköteles” is volt. Fontos figyelembe venni azt is, hogy a csatlakozott népeknek a többi törzsre megállapított létszámon felül kellett harcosokat kiállítaniuk. Mivel ők a legveszélyesebb helyeken kerültek alkalmazásra (az ellenséges gyepűhatárokon), náluk nagyobb békelétszámmal és mozgósított létszámmal számolhatunk. Erre tanúként újból a bizánci császárt idézem. „... *Mivel a háborúban a legerősebbeknek és legbátrabbaknak mutatkoztak a nyolc törzs közül (mármint a kabarok), és a háborúban elöl jártak, az első törzsek rangjára emelték őket. Egy fejedelem van náluk, azaz a kabarok három törzsében, aki máig is megvan.*” Ezzel kapcsolatosan tudjuk, hogy a kabarok három törzssel csatlakoztak a hetes törzsszövetséghez, és mivel külön fejedelmet választottak, nyolcadik törzsként illeszkedtek a szövetségi rendszerbe.

Az arab források erre a nyolcas törzsszövetségre említették a 20 ezer fegyverest. Természetesen a honfoglalás időszakában ez már nem volt érvényben, hiszen a Kárpát-medencében újabb népek hódoltak be őseinknek, amivel tovább nőtt a hadra fogható állomány. Ennek bizonyosságára latin nyelvű forrásokat idézek. Aventinus (a bajor hercegek nevelője, majd udvari történetíró, 1477–1534) írta Pannónia elfoglalása (900) kapcsán:

„Ezután a magyarok ... bizonyos morvakkal együtt – akik a keresztény vallást elutasították, és a ki a régi ellenségeskedés miatt gyűlölettel viseltettek a bajorok iránt – két menetoszlopban megtámadták Bajorországot... Egyik részük a Duna északi partját szemelte ki magának az Enns torkolatáig. Cussal (Kurszán magyar) király a másik partot követelte magának. ...” És hogy kik voltak ők, arra Theotmár salzburgi érsek ad választ: *„Ők voltak azok (morvák), akik a magyarok nem csekély tömegét maguk mellé vették, és azok szokása szerint saját álkeresztényeik fejét kopaszra nyírták, és a mi keresztényeinkre rászabadították őket...”*

Katonai segédcapatként a morvákon kívül még számításba vehetők a Kárpát-medencében fennmaradt és behódolt avarság utódai is.

Mindezek alapján – még a számítási hibahatárokat (+/- pár ezer fő) is figyelembe véve – megállapíthatjuk, hogy a pozsonyi csatában részt vett törzsszövetségi sereget nem a teljes mozgósítás elrendelése, hanem egy részleges összetartás végrehajtását követően összeállt állománnyal vethették ütközetekbe. Erre szükség is volt a lereagálási idő rövidege miatt. Ugyanis a bajor hadsereg felkészítése egy szokásos májusi seregszemplével kezdődött Ennsben. Ott június 15-ét követően döntöttek arról, hogy az összehívott sereget a magyarok ellen küldik, és 17-én három hadoszlopban megindították a hadjáratot. **A magyar felderítés legkésőbb akkor szerezhetett tudomást a támadási szándékról.** Összesen 17 nap állt rendelkezésre a felderítési információ jelentésére és az ellenintézkedések foganatosítására. Mire volt elegendő ez a rövid két és fél hét? A válaszhoz ismerünk egy összemérhető normatívát a nomád krími tatárok vonatkozásában. Náluk az általános hadkötelezettség értelmében minden 15 évnél idősebb szabad férfi hadköteles volt, akiknek mozgósítás elrendelése esetén 2 (esetleg 4) héten belül, teljes fegyverzetrel és felszereléssel meg kellett jelenni a kijelölt gyülekezési körzetben. Ha ehhez a nagyon szoros normatívához figyelembe veszem, hogy a felderítési információ eljuttatása a fejedelemhez igénybe vehetett két-három napot, akkor a valóságban a fejedelmi elhatározás meghozatalára és a mozgósítás elrendelésére mintegy két hét állt rendelkezésre. Rendkívüli szoros határidőket kellett teljesíteni. Nem is lehetett más választása a döntéshozóknak, mint **haladéktalanul elrendelni az összetartást**, és a veszélyeztetett irányokban az ellenséghez legközelebb szállásoló törzsek fegyveres békeállományát azonnal elindítani a járható irányok lezárására. Első lépcsőben ez – két törzset figyelembe véve – nagyjából 2500 fegyverest jelentett és további 2-3 ezer főt a fejedelmi kíséretből. Hozzájuk kell számolni a morva szövetségeseik pontosan meg nem határozható állományát. Így első lépcsőben „azonnal” – két héten belül! – a bevetési körzetbe érkezhettek 4500–5500 könnyűlovassal fegyveres és a csatlakozott katonai segédnép.

Ez a kontingens két irányban (a Duna északi és déli partján) elosztva nem biztosíthatott elegendő erőfölényt két győztes csatára, és az azt követő hosszan tartó üldözésre. Feltétlenül számításba kell venni, hogy az első lépcsőben bevetett törzsszövetségi erőket további csapatok beérkezése követte, melyek részesei lettek a sikeres csatáknak, bekapcsolódtak a siker kifejllesztésébe és az üldözésbe.

A teljes összetartás elrendelésére nem volt szükség, de lehetőség sem, hiszen a Kárpát-medence délkeleti régióiban települt törzseknek – azonkívül, hogy túl messze estek az alkalmazás körzetétől –, megfelelő elrettentő erőt kellett mutatni a dunai bolgárok és az időközben a Keleti-Kárpátokig felzárkózó besenyők felé, akik az időt még nem fogadták el őseink térnyerését a balkáni irányban. Részleges mozgósítás azonban történhetett, mely valószínűleg az alkalmazási irányban szállásoló törzseket érinthette.

Az események ilyenén lefolyása a törzsszövetségi haderőszervezés és mozgósítás egy-egy fontos jellemzőjére irányítja rá a figyelmet. Az egyik az aránylag **magas békelétszám**, a másik a nagyon **rövid mozgósítási határidő**. Mindkettőt rendelkezésre álló történelmi analógia segítségével használtuk fel. Felhasználásuk indokoltságát maga a pozsonyi csata bizonyította be! Ugyanis, az elért sikerek nem valósulhattak volna meg, ha nem áll rendelkezésre elegendő számú bevethető csapat, illetve ha az alkalmazási körletekbe történő csoportosításuk túl hosszú időt vesz igénybe. Láttuk, hogy az összetartás elrendelésére és az első lépcsők bevetésére elegendőnek mutatkozott a két hét. Valószínűsíthető, hogy a további bevetésre rendelt erők (második lépcsők) mozgósítása hosszabb időt vett igénybe. A teljes feltöltéshez (talán) már hozzá kellett nyúlni a törzsek nem „hivatásos”, hanem „hadköteles” férfiállományához. Egyes törzsek viszonylatában elképzelhető, hogy teljes mozgósítást hajtottak végre. Ez esetben már a kiértékelés is bonyolultabb, szerteágazóbbá volt, mivel több helyre és nagyobb távolságokra kellett eljutni. Ugyancsak meghosszabbodott a különböző helyekről és nagy távolságokból végrehajtott gyülekezési idő. Az esetlegesen megadott négy hetet a teljes feltöltéssel járó mozgósítás normaidejeként lehet figyelembe venni. A pozsonyi csatával talán a Pannónia elleni Kurszán-hadjárat (900-ban) hozható párhuzamba.

Még egy adatra vissza kell térnünk. Az arab forrásokban említett 20 ezer fős törzsszövetségi haderőről – már az elemzés kezdetén, igaz, józan katonai gondolkodásra hivatkozva –, azt állítottam, hogy feltehetően egy békeidőszakban nem létező, csak mozgósítással felállított háborús sereget jelenthetett. Ezt a feltételezésemet már a pozsonyi csatában részt vevő törzsszövetségi csapatok harcértéke is megerősíti. Mint láttuk, ha törzsszövetségi viszonylatban a teljes mozgósítás végrehajtására nem is volt szükség, az elegendő erőfölény létrehozása érdekében, az egyes törzsek viszonylatában teljes összetartást és részleges mozgósítást kellett elrendelni. Ezt viszont csak egy nagy létszámú haderő biztosíthatta. Más irányból is megközelíthető a 20 ezer fő realitása. Ha a családot veszem számítási alapnak, akkor szakmailag elfogadott normát figyelembe véve egy családba 5 főt számolhatok. Ha családonként csak egy főt veszek hadkötelesnek, akkor a honfoglaló népesség 100 ezer főből állhatott. Ez nem is tűnik túlzott adatnak.

A mozgósítás megkezdésétől annak befejezéséig tartó idő megközelítő pontossággal Kurszán 900. évi pannóniai hadjárata alapján is megítélhető. A példa azért is jól mert Pannónia elfoglalásakor a törzsszövetség teljes haderejét megközelítő hadilétszámmal számolhatunk.

Számításaim és becslésem szerint Kurszán Gyermeke Lajos királyhoz küldött követsége (a tárgyaláson túl komoly hírszerzési feladatokat végrehajtva), júniusban érkeztetett vissza a királyi udvarból. A Pannónia elleni támadás ezután, két egymást követő lépcsőben indulhatott. Az első lépcső támadásának kezdete – melynek célja a Dunántúl központi területeinek visszaszerzése volt –, júliusra becsülhető. A második lépcsőben támadók a fő irányt követték, a Duna-völgyében. Ők augusztusban léphettek Pannónia területére. Ott is nagyon rövid, egy hónapon belüli az időtartam, a felderítési adatok jelentése és támadás megkezdése között. Jóllehet a számításokat elég nagy hibahatárok között lehet elfogadni, azonban a kialakult helyzet gyors, valós idejű lereagálását mutatják. Ezek a szoros időnormák – mindkét esetben – csak egy nagyon jól szervezett haderő és mozgósítási rendszer, valamint egy nagyon erősen központosított vezetés érvényesülése mellett képzelhetők el.

Megállapítható továbbá, hogy a pozsonyi csata ütközeteiben nagyjából azonos harcértékű csapatok vonultak fel és küzdöttek meg egymással.

Őseink harceljárásai és fegyverzete

VI. (Bölcs) Leó császár a „Haditaktika” című művében írja, hogy őseink a csatarendet éjnek idején állítják fel. Amikor az ellenség alszik, akkor támadnak. Azt is említi, hogy amikor megfutamítják ellenfeleiket, kíméletlen üldözésbe kezdenek, azok teljes megsemmisítéséig.

A témával foglalkozó szakirodalomban gyakran olvashatunk a színlelt megfutamodásról, mint őseink alapvető harcmodoráról. Azonban a színlelt megfutamodást nem egy önálló, elkülönült harctevékenységi eljárásnak (mint például a támadás, vagy visszavonulás, vagy üldözés, vagy bekerítés) kell értelmeznünk. Inkább fogható fel harcászati manővernek, melyet egyaránt alkalmazhattak támadásban, vagy akár visszavonulás során is. Sőt **a színlelt megfutamodás – ami nem fogható fel másként, mint céltudatos és rendezett meghátrálás –, a legtöbb esetben más manőverfajtákkal együtt, azt megelőzően került végrehajtásra. Így a bekerítést, vagy törbeccsalást megelőzően, azaz abból a célból, hogy a saját csapatok számára kedvező feltételeket teremtsenek az ellenség megsemmisítéséhez a távolharc fegyverével, ijaikkal.** A korabeli szakirodalom különbséget tesz a távolharc és a közelharc, mint alapvető harcmodok között.

Azonban őseink esetében az íjjal vívott **távolharc** és a szablyával megküzdött **közelharc** általában nem elválasztható harcmodok, hanem egyetlen harceljárás egymást kiegészítő, szerves részeit képezték. (Nem történt más, mint ami az első és a második világháború nagy ütközeteiben, mikor az ellenséges védelem áttérése és területének elfoglalása volt a támadási cél. Azokban az ütközetekben az alkalmazott alapvető harceljárás az volt, hogy a csatát hatalmas tüzelőkészítéssel kezdték meg, amiben a nagy tüzeijű és nagy hatótávolságú tüzérség és a légiereő vett részt.

A tüzelőkészítés rendeltetése volt, hogy a gyalogsági támadást (a közelharcot) megelőzően, a távolharc fegyvereivel hatalmas veszteséget okozzon az ellenség védelmének teljes mélységében, annak élőerejében és infrastruktúrájában azért, hogy a támadó élőerőben minél kisebb veszteséggel teremtsék meg a gyalogsági támadás sikerét. A sikeres tüzelőkészítés következtében a védelem felépítése megbomlott, vezetése megbénult, élőerejében veszteségeket szenvedett, és a támadóknak lehetővé vált a megmaradt védelmi elemek részenkénti megsemmisítése, illetve a menekülő vagy visszavonuló ellenség üldözése, területének elfoglalása.)

Őseink lovas-nomád harceljárásában a nagy tüzerőt képviselő távolharc-fegyvereik voltak az íjak, melyek ösztüzeivel (nyílzáporaival) okoztak az ellenség élőerejében (emberben és lóban egyaránt) nagy veszteségeket. A nyílössztüzek hatékonyságát fokozták az ismert manőverek, mint a színlelt megfutamodás és megfordulás, és az azzal párosított törbe csalás, melyek eredményeként minden oldalról tűzcsapások érték a védőket, megfosztva őket egyetlen védekezésül használható fegyverük, a pajzsaik védelmének hatékony kihasználásától. Ezeknek a „tűzcsapásoknak” és manővereknek a vége az lett, hogy a védők a veszteségeik miatt, no és a lelki nyomás következtében vagy menekülőre fogták, vagy rendezetlenül, megbomlott hadrendben, kétségbeesett támadásba mentek át. Mindkettőnek a vége az lett, hogy elődeink lóról folytatott közelharcban (már célzott lövésekkel és szablyáikkal) foglyul ejtették vagy megsemmisítették ellenfeleiket. Lényegében nem történt más, mint 1000 évvel később, csak más méretekben és más fegyverekkel.

Egyébként elődeink a közelharcot is nagy bátorsággal és hatékonysággal vívták. Általában együtt alkalmazták a **meglepéssel**. A meglepetést éppen az okozta, hogy elmaradt a „tüzelőkészítés”. Gondoljunk csak a Brenta folyó melletti csatára, mikor a folyón átkelve a váratlanságot közelharcra biztosítva, szablyával támadtak Berengár seregére. Hasonlóan váratlan hajnali támadás történt Augsburg mellett 910-ben, Gyermeke Lajos ellen.

A példák alapján belátható, hogy a **törzsszövetség lovas egységei tudatosan és kiművelten alkalmazták alapvető harceljárásaikat**: a támadást, az üldözést, a visszavonulást és a bekerítést, melyek végrehajtásának alapvető fegyvere az íj volt. Mindegyik harceljáráshoz a manőverek sokféleségét alkalmazták, így a lesállást, a törbe csalást, az egyoldalú (az ellenség egyik szárnya felé irányuló) és a kétoldalú (az ellenség mindkét szárnya ellen irányuló) átkarolást, a bekerítést, melynek célja végső soron a szembenálló fél hátába történő kijutás volt. Ismert volt számukra a rajtaütés, a közelharc, melynek során tudatosan kihasználták a váratlanság és meglepés elvét. Ennek fő fegyvere volt a szablya.

Mindez nem érvényesülhetett volna a nagyfokú mozgékonyaság nélkül. Ezt biztosították jól idomított, igénytelen lovaik. Tehát tudatosan érvényesült náluk az összehangolt manőver és fegyverhasználat, melynek ellenszerét az akkori nyugat-európai ellenfelek sokáig nem találták meg. Minden kortársi feljegyzés ellenére ki kell mondani, hogy őseink íjai használatának elsődlegessége nemcsak azt a célt szolgálta, hogy nagy veszteségeket okozzanak az ellenségnek, hanem a saját élőerő kímélését, a legkisebb saját veszteséggel folytatott harcot is. Ezt az biztosította, hogy az ellenfeleket felülmúló íjakat már akkor használhatták, amikor azoknak még nem állt rendelkezésre semmilyen fegyverhasználat lehetősége, másik oldalról pedig a

nyilazás mozgásban (lőhátról) történt, és így a szembenálló félnek mozgó célokat kellett leküzdeni (lelőni), ami nagy mértékben csökkentette a találati valószínűséget. Aki volt katona és részt vett lögyakorlaton, az tudja, hogy milyen nagy a különbség az ún. „állócél”, vagy mozgó, illetve „felbukkanó” cél leküzdése között. Eleink harceljárásának tehát fontos jellemzője volt a saját erők óvása, a felesleges veszteségek és véráldozat elkerülése.

A támadó erők hadműveleti célkitűzései

A forrásokból ismerjük, hogy a Gyermek Lajos király politikai célkitűzése a magyarok megsemmisítése volt. A pozsonyi csata bajor előkészületeiről azt tudjuk, hogy 907-ben a Keleti Frank Királyság, **kiváltképp a bajor hercegség vezetői** elhatározták, hogy megtámadják és kiűzik a magyarokat az általuk elfoglalt bajor területekről. Nagy Károlynak az avarok elleni legendás hadjáratát akarták megismételni, és egyetlen nagy támadással kisöpörni a Dunántúlt 900 és Morvaországot 906 óta hatalmukban tartó törzsszövetséget. A bajorok részéről a csata jelszavát: – „*Ugros boiariae regno eliminados esse!*” - vagyis „*A magyarokat meg kell semmisíteni!*” – Gyermek Lajos királyi rendeletként hirdetett ki. A politikai célkitűzés megvalósításához a fegyveres agressziót választotta. Az akkori léptékkal mért hadászati mélységű célkitűzést kellett lebontani hadműveleti feladatokra.

A déli hadműveleti irány (a Dunától délre)

A déli hadműveleti irányban felvonuló sereget csak abban az esetben teljesíthette, ha területeket foglal el, azaz ha visszaszerzi Pannóniát. Tehát a déli hadműveleti irányban előrevonásra kerülő hadoszlop kapta **a hadművelet fő feladatát, Pannónia visszafoglalását.** Azt pedig egy irányban, a Duna mentére koncentrálni nem lehetett végrehajtani. A hadszíntéri viszonyok abban a körzetben azonban lehetővé tették a Bécsi-medencéből két különböző irányban kifejlesztett támadást. Az egyik a Mosonmagyaróvár–Győr általános, a másik a Sopron–Szombathely általános irányban adódott. Nagy valószínűséggel mindkét irányt számításba vették, hiszen a frankok által valóban uralt Pannónia (gyakorlatilag a Rába–Balaton-nyugat–Bakony hegység vonalától nyugatra eső terület) visszafoglalásához mindkét irányban támadni kellett. Ezért a déli sereget a felvonultatott erőknek mintegy kétharmadát tehette ki. A szombathelyi támadási irányban a feladat mélysége (ahová el kellett jutniuk) a Rába és a Mura ausztriai szakaszáig terjedhetett, kapcsolatot teremtve az ottani örgrófságokkal, valamint az Itália felé vezető hadiúttal. Feltehetően vissza akarták állítani – Zalavár központtal – a mosaburgi grófságot is. A győri irány biztosította volna Győrig, a Kisalföld északi területének visszafoglalását és a dunai hajóút felügyeletét, amely a csapatok ellátásában, és kereskedelmi célból is a legfontosabb útvonal volt Pannónia és Bajorország között.

A Rába, a Balaton nyugati része és a Bakony vonalától délkeletre eső dunántúli területek nem álltak frank vazallusi fejedelmek uralma alatt. Erről a térségről a forrásokban nem esik említés. A Dunántúl elfoglalt nyugati és északnyugati területéről viszont fegyveres ellenőrzést valósíthattak meg délkeleti irányban.

Az északi hadműveleti irány (a Dunától északra)

A karoling Ostmark az akkori Karintiát és Felső-Pannóniát foglalta magába, így a Dunától északra a mai Alsó- és Felső-Ausztria területét is, és mint láttuk, keletre egészen Pozsonyig húzódott. Ennek a területnek Pozsony és a Morva folyó közötti része 900 óta őseink fegyveres ellenőrzése alatt állt. A területek visszafoglalása képezhetette az északi seregetest fő (közelebbi) feladatát. Ennek érdekében első lépésként a Duna és a Kis-Kárpátok déli lába közötti átjáró (Dévényi-kapu) birtokbavételét és lezárását kellett végrehajtaniuk a célból is, hogy ne kerülhessenek törzsszövetségi csapatok a főerők hátába. A feladattal kapcsolatosan azt kell figyelembe venni, hogy Pozsony és/vagy Dévény erődítményei magyar vagy szövetséges morva kézen voltak, melyek veszélyeztethették a Duna túlparti hadműveletét. A fent ismertetett katonapolitikai háttér tükrében 906-tól ez a helyzet nagyon valószínűnek tekinthető. A várak körülzárása, semlegesítése, esetleg megvívása az északi seregetestnek idősorrendben elsődleges fontosságú feladatok lehetett. Az ostromeszközök és a gyalogság szállítására kiválóan alkalmasnak tűnt a flottilla. A további értékelések során kiderül, hogy a flottilla nagy számú gyalogost szállított, akik az északi táborban kaptak elhelyezést.

A seregetest további feladatát már nehezebb felmérni. Lehetséges feladatait mérlegelve gyanítható, hogy közéjük tartozhatott esetleg részvételük a főerők sikereinek kifejlesztésében (másodrendű feladatként), melyet csak egy dunai átkelés után valósíthattak meg, a Dévényi-kapu birtokbavételét, és Pozsony erődítményének megvívását követően. A Pozsony körzetéből történt átszállításuk után, váratlan és gyors alkalmazásuk elsősorban a Mosonmagyaróvár–Győr irányban képzelhető el, ahol a győri erődítmény visszaszerzésével állíthatták volna vissza az eredeti helyzetet.

A harcfeleket értékelve felvethető az a lehetőség, hogy az északi seregetest megalakítására csak az előrevonás és a hadtápellátás megkönnyítése érdekében került sor, és valahol a Bécsi-medence táján, alkalmas helyen, dunai átkelés után egyesülve a déli seregetesttel, részt vehetett volna Pannónia visszafoglalásában. Ezt a felvetés a Pozsony körzetében indokoltan végrehajtható feladatok fontosságával már kétségbe vonható. Az északi seregetest feladatainak mérlegelésénél azonban további szempontokat és megfontolásokat lehet és kell is figyelembe venni. Ugyanis, ha az északi seregetest elsődleges feladata lett volna a részvétele Pannónia visszafoglalásában, akkor – sokkal biztonságosabban – már a Bécs körzetében található átkelőhelyen a flottának át kellett volna szállítani őket a Bécsi-medencébe, és két nappal korábban, mint Hainburg körzetébe érkezésük után. Ugyanis Pannónia visszafoglalására a Bécsi-medence jóval előnyösebb feltételeket biztosított, mint a Morvamező. Közelebb esett a célterülethez, elegendően nagy kiterjedésű volt az összpontosított erők és eszközök befogadására, a feladat szerinti csoportosítás felvételére, a szétbontakozásra, az útba indításra (vagy harcbevételre), a célterület megközelítésére.

Hadművelati megfontolások alapján, ha ennek a hadoszlopnak a fő feladata Pannónia visszafoglalásában fogalmazódott meg, akkor mindenesetre célszerűbb lett volna erőösszpontosítás céljából korábban, valahol a Bécs környéki átkelőhelyen átkelést végrehajtania.

Másik hadművelati felvetésem abból indul ki, hogy 907-ben Hainburg körzete (a déli parton), nagy valószínűséggel őseink birtokában lévő, vagy fegyveres ellenőrzésük alatt álló terület lehetett. Ha az átkelést ide tervezték, akkor a Duna jobb partján komoly előkészületekkel (talán fegyveres összecsapásokkal) és terület birtokbavételével kellett biztonságossá tenni az áthajózást és a kirakókörletet. (Ugyanez a helyzet a bal parton is fennállhatott.) A később megvizsgálásra kerülő hadművelati koncepcióba szervesen illeszkedik is ez a gondolat, azaz elképzelhető, hogy ebben az irányban kisebb összecsapásra került sor, és őseink területfeladással visszahúzódtak a Mosoni-kapuig, megerősítve annak lezárását, és ott készültek fel egy váratlan éjszakai rajtaütéssel végrehajtott bekerítő hadműveletre. Hainburg körzetbeli átszállításuk a túlsó partra azért sem indokolható, mert ellenség közelében bármikor rajtaütésre számíthattak az átkelő erők akkor, amikor a folyón, illetve behajózás közben leginkább védtelenek voltak.

Mindezen megfontolások nem állnak fenn egy Bécs környéki áthajózás esetén, mely csak a kevésbé ellenőrzött gyepűsávba esett, és mint láttuk a déli bajor seregest komolyabb ellenállásba nem ütközve kijutott a Bécsi-medencébe, és így Bécs térségét is felügyelhették. Sőt, számításaim szerint az északi hadoszlop pihenőkörletben abban a térségben időzött. Mégsem került rá sor!

Összességében – nem elvetve azt a lehetőséget, hogy az északi hadoszlop létrehozását logisztikai megfontolások is indokolták, és hogy részeinek másodlagos (és később végrehajtandó) feladatául tervezhették Győr visszafoglalását –, a rendelkezésre álló adatok, a kialakult katonapolitikai helyzet és a hadszíntér-értékelés másra utalnak. Az elemzések egyértelműen azt a felfogást erősítik, hogy az **északi seregest elsődleges harcfeleadatokat a Duna északi területeire** (erődítmények, megvívása, semlegesítése, szárnybiztosítási célból csatlakozó morva területek visszafoglalása, dunai átkelőhelyek birtokbavétele, kedvező feltételek teremtése Morávia visszafoglalásához stb.) **kaphatott**. Ezeket a hadművelati megfontolásokat támasztja alá az az Aventinus-híradás is, mely csak a déli hadoszlopról említi meg, hogy Pozsonyig vonultak fel. Az északi hadoszlop – feltehetően a Dévényi-kapu lezárása miatt –, nem juthatott tovább Hainburg körzeténél.

A flottilla

A flottilla feladata csapatszállításban és mindkét szárazföldi hadoszlop folyami szállítással végrehajtott hadtáptámogatásában fogalmazható meg. Az előrevonás időszakában a flottillának a Duna mindkét partjára figyelőben kellett lennie.

A hajók hadtáptámogató képességét viszont csak akkor lehetett kihasználni, ha a felvonulás közben a csapatok a lehető legnagyobb közelségben kísérték a folyót, ami azonban egyúttal a mozgási lehetőségüket is korlátozta.

Az ellátópontok helyét a kikötésre alkalmas Duna-szakaszok határozták meg. Ezeket nem ismerjük pontosan, de feltehetően egybeestek a Duna menti római limes-út mentén települt légiótáborokkal.

Az ellátás nehézségei éppen az utolsó menetszakaszon domborodtak ki. A Bécs–Hainburg közötti, mintegy 50–60 km-es Duna-szakaszt az északi oldalról több kilométer széles ingoványos, vizenyős terület kísérte. A Duna északi partján Hainburg felé haladó seregtestnek így 3-4 napon keresztül nélkülözniük kellett a hadtáp-utánpótlást. A folyó északi oldalán csak Hainburgtól keletre nyílt lehetőség a flottilla megközelítésére. Az, hogy Liutpold serege nem használta ki a Bécs környéki kedvező átkelési lehetőséget, és csapataik egyesítését – felvállalva ezáltal elszakadásukat a flottától és a háromnapos feltöltés kényelmetlenségeit –, azt a véleményemet erősíti, hogy ennek a hadoszlopnak a Duna északi partján kellett feladatot teljesítenie.

Egyébként a hajókról történő „vételezést” összehangolhatták, azaz kedvező esetekben, ahol a Duna mindkét partja megközelíthető volt, egy időben történhetett a csapatok feltöltése élelemmel, vízzel és takarmánnyal. Az egész hadjárat során kiemelkedően fontos szerepet töltött be a flottilla az emberek és a haszonállatok ellátásában, ugyanis Nagy Károly avarok elleni hadjáratának fő tanulsága az volt, hogy fertőzöttek „lettek” a természetes ivóvizek és takarmánylelőhelyek, és a „felperzselt föld” taktikájából eredően élelmezési nehézségekkel kellett szembesülniük.

A flottilla hajóin gyalogság (ostromerők és flottavédező), továbbá hadtáp- és kiszolgáló csoportok tartózkodtak. Aventinus szerint a lehajózás során, a flottillán tartózkodó Eysengrin és csapata a megérkezést követően már Liutpold táborában tartózkodott, mikor a magyarok rajtuk ütöttek. Ez is arra utal, hogy feladatukat a Duna északi oldalán kellett teljesíteniük.

A csata előtti táborhelyek kiválasztása

A Duna két oldalán érkező főerők táborhelyeinek megválasztását elsősorban végrehajtandó harcadataik befolyásolták, melyet össze kellett hangolni a flottilla fontos hadtáp- és hadműveletet támogató feladataival. Ugyanis a hajóknak mindkét sereget támogatni kellett. Minden olyan esetben, mikor a táborhelyeket a folyón átellenben, egymással szemben létesíthették, megkönnyítették a két seregtest ellátását, szorosabbá tették az együttműködést, növelték biztonságukat. Ezért törekedniük kellett táborhelyeket ott kiválasztani, ahol a folyó mindkét partszakasza a szárazföldről megközelíthető és kikötésre alkalmas volt. Pozsonytól keletre viszont a Csallóköz és a Szigetköz ingoványos, mocsaras területei az együttműködésüket értelmetlenül megnehezítették volna, illetve a legtöbb partszakaszon nem is tették lehetővé. Ezekben a helyeken a flottának ketté kellett válni. A legközelebbi kikötésre és a csapatok táborozására alkalmas területet valahol Győr és Gönyű–Komárom térségében találhatták volna meg.

Hogyan használhatták ki a felvonuló bajor hadoszlopok a Bécs–Pozsony közötti Duna-szakasz adottságait? Induljunk ki abból, hogy történelmi források alapján a térségben három átkelőhellyel számolhatunk: Bécs, Hainburg és Pozsony körzetében.

Aventinus híradásából kiindulva, a Bécs környéki átkelőhely a hadműveletekben nem játszott szerepet (A támadó erők hadműveleti célkitűzései című fejezetben részletesen indokoltam).

Annak érdekében, hogy a kikötőhelyek mindkét parton igénybe vehetők legyenek, azokat a szárazföld felől biztosítani kellett, mely feladat elsősorban a szárazföldi menetet végrehajtókra hárult. Ezt a feltételt a Duna jobb partján – Hainburg és Pozsony körzetében –, Theotmár érsek teljesítette. Annak érdekében, hogy az mielőbb végrehajtásra kerüljön, Theotmárnak lehetősége nyílt a Melk és a Tulln folyó közötti nagy Duna-kanyar levágására (talán Melk–St. Pölten–Tulln-folyó mentén), amellyel mintegy 40 kilométerrel rövidíthette le menetvonalát, és így két nappal korábban érhetett Hainburg és Pozsony körzetébe, mint az északi hadoszlop (de lehetséges, hogy erre a manőverre csak egy erős előrevetett osztagot alkalmazott). Ezzel a manőverrel Theotmár biztosította az átkelőhelyek jobb parti birtoklását. Ennek következtében az északi hadoszlop hozzávetőlegesen kétnapi menettávolságra leszakadt a déli seregtesttől. A flottillának alkalmazkodnia kellett a kialakult helyzethez, és vélhetően úgy is alakult, hogy a flottilla két hajócsoporra tagozódott, a két seregtest különálló támogatása céljából.

A bajor erők így létrejött megosztottsága óhatatlanul őseinknek kedvezett azzal, hogy Liutpold saját erőit megosztva erőfölénybe hozta – bármelyik parton –, a kedvező alkalomra váró törzsszövetségi és szövetséges erőket.

Amikor a **déli hadoszlop** átküzdötte magát a Wiener Waldon, a nagy távolságú menet után, a feladatra készülve biztonságos, jól védhető táborhelyet választott, pihenés, a csapatok bevárása és a sorok rendezése céljából. Erre kiválóan alkalmasnak kínálkozott a Bécsi-medence, ahol délkeletről a Lajta-hegység és a Lajta folyó természeti akadályaival védett helyen verhetek tábor.

A Pozsony-dél–Rusovce–Gattendorf–Bruck a.d.L.-Höflein–Duna–Hainburg körzetébe valószínűsíthető tábor a Lajta folyó és a Duna között, biztonságosnak tűnő területen, jól védhető domborzati feltételekkel rendelkezett. Ennek a területnek a kiterjedése 150–200 négyzetkilométer, és így az ide becsült 2-3 ezer fegyveres táborverésére elegendő hely állt rendelkezésre.

Innen mindkét támadási irány megközelíthető volt. A Lajta-hegységet északról megkerülve Mosonmagyaróvár és Győr irányában, valamint, a Fertő-tó és Lajta-hegység között átkelve (a római utat követve) nyitva állt előttük az út Sopron és Szombathely felé. Északkeletről csatlakoztak a Hainburg körzeti ellátó ponthoz és átkelőhelyhez. Hasonló jellegű kikötőt ellenőrizhettek Bécs körzetében is.

Egyébként megtámadásuk a Kisalföldről ebből a két irányból volt várható, amelyeket viszont jól lehetett védeni. Ismerhették ugyan a Győrt Szombathellyel összekötő másodlagos fontosságú római utat (melyen Nagy Károly visszatért az avarok elleni hadjáratáról, 791-ben), azonban a Hanság és a Rábaköz mocsaras területén át ez nem minden időben volt használható.

A tábor helyét Aventinus is megerősíti. Azt írta, hogy ez a seregtest egészen Pozsonyig nyomult előre. Megállapítását azért is mérvadónak kell tekintenünk, mert a többi latin nyelvű forrás nem véletlenül, a csatához legközelebb eső település (erődítmény), Pozsony nevével fémjelzi a harcok színterét.

A Szombathely irányába alkalmazásra tervezett hadoszlop a következő megfelelő táborhelyet a Fertő-tó és a Soproni-hegység közé tervezhette, az Ikva folyócskára támaszkodva. A Dunántúlon támadó csapatoknak ez lehetett a fő iránya. Látjuk, ha sor került volna erre, akkor teljesen elszakadtak volna az utánpótlást biztosító flottillától, ezért őket teljesen önellátóvá kellett tenni. Feltöltésüket feltehetően a Hainburg környéki ellátópontról tervezték, ami napokat vehetett igénybe. Ez a késedelem a törzsszövetségnek kedvezett, hiszen főerőinek összpontosítási körletekbe történő összevonása folyamatban volt.

A bajorok a Duna-völgyében – akkortájt még nem ismervén elődeink harceljárásait –, elbizakodottan, saját erejükben gondolkodva, az ellenfelet nem kellően tekintetbe véve, a fárasztó menetelés után táborba szálltak Pozsonytól délre, a Duna és a Lajta között.

Az eddigi elemzéseket mérlegelve, még az a feltevés is megkockáztatható, hogy a déli seregetest addig nem kezdte volna el Pannónia területén a hadjáratot, míg Pozsonyt el nem foglalják, lezárva ezzel keletről a Duna és a Kis-Kárpátok közötti átjárót. Sőt ennek érdekében talán feladatot is tervezhettek a túlpartra, amit már nem sikerült végrehajtani.

Azért tartom kivételesen fontosnak a táborhelyek (pihenőhelyek) elemzését, mivel az ismert hatalmas német veszteségek nagy biztonsággal arra engednek következtetni, hogy a támadókat pihenés közben, váratlanul, rajtaütésszerűen érte őseink rohama. Nem várhatták meg, hogy a frank haderő teljes harcértékét felvéve (felvértezve a nehézlóvasság) támadjon. Megelőző csapat akkor kellett mérni, amikor a leginkább védtelenek voltak, tehát a táborhelyeken!

A Duna **északi partján** előnyomuló Liutpold nem jutott el Pozsonyig, holott minden szempontból számára ez lett volna előnyös. Az eddigiek alapján ennek két oka lehetett. Az egyik, hogy Theotmár (két nappal) korábban érhetett Pozsony alá a célból, hogy biztosítsa a jobb parti kikötőhelyet. A másik nagyon valószínű oka Liutpold Theotmártól való lemaradásának, hogy nem is tudott átjutni a Dévényi-kapun, mivel azt a törzsszövetségi csapatok ellenőrizték. Ezért Hainburggal átellenben, a Duna és a Morva folyó mögött, azok természetes akadályjellegét kihasználva szállt táborba. Ott csatlakozott a flottilla Liutpoldhoz, kihajózta a deszant csapatokat, és megkezdték felkészülésüket a harcfeladatra, azaz a felzárkózást Theotmár csapataihoz, Pozsony alá.

Ebben az előnytelen helyzetben érte őket a törzsszövetség akkor beérkezett hadainak támadása.

A csata előtti hadműveleti helyzet értékelése

A pozsonyi csata lefolyását már sokan megírták. Feldolgozásaikban alapvetően Aventinus szűkmarkúan adott információira támaszkodtak. A történet mélyebb megismerése érdekében Aventinus híradását katonai–szakmai kritika alá vettem, elvégeztem egy történeti hadszíntér-értékelést, melyeket hadműveleti helyzetelemzéssel egészítettem ki. Mindez lehetővé tette a csata fő mozzanatainak megbízhatóbb és részletesebb megítélését.

Eddigi értékeléseim eredményeként több olyan – érvekkel alátámasztott, vagy indokolt – megállapítást tettem, melyek elősegítik a csata fő mozzanatainak részletesebb megismerését. Az ütközetek (valószínűsíthető) lefolyásának megítélésénél az alábbi (eddiggi feldolgozásoktól eltérő) következtetésekre és megállapításokra jutottam:

- a bajor támadás nem korlátozódott csupán Pannónia visszafoglalására, célja a magyarok által 900–906 között elfoglalt területek visszaszerzése volt;
- a pozsonyi csata sikerét az aktív felderítés és a felderítési információk időbeli jelentése alapozta meg. A törzsszövetség egy jól szervezett felderítő rendszert működtetett;
- a törzsszövetség és törzsei már „békeidőszakban” jelentős létszámú, azonnal bevethető, az előző évek csatáiban nagy harci tapasztalattal bíró „keretállománnyal” rendelkeztek. Mozgósítási rendszerük hatékonysága fölülmúlta a bajorokét;
- a törzsszövetség morva szövetségben vívta meg a pozsonyi csatát. A morva részvétel a Duna bal partjára valószínűsíthető;
- a törzsszövetség részéről is két irányban kerültek alkalmazásra a csapatok, a Duna északi és a Duna déli partján;
- a csata közbeni (a két ütközet közötti) átúsztatás és tovább harcolás elméletét több szempontból indokolva elvettem, és az átkelést is csak másodlagos-harmadlagos változatként tudom elképzelni;
- indokoltam a két bajor seregtest eltérő feladatát, a Duna bal és jobb partján;
- bizonyítottam és messzemenőig figyelembe vettem Pozsony erődítményének és körzetének kiemelkedő jelentőségét és szerepét az egész hadműveletben;
- a flottilla nem csak a hadtáptámogatást hajtotta végre, hanem fedélzetén szállított egy meglehetősen nagyszámú gyalogos erőt (15 alegység, csapatparancsnokkal);
- a gyalogság feladata elsősorban a Duna északi oldalára koncentrálnak;
- a két bajor seregtest az ütközeteket közvetlen megelőzően, a folyón nem átellenben (egymással szemben) táborozott. A déli seregtest Pozsonyig zárkózott fel, az északi pedig Hainburg magasságában, a Morva-folyó torkolatától nyugatra vert tábor;
- az ütközeteket bekerítésből végrehajtott váratlan rajtaütéssel kezdték a törzsszövetségi csapatok. Ennek emberanyagát a szervezett és időben végrehajtott mozgósítás biztosította.

A szemben álló felek helyzete a csata előtt

A rendelkezésre álló adatok alapján a hadjárat előrevonási szakasza az Enns folyó mögött elterülő gyülekezési körletből június 17-én indult és július 3-ig tartott, amikor a déli seregetest a Duna jobb partján elért Pozsonyig. Az északi – mint elemeztük –, nem juthatott tovább Hainburg körzeténél. Mintegy 260 km hosszú menetvonalat, mint számoltuk 17 nap alatt teljesítettek, 14-15 km/nap átlagos (18-19 valós) napi menetteljesítménnyel, mely az ismert történelmi analógiákkal összevetve (10–20 km/nap) átlagos menetteljesítménynek fogadható el. Ebből látszik, hogy őseink különösebben nem akadályozták az előrevonást (egy-két rajtaütéssel megzavarhatták a menetet, vagy a kikötőkben éppen vételező csapatokat, de a hosszabb idejű harcérintkezést kerülték). Azonban aktív felderítéssel kipuhították az előrevonást végrehajtó erőket, utánpótlásuk és ellátásuk rendjét, kapcsolatukat a dunai flottillával, napi menetteljesítmény képességüket, pihentetésük rendjét, táboraik védelmét, és a megszerzett információkat folyamatosan továbbították a gyülekező főerők vezéreikhez.

A támadók fő célkitűzése Pannónia visszafoglalása volt, amellyel párhuzamosan a karoling Ostmark elfoglalt területeinek visszaszerzése (Duna észak), és a volt Morávia csatlakozó területeinek birtokba vétele állhatott szándékukban. Ehhez vereséget kellett mérni a törzsszövetségi erőkre és azt követően vehették volna csak birtokba a 900–906 között elveszített területeiket.

Az eddigi értékelések is azt sejtetik, hogy **a két felvonuló seregetest két különböző hadműveleti feladat végrehajtására szerveződött**, a Duna északi és déli oldalán. Közöttük a kapcsolatot elsősorban a közös hadtápellátó rendszer képezte, azonban fő feladataikat tekintve elkülönültek. Természetesen a csatlakozó szárnyakon (a tervezett hadműveletek kezdeti fázisában) szoros együttműködést feltételezhetünk, melyet hírnökök útján, a flottilla kijelölt kisebb vízi járművei támogathattak. Azonban kapcsolattartó képességük utolsó táborhelyeiket illetően rendkívül megromlott, hosszadalmassá válhatott. A két seregetest elszakadása – ezáltal a flottilla megosztottsága –, szétválasztotta az egyébként együttműködésre tervezett bajor hadsereget. Végzetesnek bizonyult önhibájuk lehetővé tette részenkénti megsemmisítésüket.

A bajor erők előrevonása alatt őseink főerői a Dunántúlon – kihasználva a helyismeretet és a 900. évi hadjárat tapasztalatait –, nagy valószínűséggel Mosonmagyaróvár-nyugat és Sopron-északnyugat térségében gyülekeztek, lezárva ezzel a Pannónia elleni támadásra alkalmas irányokat, illetve kedvező feltételeket teremtve megelőző rajtaütésükhöz. Folyamatos összeköttetést tartottak az ellenség hátában ténykedő felderítőkkal.

A Duna északon egy magyar–morva szövetséges csoportosítás kerülhetett előrevonásra a pozsonyi és/vagy a dévényi erődítményre támaszkodva, ahol lezárták a Dévényi-kaput, a volt Morvaországba vezető egyetlen átjárót, és a Morva folyótól keletre folyamatos járőrözéssel felügyelték azt. Közben, valahol a Kis-Kárpátoktól keletre, a Duna és a Fekete-víz közé valószínűsíthető területen gyülekeztek a mozgósított főerők, melyek beérkezett első lépcsőiből egy erős megkerülő osztag a bajor főerők beérkezése előtt, a Kis-Kárpátok nyugati lábainál húzóódó erdőségekben,

valahol Dévénytől északra, a Morva-folyó gyorsan megközelíthető és leküzdhető egyik átkelőhelyének közelében, vagy a Morva torkolatától nyugatra, a Duna cserjés parti sávjában húzódtak meg.

Látható, hogy a feladatok a törzsszövetség részéről is elkülönültek a Duna északi és a déli partján. Az önálló feladat-végrehajtás kerülhetett előtérbe. Ez főleg az üldözés során vált nagyon egyértelművé. Egyeztetésre talán az ütközetek kezdetét illetően születhetett megelőző megállapodás.

Figyelembe véve őseink begyakorolt harceljárásait, továbbá a terep adta lehetőségek kihasználását, arra gondolhatunk, hogy a törzsszövetség bevetett csapatai mindkét irányban a bekerítéssel egybekötött váratlan rajtaütés taktikáját alkalmazták. A bekerítés részét képezte a bajor támadási irányok lezárása: a Morvamező esetén a Dévényi-kapuban, és a Bécsi medencében táborozó erőkkel szemben a győri, illetve a soproni támadási irányban. Ezt a felállást (szétbontakozást) a harcelőőrsöknek látszólagos visszavonulásával egybekötött területfeladása biztosíthatta, mely a Morvamező, illetve a Bécsi-medence nyugati bejáratainál kezdődhetett, de attól nem korábban, amit az átlagos bajor menetteljesítmények is indokolnak. A terepet jól ismerő, hátráló–rajtaütő mozgékony törzsszövetségi erők manővereit a bajorok nem tudták nyomon követni, így erők egy része rejtve visszamaradhatott jól álcázott körzetekben, későbbi bevetésre várva. Rajtaütő csapatok (a korábbi harcelőőrsök részei) maradtak rejtve az ellenség hátában és szárnyában: Dévény-északon, a Kis-Kárpátok nyugati erdős lejtőinek takarásában, és/vagy a Duna árterületének zombékos ligeteiben (ezeket vélhetően a bajorok a Dunán átkelt erőknek), illetve Sopron-északnyugaton, a Lajta-hegység déli lábának fedésében. Fő feladatukat képezte a bekerítés befejezése, váratlan rajtaütéssel. A hátráló erők másik része visszavonult, és a később beérkezett csapatokkal lezárták a támadási irányokat. Közben az elrendelt összevonást és/vagy mozgósítást végrehajtó törzsi csapatok fokozatosan beérkeztek a hadműveleti térségbe. Rájuk a siker kifejlesztése és az üldözésben való részvétel hárult.

Az ütközetek lefolyásának egy valószínűsíthető változata

Őszintén meg kell mondani, hogy a pozsonyi csata ütközeteinek fő mozzanatain túl, a közbülső események (az alkalmazott manőverformák, harceljárások és csapatmozgások) leírása, a modellezhetőség mellett is csupán a lehetséges változatokat, vagy azok egyikét adja.

A hatalmas bajor veszteségekből kiindulva, a törzsszövetségi főerőknek a táborba vonult bajorok bekerítését és a váratlan rajtaütést kellett választani. Ez igen egyszerűen indokolható. A táborba vonult, elbizakodott bajor fegyveresek nagyon bíztak önmagukban és erősebbnek vélték haderejüket őseinkénél. Ugyanakkor gondolhattak arra, hogy részükről a váratlan és meglepetésszerű támadás nem teszi lehetővé a törzsszövetség teljes haderejének mozgósítását a döntő csatáig, illetve Pannónia visszafoglalásáig. Azonban elszenvedett hatalmas veszteségeik nem erre utalnak. Éppen a veszteségekből kiindulva, a meglepetést eleink váratlan támadása okozhatta, melyet egy táborba szállt, vértjeitől megszabadult és mozgékonyágától megfosztott, alvó sereget ért. Jellemző, hogy még a vezéreiket sem voltak képesek megvédeni. Egy bekerítéssel és váratlan rajtaütéssel kezdődő ütközetre a Bécsi-medencében kialakult helyzet nyújtott kedvező lehetőséget.

A pozsonyi csata őseink kezdeményezésével a **Duna jobb partján**, a július 4-i ütközettel kezdődött. Az ellenség csalogatása, zaklatása már a Bécsi-medencébe érkezéskor megkezdődhetett. Ezért valószínűsíthető, hogy a mindkét fél számára elfogadható hadszínterre érkezéskor a németek körkörösén védhető táborban szándékoztak kipihenni fáradalmaikat.

Július 4-én, Pozsony-dél körzetében, a táborban pihenő erőket hajnalban meglepetésszerűen érthette őseink támadása. Ha meglepetésről beszélünk, akkor ez a támadás nem indulhatott a mosonmagyaróvári irányból, sem Soprontól északra a Lajta-hegység és a Fertő-tó között vezető római utakon. Hiszen mindkét irány – járhatóságuk miatt is –, a szemben álló felek által ellenőrzöttek feltételezhető. Tovább lépésre a megoldást őseink jól ismert harceljárása adja, miszerint a halogató harcot (színeli visszavonulást) végrehajtó harcelőőrsök egy része visszamaradt és valahol Mannersdorf körzetében, a Lajta-hegység északnyugati lábának erdőségében húzódott meg 4-én hajnalig, majd onnan indította bekerítő manőverét és a váratlan rajtaütést.

Az is lehetséges változat, hogy a Sopron-észak körzetében összpontosított törzsszövetségi erők egy része ezért legkésőbb július 3-án hajnalban rejtett előrevonást kezdett, és délről megkerülve a Lajta-hegységet, Pottendorf irányában, majd 4-én hajnalban Bruck a.d.L. térségéből befejezve a bekerítést (elvágva a visszavonulás/menekülés útját), váratlanul hátba támadták a salzburgi érsek alvó seregét.

Bármelyik megoldást is választjuk, a bekerítést be kellett fejezni, és erre más lehetőségek nem nagyon kínálkoztak.

A hátba támadott táborban zűrzavar lett úrrá. A sátrakban védtelenül pihenő vezérek és katonák már az első támadásnál hatalmas veszteségeket szenvedhettek. Egy-két sebtében kialakított, védekezésre alkalmas terepszakaszon a bajorok szilárd ellenállást tanúsíthattak, melyekhez többen csatlakoztak. Elkeseredett, öldöklő harc alakulhatott ki. A váratlan rajtaütés nem hozhatta meg rövid idő alatt a döntő sikert, a létszámban is tekintélyes erőt képviselő bajor csapatok ellen. A reggeli-délelőtti órákban, látván a kitartó védekezést, őseink harcba vetették a Mosonmagyaróvár körzetében összpontosított erőiket, valamint a soproni átjáró őrzésére hátrahagyott csapataikat. A gyűrű bezárult. Nem volt menekvés. A törzsszövetség könnyűlovas egységei váratlan rajtaütésekkel és nyílzáporokkal folyamatosan további veszteségeket okoztak az egyre reménytelenebbül védekezőknek, akik kitörésre szánták el magukat a Bécsi-erdő irányában. Feltehetően egy kisebb csapatnak sikerült egérutat nyerni. Őseink kitartóan üldözve őket, további súlyos veszteségeket okoztak a menekülőknél, akik közül csak néhányan juthattak el a király táborába Ennsburgba, értesítvén őt a vereségről.

A rajtaütéssel párhuzamosan a támadó csapatok birtokába kerülhettek az utánpótlásra érkezett és partközeli veszteglő flottilla hajói. A támadó csapatok egy kisebb része a tábor megsemmisítését követően azok segítségével átkelhetett a túlsó partra és részt vett Luitprand csapatainak bekerítésében. Ez utóbbi gondolat – Aventinus után –, csak erős feltételezés, és (valószínűleg) nem is volt rá szükség.

Három évvel később, a 910-ben Augsburg mellett lezajlott csatáról Liudprand cremonai püspök festett szemléletes képet. Azért idézem, mert a harc ott is váratlan rajtaütéssel és közelharcra kezdődött. Az idézet érzékletesen támasztja alá a pozsonyi csata első ütközetéről értékelteket. „...*Mielőtt még tehát »Aurora elhagyná Titanus sáfrányos ágyát« (Vergilius idézet), a magyarok öldöklést szomjazó s harcra áhító serege meglepte ezeket, mármint a még ásitó keresztényeket; egyeseket ugyanis a nyilvesszők hamarabb riasztottak, mint a kiáltás, másokat pedig, akiket ágyukban döftek át, sem lárma, sem a sebek nem ébresztettek fel, mivel előbb hagyta el őket e lélek, mint az álom. Tehát innét is, onnét is heves ütközet kezdődött, s a türkök megfordulva – mintha megfutamodnának – serényen kilőtt lövedékekkel, azaz nyilaikkal sokakat leterítették... A leszálló nap már hét órát jelzett, és a hadiszerecsé (Gyermek) Lajos seregének kedvezett, midőn a felettebb ravasz türkök – szemtől szembe csapdát készítve – futást színleltek. Amikor a királynak cselre nem gondoló népe igen nagy lendülettel üldözni kezdte őket, a lesben állók, akiket legyőzötteknek vélték, minden oldalról rájuk törtek, és legyilkolták a magukat győztesnek tartó keresztényeket. A király maga is elcsodálkozott azon, hogy győztesből legyőzötté vált...”*

A csata ebben a történetben is közelharcra kezdődik, melynek sikerét elsősorban a váratlanság eredményezte, mivel az ébredező keresztény táborba behatolva, őseink hajnalban ütöttek rajta Lajos király túlerőben lévő fegyveresein. Reggel felé a király testőrcsapata és a túlélők rendezték soraikat, és lassan fölénybe kerültek. Ekkor eleink a színlelt megfutamodás taktikáját alkalmazva, lassan meghátrálva, a rejtőzködő, még harcra nem lépett, a szárnyakon elhelyezkedett lesállók gyűrűjébe csalták a király seregét, és megsemmisítő vereséget mértek rájuk. A csata lefolyását elemezve, észre kell vennünk, hogy a rajtaütő erők (törbecsalók) nem nagy erővel rendelkeztek. Kezdeti sikerük támadásuk váratlanságában rejlett. Céljuk nem is az volt, hogy megsemmisítsék az erőfölényben lévő német tábor. Feladatuk abban rejlett, hogy meghátrálva, a meglepetésükből magukhoz térő ellenséget a főerők bekerítő gyűrűjébe csalogassák. Az eddig idézett történetekből is kiviláglik, hogy eleink magát a színlelt meghátrálást nem mereven, hanem rugalmasan, a mindenkori helyzethez igazítva alkalmazták.

Július 5-én, a **Duna északi oldalán** hasonló helyzet alakult ki. Erről Aventinus úgy emlékezik meg, hogy a püspökök csapata ellen aratott győzelem után, a magyarok rejtve átkeltek a Dunán és Liutpoldot, valamint Eysengrin étékfogót tizenöt vezérével és összes csapatával együtt a táborukban megölték. Fel kell figyelni arra, hogy akik az előrevonás idején a hajókon tartózkodtak, azok többsége az északi táborban lelte halálát. Ez nagyon erősen arra utal, hogy a flotta hadműveleti jellegű támogatása elsősorban Luitprandot segítette, az ő seregének egy részét szállította fedélzetén.

Az ütközet kimenetelét tekintve, nagy valószínűséggel Luitprand táborát is váratlan rajtaütés érte. Melyik irányból feltételezhető a meglepetés? A korábban részletezett indokok miatt a teljes törzsszövetségi erő átúsztatását valószínűtlennek tartom. Aventinus is átkelésről beszél, amit értelmezhetek úgy, hogy az egyháziak

csapatát támogató flottillarészt őseink elfoglalták, és felhasználhatták erőik egy részének áthajózására a túlsó partra, hogy ott teljessé tegyék Liutpold táborának bekerítését, a korábban már Pozsony körzetében gyülekező erőkkel együtt. Ennél sokkal valószínűbbnek tartom, hogy a Morvamezőn színlelt visszavonulást végrehajtó csapatok egy része, vagy a bajor erők térségbe érkezését megelőzően, a törzsszövetség egy előrevetett osztaga elrejtőzködött a Duna bokros, zsombékos árterületén, majd a bajorok táborba szállása után ők fejezték be a bekerítést és kezdték meg a váratlan rajtaütést, Luitprandnak a Morva folyó torkolatától nyugatra táborba szállt csapatai ellen.

A magyar–morva szövetséges erők már a bajorok beérkezése előtt lezárták a Dévényi-kaput, melyet állandó portyázással tartottak ellenőrzésük alatt. Ez a helyzet adta meg a magyar–morva szövetséges erőknek a kezdeményezés lehetőségét. A meglepetést éppen az okozhatta, hogy nem várt irányból kezdődött a rajtaütés. Ezt kezdeményezhették a Duna árterületén rejtőzködők (ezt tartom valószínűbbnek), vagy a Kis-Kárpátok nyugati oldalán, Dévény-észak körzetébe korábban rejtve átcsoportosított, vagy visszahúzó erők.

Mivel azon az oldalon a gyalogság nagyobb arányát tette ki a seregnek, előtérbe került őseink mozgékonyasága és a távolharc eljárása. Ez esetben a bekerítő erőknek nem kellett szükségszerűen közelharcba bocsátkoznia, hanem kihasználva lovaik gyorsaságát és íjaik nagy lőtávolságát, minden irányból hatalmas nyílzáporokkal árasztották el a tábor lakóit, folyamatosan nagy veszteségeket okozva nekik. Folytatták ezt mindaddig, míg az életben maradtak a Duna és a Morva folyók felé vették a menekülést, ahol többnyire életüket veszítették.

A két ütközetben a rajtaütések váratlansága azt sugallja, hogy a Duna két oldalán előrevonásra került seregtest egymástól messze táborozott le. Ha a folyó két partján átellenben várakoznak, akkor talán tudomást szereznek a másik oldalon folyó csatáról, és minden másképp is történhetett volna. Ez a helyzet alátámasztja azt a véleményemet, hogy az északi seregtest nem jutott át a Dévényi-kapun, és nem vonulhatott Pozsony alá, mint Theotmár serege.

Harmadnap a hajó(ko)n tartózkodók megsemmisítésére került a sor. Aventinus erről úgy emlékezik meg, hogy *„augusztus harmadik idusán azokkal végeznek (a magyarok), akik halálra váltan a hajón voltak, könnyen, erőfeszítés nélkül hasonló módon.”* Szó szerinti értelmezésben a csata harmadik napján már csak egy hajót birtokoltak a bajorok (feltehetően a legnagyobb, parancsnoki, vagy vezérhajót), amelynek fedélzetére összegyűltek a menekültek. Ez értelmezhető úgy, hogy a csata első két napi ütközetei során a többi hajót elfoglalták és/vagy megsemmisítették őseink, velük együtt a hajók kiszolgáló legénységét is, amikor azok a táborban pihentek. Az utolsó hajó (a vezérhajó) végső menedékhelyként szolgálhatott, melyet a menekültek utolsó leheletükig védtek.

Csak keveseknek sikerült kijutni a bekerítésből. Közéjük tartozott Sieghard herceg, kis csapatával.

A veszteségeket Aventinus nevesíti, melyet halottaskönyvek, nekrológok és királyi oklevelek pontosítanak. Mindezt figyelembe véve nagy pontossággal a következő áldozatok nevesíthetők:

A déli seregetest állományából Theotmár salzburgi érsek, a csapatok parancsnoka, Zakariás sábeni püspök, Otto freisingi püspök, továbbá Gumbold, Hartvik és Helmprecht apátok estek el a csatában.

Az északi seregetest táborában áldozatul esett a parancsnok Liutpold herceg keleti határőrgróf és 19 grófja (köztük: Iring, Gumpold, Meginward, Papo, Isengrim, Sigihard, Adalbert, Ratold, Hatto).

Aventinus szerint a flottillán szállított állományból Liutpold táborában lelte halálát Eysngrim minden csapatával és 15 vezérével (köztük: Hatto, Meginward, Ratold).

Egyes források tudni vélik, hogy Sieghard hercegnek sikerült elmenekülnie, és később, a csatát követően feltűnik a királyi udvarban Iring és Sigihard grófok neve is.

A veszteségek alapján pontosíthatjuk a flottán szállított fegyveres csapatoknak a csatában szánt szerepét. Látjuk, hogy a hajókon szállított gyalogság Liutpold seregét támogatta, hiszen vele együtt szállt táborba. Következésképpen a flottilla nem csupán hadtáptámogatási feladatokat látott el. Sőt, elsősorban csapatszállító funkcióját kell észrevennünk, hiszen Liutpold 19 grófja (vezére) közül azonosíthatóan legalább három, (Eysengrin, Hatto és Meginward) csapataikkal a flottilla fedélzetén hajózott le a táborverésig, a Morva folyó torkolatvidékének közelében.

Ez a felállás viszont tovább pontosítja a hadműveleti helyzetet. Induljunk ki abból, hogy ellenséges területen a flottakikötéseket célszerű a partról fegyveresen biztosítani. Bizonyára a fedélzeten tartózkodtak hajóvédő erők, de minden kikötésnél a partot birtokló ellenséges fegyveresek tudták a legnagyobb veszteséget okozni a védtelen partraszállóknak. Különösen igaz ez őseink tűzfegyverére a messzehordó visszacsapó íjakra, melyekkel szemben már a parthoz közelítés során és partot éréskor kiszolgáltattottak, védtelenek voltak a kihajózó csapatok. A súlyos veszteségeket elkerülendő – különösen az ellenség fegyveres csapatai által ellenőrzött területen –, a partraszállást elsősorban saját erők által biztosított partszakaszon lehetett veszteség nélkül tervezni.

Ezt a feltételt a pozsonyi átkelőhelynél csak a Theotmár érsek tudta biztosítani, a Duna jobb partján. Figyelembe véve korábbi hadműveleti értékelésünket, miszerint Liutpold seregének harcadata elsősorban a Duna északi partjára határozható meg, neki is el kellett volna jutnia a Theotmárral szembeni túlpartra. Erre éppen azért nem nyílt lehetőség, mert a flottát kísérő és a „deszantolást” partról biztosító, szárazföldi menetet végrehajtó erők nem juthattak el Pozsonyig. A Morva-torkolat és Pozsony közötti partszakaszt a törzsszövetség csapatai ellenőrizték. Liutpoldnak nem volt más választása, mint megtartva a flotta és a parti erők közötti kapcsolatot, a tervezettnél korábban leállítani a flottillát, partra szállítani csapatait, és felkészíteni őket a tervezett harcfelelő végrehajtására.

Miután így pontosodott az északi szárnyon kialakult hadműveleti helyzet, figyelembe véve a hadszíntér értékelés eredményeként megtett következtetésünket, miszerint a Dévényi-kapu a pozsonyi kijáráttal, a térség hadászati fontosságú körzeteként minősíthető, Liutpold seregének nem lehetett más közelebbi célkitűzése, mint az átjáró és Pozsony elfoglalása. Az erődítmény birtokában, arra támaszkodva, fegyveres ellenőrzést gyakorolhattak volna a térség fölött, biztosítva Bajorországnak a Dunától északra fekvő határait egy keletről fenyegető támadás ellen.

Az üldözés

A menekülők csaknem az üldözőkkel egyszerre érhettek Ennsburg körzetébe, akik útközben a St. Pölten monostort is fölégették. Ennsburg körzetében feltehetően még egy csatára került sor, mely számukra szintén vereséggel végződött. Az ütközetben további veszteségeket szenvedett Lajos király serege. A királyt a vereség hírére a kőfalakkal védett Passauba menekítették.

Az üldözést és annak mélységét a Duna mindkét partján nyomon követhetjük. Az ennsburgi vereséget követően, Bajorország védtelenül állt őseink áradata előtt, akiknek megjelenését és pusztításait megörökítették a német krónikák. A Duna jobb partján elpusztították az Enns melletti Szent Flórián kolostort és eljutottak egészen Salzburg mélységéig, ahol feldúlták és elpusztították a Mattsee-i, Mondsee-i és Schleedorf-i monostorokat és még távolabb, Innsbruck környékén a Kochelsee-i monostort. Körbe rabolták a Duna északi partján a München környéki egyházi épületeket és kolostorokat (Öttingen, Tegernsee, Schliersee, Schaftham, Benedikt-Beuren, Stafelsee, Polling, Diessen, Thierhaupten, Freising).

A felderítés értékelése

A 900. évi sikeres hadjárat eredményeként a Duna völgye az Ennsig a magyarok által ellenőrzött területté vált. A gyeplőhatár nyugati pereme az Enns folyóig terjedhetett. Ez a gyeplőmélység tette lehetővé a bajor támadás időbeli felderítését és előrejelzését, valamint a megfelelő rendszabályok fogantatását, azaz a törzsszövetség teljes haderejének mozgósítását (a csatlakozott népek fegyvereseivel együtt), továbbá felvonultatását a támadók ellen.

A pozsonyi csatában aratott törzsszövetségi győzelem arra hívja fel a figyelmet, hogy őseink felkészülve várták a bajorok támadását. Ez pedig csak akkor (volt) lehetséges, ha felderítésük hatékonyan működött. Az események igazolják ennek igazát. Lehetséges, hogy a gyeplősáv nyugati határán (Enns környékén) fűrésző felderítők legkorábban 907 májusában észlelték a csapatösszevonást, melynek szokásostól eltérő jellemzőjeként a dunai flottilla felállítása és a gyülekeztetése vonta magára a figyelők érdeklődését. A törzsszövetség elleni támadásról legkorábban a döntés megszületésekor (június közepe), legkésőbb a hadsereg megindulásakor (június 17-én) szerezhetek tudomást. Ha legkorábban innen számoljuk a törzsszövetség hadurának értesítését, akkor a teljes haderő mozgósítására és a hadműveleti körzetbe vonulásra nem állt túl sok idő rendelkezésre. Az információ megszerzését követően 17 nap alatt történt meg a felderítőadatok jelentése, a döntés, a mozgósítás elrendelése, és a csapatok

gyülekeztetése. Ha a felderítési információ eljuttatására 2-3 napot számolok, akkor legvalószínűbbnek az tűnik, hogy egy részlegesen végrehajtott (vagy úgy sikeredett) mozgósítás két hét – egy hónapon belül lehetővé tette 7-8 ezer fő összehívását és a megfelelő rendszabályok fogantatását, így többek között a céltudatos és folyamatos felderítés megszervezését, a védelmi hadművelet elgondolásának megalkotását, az előrevonás útvonalát, és az alkalmazás térségeit. Az értékelés során láttuk, hogy teljes mozgósításra valójában nem is volt szükség, mivel elegendő erőfőlényt tudtak létrehozni a keretállomány összehívásával.

A felderítés és a mozgósítás összefüggései világítanak rá arra, hogy miért volt fontos eleme a felderítésnek a mély gyeprés. A kor viszonyai között, amikor a felderítési információk a döntéshozóiig való eljuttatásának idejét, behatárolta a lovas futár gyorsaságának képessége, belátható, hogy a felderítésnek a mély gyeprés kedvezett. Ugyanis a lovas hírvivő, de akár kisebb (néhány fős) felderítő csoport napi menetteljesítménye (50–70 km/nap) jóval felülmúlta a néhány ezer fős fegyveres csapat napi menetteljesítményét (10–20 km/nap). A felderítőknél ez a három–ötször magasabb haladási sebessége biztosította az információk reálidőjű jelentését. Tehát minél mélyebb volt a gyeprés, annál nagyobbá vált annak az esélye, hogy a döntéshozók időben reagáljanak a veszélyeztetettségre.

De az is lehetséges, hogy a támadó szándékról már 906-ban, a bajorok mozgósítási rendszerének első fázisában, a mozgósítás elrendelésekor tudomást szereztek ősünk. Ebben az esetben viszont már elegendő idő állhatott rendelkezésre, az ellenrendszabályok fogantatására.

Következmények a bajoroknál

A pozsonyi csata következményei elsősorban a bajor hatalmi viszonyok megváltozásában jelentek meg.

A csatát követően Arnulf dux, a Pozsonynál elesett Liutpold herceg idősebb fia lett Bajorország hercege. Arnulf az Enns-folyót a magyarok határfolyójának ismerte el. Nem szándékozott a magyarokkal fegyveres küzdelembe bocsátkozni és 15 év Bajorországon keresztül szabad átvonulást biztosított kalandozó ősünk hadainak.

A pozsonyi csatát követően dinasztiaaváltás következett be a király környezetében, a királyi udvar köreiben meghatározó két család, a Liutpoldok és a Konradok között. Ugyanis 907 után, a király környezetéből egy csapásra és teljes mértékben eltűntek a bajor világi nagyságokat képviselő Liutpoldok, és a bajor határgróftól a befolyásos udvari helyek a frank Konrádokra szálltak át. Gyermek Lajos halálát (911. szeptember 24.) követően I. Konrádot választják királynak (911. november 11.). Ő volt Németország első, nem karoling királya. 918 decemberében bekövetkezett haláláig állandóan harcban állt Arnulf herceggel, Bajorországért.

A pozsonyi csata nemcsak egy új szakaszt nyitott a bajor történelemben, hanem bevezette a keleti frank–német birodalom kezdődő történetét.

Eredmények a magyaroknál

A pozsonyi győzelem megerősítette Pannónia nyugati határát az Enns folyóig, és északra véglegesítette a volt Morva Birodalom keleti részeinek (a mai Szlovákia és Észak-Magyarország területének) elfoglalását.

A vereség olyan megsemmisítő volt, hogy a németek legközelebb 123 év múlva, 1030-ban indítottak újból támadást, akkor már a Magyar Királyság ellen.

A pozsonyi csata lefolyása bizonyítja, hogy egy nagyon erősen központosított hatalmi szerveződés biztosíthatta csak a győzelmet. Fontosságát az egységes nemzetté szerveződés, a nemzeti tudat formálódásában fogalmazhatjuk meg. A győzelem a honfoglalók és az őslakosság összefogásból születhetett meg, a törzsszövetség és a csatlakozott népek fegyveres erőinek összefogása alapján. Öt évvel Kurszán vezér halála után esetleg más is történhetett volna, azonban a viszálykodás és az elkülönült helyi érdekek kifejezésre juttatása helyett egy egységes katonai fellépésbe ötvöződött a hon birtoklásának tudata. Ezt az erős katonai összefogással megvívott csatát nevezhetjük első nagy honvédő háborúnk döntő ütközetének, a kivívott győzelmet pedig őseink nemzetteremtő diadalának.

Ezért is gondolom azt, hogy jövőre, a csata 1100. évfordulóján méltóképpen kellene megemlékezni e jelentős hadi eseményről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bak Borbála: *Magyarország történeti topográfiája*. Budapest, 1997.
- Bóna István: *A magyarok és Európa a 9-10. században*. Budapest, 2000.
- Borosy András: *A nyugat-európai és bizánci hadviselés a honfoglalás és a kalandozások idején. Honfoglaló őseink*. Budapest, 1996.
- B. Szabó János: *Gondolatok a 9-10. századi magyar hadviselésről. A Krími Kánság vizsgálatának bevonása a „kalandozó” hadjáratok kutatásába. Fegyveres nomádok, nomád fegyverek*. Budapest, 2004.
- Csorba Csaba: *Árpád népe*. Budapest, 1999.
- Dienes István: *A honfoglaló magyarok*. Budapest, 1972.

- Felföldi Szabolcs: *A nomád hadviselés egyik jellegzetes problémája: a folyón való átkelés. Fegyveres nomádok, nomád fegyverek.* Budapest, 2004.
- Herwig Wolfram: *A magyarok és a frank-bajor Ostmark.* Történelmi Szemle 2001/1-2.
- Ivanics Mária: *A Nogaj Horda – a nomád birodalomszervezés egyik lehetséges útja. Fegyveres nomádok, nomád fegyverek.* Budapest, 2004.
- Kovács László: *Fegyver s vitéz. Honfoglaló őseink.* Budapest, 1996.
- Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai.* Szeged, 1995.
- Kristó Gyula: *Az Árpád-kor háborúi.* Budapest, 1986.
- Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.* 1984.
- Papp Imre: *Nagy Károly és kora.*
- Pálóczy Horváth András: *Besenyők, kunok, jászok.* Budapest, 1989.
- Rainer Rudolf: *Bosendorf – Pressburg.* Südostdeutsches Archiv XXVI./XXVII. Band.
- Rudolf Hiestand: *Pressburg 907.*
- Székely György: *Népmaradványok a Kárpát-medencében.* História, 1996/2.
- Szőke Béla Miklós: *Plaga Orientalis. A Kárpát-medence a honfoglalás előtti évszázadban. Honfoglaló őseink.* Budapest, 1996.
- Vörös István: *A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és régészeti leletek alapján. Honfoglaló őseink.* 1996.
- Zimonyi István: *A honfoglaló magyar haderő létszáma. Fegyveres nomádok, nomád fegyverek.* Budapest, 2004.

E SZÁMUNK TARTALMA*

TÓTH ANDRÁS MK. EZREDES

TUDOMÁNYOS SZAKMAI KONFERENCIA A HADÁSZATI FELDERÍTÉS VEZETÉSÉRŐL

Régóta tervezett tudományos szakmai konferenciára került sor – „*Vezetési rendszerek a korszerű hadászati felderítésben*” címmel – a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatalban.

A tanácskozás kimondottan arra irányult, hogy a hírszerző–felderítő szakma miként reagált, illetve reagáljon az elmúlt másfél évtizedben bekövetkezett változásokra, mindenekelőtt a vezetés elméleti és gyakorlati kérdéseinek elemzésén és értékelésén keresztül.

A zártkörű konferencián a szakmai területek felelős vezetői fejtették ki gondolataikat a különféle témakörökről: a külkapcsolati hírszerzés és a katonadiplomáciai tevékenység vezetéséről és irányításáról, a rádióelektronikai felderítés vezetéséről és irányításáról, továbbá az elemzés–értékelés folyamatának aktualitásairól, továbbfejlesztési lehetőségeiről.

Az elhangzott előadások és hozzászólások anyagát a Felderítő Szemle következő számaiban szerkesztett formában tervezi közreadni a Szerkesztőbizottság. Az anyagokat elsősorban a témával foglalkozó szakembereknek ajánljuk.

DR. SZILVÁGYI TIBOR MK. ŐRNAGY

HOGYAN TOVÁBB MONTENEGRÓ FÜGGETLENNÉ VÁLÁSA UTÁN?

A szerző által feldolgozott téma rendkívül időszerű és teljesen friss információk alapján íródott. Mint a terület egyik legelismertebb szakértője – aki „*Summa cum laude*” értékeléssel 2005 szeptemberében védte meg Balkán témájú PhD értekezését a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen –, cikkében rámutat arra, hogy az egykori Jugoszlávia felbomlási folyamata tovább folytatódott, amelynek a végét egyelőre belátni sem lehet.

A történelmi előzmények és a felbomlást kiváltó okok elemzésén túl a szerző áttekinti az önálló Montenegró és Szerbia előtt álló fontosabb belpolitikai és gazdasági feladatokat. Elemzi Montenegró függetlenné válásának a térségre és a szomszédaira gyakorolt biztonságpolitikai hatását, annak várható következményeit.

* A recenziókat Vass Jenő ny. ezredes, a Felderítő Szemle felelős szerkesztője készítette, a „Lektorai vélemény”-ek tartalmának felhasználásával.
Az angol nyelvű fordítás Szabó Mihály ny. ezredes munkája.

CONTENTS*

COLONEL ENG. ANDRÁS TÓTH

ACADEMIC CONFERENCE ON THE COMMAND AND CONTROL OF STRATEGIC INTELLIGENCE

We have recently held in our Military Intelligence Office an important academic conference titled as “*Management Systems in the Modern Strategic Intelligence*”.

The deliberations explicitly focused on the question: how did the intelligence react and how should it react to the changes evolved in the last 15 years, first of all with regard to the practical and academic issues of the intelligence management?

The participants at the exclusive conference were addressed by the heads of several fields. They touched upon the command and control of the intelligence activities carried out under the cover of foreign relations as well as with radio electronic equipment. They also paid attention at the military diplomatic activity, the present challenges of analysis and assessment, as well as their further possible improvement.

The contents of the statements and contributions are to be published by the Editorial Board in the next issue of Intelligence Review. The documents of the conference can be useful first of all for professionals dealing with the above mentioned fields.

MAJOR ENG. DR. TIBOR SZILVÁGYI

THE WAY AHEAD AFTER MONTENEGRO'S INDEPENDENCE

The subject elaborated by the author is especially actual and based on the latest pieces of information. Dr. Szilvágyi – one of the most well-known experts dealing with the Western Balkans, who defended his thesis with “*Summa cum laude*”, and earned his PhD at the Zrínyi Miklós National Defence University, by analysing the situation – has pointed out that the disintegration of the then existing Yugoslavia is still continuing and the end-result of this process cannot be presently predicted.

After analysing the historical antecedents and the causes of the disintegration, he outlines the major tasks that the independent Montenegro and Serbia have to face in the field of domestic policy and economy. He assesses the present situation and the potential security political impacts of Montenegro's independence on the region and the neighbouring countries.

* The recessions have been prepared by Col. (Ret.) Jenő Vass, responsible redactor of the Review, by making use of the advisers' assessments.
The English translation has been made by Col. (Ret.) Mihály Szabó.

A szerző által használt nyelvezet a cikket közérthetővé teszi, a források megjelölésére pedig útmutatást ad a téma iránt érdeklődőknek. A cikk tartalmát leginkább a szakemberek hasznosíthatják, új információkat ad.

DR. RÁCZ LAJOS EZREDES

A KÍNAI „ÖSSZNEMZETI ERŐ” NÖVEKEDÉSÉNEK HATÁSA A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA ÉS A NAGYHATALMAK GEOSTRATÉGIAI TÖREKVÉSEIRE

Kína mindig gondoskodik arról, hogy időszerű legyen. Az európai emberek számára a Távol-Kelet mítosza és jelenkori varázsa mindig olyan élmény, amely kiváltja az érdeklődést. Különösen érzékelhető ez napjainkban, amikor az információs forradalom korszakában szinte válogatás nélkül zúdulnak ránk a Kína robbanásszerű fejlődéséről szóló hírek, nem beszélve arról, hogy egyre többen vannak azok, akik saját szemükkel győződhetnek meg a hírek valós tartalmáról.

A szerző jól ismeri Kínát, a nyelvet, a szokásokat, mivel több éven át teljesített szolgálatot hazánk Pekingben akkreditált véderő-, katonai és légügyi attaséjaként. Hiteles információk és személyes tapasztalatai felhasználásával készült elemző-értékelő tanulmányában kifejti a „*kínai össznemzeti erő*” fogalmát, komplex értelmezését és vázolja annak a viszonylag közeli jövőben várható kiteljesedési lehetőségeit.

A tanulmány keretei között a szerző a reá jellemző alaposítással törekedett a folyamatok bemutatására, színvonalasan és tudományos igényességgel mutatja be azokat a témakör iránt érdeklődő szakemberek és kutatók számára, ami egyben vitára és gondolkodásra serkenti az olvasókat és az érdeklődőket is.

Mivel a tanulmány bevezetője egy hamarosan elkészülő tudományos értekezésnek, remélhetjük a folytatás közreadását is.

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES

A PALESZTIN INTIFÁDA BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉS KATONAI ÖSSZEFÜGGÉSEI

A Felderítő Szemlében – immár hagyományként – folytatjuk a tudományos fokozatot szerzők munkáinak közreadását.

A szerző 2005-ben védte meg a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen „*Summa cum laude*” minősítéssel a fenti címmel megalkotott PhD doktori értekezését. Az e számban közzétett tanulmány a disszertáció szerkesztett változatának második része, de csakúgy, mint a 2005/4. számban megjelent első rész, és a 2006/3. számban megjelentetésre tervezett (harmadik) befejező rész remekül tükrözi a szerző – annak idején hazánk Tel-Avivban akkreditált véderő-, katonai és légügyi attaséjaként – szerzett személyes tapasztalatait.

The author's language makes the article easy to read, and the list of resources gives some guidance to the interested readers. The writing can be mostly utilized by experts.

COLONEL DR. LAJOS RÁCZ

THE IMPACT OF THE CHINESE "COMPREHENSIVE NATIONAL POWER" ON INTERNATIONAL RELATIONS AND THE GEO-STRATEGIC ENDEAVOURS PURSUED BY MAJOR POWERS

China has always made significant efforts to create sensation. The myth and today's magic of Far East have always raised great interests in Europe. This is especially felt today, when in the era of information revolution we are nearly lost in the mass of unselected information about China's sweeping development, and when there are ever more European tourists who can control the validity of this development on the spot.

The author – having been for several years military attaché in Beijing – knows China, its language and traditions very well. In his analyses and assessments, based on authentic information and personal experience, Dr. RÁCZ describes the notion and complex structure of the Chinese "*Comprehensive National Power*", and provides a general picture of its further possible increase expected in the relatively near future.

The author, as usual, made a great effort to evaluate the Chinese processes by making use of his expertise and excellent academic arguments. The article is certainly useful for the interested experts and readers, and it is thought and debate-provoking.

Since the writing serves as the introduction to an academic study (under prompt elaboration) we would welcome further publication on this subject.

COLONEL (RET.) DR. JÓZSEF KIS-BENEDEK

THE SECURITY POLICY AND MILITARY ASPECTS OF THE PALESTINIAN INTIFADA

In the Intelligence Review – nearly as a tradition – we continue publishing the studies of those experts who gained academic degree.

The author earned his PhD degree (with "*Summa cum laude*") in 2005 at the Zrínyi Miklós National Defence University, by defending his thesis on the above titled subject. The article appeared in this volume is the second part of his dissertation which – like the first part published in the number 2000/4., and the third one to be inserted in the volume no. 2006/3. – faithfully reflects the author's personal experiences gained during his service in Tel-Aviv, as our military attaché.

A tanulmány legfőbb érdeme, hogy az intifádát nem csak általában, hanem biztonságpolitikai, illetve katonai szempontból is értékelte. Megnyugtatóan állapította meg, hogy maga az intifáda, vagy a fegyveres erőszak kiújulása és kiszélesedése minden valószínűség szerint nem vezet regionális háborúhoz, ami elsősorban Izrael palesztin szervezetekkel szembeni haditechnikai, valamint katonai fölényének tulajdonítható.

A tanulmányrészlet rámutat a terrorellenes küzdelem katonai aspektusaira is, továbbá értékes elemzést ad az első és a második intifádáról, valamint az ENSZ és az Európai Unió közvetítési erőfeszítéseiről.

A disszertáció egészét ajánljuk mindazoknak, akik a békefenntartói feladatok elvégzésére készülő személyi állomány felkészítésével foglalkoznak, és személy szerint azoknak is, akik a közel-keleti térségben, vagy valamelyik, iszlám vallásúak által lakott országban fognak szolgálatot teljesíteni.

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HÍRSZERZŐ/FELDERÍTŐ STRATÉGIÁJA

A szerző levelező hallgatóként vesz részt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem PhD doktorandusz-képzésében, és rendszeresen publikál a Felderítő Szemlében, változatos témákkal jelentkezik.

Ebben a tanulmányban a szerző bemutatja az Amerikai Egyesült Államok hírszerző közösségét, annak belső tevékenységét és együttműködését befolyásoló folyamatokat.

2001. szeptember 11-ét követően megváltozott a világ szemlélete, különösen a terrortámadás célpontjában és elszennvedőjében, az Egyesült Államokban, ahol a különféle nemzetbiztonsági szerveket és szervezeteket azóta egységes koordinációs központnak rendelték alá. Együttműködésben a nyugati világ biztonsági szolgálataival, a nemzeti sajátosságok szem előtt tartása mellett a jelenlegi időszakban azt vizsgálják, hogy miként tudnak legeredményesebben megfelelni az aszimmetrikus fenyegetések által jellemzett biztonsági kihívásoknak.

A szerző témaválasztása szerencsés, fontos összegző és ismeretterjesztő munka. Az intenzívebb és szélesebb körű felhasználás végett a témakör részletes kifejtésére, esetleg értékelésére lett volna szükség.

A tanulmány azonban mindenképpen hasznos, a különféle kutatásokhoz felhasználható, iránymutató írás, a téma kifejtése során korrekten tárgyilagos. A szerző igyekezett gondot fordítani a különféle megnevezések szövegű fordítására, de a magyar terminológia „foghíjai” miatt azt csak a többségénél tudta megtenni, viszont azt precízen, olvasmányosan.

A tanulmányt elsősorban a témával foglalkozó szakembereknek ajánljuk, de az érdeklődő olvasók számára is hasznos, átfogó ismereteket nyújt.

The main merit of this study is that it assesses the intifada not only in its generality, but from the security-political and military point of view as well. It provides us a reassuring conclusion by stating that the intifada itself or the renewal of armed violence are not likely to lead to regional war, which can be mostly attributed to Israel's military and technical superiority over the Palestinian organizations.

The writing highlights the military aspects of the anti-terrorist fight and provides valuable evaluation on the first and second intifada, as well as the mediation efforts pursued by the United Nations and the European Union.

We recommend the dissertation to everybody dealing with the training and preparation of our peacekeepers, as well as to the soldiers serving in the Middle East or in countries inhabited by Islamic population.

LIEUTENANT-COLONEL ENG. MARIETTA TIHANYI
INTELLIGENCE STRATEGY
OF THE UNITED STATES OF AMERICA

The author is a correspondence student of the PhD doctoral candidate course at the Zrínyi Miklós National Defence University. She regularly writes articles for the Intelligence Review on several subjects.

In this study she describes the American Intelligence Community, its inner activities and the processes influencing the services' co-operation.

Our view to see the World has undergone a significant change after 11th September 2001. This especially holds true for the target and victim of this terrorist attack, the United States, where several national security and intelligence services and organizations have been subordinated under a centralized, co-ordinating body only after the terrorist attack. The Americans – in cooperation with other Western services, and taking into account their national characteristics – are today looking for the best way in which they can successfully meet the security challenges posed by asymmetric threats.

The author has chosen a helpful item and has produced an important, summarizing and educational work. However, she could have gone into more details, for the sake of presenting a study that could be better and more widely used.

Nevertheless, her study is, without doubt, useful, and suitable for various research works. Altogether, she gives us a good orientation in a correct, objective manner. She took great care in translating the English denominations, but due to the “edentia” of our terminology, she in some cases could not find the appropriate Hungarian terms. Despite this, her writing is precise and easy to read.

The study is recommended first of all to experts, but it provides useful, comprehensive knowledge also to the readers interested in the topic.

MAKKAI ZSOLT MK. TÖRZSÖRMESTER

MŰHOLDAS INTEGRÁLT DIGITÁLIS MŰSORSZÓRÁS

A szerző egyike azoknak a fiatal szakembereknek, akik a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Főiskolai karán szerezték meg a legkorszerűbb alapokon álló tudásukat.

A cikk lektora – aki egyben szakmai előljárója is – ezt írja a szerzőről: „*Annak ellenére, hogy ez az első önálló szakmai publikációja, megítélésem szerint a cikk mind szakmai tartalmát, mind nyelvi felépítését tekintve jól sikerült. A magyar nyelvű terminológia használata – annak nem kellő tömörsége miatt – nem minden esetben lehetséges, viszont a szerző az angol nyelvű szakkifejezéseket közérthetően magyarázza*”.

A cikk aktualitását az adja, hogy az úrtávközlés rendkívül dinamikusan fejlődik, a azzal egyidejűleg a fejlesztők egyre olcsóbb és megbízhatóbb adatátviteli lehetőségek keresésén fáradoznak. Mindez egyre nagyobb teret kap a rádióelektronikai felderítésben is, amire a szerző ráirányítja a figyelmet.

A cikket elsősorban a szakemberek figyelmébe ajánljuk, de az érdeklődő olvasók sem fognak csalódni.

VIDA CSABA MK. ŐRNAGY

A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS HATÁSA EGY KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGRA – A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ÉS A TERRORIZMUSELLENES KÜZDELEM

A szerzőnek ez a tanulmánya is – a Felderítő Szemlében korábban megjelentekhez hasonlóan – jól tükrözi, hogy alaposan ismeri északi szomszédunk társadalmi–gazdasági–biztonságpolitikai viszonyait.

Véleménye szerint a Szlovák Köztársaság már 1993. január 1-jén történt létrejöttét követően aktívan kapcsolódott be a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelembe, ami aztán 2001. szeptember 11-e után csak fokozódott.

A szerző tanulmányában bemutatja a témához kapcsolódó szlovák jogszabályi háttérrel, a stratégiai dokumentumokat, majd részletesen ismerteti a terrorizmusellenes küzdelem szervezeti háttérrel, rámutatva a rendvédelmi szervezetek és a nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködésének gyakorlati megvalósítására.

Mivel hazánk és északi szomszédunk terrorfenyegetettsége hasonló, a tanulmány szaklektora úgy véli, hogy érdemes lett volna összehasonlítani a két ország jogszabályi háttérrel, a terrorellenes küzdelemben részt vevő szervezeteket, továbbá levonni a következtetéseket a hatékonyabb fellépés érdekében. Célszerűnek tartja és javasolja ennek a témának a feldolgozását is.

A tanulmányt elsősorban az érintett szakembereknek ajánljuk, de a téma iránt érdeklődők számára is hasznos olvasmány.

SERGEANT-MAJOR ENG. ZSOLT MAKKAI

INTEGRATED DIGITAL BROADCASTING VIA SATELLITE

The author is one of the young experts who acquired their up-to date knowledge at the Bolyai János High School Faculty of the Zrínyi Miklós National Defence University.

The author's adviser – who is also his commander – writes about Mr. Makkai the following: *“Despite the fact that this is his very first professional publication, in my judgement, the article both in its content and structure is a well-done work. On some occasions, it is not possible to use the Hungarian terms – due to the lack of their conciseness – but the author has succeeded to appropriately explain the English technical terms”*.

The timeliness of this study derives from the fact that space telecommunication is developing in an extraordinary dynamic way, while the researches tend to find ever more dependable and cheaper methods for data transfer. All this is increasingly gaining ground also in SIGINT, to which the author duly calls the reader's attention.

We recommend the article to experts, but it is certainly interesting for other readers as well.

MAJOR ENG. CSABA VIDA

THE IMPACT OF INTERNATIONAL TERRORISM ON A CENTRAL EUROPEAN COUNTRY – THE SLOVAK REPUBLIC AND THE FIGHT AGAINST TERRORISM

This study – like the other writings of the author appeared earlier in the Intelligence Review – proves that Maj. Vida knows very well the social, economic and security–political situations in Slovakia.

In his view, the Slovak Republic – from the very beginning – since its rebirth on 1 January, 1993 has been actively engaging in the fight against international terrorism. After 11 September, 2001 its anti-terrorist commitment has further strengthened.

The author displays the relevant Slovak legal background and strategic documents, gives detailed information of the anti-terrorist organisations, with special emphasis on the practical co-operation between the police and the national security services.

Since our country and Slovakia are exposed to similar terrorist threats, the author's adviser thinks that it would have been appropriate for Maj. Vida to compare the two countries' legal backgrounds, their anti-terrorist organisations, and to draw such conclusions which may help to intensify the fight on terrorism. The adviser would find useful to see an additional study ready to that effect.

The article is certainly interesting both for the experts and the readers as well.

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES

A SZERZŐDÉSES KATONAI SZOLGÁLAT HELYZETE AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ FEGYVERES ERŐIBEN

A szerző rendszeresen publikál a Felderítő Szemlében, ez alkalommal is érdekes témájú cikket készített.

Lényegében az általa forrásként megjelölt Izvesztyija című lapban ez év február 21-én megjelent tudósítás alapján kísérel meg reális képet adni az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek tervezett létszámcsökkenéséről, valamint a szerződéses katonaaállomány létszámviszonyairól.

Ugyanakkor a cikk számos olyan véleményt is tartalmaz, amellyel nem, vagy csak részben lehet azonosulni, s a kiegészítést nem lehet néhány mondattal elrendezni. Ezért Dr. Tömösváry Zsigmond, az oroszországi viszonyok egyik elismert szakértője, a cikk szaklektora – aki öt éven keresztül hazánk Moszkvában akkreditált véderő-, katonai és légügyi attaséjaként teljesített szolgálatot –, újszerű módon LEKTORI REPLIKA formájában adta közre tényekkel bizonyított véleményét és gondolatait.

A cikk és a lektori kiegészítés együttesen egy érdekes és gondolkodásra készítő témát eredményezett, amelyet elsősorban a szakembereknek javasolunk további elemzésre, feldolgozásra.

VARGA ATILA HADNAGY

TERRORSZERVEZETEK ÁLTAL ALKALMAZOTT HÁZI KÉSZÍTÉSŰ ROBBANÓSZERKEZETEK

Napjainkban a hírekben rendszeresen hallhatunk különféle robbantásokról, öngyilkos merényletekről és más terrorcselekményekről, viszont a sűrű előfordulás ellenére sem ismertek az eszközök, amelyekkel elkövetik azokat.

A szerző – a témakör egyik fiatal szakértője, a világhálón elérhető széles külföldi információbázisra támaszkodva – részletesen elemzi a terroristák és ellenállók által használt házi készítésű robbanószervezetek felépítését és alkalmazási lehetőségeit, s mindezt képekkel is kiegészíti.

A tanulmány lektorával egyetértve, a téma ilyen mélységű bemutatása rendkívül fontos, mivel a különféle békeműveletekben részt vevő katonák, illetve a műveleti területen élő helyi lakosság elleni merényletek, terrorcselekmények döntő többségét házi készítésű robbanószervezetekkel követik el. A pusztító hatások elleni védekezés egyik alapvető feltétele pedig éppen az eszközök felépítésének és alkalmazási eljárásainak hatékonyabb megismerése lehet.

Ugyanakkor sajnálatos tény, hogy mivel az interneten bárki hozzáférhet, így a világháló virtuális kiképzőbázissá válhat (válik), hiszen szélsőséges csoportok is könnyen szerezhetnek ismereteket a robbanószervezetek készítéséről.

LIEUTENANT-COLONEL ENG. MARIETTA TIHANYI
CONTRACTED MILITARY SERVICE
IN THE RUSSIAN ARMY

The author regularly writes for the Intelligence Review, and also on this occasion she prepared an interesting article, as regards its subject.

Based on a report appeared in *Isvestyia* on 21 February, she tried to draw an objective picture of the personnel cuts and the proportion of contracted soldiers in the Armed Forces of the Russian Federation.

However, the study contains several assessments that cannot be, or only partially agreed with. These mistakes are very difficult to be rectified in a few sentences, thus the adviser, dr. Zsigmond Tömösváry decided to make known his opinion in an unusual manner by resorting to an “ADVISER’S REPLY”. (He is familiar with the comprehensive Russian circumstances; he is a well-known expert, who served five years in Moscow as our military attaché.)

The article – together with the “ADVISER’S REPLY” – is an interesting, thought-provoking writing, which is recommended above all to experts for further assessment and elaboration.

SECOND LIEUTENANT ATTILA VARGA
IMPROVISED EXPLOSIVE DEVICES (IED)
APPLIED BY TERRORIST ORGANISATIONS

Nowadays, in the media we can regularly hear shocking news about several explosions, suicide attempts and terrorist attacks, but the methods and devices used by the terrorists are less known.

The author – one of the young experts, making use of the significant foreign database available on the internet – analyses in details the structures and the possible applications of the IED-s, providing pictures as well.

In full agreement with the study’s adviser, we find it very important the detailed evaluation of this topic, since the overwhelming majority of the attempts and terrorist actions (against peacekeepers and local population) are carried out by IED-s. One of the preconditions for defending ourselves against the IED-s is to get a thorough knowledge of their structure and application methods.

It is a matter of regret that everybody can have access on the internet to the IED’s manufacturing procedure, thus the internet can become a virtual training camp for the extremist groups.

A lektor javaslatát elfogadva, az illetékesek már fontolóra vették egy ilyen témájú kiképzési segédlet elkészítését, amely a különféle műveletekben részt vevő katonák felkészítését szolgálná. A szerző készen áll a téma bővebb kifejtésére, a segédlet anyagának összeállítására. Amíg az elkészül, addig is javasoljuk a tanulmány felhasználását az érintetteknek, illetve a téma iránt érdeklődőknek.

TORMA BÉLA NY.Á. EZREDES

A 907. ÉVI POZSONYI CSATA – A MAGYARSÁG ELSŐ ISMERT HONVÉDŐ HÁBORÚJÁNAK DÖNTŐ ÜTKÖZETE

A szerző tanulmányának első részét a Felderítő Szemle 2006/1. számában tettük közzé, ebben a számban a második részt közöljük.

A szerző a magyar törzsszövetség haderejének bemutatása közben külön elemzi a harcértéket és a mozgósítást, az alkalmazott harceljárásokat és az általuk használt fegyvereket, de más érdekességeket is megtudhatunk a tanulmányból, mint például a bajor támadók hadműveleti célkitűzéseit, vagy éppen a csata előtti táborhelyek kiválasztásának szempontjait.

Részletesen megismerhetjük, hogy milyen volt a szemben álló felek helyzete a csata előtt, továbbá a csata során lezajlott ütközetek valószínűsíthető változatát is.

A tanulmány a felderítés értékelésével fejeződik be, s azt követi a bajoroknál tapasztalt következmények és a magyarok által elért eredmények bemutatása.

A szerző úgy gondolja – s gondolataival szerencsére nincs egyedül –, hogy 2007-ben, a csata 1100. évfordulóján méltóképpen kellene megemlékezni e jelentős hadi eseményről, a nemzeti egység és a függetlenség megvédéséről.

The competent commanders have already accepted the adviser's proposal aimed at preparing a manual suitable for helping the training of our peace-keepers. The author stands ready to elaborate on this subject and draft the manual. Pending this manual, we recommend the study to commanders and soldiers concerned and to interested readers.

COLONEL (RET.) BÉLA TORMA

**THE POZSONY BATTLE IN 907 –
THE DECISIVE BATTLE DURING
THE FIRST HUNGARIAN PATRIOTIC WAR**

The first part of this study has been published in the previous volume, No. 2006/1.

The author – analysing the tribal alliance's army – evaluates its combat readiness, mobilisation and tactics, as well as its weaponry. Furthermore, he gives us an interesting picture, for example, about the goals of the Bavarian troops in the offensive operation, and about the criteria for determining the camp's location before the battle.

We can get acquainted with the positions of the confronting troops before the battle and the probable variants of the combat's evolution.

Col. Torma concludes his study by evaluating the role of reconnaissance, the battle's consequences on the Bavarian side and presenting the results achieved by the Hungarians.

The author strongly believes – and his opinion is shared by many others – that it would be our duty to duly commemorate the battle's 1100th anniversary in 2007, a historical military event, which contributed to the preservation of our national unity and independence.

CONTENTS

COLONEL ENG. ANDRÁS TÓTH

**ACADEMIC CONFERENCE ON THE COMMAND AND
CONTROL OF STRATEGIC INTELLIGENCE**

SECURITY POLICY

MAJOR ENG. DR. TIBOR SZILVÁGYI

THE WAY AHEAD AFTER MONTENEGRO'S INDEPENDENCE

COLONEL DR. LAJOS RÁCZ

**THE IMPACT OF THE CHINESE "COMPREHENSIVE
NATIONAL POWER" ON INTERNATIONAL RELATIONS AND
THE GEO-STRATEGIC ENDEAVOURS PURSUED
BY MAJOR POWERS**

COLONEL (RET.) DR. JÓZSEF KIS-BENEDEK

**THE SECURITY POLICY AND MILITARY ASPECTS
OF THE PALESTINIAN INTIFADA**

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT-COLONEL ENG. MARIETTA TIHANYI

**INTELLIGENCE STRATEGY
OF THE UNITED STATES OF AMERICA**

R AND D

SERGEANT-MAJOR ENG. ZSOLT MAKKAI

INTEGRATED DIGITAL BROADCASTING VIA SATELLITE

FACTS ABOUT COUNTRIES

MAJOR ENG. CSABA VIDA

**THE IMPACT OF INTERNATIONAL TERRORISM
ON A CENTRAL EUROPEAN COUNTRY – THE SLOVAK
REPUBLIC AND THE FIGHT AGAINST TERRORISM**

LIEUTENANT-COLONEL ENG. MARIETTA TIHANYI

**CONTRACTED MILITARY SERVICE
IN THE RUSSIAN ARMY**

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY

ADVISER'S REPLY

TRAINING

SECOND LIEUTENANT ATTILA VARGA

**IMPROVISED EXPLOSIVE DEVICES (IED)
APPLIED BY TERRORIST ORGANISATIONS**

FORUM

COLONEL (RET.) BÉLA TORMA

**THE POZSONY BATTLE IN 907 – THE DECISIVE BATTLE
DURING THE FIRST HUNGARIAN PATRIOTIC WAR**

COLONEL (RET.) JENŐ VASS – COLONEL (RET.) MIHÁLY SZABÓ

CONTENTS

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal által kiadott szakfolyóirat, amely negyedévente jelenik meg.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal a honvédelmi miniszter 2002-ben tudományos kutatóhellyé minősítette. A Hivatal Tudományos Tanácsa feladatai közé tartozik a kiadvány gondozása és szakmai felügyelete, melynek első száma 2002 szeptemberében jelent meg.

A Tudományos Tanács elnöke Madarász Károly mk. vezérőrnagy, titkára dr. Sallai Imre nyá. ezredes. A kiadvány Szerkesztőbizottságának tagjai közül többen tagjai a Tudományos Tanácsnak is.

A kiadványban történő publikálás feltételei:

- Jellegével összhangban a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal összefüggő témákat, kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más anyagokat – várunk megjelentetésre. A főbb rovatok címei – Biztonságpolitika, Hírszerzés – Felderítés, Kutatás – Fejlesztés, Országismertető, Kiképzés – Felkészítés, Fórum, Tudományos munka – egyben orientálják is a szerzőket.
- A szerzői kéziratok megküldhetők a Tudományos Tanács titkárához, a Szerkesztőbizottság tagjaihoz, a felelős szerkesztőhöz. A kéziratához kérjük olvashatóan mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását, állandó lakcímét és telefonon történő elérhetőségét.
- A szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal). A kéziratot 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal gépelve, lehetőség szerint digitalizált formában, valamilyen adathordozón, és egy kinyomtatott példányban kérjük megküldeni. Előzetes egyeztetés után lehetőség van a kézirat interneten történő fogadására is.
- A közlésre elfogadott írásokért megbízási szerződés alapján – a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzóknak megfelelően –, szerzői honoráriumot fizetünk. A szerzői kézirat elkészítése önálló szellemi tevékenységnek, megalkotásnak minősül, amely adókedvezményre jogosít. A kéziratokat a Szerkesztőbizottság lektoráltatja.
- A megjelentetett írások szerzőit és lektorait tiszteletpéldány illeti meg. A közlésre nem került kéziratokat csak az adott naptári év végéig őrizzük, de a szerző kérésére azt visszaadjuk.

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a honvédelemmel, a biztonságpolitikával és a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdések felvetésének és megválaszolásának fóruma. A kiadványban közzétett tanulmányokban megjelenő vélemények nem feltétlenül azonosak a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal és a Tudományos Tanács hivatalos álláspontjával.

Elérhetőségeink:

Postacím: MK KFH Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26.

MK KFH Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

Telefon: Dr. Sallai Imre nyá. ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/1332, HM 02/61-332

Tóth András mk. ezredes,
a Szerkesztőbizottság elnöke
06(1) 386-9344/1500, HM 02/61-500

Vass Jenő nyá. ezredes,
felelős szerkesztő
06(1) 386-9344/1306, HM 02/61-306
telefax: 06(1)372-1842, HM 02/61-842

Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester,
általános ügyintéző
06(1) 386-9344/5311, HM 02/65-311
e-mail: mkkfh_szemle@freemail.hu

Felhívjuk szíves figyelmét, hogy a FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül.

A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

A Szerkesztőbizottság